

A Carn!

Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Productor: [Manel Güell](#); Lloc d'edició: [Tarragona](#); Tiratge: 1.355 cibersubscriptors

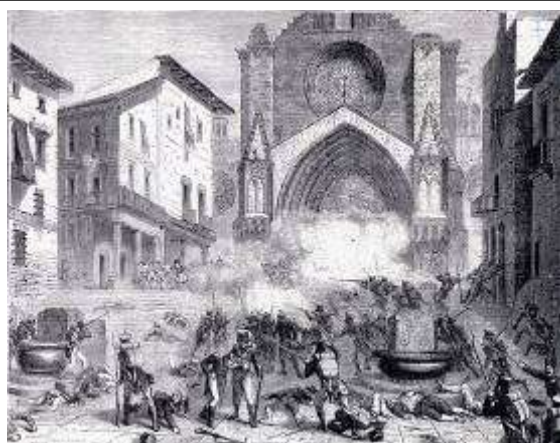
D-L: [T-612-08](#); ISSN: [2013-1348](#); Hosting: [www.acarn.cat](#); Emails: [Manelguell@acarn.cat](#) i [info@acarn.cat](#)

Any 6 – II Època

16

Maig de 2011

MONOGRÀFIC DEDICAT AL SETGE NAPOLEÒNIC DE TARRAGONA DE 1811

Contingut

3

EDITORIAL: “El setge de Tarragona de 1811 en el seu lloc”

5

ARTICLES I APUNTS

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. “Seguiment de les guerres napoleòniques (1806) a Tarragona”

9

REDONDO PENAS, ALFREDO. “Els regiments que van participar en el setge napoleònic de Tarragona”

17

MURILLO GALIMANY, FRANCESC. “La defensa del fort de l’Oliva, maig del 1811”

49

GÜELL, MANEL. “Tarragona Delenda est”

68

GRAU I PUJOL, JOSEP M.T.; MANEL GÜELL. “Les migracions. Una altra conseqüència de la Guerra”

75

EL PERSONATGE

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J.; MANEL GÜELL. «Vides paral·leles: Louis-Gabriel Suchet Jacquier (1770-1826) i Juan-Senén Contreras de Torres (1760-1826). Dos mariscals i un destí: Tarragona 1811»

83

REDONDO PENAS, ALFREDO. “Rosa Venas, ‘la calessera’, ‘la rossa’ o la ‘de l’hostal’»

87

“Els Bonet, botó de mostra d’aquell dramàtic 28 de juny de 1811”

89

RECENSIONS / RECULL

I.**ARRAYÁS.** “Reflexions sobre la xarxa viària romana del nord-est peninsular”; P.**MATYSZAK.** *Legionarios. El manual (no oficial) del soldado romano...*; J.D.**GARRIDO.** *Vida i regnat de Martí I. L’últim rei del Casal de Barcelona*; N.**SAUCH** (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d’estudi...*; J.M.T.**GRAU.** “L’impacte de la Guerra del Francès a la Conca de Barberà”; A.A.**DD.** *La guerra del Francès al cantó de Besalú...*; D.**MELERO.** *Vila-seca a la Guerra del Francès...*; M.**GÜELL.** *La crisi de la Guerra del Francès al Camp de Tarragona...*; J.**CAVALLÉ.** «L’espasa i la ploma: el setge de Tarragona de 1811 i la literatura”; J.**SÁNCHEZ CERVELLÓ** (Ed.). *El Pacte de la No Intervenció...*; D.**GESALÍ-D.ÍÑIGUEZ.** *Guerra aèria a la batalla de l’Ebre*; I.**ARRAYÁS.** “Sobre la xarxa portuària del litoral de Tarragona en època romana”; M.**GÜELL.** “Els desastres de la guerra al Camp de Tarragona i a la Conca de Barberà...”; F.**MURILLO.** “La Batalla de Valls (Pont de Goi...)”; J.M.**PORTA.** “La destrucció dels arxius durant la guerra del Francès...”; G.**SERRA.** “La guerra del Francès a Montblanc... »; J.M.T.**GRAU.** “Agustina d’Aragó hauria pogut ésser montblanquina”.

104

LA CITA:

El tirà Napoleó i els seus ‘monstres’

126

FONS I ARXIUS

Arxiu i Hemeroteca
Municipal de Tarragona

135

L’ESPASA I LA PLOMA:

El Sitio de Tarragona..., de Juan Senén Contreras

150

EXPUGNARE OPPIDUM:

Tarragona, 1811. La mare de tots els setges napoleònics a Catalunya

140

NOTÍCIES

157

AGENDA

138

El Grito de la independencia..., d’Alfred Opisso

El setge de Tarragona de 1811 en el seu lloc

Des de que BENITO PÉREZ DE GALDÓS va plasmar les epopeies de Saragossa i de Girona en dos dels seus Episodios nacionales, la historiografia del nostre país s'hi ha repenjat fins el punt de donar la impressió de que durant la guerra del Francès només van existir (o només van ser dignes de menció) aquests dos setges. Els llibres escolars d'Història, almenys els que vam estudiar de joves, quan arribaven al capítol sobre la guerra de Napoleó destacaven sempre els setges saragossà i gironí i no esmentaven cap altre expugnació. Els més entrats en matèria coneixen la complexitat d'aquest moment històric i l'abundància d'accions i d'operacions militars que es van dur a terme entre 1808-1814. També d'altres setges, fins i tot, pot ser, més importants que el de Girona.

El que va patir la ciutat de Tarragona està sens dubte entre aquests. La importància de la plaça des d'un punt de vista estratègic era molt major. A més de ser quarter militar espanyol i la ciutat emmurallada més gran que encara quedava fora del control enemic, segons J.DE SALAS, en aquella situació, es constituïa com la capital del país (en paraules del pamflet Tarragona Sacrificada...: "fué Tarragona el asilo y morada de todas las Autoridades legítimas; de ella por consiguiente dimanaban todas las providencias dirigidas á la comun defensa; fué el taller y almacen de todos los aprestos y depósitos del Ejército: en una palabra, fué el punto céntrico de todas las disposiciones políticas, militares y económicas"). Els francesos no podien endinsar-se més sense consolidar un port de mar com el tarragoní ni comptar amb l'enorme potencial de proveïment del Camp. L'exèrcit regular espanyol hi va concentrar fins a 15.000 soldats, quan a Girona els defensors no arribaren als 6.000; les víctimes van sumar, només el dia de l'assalt final, 5.600 persones entre soldats, civils, dones i nens (i al llarg del setge i comptant els ferits i els presoners que van morir posteriorment, podien haver estat més de 10.000 –"Tres mariscales de campo y el gobernador estan en el número de los muertos", assegurava Suchet en un comunicat a París-), quan a Girona van ser uns 5.000; Napoleó va concedir a Suchet el bastó de mariscal per haver triomfat a Tarragona, però per sobre de tot està el fet que Girona va acabar capitulant, i Tarragona no ho va fer mai, amb l'afegit d'un horrorós i brutal saqueig final. Al llarg del segle, a la literatura francesa haver estat al setge de Tarragona passà a ser com una carta de presentació per un militar.

En el seu Sitio de Tarragona, el mariscal Juan-Sené Contreras assegurava que "ha sido el sitio mas mortifero que se ha conocido, pues pasan de 18.000 hombres los perdidos entre sitiador y sitiado...", i que els propis francesos confessaven que la resistència tarragonina "ha sido la mayor, pues aunque otras plazas han prolongado mas su sitio, fue por no haber sido atacadas tan en regla, con un tren de artilleria tan formidable y un tesón tan constante...". Efectivament, segons J.DE SALAS els francesos van haver d'excavar més de 5.000 metres de trinchera junt amb molts altres treballs de sapa "lo que casi no se verifica en ningún sitio...", van plantar fins a 24 bateries amb 64 peces, van obrir fins a nou bretxes i efectuar cinc assalts, i van perdre més d'una quarta part d'efectius del cos d'enginyers i vora els 7.000 homes en total. Un cop presa la plaça, Suchet féu comparèixer davant seu els oficials d'artilleria espanyols presoners i els va dir que eren els millors d'Europa "como quedaba demostrado en aquel sitio, donde habían muerto los más distinguidos oficiales del ejército francés". El colofó: "Ante un enemigo aguerrido y acostumbrado a vencer, se resistió desesperadamente obligándole a emplear 56 dias de trabajos con trinchera abierta, cuando según las reglas bastaban solo 40; no se capituló nunca; y á las amenazas y ofrecimientos del enemigo contestóse siempre con la divisa que brilla en la medalla conmemorativa: 'Antes morir que rendirse'".

En una altre relació coetània, el coronel Andrés Eguaguirre assegurava que "jamás se habrá combatido en plaza alguna teniendo tan inmediato el fuego de cañón, tan á cuerpo descubierto...", i que "dos dias antes del asalto ya se contaba entre muertos y heridos mayor número que el que componía toda la guarnición de la inmortal Gerona", i finalment lamentava que "no obstante todos los sacrificios hechos por la guarnición y vecinos de aquel pueblo inmortal, Tarragona permanece todavía en el silencio por los españoles, poniéndola a nivel acaso de otras plazas del Principado que cobardemente capitularon (ó se entregaron)".

No es tracta de guanyar punts ni de voler desmerèixer res ni a ningú, però sí de resituar una mica la nostra historiografia. Mentre el setge de Tarragona no estigui en el lloc historiogràfic que li correspon seguirà obviat en molts textos docents, seguirà relegat en l'imaginari col·lectiu, i per tant, també en les commemoracions i en el ressò mediàtic que aquestes poden tenir. És de justícia i consideració valorar el sacrifici de tants milers de persones, catalans, espanyols i francesos (també itàlics, irlandesos i britànics). Confiem que el contingut d'aquest nou número d'A Carn! contribueixi a matisar la transcendència de Tarragona en l'episodi napoleònic nacional i la historiografia li reconegui la deguda importància.

ARTICLES :

Seguiment de les guerres napoleòniques (1806) a Tarragona

[3/1/6]

Salvador-J. Rovira i Gómez
Professor emèrit de la URVT
sjr@tinet.fut.es

Es pot dir que els precedents de la guerra del Francès començaren l'any 1796 quan, amb la signatura del tractat de San Ildefonso, es restablí l'amistat hispanofrancesa, que havia estat la característica de la política exterior de la monarquia espanyola durant el set-cents. El camí vers el desastre del Francès prosseguí quan **Godoy** intentà compaginar les seves ambicions personals amb les napoleòniques i defensar a l'ensens els interessos de l'Estat espanyol. Fases d'aquest anar cap a l'abisme foren el conveni d'Aranjuez (1801), la concessió d'un subsidi mensual a França mentre durés la guerra que sostenia contra la Gran Bretanya (1803), la subsegüent declaració de guerra d'Espanya a la Gran Bretanya, el tractat de Fontainebleau del 27 d'octubre de 1807, etcètera.

La ciutat de Tarragona els darrers anys del segle XVIII i els primers del XIX estava afectada per la inflació i la davallada dels negocis que provocava el bloqueig britànic, i es pot dir que aquesta situació es mantingué fins el 1808. La treva proporcionada per la pau d'Amiens del 1802 li va permetre recuperar-se un xic de la prostració dels anys anteriors i pensar que tot tornaria a anar bé, per això els tarragonins entraren al segle XIX amb certes dificultats econòmiques. El benestar assolit durant el segon i tercer quart del segle XVIII havia minvat a causa dels conflictes armats de final de segle, per tal com les guerres contra la República Francesa (1793-1795) i la Gran Bretanya (1796-1804) incidiren negativament en el desenvolupament econòmic. Els contendents havien imposat l'estratègia de destruir els recursos de tot tipus de l'adversari o, com a mínim, dificultar-li l'economia, i en això la Gran Bretanya era una mestra excepcional, puix que, gràcies a la superioritat i eficàcia de la seva força marítima, bloquejava les costes enemigues. Conseqüentment el comerç restava sense possibilitat d'exportació i importació i s'aturava la sortida de vins i aiguardents, fruits secs, etc., a més d'impedir-se l'arribada de cereals ultramarins, amb les pèrdues conseqüents^[1].

Donada aquesta dinàmica, no resulta estrany que a Tarragona qualsevol notícia o esdeveniment que pogués alterar la situació fos seguida amb interès i atenció, si més no per una minoria qualificada. Aquest és el cas, per exemple dels **Yxart**[2], que eren informats a bastament pel fill **Josep-Francesc Yxart i Pi** que aleshores es trobava a Barcelona. **Yxart i Pi** era fill de **Josep Yxart i Baldric** (1750-1814) i d'**Àngela Pi i Pons**. Havia nat a Valls l'any 1784 i moriria a Tarragona el 1852. Fou un negociant i un polític que formà part del conjunt de burgesos tarragonins que impulsaren l'expansió de la ciutat a la primera meitat del segle XIX. Havia continuat la tradició comercial dels avantpassats fins al 1832 en què abandonà els negocis i es dedicà a l'explotació de les seves finques. Clarament situat en el liberalisme fou regidor constitucional de Tarragona, diputat provincial i diputat a Corts[3]. Amb vint i escaig anys, però, la família l'havia destacat a Barcelona, i l'havia posat a treballar a la casa de comerç d'**Antoni-Bonaventura Gassó**. Des de l'observatori barceloní el jove **Yxart** visqué intensament els afers polítics del moment, especialment quan la supeditació de la política espanyola a França menava a una llarga sèrie de claudicacions i que, després del fracàs de la pau d'Amiens, com ja ha estat dit, conduí a la declaració de guerra a la Gran Bretanya -12 de desembre del 1804- i a la ratificació de l'aliança amb França -4 de gener del 1805. Tot plegat, a més, es féu seguint raons polítiques oposades a la realitat espanyola del moment, per la qual cosa l'economia no tardà gaire a ressentir-se'n, ja que el bloqueig britànic paralitzà les exportacions i les importacions i provocà la crisi en la producció i la baixada dels preus de les mercaderies, especialment dels vins i aiguardents.

El món del comerç tenia molt clar que l'economia només es recuperaria amb la pau, i per això seguia amb molta atenció els esdeveniments polítics i militars. Els corresponsals de les cases de comerç a l'estranger es preocupaven d'informar puntualment de tot allò que succeïa en la política europea ja que hom estava convençut que únicament la informació correcta i ràpida podia permetre estar a punt per atendre a les necessitats del mercat i, al mateix temps, evitar fracassos econòmics. Aquesta visió era la dels **Yxart** i és per això que **Josep-Francesc** dedicava una part molt important de les comunicacions al pare en assabentar-lo del que apreciava des de Barcelona estant. Així, el 14 de gener del 1806, escrivia que *"las cartas de Francia continuan esperanzando prontamente la paz continental. Se supone estar ya en París el emperador Bonaparte. Es el concepto de muchos que no puede tardar mucho en verificarse la paz general"*. El 18 de gener comunicà que *"el miércoles pasado por la mañana llegó a esta capital [Barcelona] un extraordinario de Perpiñán con la noticia de haberse firmado la paz entre Francia y Austria el día 25 de diciembre último a las cuatro de la mañana"*. L'11 de febrer digué: *"hállase ya Bonaparte en París. Cada día van aumentándose las esperanzas de una paz general. La común opinión es que se verá ésta verificada antes de tres meses. Dios lo haga para el bien del comercio y de la humanidad"*. Set dies més tard, la informació consistirà a dir que *"se ha recibido de Madrid la noticia de haber muerto Mr. Pitt y hablan también de ello los papeles franceses"*. Un mes després comentà que *"según dicen los papeles extranjeros Bonaparte desea mucho la paz, bien que en las condiciones del tratado de Amiens. Al contrario sucede con el Rey de Inglaterra. No quiso este dar audiencia a Mr. Fox por haberle hecho proposiciones de paz, con todo no se mira lexos este feliz momento"*. El 24 de juny assegurà que, segons les cartes de Trieste, els francesos s'havien apoderat de Ragusa, la qual cosa confirmà el 28 de juny que *"oir desgracia de la humanidad se ha verificado la toma de Ragusa por los franceses. Esta noticia ha transtornado todo el comercio"*, per tal com

desapareixia un pavelló neutral sota el qual s'havien pogut, fins aleshores, facturar mercaderies.

Com és ben sabut, durant tot l'estiu del 1806, **Napoleó** estigué negociant amb la Gran Bretanya i Rússia, potències que encara no li reconeixien el títol imperial i les conquestes. L'estat de la qüestió no passà desapercbut a **Josep-Francesc** que, el 5 de juliol, escriví: *"se asegura haber llegado a París un milord con amplias facultades por parte de Inglaterra, para tratar las negociaciones de paz. Quiera Dios que tenga esto un buen éxito"*. Deu dies més tard digué: *"hay cartas de París muy satisfactorias sobre esto [la pau], y las de Inglaterra anuncian una muy viva correspondencia entre su Corte y la de Francia. Quiera Dios restituir la tranquilidad al comercio"*. Al cap de quatre dies afegí que *"por este correo hay alguna carta de París que dice que se cree podrá darse en breve la noticia de la paz. Hay una muy viva correspondencia entre Bonaparte y Mr. Fox. Quiera Dios tenga la cosa un buen éxito"*. El 26 de juliol augurava que:

"las cartas de París de este correo dicen continuan con mucha actividad las negociaciones con Inglaterra pero el gran silencio que se observa no permite saber el estado en que estas se hallan. La Inglaterra ha nombrado nuevamente otro comisionado para tratar. La hora que menos se piense se verá el resultado y lo avisaré a Vm. puntualmente".

Tres dies més tard afirmava que:

"continuan siendo favorables a la paz las noticias de este correo. Hay una viva correspondencia entre la Francia y la Inglaterra. Dice uno de los papeles públicos haver salido de Londres un milord para París a fin de acordar definitivamente y signar los preliminares. Aunque no es positivo de que esté tan adelantada la cosa, se crehe con fundamento podremos ver en breve el momento deseado de la paz. Quede Vm. descansado que quando haya interesante lo sabrá con toda la posible anticipación".

Per la diada de Sant Magí escriví que:

"dos papeles de París que llegan hasta el 8 [d'agost] trahen la noticia del arribo allí del Lord Guardasellos de Escocia, enviado por la Inglaterra con el objeto de terminar las negociaciones con la Francia. Este enviado muy amigo de Fox, llegó con una fragata a Calais. El buque y la plaza se saludaron mutuamente. Se crehe que de esta vez saldrá una próxima y segura reconciliación".

El 26 d'agost comentava que:

"los papeles franceses, aunque algo atrasados a las noticias que se recibieron el domingo, no se presenta motivo por el qual deba temerse la guerra continental. Tras uno de estos papeles el decreto del Emperador de Austria en que se hace dimisión de la corona Imperial y declara disuelto el cuerpo germánico y trae también el acto de confederación de las potencias del Rhin bajo la protección del Emperador de los Franceses".

L'esperança mantinguda durant els mesos de juliol i agost començà a defallir el setembre, així, el dia 13, **Josep-Francesc** deia que:

"empieza ya a dar algún cuidado la tardanza en venir la ratificación de la paz con Rusia. Han llegado papeles de París hasta el 3 del cte. Y nada dicen acerca este punto. Esto prueba que ha habido algún enredo. Aseguran salió de París el día 20 otro correo para Londres. Mientras los

embajadores no salgan de París prueba que esperan todavía algún buen éxito. En ésta hay mucha opinión y nada de positivo”.

Tres dies més tard explicava al pare que:

“la Rusia no ha ratificado la paz. Llegó a París un embajador de Sn. Petersburgo con este anuncio, y se dice si la Rusia se ha detenido en firmar la paz a causa de haver mudado poco tiempo hace de primer ministro, y que el actual quería primeramente informarse del estado de las cosas. Otros parece afirman de que el enviado habló con unos términos altivos. Diciendo que podía la Francia poner en pie aquellas tropas que tantas victorias habían logrado en Austria a fin de volver a ejercer su valor. Lo cierto es que los papeles públicos esperan de que se verificará la guerra continental”.

El 30 de setembre escrivia que “se sabe haber muerto Mr. Fox, y como este ministro opinaba tanto por la paz quizás su muerte podrá infundir alguna novedad. **Bonaparte** había salido de París con la guardia imperial para batirse con el Rey de Prusia”.

Amb data 18 d’octubre digué al pare que “se crehe están ya fuera de París los embajadores ingleses, y por desgracia de la humanidad se mira algo distante la paz general. Asegúrase de que ha habido ya alguna escaramuza entre franceses y prusos. La guerra continental es quasi inevitable”. El 27 envià la informació que “se habían tenido dos acciones de guerra entre prusianos y franceses en la Franconia. Ha muerto el hermano de su rey y han quedado prisioneros los principales generales”. El 23 de desembre escrigué que:

“las tropas francesas han entrado en Hamburgo y **Bonaparte** ha expedido un decreto declarando en estado de bloqueo a todos los puertos de Inglaterra, que se confisquen todas las naves con destino a ellos y que ninguna de las que en adelante hayan estado en tales puertos sea admitida en los de Francia y seguramente que **Bonaparte** querrá que sus aliados sigan este mismo exemplo, pues se expresa en el decreto que se envíe copia de él a las Cortes de Madrid, Nápoles y Holanda. Todo esto no permite dudar que los ingleses tomarán algún partido violento, en orden a las naves procedentes de los puertos en enemistad con ellos, y sea que lo tomen o no, es siempre de temer que las expediciones de licores sufrirán mucha dificultad o una entera interrupción, tanto por el peligro de librar, como por el eminente riesgo de todo pavellón, pues atendido el carácter inglés nada será de extrañar que sin mira ni respeto alguno apresen cuanto se les presente y seguramente empezarán por no respetar procedencia alguna española por más que bajo pavellón y propiedad neutral”.

Fins aquí un petit tast de còm la gent seguia els esdeveniments polítics i militars de l’època elaborat gràcies a la consulta d’una part del fons epistolar de **Josep-Francesc Yxart i Vives** servat a l’Arxiu **Yxart** d’Altafulla.

[1] Vegeu RECASENS Y COMES, JOSÉ M^a. *El Corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963; RECASENS COMES, JOSÉ M^a. *La revolución y guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965.

[2] Els Yxart són un llinatge d’origen occità que s’establí a Valls, primer, i després a Tarragona a finals del segle XVIII per tal d’aprofitar les oportunitats econòmiques que oferia el port. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. “Tres segles de vida catalana: els Ixart”. *Revista de Catalunya*, 66 (setembre de 1992) 63-84; ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. “Yxart”. En:

Biografies de Tarragona. Benicarló: Onada, 2010, 1, 70.

[3] ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Josep-Francesc Ixart i Pi (1784-1852) (Un burgès català de la 1a. meitat del segle XIX)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1990 (Fundació Salvador Vives Casajuana; 105); ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. “Yxart Pi, Josep-Francesc”. En: *Biografies de Tarragona*. Benicarló: Onada, 2010, 1, 72.

Els regiments que van participar en el setge napoleònic de Tarragona

[9/0/12]

Alfredo Redondo Penas
Llicenciat en Història i arxiver
Alfredoredondo@ozu.es

Aquest mes de juny de 2011, es commemoren els 200 anys del setge de les tropes napoleòniques del general **Suchet** a la ciutat de Tarragona, setge que va provocar que molts tarragonins perdessin la vida en defensa de la seva terra. L'episodi forma part d'un capítol de la guerra del Francès que no ha tingut el ressò històric que sí que van tenir, per exemple, els setges de Saragossa o Girona[1]. En aquest treball aspirem a fixar-nos en el nombre i composició dels exèrcits que es van enfrontar. Una tasca de base, però imprescindible per a l'arquitectura històrica de l'episodi.

La ciutat de Tarragona, el 1808, tenia una població aproximada de deu mil habitants, però en els següents mesos el fenomen dels refugiats va fer augmentar el nombre fins als quaranta mil. La guarnició de la plaça durant els primers dies de setge era d'uns 6.600 homes de diversos cossos, juntament amb un total de 2.285 milicians. La fortalesa tenia un total de 300 peces d'artilleria de diferents calibres, i el castell de l'Oliva disposava de cinquanta canons més. Poc abans de començar el setge, van arribar reforços en nombre de 4.500. Així, el total de forces era d'uns 14.000 homes. Les unitats que es trobaven de guarnició eren[2]:

- Infanteria: Regiments d'Almansa, Savoia, Amèrica, Granada, Ultònia, Ilibèria, Granaders de Castella La Nova, 3r de Caçadors de València, Voluntaris de Saragossa i Voluntaris de Girona
- Artilleria: dos batallons a peu i dues bateries a cavall
- Cavalleria: dos esquadrans

A més, hi havia dues companyies de 100 homes cadascuna de Tiradors de Tarragona (cos milicià fundat l'1 de juliol de 1810) i dos batallons de la Milícia Urbana amb tres companyies d'artilleria. Aquest últim cos es va crear el 30 d'agost de 1808, i s'integrà d'un total de 10 companyies; l'1 d'octubre de 1810 es componia de 749 soldats, i l'any següent comptava amb 121 oficials[3]. J.DE SALAS, esmenta també el Regiment d'infanteria de línia de Santa Fe[4].

A partir d'aquesta informació, podem apropar la lupa a les forces defensores de la plaça, regiment a regiment:

Regiment d'Almansa^[5]

Fou organitzat en dos batallons el 1808. El 1809 va passar a formar part de l'Exèrcit de la Dreta a Catalunya i el seu cap era el coronel **Ramón Pérez**. El 1810 continuava en aquesta posició amb un contingent de 1.437 homes. Arribaren a Tarragona l'11 d'abril de 1811, concretament la divisió Courten amb un total d'una secció formada per 795 homes. En el setge van ser presos 34 oficials i 579 soldats i van perdre la bandera. El 1812 i degut a la nova reestructuració el trobem a Cadis sota el comandament de **José Cebollino**. L'any 1815 esdevingué el "2º Batallón del Regimiento de África 9º de línea". El seu uniforme, el 1814, consistia en: *"chaqueta y pantalón de paño pardo con vueltas, solapas y cuello carmesí; vivos blancos y botón dorado.- Sombrero redondo con el ala derecha doblada, con una presilla, escarapela y plumero encarnado. Como correaje solamente una canana"*.

Regiment d'Amèrica

El 16 d'agost de 1810 arribaren a la ciutat i participaren en les accions de Valls i La Canonja. El 13 de gener de 1811 defensaven el fort de l'Oliva amb una força total de 45 oficials i 920 soldats sota el comandament de **Juan María Gamez**. El 31 de maig **Juan Senén Contreras** tenia sota les seves ordres dos batallons d'aquesta força. Quan la ciutat va caure, el cos es va quedar amb 351 homes (14 caps i 337 soldats), que van ser fets presoners. El setembre següent es desplaçaven cap a Gandia. L'any 1814, anaven uniformats amb una *"casaca y pantalón azul turquí, cuello y portezuela en la manga anteado; vivo y forro encarnado; chaleco y botón blanco"*.

Tercer de Caçadors de València

Cos creat el 1809, que va ser organitzat com *"batallón ligero a primeros de febrero"*. El seu comandant fou **Pedro Ceballos**. Es va extingir després de la caiguda de València.

Regiment de Granada

Va ser organitzat en set batallons numerats de l'1 al 7 amb una formació de cinc regiments de línia i dos batallons lleugers, els regiments de línia amb dos batallons i 2.400 homes i els lleugers amb 1.200 places. Les primeres referències del cos a Tarragona són del 23 de juliol de 1810 quan arriben amb 1.300 homes distribuïts en tres batallons. A començaments de 1811, eren al fort de l'Oliva amb una força efectiva de 48 oficials i 1.146 soldats i sota les ordres del coronel brigadier **Juan Antonio Martínez**. Després de l'assalt francès només en restaren 31 oficials i 434 soldats, que foren fets presoners. El seu uniforme, el 1814, estava format per una *"casaca azul sin solapa; vuelta y cuello encarnados con dos granadas en los extremos de éste; botón, dragona, vivo y forro blancos; pantalón azul, botín negro; capote ceniza y morrión"*.

Granaders de Castella la Nova

Fundat el 1808, estava organitzat en dos batallons de a quatre companyies cada un. Arribaren a Tarragona el 26 d'octubre del mateix any. També participaren en la batalla de Valls de 1809 amb una sola companyia dirigida pel coronel **Miguel Iranzo**. Prengué part en diverses accions fins el 10 de maig de 1811 que desembarcaren a Tarragona amb la divisió Campo Verde, formada pel 3r i 4t batalló; en la defensa de la plaça, la meitat dels efectius van desaparèixer.

Regiment d'Ilibèria

Creat l'1 de setembre de 1808 a la província de Granada, estava format per dos batallons amb un total de 2.400 homes. Va partir una reforma en data 29 de maig de 1811 i durant el setge del fort de l'Oliva, els seus 1.500 homes van morir i, per tant, el cos es va extingir. El seu comandant era **Francisco Fernández de Córdoba**.

Regiment de Savoia

Creat el 31 de maig de 1808, estava format per dos batallons amb un total de 1.200 homes dirigits per **José González de Castro**, germà del marquès de **Campo Verde**, i governador de Tarragona. En data d'1 de novembre de 1811, aquest cos es va refondre amb el de Tarragona 1r i 2n, el 28 de juny, i el 3r refós amb el regiment de Barcelona. Durant l'assalt a la Catedral restaven 35 caps i 630 soldats i el seu cap, el coronel **González de Castro**, "*espiró gloriosamente con la espada en la mano, y murió matando*" [6].

Regiment de Santa Fe

En data d'1 de setembre de 1808, es fundà el regiment, que estava format per dos batallons amb un total de 2.400 homes. Va incorporar el 2n Batalló del Regiment de la Corona, sota el comandament del coronel **Antonio Garcés Marcilla**. L'1 de maig de 1810 es trobava un batalló del regiment a Tarragona. El 1811 participà en diverses accions a la Canonja i a Cambrils. El 15 de maig del mateix any, la divisió San Juan formada per dos batallons estava preparant la defensa de la ciutat. El 28 de juny 23 oficials i 320 soldats foren fets presoners i el regiment s'extingí.

Milícies de Tarragona

La ciutat de Tarragona va organitzar dos terços:

1r terç: amb 850 homes, fou creat per **Melcior Rovira**. L'octubre de 1808 comptava amb 1.000 homes i es trobava a l'Empordà dins de la Divisió de Vanguardia que manava **Mariano Álvarez de Castro**. El 1809, concretament al mes d'octubre, formava part de la Divisió de **Martín García Loygorry** i es trobava repartit entre Santa Coloma de Farners i Banyoles. El novembre següent es va incorporar a la 1^a. Legió Catalana.

2n terç: organitzat per **Vicenç Amat** amb un total de 850 soldats. L'octubre formava part de la 3ª divisió que manava **Gaspar Gómez de la Serna**. A finals del mateix mes de 1809 es trobava enquadrat a la divisió que manava el mariscal de camp **Pedro Cuadrado** a Santa Coloma de Farners i el novembre es va incorporar a la 1ª Legió Catalana.

La seva uniformitat va ser: *“casaca y pantalón azul turquí, vueltas del mismo color; cuello y vivos amarillos; botón dorado”*.

Regiment d'Ultònia

Va participar en la defensa de la ciutat però no s'especifica el nombre total de soldats i oficials que componien el cos en el moment del setge; el seu uniforme constava de *“casaca azul celeste; chaleco, pantalón y botón blancos; cuello y vivo anteados”*.

Detall de l'assalt francès a la ciutat de Tarragona (BHMT)

Regiment de València

Format el 27 de maig de 1808; constava d'un batalló de 504 homes sota les ordres del capità **Moreno** i del comandant **Carlos Liberati**. L'11 d'abril de 1811 estava a la ciutat amb 410 soldats, tot i que en l'assalt dels francesos un total de 664 dels seus soldats foren fet presoners. Els seus soldats vestien *“casaca y pantalón azul; cuello vuelta y vivo amarillo; galón de plata en el cuello y vuelta de la casaca; tres ojales de plata en las carteras; botón y forro blanco”*.

Regiment de Voluntaris de Girona

Era el Regiment d'Infanteria de Línia de Girona; fou creat el 1810. El 15 de juny es trobava de guarnició a Tarragona amb una força efectiva de 37 oficials i 327 soldats. A

finals d'any, i sota les ordres del tinent coronel **Diego de Vega**, hi havia un total de 58 oficials amb 12 cavalls i 1.062 soldats. Durant el setge, la tropa romangué sota el comandament del mariscal de camp **Juan Courten**, i 241 soldats i oficials foren presos. El cos va quedar extingit. El seu uniforme constava de "*casaca azul celeste; vuelta y cuello negro; botón, vivo, chupa y pantalón blanco; botín negro*".

El dia de l'assalt final a la ciutat, el 28 de juny, es van comptabilitzar un total de 5.600 morts i 9.781 presoners (497 oficials i 9.284 soldats) de les diverses forces que defensaven la ciutat[7].

A tall de complement, assenyallem que fora de la plaça, però preparats per socórrer-la, s'havien aplegat un total de 9.456 soldats sota comandament del baró d'Eroles, del brigadier **Manuel de Velasco** i de **Pedro de Sarsfield**, en els cossos següents[8]:

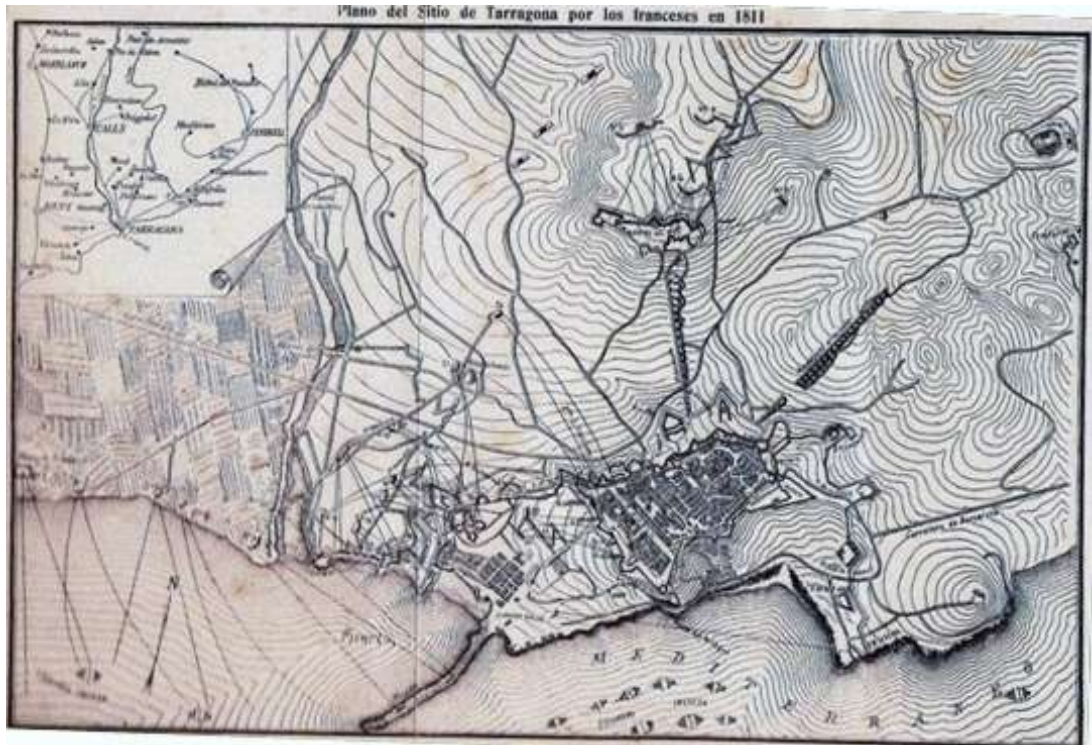
Cos	Nombre de soldats	Nombre total
Baró d'Eroles		
Batalló de Voluntaris d'Alacant	104	1.953
Regiment de Ferran VII	429	
Batalló de Voluntaris de Tarragona	319	
1 ^a i 2 ^a seccions lleugeres	1.108	
Manuel de Velasco		
1r i 2n Batallons de granaders	374	1.597
Regiment de Savoia. Tercer batalló	312	
Regiment de Fieles Zaragozaños	462	
2n Batalló de Voluntaris d'Aragó	249	
Pedro Sarsfield		
Reials Guàrdies Valones	274	1.730
Regiment de Baza	422	
Regiment d'Ultònia	686	
Batalló de suïssos de Wimpffen	348	
Força disponible de la Divisió Valenciana		
Força disponible de la Divisió Valenciana	4.176	4.176
Total		9.456

L'exèrcit napoleònic

Tarragona tenia al davant l'exèrcit més poderós del món en aquells moments, el més nombrós, ben preparat i victoriós d'Europa. Les unitats de l'exèrcit napoleònic que van participar en el setge de la ciutat van ser[9]:

1. Unitats d'infanteria:

- Regiment núm. 1 d'Infanteria Lleugera (França) = 1.661 homes agrupats en 3 batallons i comandats pel general **Lorencez**
- Regiment núm. 3 d'Infanteria de Línia (França) = no consten dades totals
- Regiment núm. 5 d'Infanteria Lleugera (França) = 1.081 homes ordenats en 2 batallons sota les ordres del general **Montmarie**
- Regiment núm. 7 d'Infanteria de Línia (França) = 1.222 homes agrupats en 3 batallons i dirigits pel general **Salme**
- Regiment núm. 14 d'Infanteria de Línia (França) = 482 homes agrupats en un únic batalló dirigit pel general **Callier**
- Regiment núm. 16 d'Infanteria de Línia (França) = 1.629 homes agrupats en 3 batallons i dirigits pel general **Salme**
- Regiment núm. 42 d'Infanteria de Línia (França) = 1.798 homes agrupats en 3 batallons sota les ordres del general **Callier**
- Regiment núm. 114 d'Infanteria de Línia (França) = 2 batallons
- Regiment núm. 115 d'Infanteria de Línia (França) = 1.387 homes
- Regiment núm. 116 d'Infanteria de Línia (França) = 855 homes ordenats en 2 batallons sota les ordres del general **Montmarie**
- Regiment núm. 117 d'Infanteria de Línia (França) = 1.152 homes ordenats en 2 batallons sota les ordres del general **Bronikoski**
- Regiment núm. 121 d'Infanteria de Línia (França) = 2 batallons
- Regiment núm. 1 d'Infanteria de Línia. Legió del Vístula (Polònia) = 880 homes sota les ordres del general **Lorencez**
- Regiment núm. 1 d'Infanteria Lleugera (Itàlia) = 400 homes
- Regiment núm. 2 d'Infanteria Lleugera (Itàlia) = 1.096 homes agrupats en 2 batallons sota les ordres del general **Palombini**
- Regiment núm. 4 d'Infanteria de Línia (Itàlia) = 840 homes agrupats en 2 batallons sota les ordres del general **Palombini**
- Regiment núm. 5 d'Infanteria de Línia (Itàlia) = 925 homes organitzats en 2 batallons sota les ordres del coronel **Balathier**
- Regiment núm. 6 d'Infanteria de Línia (Itàlia) = 749 homes organitzats en 2 batallons sota les ordres del coronel **Balathier**

Pla del setge de Tarragona pels francesos al 1811

[Salas. *El sitio de Tarragona...*, p. 57]

2. Unitats de cavalleria:

- Regiment núm. 4 d'Hússars (França) = 208 homes agrupats en 2 esquadrons dirigits pel general **Boussard**
- Regiment núm. 13 de Corassers (França) = 476 homes agrupats en 3 esquadrons sota les ordres del general **Boussard**
- Regiment núm. 24 de Dragons (França) = 505 homes agrupats en 3 esquadrons sota les ordres del general **Boussard**
- Regiment núm. 7 de Dragons (Itàlia) = 258 homes
- Dragons de Napoleó (França) = 258 homes agrupats en 2 esquadrons dirigits també pel general **Boussard**

3. Unitats d'artilleria:

- Canons de diversos regiments = 756 homes dirigits pel general **Valée**
- Soldats de tren, de diversos batallons = 1.825 homes dirigits pel general **Valée**

4. Altres unitats:

- **Miners i sapadors** = 608 homes sota les ordres del general **Rogniat**
- **Tren de setge** = 118 homes sota les ordres del general **Rogniat**
- **Infermers militars** = 167 homes
- **Bagatge militar** = 402 homes

Així doncs, en data de 4 de maig de 1811, l'exèrcit francès estava format per 14.370 soldats d'infanteria, 1.447 soldats de cavalleria, 2.081 artillers, 721 "génie", 167 infermers i 402 de bagatge militar, distribuïts en 29 batallons i 10 esquadrons, sumant una força total de 19.188 homes. SAÑUDO hi afegeix altres unitats com a participants en el setge i que el general **Suchet** no esmenta a les memòries. Aquestes unitat són:

- Regiment núm. 3 d'Infanteria de Línia (França)
- Regiment núm. 114 d'Infanteria de Línia (França)
- Regiment núm. 115 d'Infanteria de Línia (França)
- Regiment núm. 121 d'Infanteria de Línia (França)
- Regiment núm. 7 de Dragons (Itàlia)

[1] DÍAZ GAVIER, MARIO. *Zaragoza (1808-1809). El espíritu de Numancia*. Madrid: Almena, 2009 (Guerreros y Batallas;53) i ALCALÁ, CÉSAR. *Los sitios de Gerona (1808-1809)*. Madrid: Almena, 2009 (Guerreros y Batallas; 56).

[2] RODRÍGUEZ MONTEVERDE, JOAQUÍN. "El sitio de Tarragona en la guerra de la Independencia (1811)". *Revista de las Armas y Servicio*, any XLVIII, 566 (març de 1987) 67-76, p. 67. Cfr. SALAS, JAVIER DE. *El sitio de Tarragona por los franceses en 1811*. Barcelona: Tip. El Castillo, 1911, p. 12.

[3] SAÑUDO BAYÓN, JUAN JOSÉ. *Base de datos sobre las unidades militares en la Guerra de la Independencia Española*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2007 [en format cd].

[4] SALAS. *El sitio de Tarragona...*, p. 52.

[5] Les dades sobre els cossos i les unitats militars que van

defensar Tarragona el 1811 estan totes extretes de: SAÑUDO. *Base de datos...* i de GÓMEZ RUÍZ, MANUEL; VICENTE ALONSO JUANOLA. *El Ejército de los Borbones. Reinado de Fernando VII (1808-1833)*. III. Madrid: Ministerio de Defensa. Instituto de Historia y Cultura Militar, 1999, p. 12, 61, 93-95 i 104. Altrament, fem constar la font.

[6] *Tarragona sacrificada en sus intereses y vidas por la independencia de la nación y libertad de su cautivo monarca Fernando Séptimo. Relacion de los sucesos mas memorables ocurridos en esta ciudad durante la ultima guerra defensiva contra la invasion del tirano del siglo XIX Napoleon Bonaparte...* Tarragona: Miguel Puigrubí, [1816], p. 53.

[7] RECASENS COMES, JOSÉ M^a. *La revolución y guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965, p. 220; SUCHET, LOUIS-GABRIEL. *Mémoires du Maréchal Suchet, duc*

d'Albufera. Sur ses campagnes en Espagne depuis 1808 jusqu'en 1814 écrits par lui-même. París: A. Bossange, 1834 (1828), II, p. 110, n.21.

[8] EGUAGUIRRE, ANDRÉS. *Historia de los acontecimientos del sitio de Tarragona en el año 1811*. Reus: Impr. de Juan B. Vidal, 1855, p. 8.

[9] SUCHET. *Mémoires...*, II, p.22, n.17. Cfr. SAÑUDO. *Base de datos...*, BUENO CARRERA, JOSÉ-MARÍA. *Los franceses y sus aliados en España, 1808-1814. Volumen I*. Madrid: Falcata Ediciones, 1996, i BUENO CARRERA, JOSÉ-MARÍA. *Los franceses y sus aliados en España 1808-1814 (Volumen II)*. Màlaga: Grunoe S.L. Ediciones, 2002. En aquestes dues obres podem trobar il·lustracions dels diferents regiments francesos, italians i polonesos descrits anteriorment

La defensa del fort de l'Oliva, maig del 1811

[37/5/9+1]

Francesc Murillo Galimany

Historiador

francescmurillo@hotmail.com

Preàmbul

Quan el director d'*A Carn!* hem va donar la idea de col·laborar en aquest número especial amb un article centrat en la presa del fort de l'Oliva, vaig començar a repassar totes les fonts que hi podien donar informació. Volia fer una bona feina, que donés una visió real del que era el fort de l'Oliva i del que hi va passar durant el setge, ja que no havia trobat cap estudi que ho tractés amb una mica de profunditat, i els qui s'hi apropaven bàsicament es dedicaven a repetir allò que deien historiadors del segle XIX o dels primers anys del segle XX. Persistien errors i malentesos importants, que he pogut aclarir amb l'estudi del terreny (el fort encara es conserva parcialment, i es poden reconèixer bona part dels escenaris de l'assalt, com ara la bretxa, el pas de l'aqüeducte, l'indret on s'aixecava cadascuna de les dues portes,...) i sobretot amb la documentació inèdita procedent dels arxius militars francesos i espanyols. Fins i tot he detectat un error en la descripció d'un dels moments de l'assalt que fa **Suchet** a les seves memòries, al no encaixar gens amb la documentació generada per ell mateix i el seu estat major durant el setge, ni amb les descripcions que feren altres protagonistes de l'assalt al fort com és el cas de **VACANI** i de **LISSONI** (aquest darrer no hi va prendre part, però en fou testimoni presencial). També hi he inclòs l'anàlisi de les forces que constituïen la guarnició del fort al llarg del setge, així com el de les forces napoleòniques que s'enfrontaren amb elles, i com no, un intent d'aproximació a les baixes reals de cada bàndol. Tampoc he deixat d'exposar i analitzar les versions sobre la caiguda de l'Oliva que ho atribuïen a una traïció, les quals tingueren, i encara tenen, un pes important en la visió que manté la memòria col·lectiva sobre aquest fet històric.

No ha estat menys important el treball de camp efectuat. Gràcies a l'ajut del Sr. **Pere Manuel Llorens**, he pogut anar detectant els racons que encara es conserven de la fortificació de l'Oliva. **Llorens** porta temps reivindicant les restes del fort, i darrerament s'ha dedicat a netejar-ne algun fragment de manera desinteressada, traient-hi l'herbam i la runa que s'hi havia acumulat a sobre. Ha fet una gran feina al llarg de bona part de l'escarpa del mig baluard dret, que ha permès deixar a la vista el coronament d'aproximadament la meitat d'aquesta, que inclou un dels redents del mig baluard i

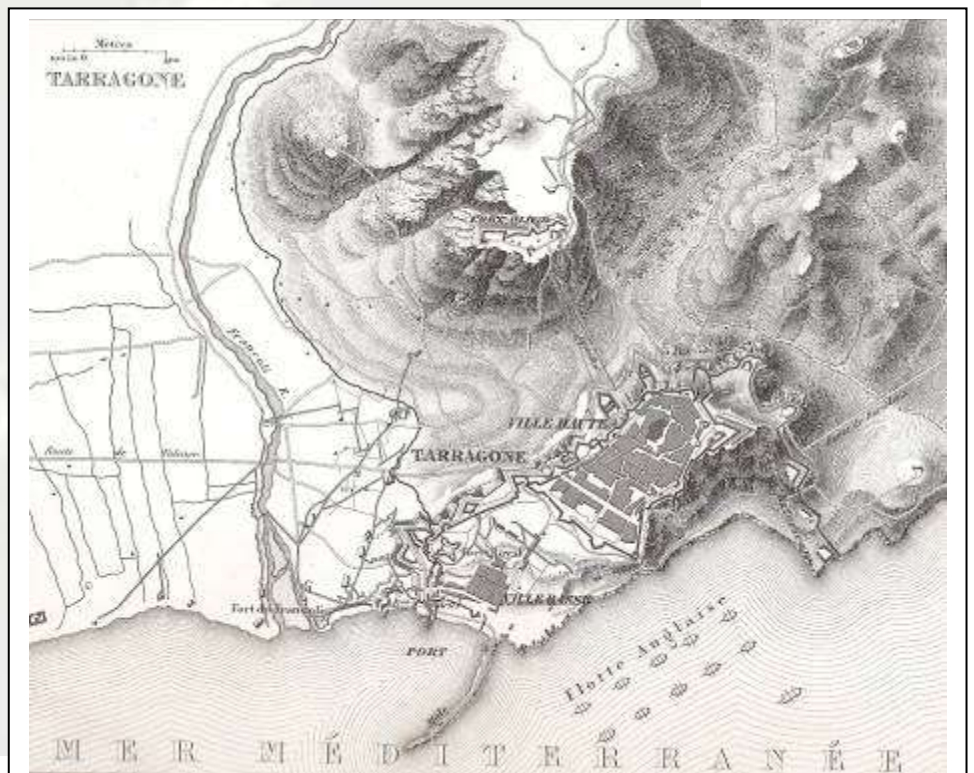
l'angle que hi havia a la part central de l'escarpa del mencionat mig baluard. Tot i que no sembla que es conservi massa cosa, cal agrair que el fossat d'aquest tram del fort es troba sencer però completament colgat, ja que es correspon amb l'espai que avui ocupa el camí asfaltat. Per tant, ara tan sols hi ha a la vista el coronament de l'escarpa, i aquesta es troba sencera sota del nivell del camí. La veritat és que es conserva bona part del fort i que hi ha zones com aquesta que es podrien recuperar, i així aconseguiríem un altre tram del mur frontal del fort i del seu fossat completament sencer.

Bé, he volgut fer un treball que aportí molt de material inèdit, un material que per raons d'espai no podia incloure en el llibre que estic enllestint sobre el setge de Tarragona de 1811, becat a la XIIa edició del premi Josep Gramunt i Subiela (Ajuntament de Tarragona)[1], i que desitjava que sortís a la llum per poder aclarir què va passar realment al fort de l'Oliva. Per fer-lo més explícit i esclaridor, hi adjunto un total de deu imatges, amb els seus respectius peus.

**El fort de l'Oliva:
origens,
construcció i
l'estat que
presentava en
començar el setge**

Ubicació

La muntanya de l'Oliva s'aixeca entre el nucli urbà de Tarragona i el barri de Sant Pere i Sant Pau. Als peus hi té l'antic camí de Valls, l'actual carretera de Tarragona a Bràfim (la TP-2031) i el cementiri. Bona part del cim de l'Oliva es troba

Plànol francès del setge de Tarragona, en el que es reconeix el fort de l'Oliva i el conjunt de fortificacions de la plaça
(Col·lecció de l'autor)

actualment edificat, ja que s'hi han aixecats xalets des de les primeres dècades del segle XX. Aquest turó d'una alçada similar a la que presenta la part alta de la ciutat, forma part de la sèrie d'elevacions que, en el segle XIX, emmarcaven la ciutat de Tarragona pel seu costat Nord i Est.

A principis del segle XIX, l'Oliva era un turó amb un sòl pobre, en el que sovint la roca aflorava a la superfície, i on tan sols s'hi trobaven algunes poques terres de conreu i

l'aqüeducte del Gaià que travessava el cim, per tot seguit baixar a la vall i arribar a la part alta de Tarragona, situada a uns 800 metres de distància de la muntanya. Un exèrcit assetjant que ocupés aquest turó podia dominar l'esmentada vall amb la seva artilleria, la qual tindria al seu abast tot el conjunt de fortificacions del front Nord de Tarragona i la mateixa ciutat. D'altra banda, la construcció de fortificacions dalt del seu cim per part dels defensors de la ciutat, impediria que l'exèrcit assetjant es pogués apropar amb facilitat als peus dels murs de Tarragona. La posició estratègica que representava la muntanya de l'Oliva, va acabar convertint aquell espai en un dels escenaris més destacats dels combats del setge de Tarragona del 1811.

Primeres obres

Els orígens de la construcció d'un fort en aquest indret i en aquesta centúria, cal cercar-los en els primers dies de gener del 1809, quan, després de la batalla de Molins de Rei (21 de desembre del 1808) el VIIè cos d'exèrcit francès va ocupar el Penedès, a les portes de Tarragona i de les comarques del Camp. Davant de l'amenaça que representava el possible avanç d'aquest exèrcit napoleònic, s'iniciaren a

La muntanya de l'Oliva vista des de les posicions franceses de la muntanyeta de Sant Pere
(Foto de l'autor)

corre-cuita treballs de fortificació i l'establiment de bateries per tal de millorar les defenses de la ciutat i del seu port.

En aquest context, el 17 de gener, el coronel d'enginyers **Juan Antonio Casanova** escrivia al capità general **Teodor Reding** per informar-lo i donar la seva opinió sobre les obres de fortificació que s'estaven fent i les actuacions que considerava prioritàries per protegir la plaça. En aquest sentit, **Casanova** defensava el plantejament de protegir tota la línia de turons que des de la muntanya de l'Oliva, seguint pel Llorito i els Ermitans, arribava fins la carretera de Barcelona, amb la construcció de fortificacions de campanya (protegides per part de les tropes que hi havia a Tarragona), que impedissin a les tropes napoleòniques desplegades al Penedès apropar-se a la ciutat per la carretera de Barcelona o bé des del Catllar o els Pallaresos, ja que aquests podien ser els camins pels quals accedirien. En aquelles dates ja s'estava treballant en la fortificació del Llorito i dels Ermitans, però va ser **Casanova** qui va ampliar aquesta línia fins l'Oliva, amb la proposta de fortificar aquell turó, ja que era absolutament necessari per protegir els forts del

Llorito i dels Ermitans, massa avançats respecte a la plaça, i amb el risc de quedar incomunicats amb aquesta si els napoleònics venien des del Catllar o els Pallaresos i s'establien a la muntanya de l'Oliva[2].

La proposta de **Casanova** fou aprovada, tot i que la construcció d'un fort a l'Oliva no es va portar a terme immediatament. La manca de recursos de tot tipus per fer front a la gran quantitat d'obres necessàries per refer les fortificacions o per aixecar-ne de noves, no va permetre que es treballés en la construcció d'un fort de caràcter permanent a l'Oliva al llarg dels primers mesos del 1809. Amb tot, els treballs de construcció d'aquest fort devien començar aquell mateix any, duts a terme amb intermitència. Així trobem que el març del 1810 es reprenien aquests treballs, i continuaven amb major o menor intensitat al llarg dels mesos següents.

El 16 d'agost de 1810, en la relació dels treballs que s'havien de fer a les fortificacions tarragonines, que va elaborar el coronel d'enginyers **Ramon Folguera**, s'informava que les darreres obres que s'estaven enllestint a l'Oliva havien augmentat força la resistència d'aquest fort. Però cal dir que en aquelles dates, les defenses que s'hi havien aixecat tan sols corresponien a una part del fort que s'hi acabaria construint. De fet, **Folguera** exposava que el fort que s'hi estava fent seria de gran utilitat per donar suport a un cos de tropes que estigués acampat darrera d'aquest, en canvi, la distància que el separava de la plaça en feia difícil la protecció i la comunicació des d'aquesta. Per millorar-ne l'accés des de Tarragona, aconsellava que es netegés d'obstacles el terreny que hi havia entre la plaça i l'Oliva, i que al llarg d'aquests 800 metres s'hi establissin algunes posicions de reduïdes dimensions, per a piquets de tropa que en protegissin la comunicació. **Folguera** era ben conscient de la importància estratègica de la muntanya de l'Oliva, la qual, considerava que s'havia de defensar i conservar el màxim temps possible, ja que aquesta alçada *"es la más favorable al enemigo por su proporcionada distancia y terreno que cubre y protege, de manera que facilita todas sus operaciones"* [3].

El projecte del coronel **Ramon Folguera**

Les obres de construcció del fort de l'Oliva s'acceleraren a partir dels primers mesos del 1811. El 20 de febrer d'aquell any, el coronel **Ramon Folguera** signava el projecte d'un fort de grans dimensions que s'havia d'aixecar al cim d'aquella muntanya. Cal dir que, probablement, el projecte de **Folguera** també aprofitava la major part dels treballs que s'hi havien efectuat fins aquella data, com era el cas del cavaller i del reducte que el protegia, els quals, en el plànol del projecte constaven com a construïts prèviament.

Folguera va dissenyar un fort de planta allargada d'uns 400 metres de front, que, encarat al Nord, en direcció a la muntanyeta de Sant Pere, resseguia el cim del turó, adaptat perfectament al terreny. El fort presentava la planta d'un hornabec irregular: una cortina (o pany de muralla), amb l'afegit d'un mig baluard a cada extrem. El costat esquerre i tota la seva línia frontal (a excepció de l'angle que formaven ambdues cares), tenien un fossat als peus excavat a la roca. Aquest havia de presentar una fondària de poc més de 8 metres i una amplada d'uns 12 metres. En canvi, el costat dret, que dominava el camí de Valls, s'alçava damunt d'un espadat de roca, sense cap fossat als peus. L'escarpa o mur

del fort consistia en la seva major part en la pròpia paret de roca, coronada tan sols pel parapet amb merlons per l'artilleria, el qual havia de tenir un gruix de poc menys de 6 metres, fet que havia de proporcionar als artillers una bona protecció davant del foc de l'artilleria atacant.

El mig baluard de la dreta era de planta força irregular, adaptada al terreny. L'extrem dret tenia un cos sortint, en direcció al camí de Valls, que formava un angle mort en el seu enllaç amb la resta de la línia frontal del baluard. Aquesta darrera presentava dos petits redents (angles sortints de la fortificació). Darrera del mig baluard dret s'aixecava un segon reducte amb planta de corona, dins del qual s'alçava un cavaller (una fortificació més elevada que la resta del fort) armat amb tres peces d'artilleria emplaçades en una casamata, que dominaven els terrenys de davant del fort.

Fotografia feta des del mig baluard dret, on s'observa el tram del fossat de la cortina comprès entre aquest punt i el redent que sobresortia al mig de la cortina, el qual es conserva sota els edificis del fons
(Foto de l'autor)

Pel que respecta a la cortina, aproximadament a mitja distància entre els dos mig baluards, hi tenia adossat un redent de majors dimensions que els del mig baluard dret. El mig baluard esquerre tenia una planta regular i estava unit a la cortina mitjançant una orella (un flanc del baluard que tenia forma arrodonida). A diferència del costat dret del fort, on tan sols hi havia oberta una tronera per una peça d'artilleria, l'esquerre en tenia diverses de projectades al llarg del flanc del mig baluard. El costat dret d'aquest bastió quedava separat de la resta del fort per un mur amb un parell de troneres i un fossat als peus, fet que el convertia en un segon reducte en el cas de que els assaltants poguessin superar la cortina del fort.

La gola, o tancament posterior del fort, consistia, en la major part del seu traçat, en un mur d'uns 3 metres d'alçada, coronat per una estacada de gairebé un metre d'alçada. **Folguera** projectava la construcció d'una galeria a prova de bombes, amb espitlleres obertes a l'exterior, que tancava la gola del mig baluard esquerre. Aquesta galeria, que havia de fer funció de caserna de la guarnició, continuava uns metres més enllà de l'extrem esquerre del fort, ja que havia de tancar el fossat d'aquell flanc del mig baluard.

En aquest cos sortint, **Folguera** hi tenia previst de col·locar-hi dues peces d'artilleria en una casamata, que, encarades al fossat de l'esquerre del fort, el flanquegessin completament amb el seu foc.

Pel que fa a la resta de la gola, tot i que no ho preveia com una prioritat, **Folguera** plantejava que amb el temps s'anés adossant la galeria espitllurada al mur de tancament. Degut a que el projecte contemplava terraplenar la superfície del cim on s'aixecava el fort, la part frontal d'aquest es construiria directament damunt de la roca, mentre que la resta d'espai fins a la gola s'ompliria de terra per tal d'anivellar el terreny, fins el punt de que el mur de la gola també feia funció de paret de contenció d'aquesta terra en la major part del seu traçat, mentre que la galeria espitllurada quedava d'aquesta manera per sota del nivell de circulació del fort. Tan sols la part superior del mur de tancament de la gola, amb la seva estacada, sobresortia per damunt del rasant del fort i feia funció de parapet de la gola.

Com en el cas de la cortina, a mitja alçada de la gola, s'hi preveia la construcció d'una obra defensiva que la flanquegés i la protegís des dels seus parapets. Aquesta, consistia en un petit reducte (força similar a un revellí) amb forma d'angle sortint, tant cap a l'exterior del fort com a les seves dues cares interiors, que estaven separades de la resta del fort per un fossat estret. El mencionat reducte tenia projectades tres troneres per artilleria disposades

Vista exterior de l'angle i un dels murs del reducte que s'aixeca al mig de la gola del fort.
(Foto de l'autor)

al llarg de les dues cares internes. En canvi, les dues cares externes tan sols estaven coronades per un parapet per protegir els fusellers que les defensessin. En el seu projecte, **Folguera** va situar l'artilleria del reducte de la gola encarada a l'interior del fort, perquè tenia la intenció de que aquest bastió, juntament amb el cavaller de la dreta i el reducte que formava el mig baluard de l'esquerre, constituïssin una segona línia de defensa en el cas de que els atacants prenguessin la cortina.

Segons el projecte, la porta del fort es trobava a la gola, darrera del cavaller, molt a prop del punt per on l'aqüeducte sortia del fort. Dins la fortalesa, s'hi havien d'excavar tres magatzems a prova de bomba per a tenir-hi la pólvora i les municions. També s'hi havia d'instal·lar quatre bateries per dos morters, una d'elles a l'interior de cadascun dels mig

baluards, i les altres dues darrera de la cortina. Finalment, també tenia previst construir una bateria baixa, al peu de la gola del mig baluard esquerre. Els canons d'aquesta bateria havien d'apuntar cap a la vall del Francolí, fet que augmentaria considerablement la potència de foc de l'Oliva en aquesta direcció. En total, **Folguera** calculava que el fort podia estar equipat amb 50 o 60 peces d'artilleria[4].

El fort a l'inici del setge

Al llarg dels mesos següents es va portar a terme el projecte de **Folguera**, tot i que va patir algunes modificacions, realitzades a mesura que es construïa el fort. Aquestes darreres les coneixem gràcies a un plànol de l'estat en que es trobava el fort de l'Oliva el 15 de maig del 1811, així com les descripcions fetes pels militars napoleònics entre els mesos de maig i juliol de 1811 i les restes que encara es conserven del fort. Tota

Detall d'un plànol francès del setge de Tarragona, en el que es veuen el fort de l'Oliva i els treballs de setge napoleònics contra aquesta fortificació. També s'hi reconeixen les bateries franceses.
(Col·lecció de l'autor)

aquesta informació ens permet conèixer amb força detall l'aspecte que tenia la fortalesa de l'Oliva durant el setge i en el moment de la seva caiguda. Així, constatem que s'excavà completament el fossat que estava previst, incloent-hi també l'angle entre el costat esquerre i la línia de front del fort. L'amplada del fossat variava en funció del seu tram, movent-se entre els 8 i els poc més de 12 metres, a excepció del tram de la cortina que limitava amb el mig baluard esquerre, on el fossat anava guanyant amplària a mesura que s'apropava al mig baluard fins arribar a uns 20 metres. La seva fondària oscil·lava entre els 6 i els poc més de 7 metres. A més, començaren a construir un camí cobert damunt de la contraescarpa (el mur que, encarat a l'escarpa, delimitava el fossat des de l'exterior del fort), i es treballà per millorar el glacis (el pla de terra inclinat i net de vegetació que s'estén cap a l'exterior des del parapet del camí cobert, i que obligava als assaltants a avançar al descobert). Però tan el camí cobert com el glacis encara estaven inacabats quan va caure l'Oliva.

També cal tenir ben present que es mantingué habilitat el pas de l'aqüeducte del Gaià per dins del fort, el qual hi entrava travessant l'extrem dret del fossat, mitjançant un mur amb un arc que l'enllaçava amb aquell extrem del mig baluard dret. Per impedir que els atacants poguessin aprofitar aquest arc per entrar al fort (que tindria una amplada

similar a la que presenta l'aqüeducte, la qual tan sols permetia el pas d'una sola persona), varen protegir el seu accés des de l'exterior amb tres rengles d'estacades de fusta clavades davant de l'arrencada de l'arc, damunt de la contraescarpa del fossat. El reducte que protegia el cavaller consistia en un terraplè de gairebé 3 metres d'alçada, sense fossat als peus. En canvi, el cavaller tenia un vall excavat als peus de la seva cara frontal, amb una amplada d'uns 2,5 metres i una fondària d'uns 2 metres. El cavaller, que per damunt del fossat, s'alçava poc més de 5 metres, també estava protegit per un mur que arrencava de cadascun del costats i el separava del reducte que tenia als peus, fet que el convertia en una darrera posició defensiva.

A diferència del projecte original, que donava la mateixa alçada a tota la línia de front i als mitjos baluards, en construir el fort, es va acabar optant per augmentar en un metre i mig d'alçada de més el mig baluard de l'esquerra. D'aquesta manera millorava el seu domini sobre la resta del fort i el seu ús com a segona posició defensiva en cas de caure la cortina. El mur que tancava el costat dret d'aquest mig baluard estava protegit per un fossat que esdevenia una continuació del vall del fort, amb el qual comunicava. El fossat que separava el mig baluard de la resta del fort tenia una amplada d'uns 5 metres i una fondària de prop de 6, i es podia superar mitjançant un pont llevadís. Però tan el mur del costat dret d'aquest bastió, com el seu fossat, no estaven acabats del tot quan va tenir lloc l'assalt al fort. També romania inacabat el cos sortint que havia de tancar el fossat, i tan sols s'havia començat a construir la bateria baixa que tenia adossada a la gola. Tampoc es va poder aixecar la galeria espitllerada que havia de tancar la gola del mig baluard esquerre, la qual estava protegida per un espatat de roca i mur coronat per una estacada. Pel que fa a les bateries de morters projectades, no se'n va establir cap, mentre que dels magatzems a prova de bomba se'n van construir dos.

Un fragment del mur de tancament del costat dret del mig baluard dret del fort
(Foto de l'autor)

El mur de tancament de la gola del fort tenia adossada la galeria espitllerada a partir del mig baluard de l'esquerra fins arribar a l'alçada del reducte del cavaller. En mig, s'hi trobava el reducte que flanquejava la gola, i que a diferència del projecte inicial no tenia troneres a les cares que donaven al fort, sinó que tots els seus murs estaven coronats per un parapet. Aquest reducte, d'uns 5 metres d'alçada, i amb algunes dependències en el

seu interior, estava separat de la resta del fort per un fossat de gairebé 4 metres d'amplada per poc menys de 5 de fondària. S'hi accedia pels dos angles laterals, mitjançant uns petits ponts de fusta, que superaven els extrems del fossat i comunicaven el reducte amb la part superior dels dos trams de galeria espitllurada. El mur exterior de les galeries continuava fins enllaçar amb el reducte i d'aquesta manera limitaven el seu fossat i protegien els ponts de fusta del foc que poguessin rebre des de l'exterior.

Aproximadament a la meitat del tram de gola comprès entre el reducte abans esmentat i el del cavaller, s'hi obrí una porta que no contemplava el projecte original. Aquesta porta, flanquejada per la galeria espitllurada i amb un fossat de reduïdes dimensions als peus, estava protegida

L'espadat de roca que tancava el costat dret del cos sortint del mig baluard de la dreta. La caseta que s'observa dalt d'aquest, a la dreta, s'aixeca a l'extrem d'aquest cos sortint, a tocar del fossat, en el punt on l'aqüeducte entrava a l'Oliva i per on va entrar part de la columna del 7è de línia i de la reserva napoleònica

per una obra avançada: un tambor d'obra amb espitlleres que s'aixecava adossat al seu davant, al qual s'accedia per una primera porta. El tram de gola del reducte del cavaller no tenia galeria, tan sols estava protegit per un mur (en part format per la mateixa roca) coronat amb una estacada, i en el que s'obria una altra porta que comunicava directament amb el petit recinte que hi havia darrera del cavaller. Aquesta segona porta tenia el mateix tipus d'estructures defensives que la primera.

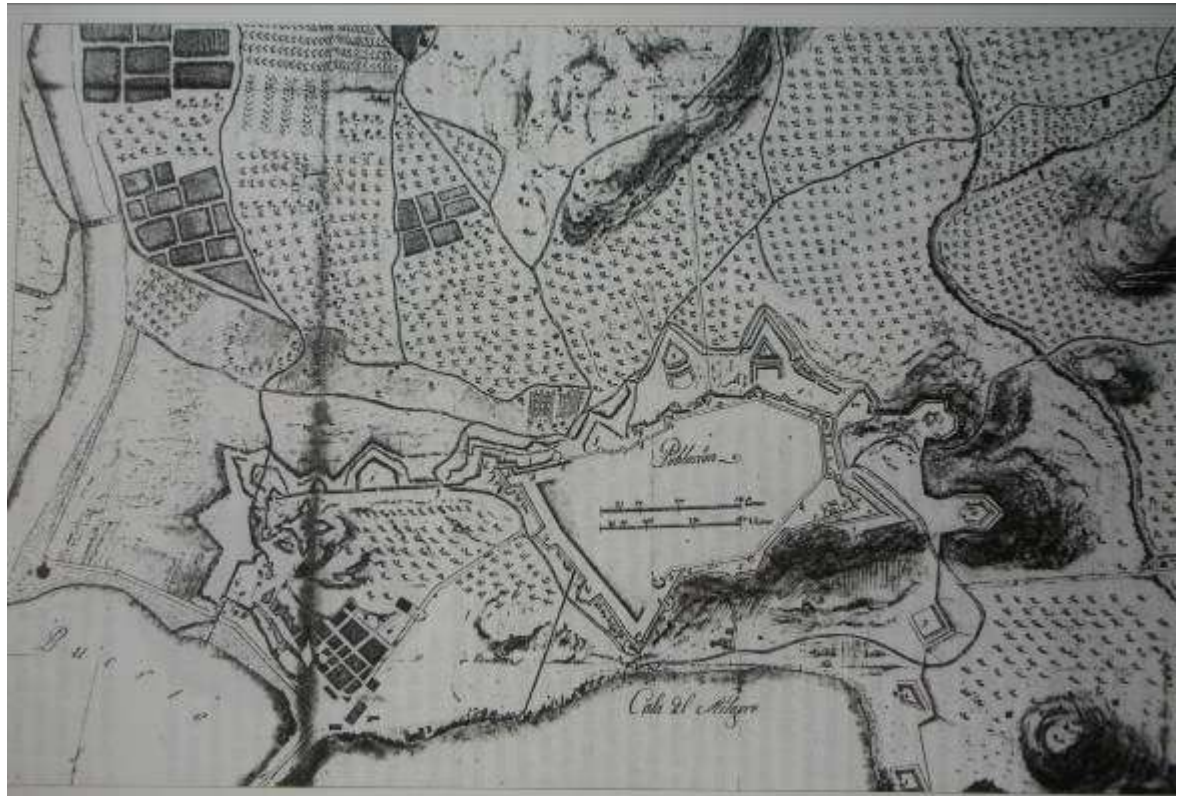
A mitjans de maig de 1811 el fort de l'Oliva tenia un total de 63 troneres per peces d'artilleria, repartides al llarg del mur frontal del fort, del seu flanc esquerra i a la part frontal del cavaller. A l'extrem del baluard dret, també hi havia una tronera que permetia obrir foc en direcció al camí de Tarragona a Valls i cap els turons que hi ha a la dreta del fort. A més, el mig baluard de l'esquerra comptava amb quatre troneres que podien apuntar cap a l'interior del fort.

Una diferència important respecte al projecte original la tenim en el fet de que moltes troneres estaven protegides per casamates. Així, en aquella data, del conjunt de troneres habilitades per l'artilleria del fort, n'hi havia 27 amb una casamata construïda al darrera, que protegia la peça i els artillers. D'aquestes casamates d'artilleria una corresponia a les tres peces del cavaller, mentre que de la resta, cinc estaven al mig baluard de la dreta, nou al de l'esquerra (una d'elles, amb tres troneres, estava adossada al mur dret d'aquell bastió), i finalment les altres vuit es trobaven repartides al llarg del mur de la cortina entre ambdós baluards i a l'angle del redent que formava part d'aquest mur (on tan sols hi havia una casamata situada a l'angle de la punta).

Fotografia del detall de l'angle del redent de la cortina del centre, feta des del fossat, del qual observem un fragment a l'esquerra (Foto de l'autor)

Finalment, cal esmentar algunes obres exteriors que inicialment **Folguera** no havia projectat. Així, s'establiren unes posicions avançades del fort de l'Oliva dalt dels turons que tenia al davant, a uns 400 metres de distància: a la muntanyeta de Sant Pere i al de la Creu de Valls. Hi aixecaren un parapet de pedra al vessant contrari al fort (encarat a

El plànol de l'enginyer Ramon Folguera, de 29 de maig de 1809
(Arxiu General Militar de Segòvia)

l'actual barri de Sant Pere i Sant Pau), a poca distància del cim dels turons. Aquests parapets cobrien tot el front i protegien parcialment els flancs d'aquestes posicions. A més, en el cas de la posició de la Creu de Valls, el parapet travessava el camí de Valls i s'estenia unes desenes de metres per l'altra costat de camí.

També s'aprofità el tram d'aqüeducte comprès entre el fort de l'Oliva i el cementiri de Tarragona, ja que excepte els metres més propers al fort, la resta d'aquest tram d'aqüeducte era un mur gruixut relativament alt, que separava i protegia parcialment els camins que conduïen a les dues portes del fort. Tret de davant mateix del fort, tan sols se'l podia travessar per sota d'un arc que hi havia en els darrers metres abans que l'aqüeducte comencés a descendir del cim de l'Oliva. A més, aquest arc tenia a cadascun dels costats una construcció amb forma de torre que es podia habilitar per la defensa. Cal afegir que en els mesos previs al setge, a pocs metres d'aquell arc s'aixecà, adossat al mur de l'aqüeducte, un edifici de planta més o menys rectangular que havia de fer funció de caserna, però que en començar el setge fou emprat com a cos de guàrdia. Finalment, per tal d'intentar garantir la comunicació entre l'Oliva i la plaça, s'habilità un camí protegit per parapets, parcialment enterrat i cobert amb volta en gran part del seu traçat, que tenia l'entrada al fortí del Rei, als peus de Tarragona, i arribava fins els vessants de l'Oliva[5].

Els preparatius de la defensa del fort. La guarnició inicial

El governador del fort

En els darrers dies d'abril del 1811, el comandant en cap de la plaça de Tarragona, el general **Juan Caro**, i el seu estat major, varen rebre la notícia de que el general **Louis Gabriel Suchet**, amb bona part de la Armée d'Aragón, s'havia posat en camí cap a Tarragona per assetjar la ciutat. Els comandants espanyols es posaren a treballar immediatament en els preparatius per defensar la plaça. Entre altres aspectes, designaren els oficials superiors que havien d'encarregar-se del comandament dels diferents forts i baluards de les fortificacions tarragonines. El 29 d'abril, el comandant del regiment d'infanteria de Amèrica **Juan María Gámez López**, era nomenat governador del fort de l'Oliva[6].

Arribats a aquest punt cal esmenar un error històric que s'ha perpetuat des de la segona meitat del segle XIX, quan les obres que feien referència al governador del fort de l'Oliva el començaren a identificar com el coronel **Juan María Gómez**. La documentació contemporània als fets, i el propi expedient militar d'aquest oficial, ens deixen ben clar que es deia en realitat **Juan María Gámez**, i no pas **Gómez**. L'error que havia portat a canviar el nom al governador del fort de l'Oliva prové d'una confusió a la transcripció.

Juan María Gámez López, era un oficial veterà del regiment d'infanteria de Amèrica. L'abril del 1811, aquest madrileny de vint-i-sis anys d'edat, n'era el comandant, graduat de coronel. Malgrat tenir tan sols el grau de comandant, des dels darrers mesos de 1810 i fins els primers dies d'abril del 1811, **Gámez** havia tingut sota les seves ordres els dos

batallons de Am rica que combatien a Catalunya (el 1r i el 2n). Al cap d'unes setmanes, **G mez** es convertia en el governador del fort de l'Oliva, una posició estratègica considerada de primer ordre per la defensa de Tarragona[7].

La guarnició i efectius artillers

Per protegir Tarragona, el general **Caro** tan sols comptava amb uns 10.500 homes, entre soldats regulars i milicians. Conscient de que no disposava de suficients efectius per protegir el conjunt de fortificacions de la plaça i la línia de defenses exteriors, **Caro** va optar per desallotjar els forts avançats del Llorito i els Ermitans, i concentr  els seus efectius en la defensa de la plaça i del fort de l'Oliva. La importància estratègica d'aquest darrer era evident, ja que impedia que les tropes enemigues poguessin establir bateries a l'Oliva i apropar-se a la plaça des d'aquella direcció. A més, qualsevol treball d'aproximació que fessin cap a Tarragona des del riu Francolí (i en menor mesura des del Llorito), patiria l'efecte del foc de l'artilleria del fort i de les sortides de la seva guarnició, fet que podia alentir els treballs de setge . Per tant, **Caro** reforça considerablement el fort de l'Oliva i les seves posicions avançades, destinant-hi una guarnició d'uns 2.000 homes[8].

En començar el setge, la principal força de la guarnició de l'Oliva la constitu ien els tres batallons del regiment d'infanteria de Iliberia. Estaven sota les ordres del tinent coronel **Rafael Casteras de Gauzan**, un oficial veterà que tenia el comandament d'aquest cos des del mes de febrer de 1811. El regiment de Iliberia, creat a l'inici de la guerra a Andalusia, havia arribat a Catalunya a finals del 1808 integrat a la divisió de Granada. Des d'aquella data, havia pres part en nombroses accions de guerra al Principat, entre les que va destacar la defensa del castell d'Hostalric l'any 1810. Malgrat les pèrdues sofertes al llarg de la guerra i del fet de que a primers de maig del 1811 comptés amb nombrosos quintos a les seves files que tan sols feia uns mesos que s'hi havien incorporat, Iliberia era considerat llavors un cos veterà. El 25 d'abril, els tres batallons de Iliberia sumaven 1.026 oficials i soldats en condicions de combatre. A aquests, a partir del 30 d'abril, s'hi afegirien els 78 soldats que tenia destacats realitzant tasques d'assistents i de ranxers, ja que en aquella data es donà ordre que en cas d'alarma causada per l'atac de les tropes napoleòniques, tots els soldats destinats a aquestes tasques s'incorporessin immediatament als seus regiments. Aix , en començar el setge, Iliberia reunia aproximadament uns 1.104 homes per defensar l'Oliva. Amb tot, hi ha la possibilitat de que fossin unes desenes m s, cas de que alguns dels prop de 200 homes que tenia hospitalitzats estiguessin en condicions d'incorporar-se al seu regiment al llarg de les setmanes següents[9].

A més d'aquests batallons, també formaven part de la guarnició del fort les dues companyies de granaders del regiment d'infanteria de Am rica, que en el millor dels casos sumaven poc més de 200 homes. La resta dels dos batallons d'aquest cos de l'antic exèrcit borbònic del 1808, estava destinada a la defensa de la plaça[10].

El fort també estava defensat pel gruix dels efectius d'una unitat improvisada d'infanteria, que arrengherava entre 600 i 800 homes, formada pel conjunt de partides

soltes d'unes desenes o de poc més d'un centenar de soldats sota les ordres d'alguns oficials, que pertanyien a regiments que no formaven part de la guarnició de Tarragona, però que per una o altra raó es trobaven en aquelles dates a la ciutat. Les partides soltes foren agrupades sota les ordres del sergent major graduat de coronel **Tadeo Aldea**, un oficial veterà que servia en el regiment d'infanteria de Voluntaris de Tarragona, però que aquells dies es trobava a la ciutat, allunyat de la seva unitat[11].

La guarnició quedava completada amb un reduït destacament del reial cos d'enginyers, així com per uns 250 artillers pertanyents al 1r regiment d'artilleria i a les tres companyies d'artillers de la Milícia Urbana tarragonina. Les esmentades companyies d'artilleria de la milícia estaven formades majoritàriament per mariners que durant el setge foren destinats a reforçar els soldats regulars d'artilleria en les diferents bateries.

Tot i que el fort de l'Oliva podia arribar a estar equipat amb una seixantena de peces d'artilleria, en començar el setge i al llarg del mes de maig del 1811 en va comptar amb un total de 47. Aquestes, que el dotaven d'una considerable potència de foc, concentrada sobretot en direcció a les terres que hi havia davant, consistien en dos canons de ferro de 36 lliures, sis canons de 24 lliures (quatre d'ells de bronze i els altres de ferro), catorze canons de bronze de 12 lliures, vuit canons de bronze de 8 lliures (cinc del model llarg i tres del curt), deu canons de bronze de 4 lliures (dos de llargs i vuit de curts), dos obusos de bronze de 9 polzades, tres obusos de bronze de 7 polzades, i dos pedrers de 19 polzades[12].

El gruix dels prop de 2.000 homes que formaven la guarnició de l'Oliva els primers dies de maig del 1811 estava situat al mateix fort, on s'hi trobava tota l'artilleria i uns 1.300 soldats d'infanteria dels regiments de Iliberia i Amèrica. Bona part dels efectius de les partides soltes (ja que sembla ser que no totes estaven destinades a l'Oliva), amb el sergent major **Aldea** al capdavant, tenien al seu càrrec la defensa dels parapets avançats.

Les primeres setmanes del setge. La defensa dels parapets avançats i les sortides efectuades per la guarnició

Primeres aproximacions

En els primers dies de maig de 1811, el general **Suchet** va arribar al Camp de Tarragona amb uns 17.000 homes (que en pocs dies augmentarien fins uns 20.000), que pertanyien a les divisions d'infanteria dels generals **Harispe**, **Frère** i **Habert**, a la divisió de cavalleria del general **Boussard**, a diverses companyies d'artilleria sota les ordres del general **Valée**, i al conjunt de tropes del cos d'enginyers, comandades pel general **Rogniat**. En aquelles dates, **Suchet** tan sols disposava d'unes poques peces d'artilleria de campanya, ja que el gruix de l'artilleria de setge encara no havia sortit de Tortosa, on s'hi trobava concentrada, i no arribaria a Tarragona fins ben entrada la segona quinzena de maig.

Les operacions de setge començaren el 4 de maig, quan les tres divisions d'infanteria napoleòniques formalitzaren l'encerclament de la plaça de Tarragona, ocupant la riba dreta del Francolí, els turons que hi ha davant de les fortificacions de l'Oliva, i les

elevacions del Llorito i dels Ermitans fins a la carretera de Barcelona. Amb tot l'encerclament no era bloqueig total, ja que no hi havia tropes napoleòniques entre l'Oliva i la plaça, permeten un corredor controlat pels defensors a través d'avançades que vigilaven a distància les posicions enemigues i que consistien en piquets o companyies d'infanteria desplegades en guerrilla que, pràcticament cada dia es tirotejaven amb les avançades franceses. Fou en aquest context quan els defensors de l'Oliva entraren en acció per primera vegada contra les forces assetjants. Des del fort i els parapets avançats, varen poder observar perfectament el moviment que efectuava la divisió Harispe, que després de creuar el Francolí va situar-se per davant dels turons on s'aixecaven els parapets avançats de l'Oliva, on ara hi trobem el barri de Sant Pere i Sant Pau. Les brigades italianes comandades per l'ajudant comandant **Balathier** (5è i 6è regiments d'infanteria de línia italians) i pel general **Palombini** (2n lleuger i 4t de línia italians), que encapçalaven la divisió, continuaren la seva marxa tot ocupant les posicions abandonades del Llorito i els Ermitans, fins arribar al mar. En canvi, la tercera brigada de la divisió, dirigida pel general **Salme**, i formada pel 7è i 16è regiments d'infanteria de línia francesos, va prendre posicions davant dels parapets avançats de l'Oliva.

L'artilleria del fort de l'Oliva, així com les bateries de la plaça encarades a l'Est, van obrir foc a llarga distància contra el pas de les tropes de la divisió Harispe. A aquest foc, s'hi afegí el dels fusells dels homes d'**Aldea** des dels parapets avançats i els de les guerrilles que aquest comandant féu avançar en direcció a les posicions que ocupava la brigada Salme. **Aldea** fou reforçat des de l'Oliva amb un batalló de Iliberia, que es va desplegar als parapets de la Creu i del camí de Valls, des d'on va fer avançar les seves guerrilles. Sembla ser que aquest batalló (o algunes de les seves companyies) continuaria defensant els parapets al llarg dels següents dies. El governador de l'Oliva també hi va fer arribar un obús d'artilleria a cavall des de Tarragona, que, situat prop dels parapets, va obrir un foc força efectiu contra les tropes del general **Salme**. Els soldats francesos aconseguiren fer retrocedir les guerrilles espanyoles, i ocuparen algunes posicions on aquestes s'havien fet fortes, però els seus intents d'avançar contra els parapets que defensava **Aldea** foren rebutjats.

Aquella nit, en aturar-se els combats, les posicions avançades franceses quedaren establertes a uns centenars de metres de distància dels parapets espanyols, mentre els regiments napoleònics aixecaven els seus campaments a cobert de l'artilleria enemiga, a l'altra vessant dels turons que hi ha davant dels esmentats parapets. L'endemà, **Suchet** féu tallar l'aqüeducte del Gaià, fet que no va afectar massa al subministrament d'aigua de la ciutat[13].

En acabar el moviment d'encerclament de Tarragona, els defensors de l'Oliva es trobaren que tenien acampats al davant els següents regiments d'infanteria, desplegats d'esquerra a dreta: el 1r lleuger francès (situat al davant del costat esquerre del fort), que pertanyia a la divisió Frère i que esdevenia l'enllaç entre aquesta i la divisió Harispe; el 7è de línia francès (encarat més o menys al parapet de la muntanyeta de Sant Pere); el 16è de línia francès (en front del parapet de la Creu de Valls); i el 4t de línia italià (al Llorito i amb les avançades al turó de la "Casa Quadrada", en unes elevacions a l'altra costat del camí de Valls). Tots ells, així com la resta de les tropes italianes de la divisió Harispe, eren

regiments veterans, que portaven lluitant al Principat des de l'any 1808 (a excepció del 16è de línia, que ho feia des del 1809). El mes de març de 1811, aquests i altres regiments de l'exèrcit francès de Catalunya, havien estat incorporats al 3r exèrcit que comandava **Suchet**, per formar la Armée d'Aragó.

L'Oliva, objectiu principal

Després d'estudiar les defenses i l'orografia de Tarragona, el general **Suchet** va decidir que l'atacaria per la part baixa de la ciutat, des del riu Francolí. Però prèviament havia d'allunyar els vaixells britànics i espanyols que, situats davant de la desembocadura del riu, podien obrir foc amb la seva artilleria contra els treballs d'aproximació. El flanc esquerre d'aquests treballs de setge també estava amenaçat pels canons i la guarnició del fort de l'Oliva. **Suchet** era ben conscient d'aquest segon perill, i fixà la captura de l'Oliva com el següent objectiu a assolir després d'allunyar la flota, com a pas previ imprescindible per a poder iniciar l'atac a la plaça. Cal dir que **Suchet** no esperava trobar un fort de grans dimensions dalt de l'Oliva. No en va tenir notícies fins que encerclà Tarragona, i segons els informes que va rebre a partir d'aquell moment, semblava que aquesta fortificació estava acabada i que tenia artillades les prop de seixanta troneres que s'obrien als seus murs.

Seguint el pla de **Suchet**, al llarg de les primeres setmanes de maig, les tropes napoleòniques excavaren trinxeres i construïren bateries d'artilleria a la riba dreta del Francolí, apropant-se progressivament cap a la desembocadura del riu, sota el foc de l'artilleria de la flota i de la plaça. Mentrestant, al llarg d'aquells dies, els homes del 7è i el 16è de línia francesos establerts davant de l'Oliva es limitaren a consolidar les seves posicions avançades. Aquestes darreres rebien el foc de l'artilleria de l'Oliva, i a més van patir algunes sortides que realitzaren les tropes que defensaven els parapets, les quals foren rebutjades[14].

Com ja s'ha explicat anteriorment, en aquelles dates el fort de l'Oliva encara no estava acabat del tot. Per tal d'intentar continuar les obres, el 6 de maig es donà l'ordre a la guarnició tarragonina, de que cada dia fossin designats un sergent i deu soldats de cada regiment per anar-hi a treballar[15].

El 10 de maig desembarcava a Tarragona, procedent de l'Empordà, el marquès de **Campo Verde**, capità general de Catalunya, que tot seguit va prendre el comandament de la defensa de la ciutat. L'acompanyaven uns 3.000 homes de l'exèrcit regular, que reforçaren la guarnició.

Primer atac, cauen els parapets exteriors

Al cap d'uns dies, el 13 de maig, **Suchet** va donar l'ordre de capturar els parapets avançats de l'Oliva. Ho va fer en unes dates en les que els treballs de la riba dreta del Francolí estaven força avançats, i ja eren viables les accions prèvies per poder començar l'atac a l'Oliva. La captura d'aquests parapets acomplia dos objectius. En primer lloc, el d'allunyar el foc que feien els espanyols des d'aquelles posicions (i el de les guerrilles que

feien sortides des dels parapets) contra les avançades i els campaments de la brigada Salme, i disminuir així les baixes que patien aquestes tropes diàriament. El segon objectiu, no era altre que assegurar unes posicions que serviren de punt d'arrencada de l'atac contra el fort de l'Oliva.

La nit del 13 al 14 de maig, 800 homes de les companyies d'elit (*voltigeurs* i granaders) del 7è i del 16è de línia francesos i del 2n lleuger i del 4t de línia italians, dirigits pel general **Salme**, atacaren els parapets. Els homes d'**Aldea** els defensaren fins que, davant de la impossibilitat d'aturar l'avanç de les columnes napoleòniques, abandonaren els parapets i retrocediren cap a l'Oliva. Darrera de les companyies d'elit napoleòniques, avançaven 400 soldats d'infanteria i de les companyies de sapadors, que es posaren a treballar immediatament per fortificar de nou aquelles posicions, aixecant parapets encarats al fort de l'Oliva. El terreny que havien ocupat, on la roca aflorava al sòl, va dificultar considerablement la tasca d'aquests soldats, ja que era impossible excavar-hi una trinxera, mentre que la manca de terra els va obligar a anar-ne a cercar força lluny per poder omplir els gabions amb els que aixecaven els parapets. Els soldats napoleònics construïren els parapets amb gabions i pedres a pocs metres dels cims dels turons, en els vessants encarats al fort, sota el foc de l'artilleria de l'Oliva, que des d'aquell moment va prendre com a principal objectiu les noves posicions franceses.

L'augment dels efectius de la guarnició tarragonina, gràcies a l'arribada dels reforços que havia portat el capità general, va permetre la realització de sortides importants contra els treballs de setge. Aquestes començaren el migdia del 14 de maig, quan uns 1.600 homes efectuaren una sortida per reconèixer els treballs que estaven fent els assetjants a la riba dreta del Francolí. Aquell mateix dia, el marquès de **Campo Verde** també ordenà una sortida que tenia com a objectiu recuperar els parapets avançats de l'Oliva. La missió fou encarregada al sergent major **Tadeo Aldea**, que atacà els parapets amb tres columnes que sumaven uns 800 homes de les partides soltes i del regiment de Iliberia. Aconseguiren arribar a les posicions franceses, però foren rebutjades i retrocediren de nou cap a l'Oliva.

No hi va haver més intents de recuperar aquelles posicions, que els soldats napoleònics continuaren reforçant, tot allargant i engruixint els parapets durant els següents dies, sota el foc de l'artilleria de l'Oliva, i en menor mesura, de la plaça (aquest darrer contra el parapet del turó de la Creu de Valls). Les explosions de les granades d'obús, els impactes dels projectils de canó i els fragments de roca que aquests arrencaven, provocaven baixes cada dia entre les tropes que defensaven o treballaven als parapets[16].

Estat de la guarnició al fort

Després de la pèrdua dels parapets, les partides soltes d'**Aldea** foren destinades a la defensa d'altres posicions de la plaça. No ho van fer totes, ja que es va mantenir al fort un reduït destacament d'infanteria lleugera de la 1a Legió Catalana, del que en formava part el tinent tarragoní **Francisco Cervelló**. Aquest oficial i els seus homes foren destinats a realitzar tasques d'observació i escolta de les posicions franceses des del camí cobert o d'alguns espais que estaven més o menys a cobert davant del fort. Els homes destinats a aquesta tasca (també n'hi havia d'altres cossos, com ara el regiment d'infanteria de

Girona) eren els ulls i les oïdes de la guarnició del fort, a la qual informaven dels moviments que detectaven als parapets ocupats pels assetjants[17].

Per cobrir la baixa que representava el gruix de les partides soltes, la guarnició de l'Oliva fou reforçada amb el regiment d'infanteria de Girona, que havia arribat a Tarragona amb el marquès de **Campo Verde**. Cal dir que un reduït destacament d'aquest regiment, que ja es trobava a la ciutat en començar el setge, havia defensat els parapets de l'Oliva, integrat a la unitat d'**Aldea**. Aquests homes, incorporats de nou al seu regiment, continuaren protegint el fort.

El regiment de Girona havia estat creat el juny del 1810, quan, per recompensar el bon comportament en la defensa d'Hostalric del 2n Terç de Miquelets de Girona, el terç fou transformat en l'esmentat regiment d'infanteria de línia. Molts dels seus homes havien lluitat al costat del regiment de Iliberia defensant Hostalric, i ara es retrobaven realitzant la mateixa missió al fort de l'Oliva. No disposem del nombre real d'efectius que tenia aquest regiment quan arribà a Tarragona, ja que el darrer estat de forces que coneixem data del 25 d'abril, i per tant no compren les baixes que va patir en el combat que tingué lloc el 3 de maig davant de Figueres. Així, el 25 d'abril, els dos batallons del regiment de Girona, comandats pel coronel **Diego de Vega**, arrengreraven 632 oficials i soldats en condicions de combatre, als quals calia afegir 78 assistents i ranxers. No tots arribarien a Tarragona, ja que en el combat de Figueres va perdre uns 310 homes, entre morts, ferits i presoners. Aquestes baixes reduïrien els efectius a uns 400 homes en condicions de combatre. En desembarcar a Tarragona, foren reforçats per la partida d'una trentena d'homes que ja es trobava a la plaça, mentre que segurament també s'hi anirien incorporant alguns dels nombrosos malalts i ferits d'aquest regiment que es trobaven als hospitals de la ciutat, a mesura que estiguessin en condicions de tornar a combatre, fet que probablement augmentaria els seus efectius fins prop dels 500 homes. Sembla ser que no tot el regiment fou destinat a l'Oliva, ja que algunes companyies restaren a la plaça. Les forces del regiment de Girona que s'incorporaren a la guarnició del fort, deuriem sumar uns 400 homes[18].

En conjunt, i tenint en compte les baixes que ja hauria sofert el regiment de Iliberia als combats dels parapets (unes desenes d'homes), amb la incorporació del gruix del regiment de Girona i del destacament de la 1a Legió Catalana, la guarnició del fort comptava amb poc més de 2.000 efectius. Alguns estudis sobre el setge de Tarragona inclouen el regiment de Voluntarios de Zaragoza entre les forces que constituïen la guarnició de l'Oliva durant la segona quinzena de maig, però de moment no ho hem pogut documentar amb seguretat. Cas que aquest regiment aragonès d'infanteria lleugera n'hagués format part amb el seu únic batalló, s'hi haurien afegit uns 357 homes més (inclosos 57 assistents i ranxers), sota les ordres del comandant **José Ortega**[19].

Sortides infructuoses

A partir del 14 de maig, la guarnició tarragonina realitzà diverses sortides contra les posicions franceses de la riba dreta del Francolí, entre les quals destacà la del 18 de maig, en la que hi participaren uns 3.000 soldats. Avançaren dividits en tres columnes que

atacaren i aconseguiren ocupar i destruir part de les trinxeres napoleòniques, abans de que el contraatac francès els obligués a retrocedir cap a la plaça. Aquell dia, la columna de la dreta, comandada pel tinent coronel **Rafael Casteras** (ascendit a coronel pels mèrits contrets en aquella sortida), estava constituïda per tropes de la guarnició de l'Oliva, concretament per part del regiment de Iliberia i les companyies de granaders d'Amèrica. També cal destacar la sortida que realitzaren des de la plaça, dos obusos d'artilleria a cavall acompanyats per un destacament d'infanteria la tarda del 20 de maig. Aquestes forces prengueren posicions a l'esquerra de l'Oliva, damunt del camí de Constantí (l'actual carretera de Valls), des d'on bombardejaren les posicions napoleòniques de la riba dreta del Francolí, fet que va provocar el contraatac de diverses companyies franceses que intentaren fer-se amb els obusos. Per impedir-ho i rebutjar els atacants, sortiren de l'Oliva part dels efectius de les companyies de granaders dels regiment de Iliberia i d'Amèrica, així com de la companyia de caçadors del 2n batalló de Iliberia, mentre que des del flanc esquerre del fort s'obria un intens foc d'artilleria i de fusells. Finalment, els espanyols aconseguiren retirar-se sense perdre cap peça, mentre els soldats napoleònics tornaven a les seves posicions [20].

Les operacions de setge contra l'Oliva

El 21 de maig, els treballs de construcció dels reductes i bateries que havien d'allunyar la flota estaven molt avançats, de fet en el cas del primer reducte que hi construïren, tan sols restava emplaçar-hi les peces d'artilleria (fet que es produiria la nit del 22 al 23). Amb el primer objectiu pràcticament assolit, **Suchet** ja podia concentrar-se en el següent: la conquesta del fort de l'Oliva.

La nit del 21 al 22 de maig, els soldats napoleònics, sota les ordres d'oficials del cos d'enginyers, iniciaren els treballs d'aproximació al fort de l'Oliva, tot començant a excavar una trinxera en ziga-zaga en direcció al mig baluard dret del fort, des de darrera del parapet del turó de la Creu de Valls, que juntament amb el parapet de la muntanyeta de Sant Pere constituïa la primera paraula d'aquests treballs de setge. Els soldats destinats a

Vista parcial de la muntanyeta de Sant Pere, en la que podem observar el seu sòl de roca, amb poca terra, que tants problemes va portar als soldats napoleònics quan s'hi fortificaren
(Foto de l'autor)

aquesta tasca s'enfrontaren a un sòl de roca dur, que va alentir considerablement l'excavació de les trinxeres, les quals s'hagueren de protegir amb gabins, fagines i sacs de terra, ja que inicialment eren poc profundes. Aquella mateixa nit, els oficials d'enginyeres marcaren sobre el terreny el traçat de la segona paral·lela, situada a uns 100 metres de la primera, i la protegiren amb gabions. A més de l'excavació de trinxeres, els soldats napoleònics també començaren a treballar en la construcció de dues bateries d'artilleria a la primera paral·lela: una, per a tres morters de 8 polzades, a la muntanyeta de Sant Pere (la bateria número V) i l'altra (la VII), per a tres canons de 16 lliures, a la Creu de Valls.

S'excavava amb sang

El foc de l'artilleria de l'Oliva (i en menor mesura, el de la plaça) contra les trinxeres que construïen els soldats napoleònics, que havia estat constant al llarg de la nit, s'intensificà en arribar el dia, provocant diverses baixes entre els treballadors i les guàrdies de trinxera (els piquets de fusellers que les protegien). L'impacte de les bales rases, de la metralla, l'esclat de les granades d'obús i dels projectils dels morters (aquests darrers disparats des de la plaça), juntament amb l'impacte dels fragments de roca que feien volar pels aires, provocaren un bon nombre de baixes diàries entre els soldats napoleònics al llarg dels dies que excavaren aquelles trinxeres.

La nit del 22 al 23 de maig, els oficials d'enginyers avançaren fins un turó situat a uns 120 metres de distància del mig baluard dret del fort de l'Oliva. Allí hi varen traçar un parapet on s'hi havia d'establir la bateria de bretxa (la número VI), de quatre canons de 24 lliures. Aquella nit els soldats francesos i italians aixecaren un parapet de gabions sota el foc de l'artilleria del fort i dels fusells dels seus defensors, que provocà nombroses baixes entre els sapadors i fusellers que hi treballaven. Malgrat el foc de l'Oliva, els napoleònics anaren

A la meitat dreta de la imatge s'observa el coronament del tram de l'escarpa del mig baluard dret comprès entre el redent i l'angle que formava l'escarpa, per tot seguit continuar cap a l'angle mort on varen obrir la bretxa (que no apareix a la imatge). L'espai central i de l'esquerra de la fotografia correspon al fossat, que es conserva sencer, però completament colgat

(Foto de l'autor)

reforçant el parapet, que, en fer-se de dia, ja estava en condicions de fer front a una possible sortida de la guarnició del fort.

El 23 de maig, les bateries de la primera paral·lela ja estaven preparades per a ser equipades amb les peces d'artilleria, mentre aconseguïen avançar la trinxera des de la segona paral·lela fins el parapet més avançat, el qual també feia la funció de tercera paral·lela. Al llarg dels dies i nits següents, els soldats napoleònics anaren reforçant i millorant les paral·leles i les trinxeres, i construïren una nova bateria per a tres obusos de 6 polzades (la número VIII), als vessants dels turons de l'esquerra de l'actual carretera de Tarragona a Sant Pere i Sant Pau (vist des de les posicions napoleòniques), prop de la "Casa Quadrada". A diferència de les altres bateries, que havien de bombardejar frontalment l'Oliva, la número VIII apuntava al costat dret del fort, i el seus projectils podien travessar-lo d'enfilada d'un extrem a l'altra[21].

El fet de que el darrer parapet estigués a poc més d'un centenar de metres del fort, va portar com a conseqüència que l'Oliva es trobés constantment sota el foc dels fusells dels soldats napoleònics. Tot i que des del moment que havien ocupat els parapets avançats de l'Oliva, els soldats francesos havien respost al foc de l'artilleria del fort disparant amb els seus fusells contra la fortalesa, la distància havia impedit que aquests trets fossin efectius. Però aquesta situació va canviar a partir del 23 de maig, quan, des d'aquell parapet, el foc dels fusellers francesos va començar a provocar baixes entre els defensors. El mateix 23 de maig, una de les bales franceses va ferir al coronel del regiment de Iliberia, **Rafael Casteras**, que, com la resta de defensors de l'Oliva que queien ferits, fou traslladat a l'hospital militar de Tarragona. Aleshores, el comandament del regiment va recaure en un altre oficial veterà, **Manuel Perales**, comandant del 3r batalló de Iliberia[22].

La tarda del 25, els guàrdies de trinxera francesos del parapet de la bateria de bretxa, varen prendre com a objectiu dels seus fusells els soldats espanyols que estaven treballant al camí cobert del fort de l'Oliva. Aquests darrers acabaren perdent la paciència, i un destacament va sortir del camí cobert per atacar el parapet. La partida de tropes procedent de l'Oliva, va rebre el suport d'una part dels destacaments que formaven les avançades de la plaça davant de les posicions italianes de la "Casa Quadrada" i del Llorito. Tots plegats atacaren les posicions franceses i aconseguïren arribar al parapet i als trams de trinxera més propers, fent retrocedir als soldats napoleònics. Fins i tot capturaren una de les trinxeres a la baioneta, d'on s'emportaren tots els estris i el materials del cos d'enginyers que hi varen trobar. Finalment, quan els napoleònics contraatacaren per recuperar les posicions perdudes, els soldats espanyols que les havien capturat, i que es trobaven massa exposats en aquelles trinxeres, retrocediren fins les posicions que ocupaven abans del combat[23].

La bateria del Rei de Roma

El 26 de maig arribaren les peces d'artilleria que havien d'equipar les bateries franceses de davant del fort de l'Oliva. Degut a les característiques del terreny, que impedia que els tirs de cavalls poguessin arribar fins les bateries, aquell vespre i nit va ser necessari que fossin els mateixos soldats napoleònics els qui arrosseguessin les peces fins emplaçar-les a les bateries número V, VII i VIII. L'endemà a la nit armaren la bateria de bretxa, que fou

batejada pel general **Suchet** amb el nom de “bateria del Rei de Roma”, en honor al fill hereu de l’Emperador, que havia nascut el 20 de març d’aquell any. A diferència del que havia passat el dia anterior, en que els homes que havien arrossegat les peces d’artilleria ho havien fet força a cobert del foc dels canons de l’Oliva, el trasllat dels quatre canons de 24 lliures des del parapet de la Creu de Valls fins la bateria de bretxa, fou extremadament dur. Els arrossegaren 200 soldats, que avançaren lentament al llarg d’uns 200 metres de terreny que en gran part es trobava al descobert, fet que els va convertir en l’objectiu de l’artilleria del fort de l’Oliva, i que provocà nombroses baixes entre les seves files. Nogensmenys, i malgrat les pèrdues, els soldats francesos i italians continuaren avançant impertèrrits fins arribar al seu objectiu i aconseguiren finalment emplaçar els canons a la bateria.

Mort del general Salme

Mentre col·locaven els canons en posició, una part de la guarnició del fort va fer una sortida per atacar i destruir la bateria de bretxa. En començar l’atac, el general **Salme**, que estava atent als moviments que tenien lloc a la bateria del Rei de Roma, es posà al capdavant del 7è de línia francès i s’hi dirigí ràpidament per reforçar els seus defensors i rebutjar els espanyols. Però **Salme** no hi va arribar, ja que després de cridar als seus homes “*Brave septième en avant!*”, va rebre un impacte de projectil de metralla a la boca, que el va fer caure mort. Els seus soldats, que li tenien una gran estima, llençaren un contraatac ferotge que va sorprendre a les tropes espanyoles, les quals retrocediren cap el fort després de patir fortes pèrdues. **Suchet**, va fer enterrar el general **Salme** prop de l’indret on va morir, però abans en feu extreure el cor, ja que tal com va comunicar a l’Emperador en l’informe del 28 de maig: “*j’espere pouvoir bientôt le placer dans le fort de l’Oliva devant lequel sa brigade a supporté jusqu’à ce jour, avec une constance et une fermeté admirables, les efforts incroyables de l’ennemie, un feu continuel d’artillerie et qui a vu eclater sur sa tête plus de 8 a 900 bombes ou obus par jour. Ses rangs en ont été éclairies, 7 à 800 hommes ont été blessés ou tués, mais sa persévérance n’a pas été un instant altérée et ces deux braves régiments n’ont pas cessé de donner les preuves de la plus haute valeur.*”

Bretxa oberta

A les quatre de la matinada del 28 de maig, **Suchet** donà ordre d’obrir foc a les quatre bateries que apuntaven cap a l’Oliva. Malgrat l’oposició de les peces d’artilleria del fort i de part de l’artilleria de la plaça, lentament, els canons francesos anaren aconseguint una superioritat de foc respecte als defensors, que patiren la pèrdua d’algunes peces desmuntades pels projectils napoleònics. En arribar al vespre, l’efecte del bombardeig de l’artilleria assetjant es feia ben evident al front del mig baluard de la dreta, on part del parapet i de les troneres havien estat desmantellats, així com part del parapet del reducte que protegia el cavaller, i del propi cavaller. Els canons de la bateria del Rei de Roma havien obert una bretxa a l’angle mort del mig baluard, i ara les restes del seu parapet s’amuntegaven a la base del fossat. Aquest era el punt per on **Suchet** tenia previst d’atacar frontalment el fort, ja que considerava que era la part menys protegida del seu front, pel fet d’estar molt poc flanquejada per la resta de reductes i baluards[24].

L'assalt al fort de l'Oliva

Preparatius i pla d'atac

Inicialment, **Suchet** tenia la intenció d'assaltar el fort el vespre del mateix 28 de maig. El seu pla consistia en llençar un fals atac contra el mig baluard esquerre amb un destacament de tropes, per tal d'atreure l'atenció i les reserves de la guarnició de l'Oliva, i tot seguit assaltar el fort amb dues columnes de poc més de 150 homes cadascuna, precedides per un escamot de sapadors, que avançarien respectivament contra la gola i contra la bretxa que havien obert al mig baluard dret. Una vegada hi haguessin aconseguit entrar, rebrien el reforç de dues columnes de 300 homes cadascuna, per acabar de prendre el fort. Però, finalment **Suchet** va ajornar l'atac, ja que no es volia arriscar a patir un fracàs davant de l'Oliva que augmentés la moral dels defensors, a causa d'un atac precipitat i poc preparat. Així que va optar per continuar bombardejant el fort al llarg del dia 29, per tal d'ampliar la bretxa. Durant la nit, els defensors, havien refet un parapet a la zona de la bretxa i tornaren a muntar tres dels canons que els hi havia inutilitzat el dia abans, però en començar de nou el foc de l'artilleria francesa aquell parapet fou destruït i els tres canons desmuntats.

Els capitans del cos d'enginyers que havien d'avançar amb els seus homes davant de les dues columnes d'atac, el francès **Papigny** i l'italià **Vacani**, també aprofitaren aquell dia per reconèixer el terreny per on havien d'avançar, tot observant-lo des dels vessants del turó de la "Casa Quadrada". Després d'estudiar a distància el costat dret del fort, varen deduir que hi havia una porta a la gola just darrera del cavaller, també arribaren a la conclusió que el mur que travessava el fossat era la continuació de l'aqüeducte. **Suchet** va rebre el seu informe i va realitzar algunes modificacions al pla d'atac, entre les quals es contemplà que una part de la columna que havia d'atacar la bretxa pogués aprofitar el pas de l'aqüeducte. Per facilitar-ne l'accés, el foc dels canons de la bateria del Rei de Roma desmantellà parcialment els tres rangs d'estacades que protegien el pas de l'aqüeducte. L'eliminació de la resta de les estacades, seria el primer objectiu dels sapadors de **Vacani** quan comencés l'atac[25].

Una vegada realitzades les modificacions al pla d'atac, **Suchet** preparà les tropes per assaltar l'Oliva aquell mateix vespre. Si bé l'atac aniria a càrrec de la divisió Harispe, també hi participarien el conjunt de les forces napoleòniques que envoltaven Tarragona, les quals realitzarien simulacres d'atac a la plaça. De fet, l'atac inicial al fort aniria a càrrec de les companyies de granaders i *voltigeurs* dels regiments de la brigada Salme, que ara comandava el general **Ficatier**, mentre que la reserva que els esperaria al parapet i a les trinxeres estaria constituïda per tropes italianes de la divisió Harispe.

Poc abans de que es donés la senyal d'atac, diversos destacaments del 1r regiment d'infanteria lleugera francesa avançaren cap a l'extrem esquerre del fort, per simular un atac que atrauria l'atenció dels defensors de l'Oliva. Al mateix temps, una part d'aquests destacaments havia d'avançar més enllà del fort, per acabar interposant-se entre aquest i la plaça, i impedir l'arribada de reforços o la fugida de la guarnició.

L'assalt final (29 de maig de 1811)

Finalment, a dos quarts de nou del vespre del 29 de maig, els canons de la bateria de breixa donaren la senyal d'inici de l'assalt en disparar quatre vegades amb metralla. Tot seguit, la divisió Habert, a la riba dreta del Francolí, i les tropes italianes que envoltaven Tarragona per l'Est, iniciaren un simulacre d'atac general a la plaça, avançant tropes lleugeres contra les posicions més avançades, mentre tots els timbals concentrats en diversos punts, tocaven el pas de càrrega. Els defensors de Tarragona, tingueren la impressió de que els estaven atacant per tots els fronts i varen respondre amb foc d'artilleria i descàrregues de fusell contra un enemic inexistent.

Mentre els soldats del 1r lleuger simulaven l'atac contra l'extrem esquerra del fort, i atreïen l'atenció dels defensors (que reforçaren aquella part per rebutjar l'atac), les dues columnes que havien d'assaltar l'Oliva començaren a sortir de les seves posicions i avançaren cap els seus objectius. La primera columna d'atac, dirigida pel cap de batalló **Revel**, del 16è d'infanteria de línia francès, estava constituïda per 300 homes d'aquell regiment, davant dels quals avançava un destacament de 20 homes de la 6a companyia del 4t batalló de sapadors francesos, equipats amb escales i destrals, sota les ordres del capità **Papigny**. Aquesta columna va sortir de l'esquerra del parapet de la bateria de breixa i tot seguit avançà en silenci envoltant el costat dret del fort, amb l'objectiu d'atacar la porta de la gola, que suposaven que existia darrera del cavaller. **Papigny** i els seus sapadors, seguits per la resta de la columna, avançaren fins superar l'alçada del fort i enfilaren el camí que ascendia pel vessant de l'Oliva i conduïa a la porta de l'extrem dret de la gola del fort (que si fa no fa, correspon a la carretera que actualment permet arribar a la plaça de l'Oliva). Abans d'arribar-hi, es toparen amb el post avançat espanyol del cos de guàrdia que hi havia al costat de l'aqüeducte. Els soldats d'aquell post dispararen contra aquelles tropes que veien avançar en la penombra, i tot seguit retrocediren corrent fins la porta de darrera del cavaller i es tancaren dins del fort, on els trets havien advertit a part de la presència de tropes enemigues prop de la gola.

Papigny i els seus homes

La pujada que ascendeix a la plaça de l'Oliva, vista des de l'indret on s'aixecava la porta de la gola del mig baluard dret, que fou assaltada per la columna del 16è de línia. S'hi veu l'aqüeducte a la dreta. Cal dir que la rasant del carrer ha pujat més d'un metre respecte al que tenia el camí l'any 1811

(Foto de l'autor)

seguien els espanyols fins la porta del darrere del cavaller, i l'intentaren esbotzar a cops de destrat. En aquells minuts inicials de l'atac, els sapadors francesos no aconseguiren obrir-la i començaren a patir baixes a mans dels fusells dels defensors. El capità **Papigny** intentà escalar el mur de la gola per obrir la porta des de dins, però el mataren d'un tret de fusell. Mentrestant, la resta de la columna del 16è de línia s'acabà concentrant sota aquesta porta, des d'on els soldats napoleònics responien al foc dels defensors com podien; el cap de batalló **Revel** donava ordres de recolzar escales al mur d'aquell tram de la gola, per assaltar-lo[26].

La segona columna d'atac, dirigida pel cap de batalló **Miocque**, del 7è de línia francès, i pel capità **Desaix**, ajudant de camp de **Suchet**, també estava precedida per un destacament de 20 sapadors de la 5a companyia de sapadors italians, comandat pel capità **Vacani**. El gruix de la columna estava format per 300 granaders i *voltigeurs* del 7è de línia, que portaven un centenar d'escales per superar el fossat. Aquesta columna va sortir de la dreta del parapet de la bateria del Rei de Roma poc després de que ho fes la primera, i avançà cap a l'extrem dret del front de l'Oliva, per assaltar la bretxa. Quan es trobaven a unes desenes de metres del fossat varen ser detectats pels defensors del mig baluard dret i de la meitat de la cortina del front, que immediatament obriren foc amb els seus fusells i amb les poques peces d'artilleria que encara apuntaven en aquella direcció[27]. Malgrat aquest foc, els homes de **Miocque** continuaren avançant, però en apropar-se al fossat, s'adonaren que la bretxa era de difícil accés, ja que si bé els projectils francesos havien desmuntat els merlons i el parapet, no havien obtingut el mateix efecte amb la resta de l'escarpa, que consistia en una paret de roca. Així, es trobaren que tret del seu coronament, l'escarpa es mantenia intacte en gairebé tota la seva alçada, i que les escales que duien eren massa curtes per superar-la.

Aquesta situació va aturar momentàniament la columna francesa, que restà per espai d'uns minuts davant del fossat, sota el foc dels espanyols, sense que els soldats del 7è de línia es decidissin a baixar-hi. De fet, es limitaven a respondre al foc dels defensors, mentre alguns soldats retrocedien cap el

Gràcies als treballs desinteressats del senyor Pere Manuel Llorens, que ha netejat de runa i herbam algunes de les restes del fort, ha quedat a la vista el coronament de gran part de l'escarpa del mig baluard dret. En aquesta fotografia, s'observa un dels dos petits redents que es trobaven al mur frontal del mig baluard.

Aquest, concretament, és el que hi havia més a la dreta

(Foto de l'autor)

parapet transportant els ferits que anaven caient. Mentrestant, els sapadors de **Vacani** treballaven a corre-cuita per eliminar les estakes que encara barraven el pas de l'aqüeducte, i obrir urgentment un accés al fort. Però aquesta tasca era lenta i els sapadors, massa exposats a pocs metres dels defensors, patiren fortes baixes. Per superar l'estancament de l'atac, que podia acabar amb un fracàs de la columna, **Vacani** i altres oficials i soldats es decidiren a baixar al fossat i plantar les escales als peus de la bretxa. Veient que no podien arribar al coronament de l'escarpa, el sergent **Meunier**, del cos d'enginyers, tingué la iniciativa de pujar dalt d'una de les escales i fer que els seus companys s'enfilessin per damunt de les seves espatlles per poder arribar a la bretxa. Altres soldats seguiren el seu exemple, i malgrat la lentitud d'aquest sistema en pocs minuts nombrosos *voltigeurs* i granaders havien arribat a la bretxa.

Amb un grup d'assaltants dalt de l'escarpa, els defensors de l'extrem dret del mig baluard es sentiren en perill de ser encerclats per la reraguarda i abandonaren aquella posició, fet que va permetre que els sapadors (que acabaven d'eliminar les darreres estakes) i una part de la columna poguessin superar el fossat en fila índia per damunt del pas de l'aqüeducte per, tot seguit i després de grimpar pel parapet, entrar dins del fort. Ara la bretxa estava en mans dels homes de **Miocque**, que accedien al mig baluard dret per damunt de l'aqüeducte i per les escales del fossat[28].

La confusió de l'escolament d'un grapat d'enemics

Mentre la primera columna intentava superar la porta de la gola de darrera del cavaller, i la segona conqueria la bretxa, el regiment d'infanteria de línia d'Almeria acabava d'entrar a l'Oliva. Aquesta unitat veterana s'havia dirigit al fort, tal com estava previst a l'ordre del dia de l'exèrcit, per rellevar el regiment de Iliberia, que portava prop d'un mes defensant-lo i havia patit nombroses pèrdues. Així, aquell vespre, els dos primers batallons (el tercer es trobava a Berga) d'aquest regiment andalús de l'antiga divisió de Granada, que sumaven poc més de 900 homes dirigits pel tinent coronel **Joaquin de Navas**[29], marxaren en columna cap el vessant de l'Oliva (possiblement pel camí protegit que arrencava del fortí del Rei) i la porta del fort que s'obria a la gola entre el reducte del mig i el cavaller. La seva aparició fou una sorpresa pels destacaments (que sumaven uns 150 homes) del 1r lleuger francès que havien avançat més enllà de l'esquerra del fort per prendre posicions per darrera. Una part d'aquests soldats francesos es va dirigir contra la reraguarda de la columna espanyola, que estava acabant d'entrar al fort, i fins i tot el sergent de *voltigeurs* **Delandhuy** amb 15 dels seus homes aconseguiren entrar barrejats amb els darrers soldats d'Almeria, abans que la porta es tanqués darrera. Un cop dins del fort, alguns dels soldats d'Almeria cridaren que els francesos havien entrat amb ells i augmentà la confusió entre els defensors, mentre la guarnició feia front a l'atac fals de l'esquerra i a l'assalt que s'estava produint al mig baluard de la dreta[30].

Després d'haver pres la bretxa, una part dels soldats del 7è de línia avançà en direcció a la cortina seguint el parapet cap a la part central del fort, eliminant els defensors que obrien foc contra el fossat, mentre **Miocque** reunia bona part dels seus homes per atacar el reducte. **Vacani** va fer col·locar algunes escales al seu mur, on hi havia una bretxa

estreta, i tot seguit l'assaltaren i accediren a l'interior, on varen quedar sota el foc dels fusells dels defensors del cavaller, que també els hi llençaren algunes granades de mà. Lentament, la guarnició i els seus comandants s'havien refet de la confusió inicial i intentaven oposar una resistència organitzada des del cavaller i de la meitat esquerra del fort. La columna que atacava la gola no aconseguia superar-la, mentre que la segona columna no tenia suficient força per prendre el cavaller i assegurar les posicions ocupades. Fou en aquell moment força crític, en que els soldats del 7è de línia es trobaven aturats sota un foc creuat, quan el general **Harispe**, que comandava la reserva i havia quedat contús per l'esclat d'una bomba, va donar l'ordre al seu cap d'estat major, l'ajudant comandant **Mesclop**, d'avançar amb la reserva per reforçar les tropes que atacaven l'Oliva i proporcionar l'impuls que faltava per conquerir el fort.

Caiguda del cavaller

Mesclop va dividir la reserva en dues columnes i avançà ràpidament cap el fort, just en el moment que **Miocque**, que acabava de rebre una ferida greu a la cuixa, sol·licitava l'arribada de reforços. **Mesclop** envià una columna d'uns 200 carrabiners del 2n lleuger italià fins la porta de la gola del cavaller, on finalment, amb aquests reforços, les tropes de **Revel** varen aconseguir superar-la, en part enfilant-se per les escales, mentre que la resta acabaren esbotzant la porta i entrant en massa a l'espai clos que existia darrera del cavaller. Al mateix temps, **Mesclop** estava creuant el fossat per l'aqüeducte al capdavant d'uns 300 granaders del 4t, 5è i 6è regiments d'infanteria de línia italians, que patien la metralla que els disparaven els tres canons del mur dret del mig baluard de l'esquerra. Els granaders del 4t de línia foren els primers a reforçar les tropes que havien entrat al reducte, i juntament amb aquestes atacaren el cavaller, enfilant-s'hi amb escales pel seu front i pel flanc, mentre els homes de **Revel** n'ocupaven la reraguarda. Els granaders aconseguiren entrar dins el cavaller i acabaren amb la resistència dels darrers defensors. Tan sols vuit oficials i un centenar de soldats de la guarnició del cavaller es rendiren a **Mesclop**. Entre ells s'hi comptava el comandant del mig baluard dret del fort, el capità del regiment de Iliberia, graduat de tinent coronel, **Pedro Ardanuy**, que havia dirigit la defensa del baluard i el cavaller, fins caure presoner en aquest darrer després de patir sis ferides de baioneta.

Una vegada pres el cavaller, **Mesclop** i **Revel** dirigiren el gruix dels seus homes contra la meitat esquerra del fort, que encara resistia. A més del governador **Juan Maria Gámez**, un dels oficials superiors que destacà en l'intent d'organitzar la defensa fou el comandant **Manuel Perales**, que tenia sota les seves ordres el regiment de Iliberia. Malgrat que els napoleònics s'empararessin de la dreta del fort i del cavaller, **Perales**, que al començament de l'atac napoleònic havia patit una ferida de bala al braç dret, va dirigir els seus homes en la defensa de la plaça d'armes, el reducte de la gola i la cortina del centre, que s'anaren perdent un darrera l'altre a mesura que els napoleònics s'anaren imposant en el combat aferrissat a la baioneta que s'estava lliurant dins de l'Oliva. Possiblement fou mentre defensaven una d'aquestes posicions, que el regiment va perdre una de les seves banderes (segurament la coronela), quan enmig del combat, **Víctor Ferrand**, caporal de granaders del 7è de línia francès, va matar l'oficial que la portava, i tot seguit anà a lliurar

la bandera a **Suchet**. A més d'aquesta bandera, a l'Oliva els napoleònics també en capturaren dues més.

Darrera resistència

Els soldats espanyols anaven sent empesos cap el mig baluard esquerre, mentre es defensaven acarnissadament per vendre cares les seves vides, davant d'un enemic que, esperonat per la resistència de la guarnició i pel desig de venjar el general **Salme**, lluitava a la baioneta sense donar ni demanar quarter. Finalment els soldats napoleònics arribaren al peu del mur dret del baluard, on **Perales** intentà sense èxit pujar el pont llevadís del fossat, i acabaren ocupant la darrera posició dels defensors, al cap d'unes dues hores de l'inici de l'atac. En acabar el combat, els oficials napoleònics s'hagueren d'esforçar per aconseguir que els seus homes no matessin als supervivents de la guarnició que estaven concentrats al mig baluard esquerra, entre els quals s'hi comptava el comandant **Perales**, i els fessin presoners. En conjunt, els soldats napoleònics capturaren 70 oficials, entre els que s'hi trobava el governador **Gámez**, amb deu ferides (a les quals sobreviuria), el seu cap d'estat major i sis tinent coronels, i uns 900 soldats, molts d'ells ferits. Alguns foren capturats pels soldats del 1r lleuger, mentre fugien cap a Tarragona després de saltar per la gola del fort en les darreres fases del combat, o per alguns soldats italians que els perseguiren[31].

El cost humà

La conquesta de l'Oliva va costar 325 baixes a la divisió Harispe, entre morts i ferits, de les quals 70 pertanyien a les tropes italianes. Cal tenir en compte que aquesta xifra és la que ens dona el mateix **Suchet** en l'informe que envià a l'Emperador el 31 de maig, en el que relata la captura del fort, i és molt probable que la xifra estigués rebaixada i les baixes reals fossin més elevades, apropant-se a les 400 o 500[32].

Centrant-nos en les baixes que va patir la guarnició de l'Oliva el 29 de maig, primer caldria intentar apropar-nos al nombre real d'oficials i soldats que aquella nit defensaren el fort. Si bé en teoria, la guarnició estava constituïda per uns 2.000 homes, cal dir que aquesta xifra s'havia reduït aproximadament en uns 200 o 250 homes al llarg de la segona quinzena de maig, a causa de les baixes que havien patit en les diferents sortides (com la del dia 18, que costà al regiment de Ilberia 10 morts i 27 ferits, o la del 20 de maig, en la que foren 4 els morts i 9 els ferits), pels trets constants de les guàrdies de trinxera napoleòniques, i a causa del bombardeig de que va ser objecte el fort al llarg dels dies 28 i 29 de maig. Els pocs més de 1.750 efectius de la guarnició reberen durant l'assalt el reforç dels 900 homes del regiment d'Almeria, fet que ens portaria a un total aproximat d'uns 2.650 defensors quan aquell regiment entrà al fort[33].

Els informes francesos elaborats als pocs dies o setmanes de la caiguda de l'Oliva, coincideixen a indicar que en aquella acció varen capturar uns 970 presoners, però en canvi, hi ha diferències notables a l'hora de donar el nombre d'espanyols morts. Així, l'informe que **Suchet** envià a Napoleó el 31 de maig, esmenta que hi moriren 1.200

soldats espanyols, una xifra que ha estat recollida posteriorment per bona part dels historiadors catalans i espanyols que han estudiat el setge de Tarragona. En canvi, a l'informe escrit l'1 de juny sobre les accions de l'exèrcit de **Suchet** al llarg de la segona quinzena de maig, el nombre de morts espanyols es redueix fins a 900. Finalment, l'informe que va redactar el general **Rogniat** el 30 de juny amb el títol "*Journal du siège de Taragonne en 1811*", continuava mantenint la xifra d'uns 900 presoners, però encara rebaixava més el nombre de morts, que passaven a ser uns 500, o sigui una xifra molt per sota de la meitat dels 1.200 morts que recollia el primer informe. Possiblement, la dada de 1.200 morts que dona **Suchet** en el seu primer informe és exagerada, i en realitat el nombre exacte es trobaria entre els 500 i els 900, segurament més a prop de la primera xifra que de la segona. Cal tenir present que 500 o 700 cossos escampats per la superfície del fort de l'Oliva, podien donar la impressió de ser un miler o més. És força dubtós que hom es dedicués a comptar els cadàvers, els quals un cop recollits foren llençats al fossat del fort[34].

La resta dels defensors, poc més d'un miler (entre els que s'hi comptaven nombrosos ferits lleus), saltaren el mur de la gola al llarg de les darreres fases del combat, i fugiren corrent cap a Tarragona, on la guarnició de la plaça, sorpresa per la pèrdua d'un fort que considerava inexpugnable, protegia la seva entrada a la ciutat.

Les conseqüències de la caiguda del fort de l'Oliva

Els cadàvers

Una vegada capturat el fort, els sapadors i els fusellers napoleònics es posaren a treballar immediatament per tenir-lo en condicions de fer front a qualsevol intent de recuperació des de Tarragona. Tal com ja havia comunicat a l'Emperador, **Suchet** va fer enterrar el cor embalsamat del general **Salme** dins de la fortalesa, a la qual canvià el nom pel de fort Salme. Amb la conquesta de l'Oliva, **Suchet** ja podia iniciar els treballs d'atac a la part baixa de la ciutat[35].

Aquella nit, la notícia de la pèrdua del fort de l'Oliva en un confús atac nocturn, fou rebuda amb sorpresa i incredulitat pel marquès de **Campo Verde** i el seu estat major, així com per la guarnició de la plaça i pel conjunt de la població. Conta EGUAGUIRRE que el primer fugitiu de l'Oliva que arribà a la plaça i explicà que la posició havia caigut, fou un soldat d'artilleria que Campo Verde féu empresonar sense donar-li crèdit, essent alliberat al cap d'unes hores, quan anaren arribant més i més fugitius testimonis dels fets, que li donaven la raó. L'endemà al matí, l'artilleria de la plaça va començar a bombardejar el fort, i arribat el migdia el coronel **O'Ronan** amb uns 1.500 homes va sortir de Tarragona per dirigir-se cap el fort de l'Oliva per intentar reconquerir-lo. Però les tropes napoleòniques havien consolidat les seves posicions al fort i rebutjaren les tropes espanyoles. A partir d'aquell moment, **Campo Verde** conscient de que era impossible recuperar el fort, va iniciar un bombardeig intens de l'Oliva per impedir que els francesos poguessin aprofitar aquella fortificació. De fet, si bé els projectils disparats per les bateries tarragonines van desmuntar parcialment la gola i altres parts del fort, **Suchet** hi va poder mantenir una guarnició estable durant la resta del setge.

Després de rebutjar aquesta sortida espanyola, **Suchet** proposà a **Campo Verde** una treva d'unes hores per enterrar els morts, però el capità general s'hi negà. Davant de la impossibilitat de poder enterrar tants cossos en els terrenys rocosos de l'entorn del fort, **Suchet** va donar ordre de cremar els cadàvers dels defensors de l'Oliva.

Replantejament estratègic

La pèrdua del fort va ser un cop dur per la moral de la guarnició (tot i que se'n va anar refent en els dies següents) i pels tarragonins. La caiguda de l'Oliva va fer replantejar la defensa de la ciutat, així, en un consell de guerra convocat per **Campo Verde** el 30 de maig al que assistiren els comandaments de la plaça i els vocals de la Junta del Principat, s'acabà acordant el plantejament del capità general de que l'única manera de salvar Tarragona era organitzant un exèrcit de socors que aixequés el setge des de fora. L'endemà, el marquès de **Campo Verde** abandonava la plaça, amb tot el seu estat major i un elevat nombre d'oficials superiors, amb la intenció de reunir un exèrcit de socors amb totes les tropes disponibles. Abans de marxar, va nomenar com a nou comandant general de la plaça al mariscal de camp **Juan Senen de Contreras**, a qui va prometre tornar per alliberar la ciutat. Però **Campo Verde** ja no s'aproparia més als murs de la ciutat, que resistiria un setge duríssim fins l'assalt final, el 28 de juny [36].

Els tarragonins havien confiat en que el fort de l'Oliva, que creien erròniament inexpugnable, mantindria les tropes de **Suchet** allunyades dels murs de la ciutat, i davant de la seva pèrdua, molts veïns, especialment de les famílies benestants, es decidiren a abandonar-la embarcant-se cap a Vilanova, Sitges o a les illes Balears.

Traïció?

La manera com havia caigut el fort, també va portar a que se sentissin acusacions de traïció contra els militars. El fet de que hagués estat un combat confús, en el que bona part dels supervivents no tenien massa clar com havien entrat els soldats napoleònics al fort, o bé recordaven els crits dels soldats d'Almeria donant l'alerta de que els francesos havien accedit a l'Oliva barrejats amb ells, deuria contribuir encara més a escampar les teories que defensaven l'existència de conspiracions. De fet, com va succeir en moltes altres ocasions al llarg de la guerra del Francès, el poble no va voler reconèixer la victòria napoleònica assolida per mèrits propis, i es va aferrar a qualsevol altra justificació per explicar la pèrdua del fort, i aquesta fou sobretot la traïció. Segons la teoria de la conspiració, el fet de que el matí del 29 de maig, **Campo Verde** hagués fet públic a l'ordre del dia que a les 9 de la nit el regiment d'Almeria rellevaria al de Ilberia, va acabar convertint-se en la principal causa de la pèrdua del fort. A l'ordre esmentada s'hi va afegir el rumor de que un sergent que havia desertat va informar d'aquest relleu als francesos i els hi comunicà el sant i senya que havien de pronunciar a l'arribar als d'Almeria. Tot plegat va portar a explicar la caiguda del fort per una emboscada francesa als d'Almeria, que s'haurien vist sorpresos a la porta del fort per una columna francesa que els estaria esperant en la penombra i que barrejada amb el relleu va entrar dins la fortalesa fent veure que eren espanyols. Fins i tot haurien entrat donant el sant i senya,

fet que refermava la traïció d'aquell sergent, i un cop dins del fort haurien atacat a la guarnició en mig de la sorpresa general, i s'haurien fet amb el control. Altres versions més elaborades, hi afegien que mentre es produïa aquesta confusió dins del fort, una altra columna enemiga va entrar pel pas de l'aqüeducte sense trobar pràcticament resistència, i juntament amb les tropes que havien entrat per la porta conqueriren el recinte[37].

La tradició va perpetuar la versió de la caiguda de l'Oliva per l'entrada a traïció de la columna francesa barrejada amb el relleu i pel pas de l'aqüeducte. Respecte a aquest darrer, el pas dels anys n'ha fet sorgir versions que el converteixen en una mena de pont d'uns dos metres d'amplada capaç de permetre el pas de nombrosos soldats a l'assalt al mateix temps. Fins i tot expliquen que els francesos haurien entrat al fort per l'interior del conducte de l'aqüeducte, en comptes de fer-ho passant pel damunt, fet que no encaixa gens amb la informació que ens proporciona la documentació que tenim referent a aquesta part de l'atac. Cal remarcar que la versió del pas per l'interior de l'aqüeducte hauria obligat als assaltants a rebentar el conducte tan a fora com a dins del fort per poder-hi accedir, i que evidentment en aquest cas, no hauria fet falta que els sapadors italians s'arrisquessin sota el foc dels defensors per destrossar l'estacada que protegia l'accés a la coberta de l'aqüeducte. Molts historiadors han recollit aquests aspectes de la caiguda del fort, així com també ho han fet amb la versió de l'assalt que ens dóna **Suchet** a la seva obra (publicada el 1828), en la que explica que la columna que va atacar la gola (la qual curiosament denomina segona columna d'atac, quan tota la documentació napoleònica generada durant el setge l'esmenta com a primera columna) va entrar al fort per la mateixa porta per on ho havien fet alguns soldats del 1r lleuger francès barrejats amb els endarrerits del regiment d'Almeria.

En canvi, tota la documentació napoleònica generada durant el setge, així com les descripcions que ens donen altres protagonistes com VACANI i LISSONI, ens deixen ben clar que la columna del 16è de línia va accedir al fort per la porta de darrera del cavaller, mentre que l'escamot de soldats del 1r lleuger que va entrar-hi amb els endarrerits d'Almeria ho van fer per l'altra porta de la gola. Per tant, i tal com hem pogut llegir en l'explicació de la caiguda del fort, la causa de la pèrdua de l'Oliva no fou ni molt menys l'entrada d'una columna francesa barrejada amb el relleu, ja que tan sols ho varen fer una quinzena de soldats. Això sí, aconseguiren crear gran confusió dins del fort i s'afegiren a les tropes napoleòniques que ja hi havia entrat, però no foren la causa de la seva caiguda. A més, aquella quinzena de soldats anava barrejada amb la reraguarda de la columna d'Almeria i en cap moment va haver de dir un sant i senya, que desconeixien, ja que aquells soldats no esperaven l'arribada d'aquell relleu. De fet **Suchet** tampoc l'esperava, tal com deixa ben clar el plantejament d'atac a l'Oliva, amb un fals moviment a l'esquerra que atragués l'atenció dels defensors mentre es llençava l'atac contra el front i la gola del costat dret del fort. No hi havia cap columna preparada per entrar amb els d'Almeria, tan sols uns pocs destacaments de soldats que s'havien desplegat entre el fort i Tarragona. Tot plegat ens porta a plantejar que la suposada traïció del sergent que recollia part del poble no era altra cosa que un rumor fals per justificar la pèrdua del fort.

[1] MURILLO GALIMANY, FRANCESC. *El setge de Tarragona de 1811: els exèrcits enfrontats*. Tarragona: Ajuntament. *Pro Manuscripto*.

[2] Arxiu Històric Nacional [= AHN], *Diversos-Colecciones*, capsa 93, núm. 6.

[3] AHN, *Diversos-Colecciones*, capsa 80, núm. 7.

[4] Cartoteca del Centro Geográfico del Ejército [= CCGE], *Col·lecció: SG*, signatura: Ar.F-T.8-C.2-282.

[5] CCGE, *Col·lecció: SG*, signatura: Ar.F-T.8-C.2-284; Service Historique de la Défense [= SHD], *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72, GR 8 C 74 i GR 8 C 75; BENAGES, J. & FONTANET, J. *L'Abans. Recull gràfic de Tarragona, 1863-1967*. El Papiol: Efadós, 2011, p. 90-92.

[6] Arxiu General Militar de Madrid [= AGMM], *Fons Guerra de la Independència*, lligall 2, carpeta 36.

[7] Arxiu General Militar de Segòvia [= AGMS], *Secció 1a*, lligall G-364; AHN, *Fons Diversos-Colecciones*, 116, núm. 23 i 145, núm. 1.

[8] MURILLO. *El setge...*

[9] AHN, *Fons Diversos-Colecciones*, 145, núm. 1; AGMS, *Secció 1ª*, Célebres 2077; AGMM, *Fons Guerra de la Independència*, lligall 2, carpeta 36.

[10] AHN, *Fons Diversos-Colecciones*, 145, núm. 1; "Diario

del Sitio de la Plaza de Tarragona desde el día 3 de Mayo de 1811, en que se presentaron los enemigos al frente de ella". *Diario de Tarragona*, núm. 142 (22 de maig de 1811), p. 596-597.

[11] AGMM, *Fons Guerra de la Independència*, lligall 2, carpeta 37; AGMS, *Secció 1a*, lligall A-1138.

[12] SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72. Estat de l'artilleria capturada al Fort de l'Oliva, elaborat pel general Valée el 30 de maig del 1811. Degut a la diferència entre les polzades castellanes i les franceses, aquest document va ajustar les polzades dels obusos i pedrers capturats, a les polzades franceses. Així, el pedrer de 19 polzades castellanes equivalia al de 16 franceses, l'obús de 9 polzades al de 8 franceses, i el de 7 al de 6 polzades franceses. Degut a que en aquest paràgraf es mostra l'artilleria de que disposaven els defensors, he optat per anotar-la recuperant les polzades castellanes. MEDINA ÁVILA, CARLOS J. "La artilleria en la Guerra de la Independència. Materiales, efectos, alcances". En: AA.DD. *La Guerra de la Independència (1808-1814). El pueblo español, su ejército y sus aliados frente a la ocupación napoleónica*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2007, 59-79, p. 68.

[13] AGMM, *Fons Guerra de la Independència*, lligall 2, carpeta 37; SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 71, GR 8 C 72 i GR 8 C 74; SUCHET, LOUIS GABRIEL. *Mémoires du Maréchal Suchet, Duc d'Albufera, sur ses campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'en 1814, écrits par lui-même*. II vol., 2a. Ed. Paris: Anselin, 1834, p. 22-24; MURILLO. *El setge...*

[14] SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72, GR 8 C 73 i GR 8 C 74; SUCHET. *Mémoires...*, p. 24-25 i 41-42.

[15] AGMM, *Fons Guerra de la Independència*, lligall 2, carpeta 37.

[16] AGMM, *Fons Guerra de la Independència*, lligall 2, carpeta 37; AGMS, *Secció 1a*, lligall A-1138; SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72 i GR 8 C 74; "Diario del Sitio...", p. 592-593; SUCHET. *Mémoires...*, p. 41-43; VACANI, CAMILLO. (1827): *Storia delle campagne e degli assedi degli Italiani in Spagna dal 1808-1813*. v, 2a Ed. Firenze: Antonio Carboni, 1827, p. 151-153; MURILLO. *El setge...*

[17] AGMS, *Secció 1a*, lligall C-2594 i lligall D-70.

[18] AGMS, *Secció 1a*, lligall G-201 i lligall B-1357; MURILLO. *El setge...*

[19] AHN, *Fons Diversos-Colecciones*, 145, núm. 1; "Diario del Sitio...", p. 596-597.

[20] AGMM, *Fons Guerra de la Independència*, lligall 2, carpeta 37; AHGMS, *Secció 1ª*, Célebres 2.077; "Parte de lo ocurrido en la mañana del 18". En: *Suplemento al Diario de Tarragona del martes 21 de mayo de 1811* (21 de maig de 1811); "Diario del Sitio...", p. 595-597; SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72.

[21] SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72 i GR 8 C 74; SUCHET. *Mémoires...*, p. 49-50; VACANI. *Storia...*, p. 158-165; MURILLO. *El setge...*

[22] AGMS, *Secció 1^a, Célebres 2077 i lligall P-1089; Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...* Tarragona: Tipografia de F. Arís, 1911, p. 5.

[23] AGMS, *Secció 1a, lligall B-2729; "Diario del Sitio..."*, p. 619-620.

[24] SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72 ; LISSONI, ANTONIO. *Gl'italiani in Catalogna. Lettere di A. L. ufficiale di cavalleria italiano*. Londres: s.e., 1814, p. 523-527; SUCHET. *Mémoires...*, p. 51-53; VACANI. *Storia...*, p. 166-169.

[25] VACANI. *Storia...*, p. 170-176.

[26] SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72, GR 8 C 74 i GR 8C 357; LISSONI. *Gl'italiani...*, p. 528-530; SUCHET. *Mémoires...*, p. 53-56. Cal dir que a l'obra de **Suchet**, en descriure l'atac de la columna del 16è de línia, el mariscal fusiona l'atac d'aquesta columna amb l'entrada al fort d'un escamot del 1r lleuger en persecució del regiment d'Almeria (fet que tractarem més endavant). Si bé en la seva obra, **Suchet** es basa constantment en els informes escrits durant el setge, en aquest cas concret no els segueix, i barreja dues accions que en la documentació contemporània queden perfectament descrites com a independents l'una de l'altra i amb escenaris diferents (cadascuna de les dues portes de la gola).

[27] Sembla ser que en aquells moments, al fort tan sols quedaven 20 peces d'artilleria útils, mentre que la resta havien quedat fora de combat a causa dels dos dies de bombardeig. La majoria dels canons que batien la zona per on avançava la columna

del 7è de línia havien estat inutilitzats pels projectils napoleònics. SALAS, JAVIER DE. *El sitio de Tarragona por los franceses en 1811*. 2a Ed. Barcelona: Tipografia Castillo, 1911, p. 18.

[28] SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72, GR 8 C 74 i GR 8C 357; VACANI. *Storia...*, p. 179-183. MURILLO. *El setge...*

[29] El 25 d'abril, el 1r i 2n batalló d'Almeria, que es trobaven a Tarragona, arrengraven 956 homes en condicions de combatre als quals se'ls afegiren 60 soldats destacats, que n'augmentarien el nombre fins a 1.016 efectius (tot i que es possible que posteriorment s'hi anessin reincorporant alguns dels soldats que constaven com a ferits). Les baixes que va patir al llarg del mes de maig (com ara els 12 morts i 50 ferits de la sortida del 18 de maig) havien reduït els seus efectius a uns 900 homes cap el 29 de maig. AHN, *Fons Diversos-Colecciones*, 145, núm. 1.

[30] SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72 i GR 8C 357; EGUAGUIRRE, ANDRÉS. *Sucesos verdaderos del sitio y defensa de Tarragona*. València: Imprenta Patriótica del Pueblo Soberano, 1813, p. 7.

[31] Entre aquests darrers destacà el cas del caporal de granaders **Bianchini**, del 6è de línia italià, que va empaitar els fugitius fins prop dels murs de Tarragona, i tornà a l'Oliva amb 4 oficials i 5 soldats presoners. Amb motiu d'aquesta gesta, **Bianchini** fou presentat a **Suchet**, que li oferí la recompensa que ell desitgés. El general obtingué com a resposta la petició d'aquell caporal de poder ser el primer que anés al capdavant de l'assalt a

Tarragona. **Suchet** quedà impressionat per aquesta resposta, ascendí a sergent a **Bianchini** i li va concedir el seu desig. SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72, GR 8 C 74 i GR 8C 357; AGMS, *Secció 1a, lligall A-2156 i lligall P-1089*; SUCHET. *Mémoires...*, p. 58-59 i VACANI. *Storia...*, p. 185-190.

[32] SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72; VACANI. *Storia...*, p. 190-191.

[33] Amb tot, cal tenir present que en el cas hipotètic de que també en formés part el regiment de Voluntarios de Zaragoza, la guarnició acabaria sumant uns 3.000 homes. MURILLO. *El setge...*; *Sitio, asalto y saqueo...*, p. 5-6.

[34] SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72, GR 8 C 74 i GR 8C 357.

[35] El detall del cor enterrat dins del fort el trobem també en l'informe escrit l'1 de juny pel cap d'estat major de **Suchet**, l'ajudant comandant **Saint-Cyr Nugues**. En canvi, en l'obra que va escriure sobre aquesta campanya, **Suchet** explica que el cor embalsamat de **Salme** fou dipositat al peu de la Torre dels Escipions. SHD, *Fons de la Armée de Terre*, GR 8 C 72 i GR 8C 357; SUCHET. *Mémoires...*, p. 52.

[36] SALAS. *El sitio...*, p. 19-21; SUCHET. *Mémoires...*, p. 60-62.

[37] MOLINER PRADA, ANTONIO. "La vida en una ciudad sitiada: Tarragona, mayo-junio de 1811". En: DIEGO GARCÍA, EMILIO DE; JOSÉ LUIS MARTÍNEZ SANZ (coords.). *El comienzo de la Guerra de la Independencia. Congreso Internacional del Bicentenario*. Madrid: Actas, 2009, 539-568, p. 553-554; *Sitio, asalto y saqueo...*, p. 5-6; EGUAGUIRRE. *Sucesos...*, p. 5.

Tarragona *de lenda est*

[81/1/21]

Manel Güell
Historiador i arxiver
manelguell@acarn.cat

Amb aquest comunicat triomfalista que mostrem a la banda dreta, **Suchet** informava a París de la victòria aconseguida sobre Tarragona. L'hem volgut reproduir en català per fer notar que al costat de les dades militars (destrucció d'una nodrida guarnició, domini del port, captura de 20 banderes i de 500 oficials, bagatge d'artilleria, etc.), consten una altra mena de dades, les 'nigrodades' relatives a les baixes que es van donar a Tarragona: 4.000 morts, 12.000 fugitius a la desesperada, 1.000 d'aquests occits a cops de sabre o ofegats al mar, etc. El mateix **Suchet**, emprà el qualificatiu de "carnatge" al referir-se a aquella jornada. No debades, l'*Ambigu*, publicació periòdica antinapoleònica editada a Londres en francès, s'hi referia el 20 de juliol de 1811 dient que l'informe era digne de les massacres històriques de Pavia, el Caire i Jaffa, i que semblava estar escrit amb sang^[1].

Part de **Gabriel Suchet** a **Louis Alexandre Berthier**, príncep de Neuchâtel, cap de l'Estat Major de l'Exèrcit francès, comunicant-li la presa de Tarragona
[Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811.
Tarragona: Tip. de F. Aris, 1911, p. 28]

"Monsenyor, Poso als peus de S.M. les claus de Tarragona, a les que va lligada (com espero) la pròxima submissió de Catalunya. Un setge de dos mesos, o millor dit, de quatre setges en un i cinc assalts successius, han destruït una guarnició de divuit-mil homes de les tropes més reputades d'Espanya, i ens proporciona un port des d'on els anglesos alimentaven la insurrecció de la província per tal de conservar un punt de desembarcament de les seves mercaderies. Ells amb els seus multiplicats socors han perllongat la defensa de la plaça, per a la qual han portat repetides vegades armes, municions i tropes, de València, Alacant i Cartagena. El furor del soldat estava exaltat per la resistència de la guarnició, que cada dia esperava la llibertat, i que es prometia el succès per una sortida general. El cinquè assalt, més vigorós encara que els precedents, donat ahir en dia clar, a l'última tanca, ha causat una espantosa matança i poca pèrdua de la nostra part. El terrible exemple que jo preveïa, a desgrat meu, en l'últim parte a V.A., ha tingut lloc, i resonarà per llarg temps a Espanya: quatre mil homes han estat morts a la ciutat; deu o dotze mil han intentat salvar-se per sota de les muralles pel camp; mil d'aquests han estat morts a cop de sabre, o ofegats; prop de deu mil, entre ells cinc-cents oficials, són presoners i ja fan cap a França; prop de mil cinc-cents estan ferits en els hospitals de la plaça, on la seva vida ha estat respectada emmig del carnatge; tres mariscals de camp i el governador consten en el nombre dels morts; vint banderes, tres-centes vuitanta-quatre boques de foc en bateria, quaranta mil bales o bombes, cinquanta mil lliures de pólvora i plom, estan en el nostre poder. Aniré informant a V.A. dels detalls de l'acció gloriosa que han culminat els esforços de l'exèrcit d'Aragó a Catalunya; invocaré les bondats de S.M. a favor dels valents que tan coratjosament han lluitat. Tinc l'honor de ser & Comte de Suchet & París, 9 de juliol de 1811".

Al costat de la història militar dels fets bèl·lics es troba sempre la microhistòria dels seus efectes sobre la població d'aquell territori. És el que queda quan totes les 'glòries' militars s'han esmerçat.

L'episodi napoleònic a la ciutat de Tarragona té el seu principal capítol en el sofriment de la població i les funestes conseqüències (demogràfiques, civils, econòmiques) que el setge va tenir sobre els seus habitants. Un capítol que es pot dividir en tres etapes: 1) abans i durant el setge, 2) el dia de l'assalt i saqueig, i 3) després d'acabada la guerra.

Guerra del Francès, invasió i epidèmia

Invasió

L'exèrcit napoleònic va caure sobre Catalunya meridional els últims dies de 1808 i començaments de 1809, i de seguida es van fer notar. Va tractar a la població com a enemiga i s'acarnissà especialment contra els més dèbils i els eclesiàstics, molts dels quals no van deixar de consignar el maltracta en notes ocasionals perdudes entre les partides d'òbit que aixecaven per a cada feligrès que moria.

Resulta paradigmàtic el cas del rector **Antoni Boni**, de Torredembarra, que deixà testimoni de com els napoleònics havien ofegada una anciana de 76 anys a la Nou de Gaià els últims dies de 1808. Davant la seva imminent arribada, els torrencs fugiren abandonant la població, on només restaren «alguns ancians y malalts en ella. Yo Dr. Anton Boni, rector, també me vas quedar per a assistir-los...». En arribar, els militars francesos rebentaren la porta de l'església a trets i la saquejaren del tot fent estelles del que no es podien endur, com feren amb el sagrari de l'altar major a cop de destrat. Al pobre mossèn que intentà d'impedir-ho el cosiren a ganivetades. Més mort que viu, aconseguí arribar a Vespella, on el seu homòleg el recollia el 25 de desembre, *"huyendo de los franceses en busca de un seguro refugio. Llegó herido de pies a cabeza. Un sablazo en ambas manos, varias heridas en los brazos y la más penetrante en la sección lumbar..."* [2].

La Torra no va ser una excepció. Des dels primers dies de 1809 es van sentir amb força els efectes de la invasió a la Pobla de Montornès i a Puigtinyós. En la primera població, el rector llevà acte de la defunció de **Joan Mateu**, pagès de Rubials, el qual «fou mort violentament y per mans del enemich...», i poc després dels feligresos assassinats: **Josep Biscamps Ollé**, **Esteve Gibert Aller**, **Pere Urgell Sagalà** i **Joan Nin Saumoy**, tots morts pels francesos («fou mort per los enemichs», «morí per mans dels enemichs...»). En la segona població el rector **Josep Bernadà** registrà l'òbit del pagès **Ramon Mercader**, mort *"de una bala que ab un fusilasso li tiraren los francesos la primera vegada que entraren a Puigtinyós, estant-se pacíficament en lo portal de dit poble..."*; a finals de febrer moriren *"en la irrupció dels francesos"* els feligresos **Antònia Figueras Pasqual** i **Magí Figueras**, i l'any següent era assassinat un ancià de 76 anys *"de resultas de dos colps de destrall al cap que rebé dels enemichs"* [3]. Al Catllar, *"Lo dia deu de Janer del any 1809 cerca la posta del Sol entrà en esta vila del Catllar lo exèrcit francès ab gran forsa, pues los somatens feren moltíssim foch y no poderen vence'ls"*. A finals de mes, l'enemic controlava la comarca més immediata *"per ser*

invadit Ardenya y lo Catllar per los exèrcits francesos, quals no respetaren nostra Sagrada Religió". La vila fou abandonada massivament, de manera que els enterraments no es van poder reemprendre fins el primer dia de febrer; el 2 de maig, estrenaven nou cementiri[4]. Els darrers dies de febrer, als Garidells morien pare i fill **Gras**, al primer «*varen matà los francesos...*», i al segon «*los francesos varen ferir de ferida mortal (com efectivament morí)...*»[5]. Aquell mateix mes, els francesos entraven a Cabra del Camp i penjaven un pagès ancià de 78 anys, «*Los francesos que estavan en Cabra mataren a Miquel Solé, y lo trobaren cobert de rocas en casa sos pares sol, perquè tots los de casa fugiren per motiu del exèrcit francès, y com éll era o estava tullit de las camas, no pogué marxar y se quedà sol en casa*»[6]. El penúltim dia de febrer eren a les envistes de l'Espluga de Francolí, la població de la qual, "*rector inclòs*" van fugir abandonant-ho tot, "*amagant-se en masos i coves muntanyenques*". A la setmana següent, una avençada francesa occí "*a sanch fredas y sens fer la menor resistèncias...*" tres espluguins, dos dels quals cuitaven pacíficament a la porta de casa, l'un només els observava, l'altre, de bona fe, els arribà a oferir aigua. A mitjans de mes, la cavalleria gala envestí un escamot de milicians i en mataren 15 més, i poc després occien vilment a casa seva, un ancià de 77 anys[7].

El mes de març, superada tota resistència reglada amb la victòria de Pont de Goi, els francesos van saquejar Valls i Alcover, església inclosa, imposant fortes contribucions[8]. A cavall entre febrer i març, Cambrils quedava desert a l'arribada dels napoleònics. El 3 de març el reverent **Pere Solé** moria sense rebre els últims sagraments, "*per haver entrat los francesos en la present vila de Cambrils y haver casi tothom fugit*", i quinze dies després, ho feia una jove de 20 anys, **Teresa Freixa**, «*per la invasió dels francesos*»[9]. Aquell mes, l'obituari vallmollenc registra el traspàs de **Teresa Ferrer**, la qual "*morí sens Sagraments per causa de la persecució dels francesos*", que així mateix es quedà sense uns funerals decents "*per ser ocupada dita vila los enemichs y haver-se escapat de sas persecucions los sacerdots de la present comunitat*". A finals d'abril moria **Josep Marimon**, «*de resultas de las heridas de las balas dels francesos...*», i també **Francisco Vidal**, un fadrí de 21 anys de Vilallonga afusellat probablement per desertor, "*per ordre y decret de la Justícia Militar fou sentenciat y mort*"[10]. Dos mesos més tard, restant Vespella abandonada, van ser un grapat de veïns pietosos els que enterraren un dels seus, a qui "*Los francesos degollaren...*"[11].

El 1810, no va ser gaire diferent de l'any anterior. El rector de Bràfim consignava còm un dels seus feligresos era "*mort ab una bayoneta que la tropa de Bonaparte li pasà per la galta y li eixí per la orella, en sa pròpia casa*". A finals d'any n'hagué d'enterrar tres més, "*de mort violenta per la tropa de Napoleó*"[12]. Aquells dies a conseqüència de l'entrada dels francesos a Barberà de la Conca i de la consegüent fugida a la desesperada, moria el franciscà **Diego de Fabrés**; a més, els militars gals occien un home de 55 anys, i l'abril següent, dues persones més[13].

Cròniques i dietaris coetanis com el del metge de Bràfim ANTONI BOSCH CARDELLACH o com el que consta a les actes municipals d'Alcover[14], donen fe de les execrables salvatjades que en nom de la pàtria van cometre els militars francesos, i que van produir fugides desesperades massives, saquejos, morts i assassinats arreu de la comarca.

L'hecatombe epidèmica

Una altre de les conseqüències directes d'aquella invasió, va ser l'esclat de la més terrible epidèmia de febres tifoides d'aquella centúria. En aquells temps aquesta mena de febres constituïen una malaltia endèmica i molt comuna en els exèrcits, fins al punt "*que los médicos castrenses la tenían como inevitable y familiar, especialmente en los ejércitos en campaña*"[15]. Apareixia allà on hi havia precarietat higiènica i d'aliments, i s'estenia ràpidament entre les grans concentracions de gent. Amb motiu de la guerra, el país s'infestà d'exèrcits d'un i altre bàndol, i la ciutat de Tarragona es convertí en refugi improvisat de milers de rústics que havien abandonat les llars a l'entrada dels francesos, fins al punt de multiplicar-ne exponencialment el nombre d'habitants. Concentrada tota aquesta gernació a la ciutat, amb un tifus estès per tot arreu, els efectes mortífers van ser devastadors. En les setmanes més crítiques s'havien constatat més de 30 defuncions diàries, fins el punt de ser necessari habilitar el convent de Sant Domènec en hospital i el seu claustre com a cementiri, atesos els malalts pels monjos. Les xifres de mortaldat són esgarrifoses. Els sacramentals assenyalen, aquell 1809, un total de 2.126 morts. Són els morts civils (els militars eren registrats pel capellà de cada regiment), i torna a ser una xifra a la baixa, si hem de creure els comentaris en el sentit de que els serveis fúnebres no donaven a l'abast per a enterrar tothom amb els deguts funerals, i que ens fa suposar que en els dies més crítics molts decessos no foren registrats. J.RECASENS es fa ressò de xifres més altes: més de 3.000 morts, i segons els cronistes coetanis, més de 4.000 civils i uns 6.000 militars[16].

El Setge

Amb la ciutat atapeïda de gent fins a la bandera, el maig de 1811 **Suchet** s'hi plantà davant amb un imponent exèrcit de més de 20.000 homes, perfectament *perretxat* i amb una bona artilleria. De seguida va tirar de manual i d'experiència poliorcètica per bloquejar la plaça i anar avançant els apotxes. En aquest punt, el general francès ja va tenir un dels seus "detalls" amb l'enemic: féu fora dels hospitals de Reus i Vila-seca els militars espanyols ferits i malalts i els envià cap a Tarragona, des d'on van ser tramesos, via marítima, a Mataró i Vilanova[17]. Fou una estratègia que no tenia com a mer objectiu obtenir places de franc per als futurs ferits de l'exèrcit francès, sinó també el de donar més feina a l'enemic i llastrar-lo amb personal no combatent.

Combat sagnant

Tarragona estava controlada per un seguit de posicions exteriors que es van haver de conquerir una a una: el fort de l'Oliva, el del Francolí, la lluneta del Príncep, el Port i la Marina, etc. Ocupar cada un d'aquests reductes va precisar un enorme besament de sang. En el "*Estado que manifiesta los heridos que hubo durante el terrible sitio de Tarragona desde el dia 3 de mayo hasta el dia 28 de junio inclusive que fue tomada la plaza por asalto*", consten 813 ferits en els combats al voltant de l'Oliva, 289 en el fort del Francolí, 92 a la lluneta del Príncep, 487 al Port..., amb un total final de 3.398. I aquests eren els espanyols! Només dir que el regiment francès núm. 7 (dit *El Brau*), va perdre fins a vuit caps de batalló. Segons A.EGUAGUIRRE, a qui seguim, l'empit dels napoleònics "*era tal que no había en lo humano resistencia a su violento impulso*", i forts com el del Francolí i el d'Orleans, "*no se*

podían defender sino a costa de continuas víctimas...”. Efectivament, en una de les posicions “habiéndose pasado a relevar la tropa que guarnecía uno de estos puntos, los soldados entrantes hallaron tendidos cadáveres a todos los que debían ser relevados...” [18]. J. DE SALAS també explica el cas, tot dient que “En todos estos combates no fueron pequeñas las pérdidas sufridas por los españoles, pues ambos contendientes se batían con un arrojo y un encarnizamiento inauditos; refiriendo un testigo ocular, entre otros hechos análogos, que al irse á relevar el puesto de una contraguardia de la luneta del Rey, se encontraron todos sus defensores muertos en el parapeto, sin haber intentado siquiera retirarse”. Aquest autor també relata còm va anar, el 16 de juny, la pèrdua de la lluneta del Príncep, posició que el tinent coronel **Subirachs** féu defensar fins arribar a l’arma blanca, “y á excepción de unos pocos que se replegaron sobre la plaza, todos murieron o quedaron prisioneros, estando heridos la mayor parte de éstos [...] De 16 granaderos provinciales que montaban la guardia en el reducto, tan sólo uno quedó con vida, los demás cubrían con sus inanimados cuerpos el puesto que se les había señalado” [19]. Només en la presa del fort de l’Oliva es podien haver perdut 2.000 homes “de buenas tropas...” i una vintena de canons [20]. La caiguda del port i la marina costà uns altres 2.000 defensors (“haciéndose sólo unos 160 prisioneros, y éstos, heridos casi todos...”), per 500 atacants [21].

En els combats del setge, lògicament, els francesos s’endugueren la pitjor part, doncs eren els que atacaven. JUAN-SENÉN CONTRERAS, el generalíssim dels espanyols, diu en el seu llibre que “*Suchet no hacía caso de la pérdida de hombres, y se miraba éstos como los instrumentos de su fortuna...*”. En efecte, la inversió en homes que va fer el general napoleònic fou molt alta (i arriscada). El 21 de juny, els francesos assaltaren el baluard d’Orleans i el fort Reial i arribaren fins a la porta de Sant Joan, on els esperava **Contreras** amb nodrit foc de fuselleria, “Comencé a hacerle terrible [fuego] de fusilería y metralla, obligando a los franceses a retirarse con una pérdida horrorosa de muertos y heridos en que dexaron cubierto el suelo” [22]. Els francesos estimaven que durant el setge els fusells d’uns i d’altres haurien disparat més d’un milió de bales [23].

El foc d’artilleria

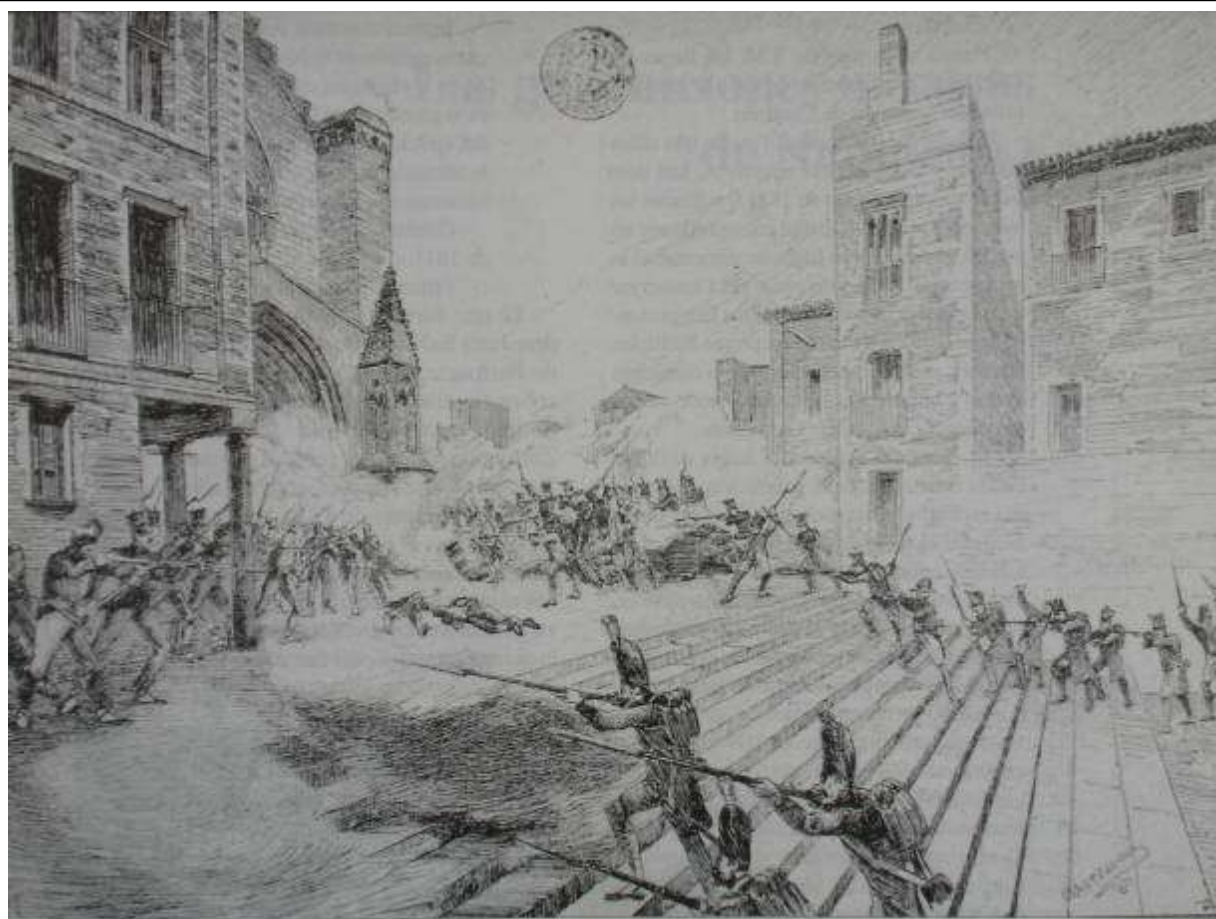
Una altra forma de morir en combat sense trobar-se l’enemic al davant, era caure víctima del nodridíssim foc d’artilleria. A.EGUAGUIRRE afirmava que “*nunca se habrá conocido más serenidad en medio de un riesgo tan eminente, ni jamás se habrá combatido en plaza alguna teniendo tan inmediato el fuego de cañón, tan á cuerpo descubierto...*”. Va haver dies en que de les 19 bateries muntades, disparaven incessantment més de 60 boques de canó “*vomitando continuas muertes y desgracias de nuestra guarnición y ciudadanos...*” amb un cruel balanç de 3.000 ferits i 2.000 morts. L’artilleria espanyola no es va quedar pas muda. Es calcula que va disparar més de 230.000 trets que van ocasionar la mort d’uns 10.000 enemics. Però també la població de la ciutat va sofrir els efectes de les bateries gales. S’avisava als civils de cada projectil a punt de caure i explotar dins del recinte urbà amb el toc d’una campana: un toc si era granada, dos si era bomba, i així:

“hubo días y noches enteras que la campana no tenía tiempo para indicar todos los tiros; tal era el crecido fuego contrario que sembraba continuamente la desolación y la muerte en esta ciudad. Hubo bomba que se llevó 14 soldados entre muertos y heridos” [24]. “Hubo días que no cesó un instante sin poderlas avisar todas. El día diez y seis de junio se notó haber la campana señalado entre unas y otras mas de mil quinientas sesenta [...] Al Hospital entraban continuamente heridos, que con el auxilio

de los ingleses se transportaban por mar á los de Mataró y Vilanova [...] Los fuegos del enemigo se multiplicaban cada día por todas partes, y eran formidables, sembrando la desolación y la muerte en esta desgraciada población. Las ruinas, incendios, y desplomamiento de edificios eran continuados [...] Ocasión hubo en que más de setenta piezas, entre cañón, mortero y obuz destrozaban a un mismo tiempo las obras de fortificación y edificios ¿Quantas muertes y horribles desgracias habian de vomitar tantos instrumentos de destrucción?" [25].

El 28 de juny de 1811

L'expugnació va culminar amb l'assalt final, el dia 28 de juny de 1811. **Contreras** tenia prohibit retre la plaça, ja que el marquès de **Campo Verde** li prometia que precisament aquell dia atacaria els francesos per l'exterior. L'atac del socors no es va produir (llevat d'alguna topada poc important per la zona del Catllar), i els napoleònics obriren bretxa, hi penetraren i s'escamparen per la ciutat provocant la mort i la desolació. Els testimonis són d'espant. A. EGUAGUIRRE afirmava que *"El ejército francés siempre feroz y bárbaro, nunca lo fue tanto como en Tarragona el día 28 de junio de 1811. Si calmó la matanza fue para dar lugar al robo y á las torpezas"* [26]. Per E. CHAO. *"Entonces nada resistió el ímpetu francés sediento de venganza: el saqueo, la muerte de inertes habitantes, la destrucción, el incendio, la violación, todos los horrores en fin de las pasiones humanas en su mayor frenesí se desplegaron y estendieron en la ciudad vencida como furias desatadas..."* [27].

Combat final al Pla de la Seu, últim punt de resistència
(Biblioteca de Catalunya)

Els napoleònics, desbocats, incendiaren la ciutat, violaren les dones, assassinaren els civils i turmentaren els religiosos “Sería jamás acabar y ofender á la decencia si había de exponer todas las iniquidades de los enemigos; basta lo expuesto y sépase que en esto excedieron á los irracionales más inmundos y lascivos que se conocen” [28]. Els horrors viscuts per la població tarragonina aquell 28 de juny de 1811, “fueron tales, que no se han visto en los siglos de mayor barbarie, ni leído en las historias de las gentes menos civilizadas. A este recuerdo se estremece el corazón, se erizan los cabellos, la pluma se cae de la mano; ni todos los pinceles ó colores del arte bastarán á describirlo; lo que se diga no es todo lo que fue, y lo que fue jamás podrá expresarse...” [29]. Algun autor francès, d’entre els militars napoleònics presents en aquella massakra, s’expressà en els mateixos termes:

“Llavors vaig veure coses que mai no hauria pogut imaginar. La ciutat estava presa per la mort, per la rapinya, per la violació; i no puc recordar tant de mal, i no commoure’m a sentir pietat [...] En un sol lloc, el més ample de tots, la Rambla, es comptaven més de dos mil morts, de mil maneres, de mil horribles i variades formes apilats els uns damunt dels altres [...] Eren les fosques tenebres, però els vencedors les trencaven amb la llum de grans ciris encesos que, si no vencia el dia, feia més tètrica la nit i semblava, més que altra cosa, una invitació a la sang i a la massakra” [30].

Incendis

No semblava que fos necessari, però els militars gals van començar a cremar la ciutat per diversos punts, sense aturar-se perquè les cases fossin refugi d’incauts que hi van morir abrasats (sino es llençaven de dalt a baix), “el fuego abrasador que consumía las casas y los infelices que creían salvarse cerrados en ellas [...] mujeres y niños los muchos que creían salvarse encerrados en sus casas, y que tuvieron que tirarse por las ventanas á la calle, ó perecer en las llamas luego que los monstruos incendiaron la ciudad por varios puntos” [31]. “El incendio que en distintos puntos devastaba los edificios representaba una nueva Troya, levantando densas exalaciones capaces de obscurecer el Sol” [32].

Sacrilegis

Objectiu principal de la rapinya francesa foren els temples de la ciutat, on van suposar que s’hi haurien dipositat els béns més preuats dels refugiats, a més dels elements litúrgics i relíquies valuoses que tinguessin en el seu tresor. Aquells militars iconoclastes sortits d’una revolució que va acabar amb l’Església a França, es van proposar fer el mateix a Catalunya, “sus soldados habían profanado los templos, destrozado las imágenes, cometido todo linage de sacrilegios” [33]. Arribats a la Catedral, on s’hi havien refugiat 8.000 persones, els francesos van penetrar-hi sense consideració i la van saquejar sense deixar ni un sol element litúrgic per celebrar-hi missa. En sòl sagrat van maltractar, apallissar i assassinar els que van voler “a unos molían a palos, a otros á sablazos, a otros a culatazos de fusil, y unos 40 fueron asesinados [...] apenas nos conocíamos unos a otros por la desnudez, y por lo desfigurados que nos hallábamos con tantas heridas, pues que muchísimos las tenían en número de 20 a 30, y no podían contarse 25 individuos que no fuesen heridos o contusos” [34].

La totalitat de les esglésies de la ciutat va sofrir la mateixa sort. Els francesos s'acarnissaven especialment contra qui els ho mirava d'impedir. A la Catedral el comensal **Jaume Amill Avià**, malgrat la seva venerable vellesa, s'ajupí a recollir les sagrades formes que rodolaven pel terra, tirades sense miraments pels soldats que buidaven els vasos litúrgics. En veient-ho aquests, desembeinaren els sabres i el burxaren a puntades impenitentment; una religiosa féu igual "*á la qual atormentaron bárbaramente*" [35].

Cal fer esment de la valentia de quatre canonges simples, **Ignaci Ribes Mayor, Josep Boni Basora, Pere Huyà Rocasalvas i Josep Rocamora Llesuas**, que amb grans súplices i sobreposant-se a *innombres* ferides rebudes, van aconseguir salvaguardar l'edifici catedralici. Ells foren, assistits per un grapat de clergues, els qui administraren els sacraments a la gernació allí aplegada, i els que, posteriorment, tingueren cura dels malalts de l'hospital quan les noves autoritats van fer fora els capellans que els ateniën [36].

Violacions

Acció que no falta mai en tot saqueig en regla és la violació de dones. Aquest acte no és tant solament una recompensa per als militars ebrís de victòria, homes en edat de procrear, ardents, enardits per la situació i lluny de les seves llars en país hostil. La violació era (i és) una obligació per al soldat que ocupa territori enemic, ja que comporta uns importantíssims efectes psicològics sobre la població, i aplanava considerablement el camí de la seva submissió. La tropa napoleònica entrà a Catalunya com a conqueridora, i els abusos sexuals es van donar arreu. Al Camp de Tarragona, n'hi va haver a Bràfim (el 28 de novembre de 1810), a Perafort, a Puigdelfí, a Maspujols, als Pallaresos i a l'Argilaga (en els saquejos de 5 de maig de 1811), a la Secuita i a Vilabella (el 25 de gener de 1812), a Puigtinyós (el 13 de juliol de 1812), etc [37].

Segons semblen indicar les fonts, es pot ben dir que aquell 28 de juny de 1811 els napoleònics van perdonar a ben poques femelles, "*hicieron lo que no se ha leído, excedieron a los brutos irracionales, fueron más fieros que las mismas fieras, que hasta en público desfogaron sus vergonzosas pasiones en términos de que se avergonzarían los más incultos salvajes*". Això va ser així fins el punt que moltes dones van preferir suïcidar-se llançant-se a les cisternes i ofegant-se [38].

De fet, els militars napoleònics van violar totes les dones que van trobar, i allí mateix on les trobaven. "*En las calles y en los parages más públicos eran violadas toda clase de mugeres y muchas después por los mismos sacrificadas*" [39]. A moltes les forçaren a la Catedral, davant dels milers de refugiats que s'hi tancaven. Si estaven embarassades, tant se valia, l'estocada travessava el ventre de la desventurada i també el fetus i els matava als dos. "*A muchas violaron en la misma catedral ante el mismo gentío, pero á las más las sacaron fuera y las conducían á sus campamentos ó dentro de casas para esplayar más libremente su brutal y exaltada pasión. La soldadesca y muchos oficiales las sacaban á la fuerza y la que se resistía era maltratada o muerta*" [40].

En el capítol d'aquests horrors destaquen alguns casos exemplars. Una dona que donava el pit a un nadó va ser arrossegada a fora per un oficial francès, i havent deixat el petit en mans d'un conegut, agafà el sabre del militar i se l'enfonsà al ventre, treient-se la vida. A una altra (segons GRAS ELÍAS, "la hija de la Paulassa") intentaven arrencar de les reixes del presbiteri on s'hi havia agafat ben fort, tan que l'acabaren desconjuntant (o amputant-li els canells a cops de sabre) i morí allí mateix[41]. "Muger huvo de buen semblante que en medio de una plaza tuvo la fatalidad de verse oprimida casi 80 veces. Otra en la iglesia de la catedral fue asesinada porque no consintió"[42].

Matances

Una columna de soldats mirà de fugir carretera de Barcelona amunt, però els francesos ja ho havien previst i els esperaven amb un destacament i una bateria d'artilleria que obrí foc sense contemplacions. Es van retre quan els hi van prometre salvaguardar-los la vida. Els francesos ho van complir, però solsament amb els militars, ja que no estaven disposats a donar quarter als civils armats (milicians) ("El ser paisano era delito de muerte para aquellos infernales monstruos"[43]). Els van separar uns dels altres i els van degollar. La severitat amb la qual actuaven fou causa que confonguessin alguns militars per civils, que en realitat havien estat despullats de llurs ensenyes per altres saquejadors.

"El infeliz paisano, que para guarecerse clandestinamente se introducía en las filas de los soldados prisioneros, era arrancado de ellas, y vilmente afusilado por la espalda. Esta misma suerte sufrieron muchos oficiales, y soldados, que despojados por los enemigos de sus insignias militares en un punto, en otro eran reputados por paisanos y afusilados como tales"[44].

"compareció un oficial con orden de matar todos los paisanos, y empezaron al momento á degollar cuantos encontraban. Para libertarse de la muerte algunos se vistieron ropa y morriones de soldados ya difuntos, otros se hecharon al mar donde perecieron, exceptuando algunos que los recogieron nuestros generosos amigos los ingleses; otros se escaparon por las viñas y montes vecinos, y perecieron casi todos porque los que no mataron las partidas francesas que los cazaban, fueron presentados al general francés de caballería que guarnecía el pueblo de la Puebla y este con sola la narración de un muchacho de diez años que decía haberlos conocido milicianos, los mandaba fusilar"[45].

Aquest cruel procediment contra el civil el van seguir observant a la ciutat: "El acto con que se apoderaron los enemigos de la Plaza, por las razones insinuadas, fue rápido y sangriento. Dueños de ella y sus recintos en poco mas de media hora, se veían las calles cubiertas de cadáveres, y si alguno entre ellos se hallaba con señales de vida era atormentado con toda la inhumanidad de que no fueron capaces los tiranos de los primeros siglos"[46], "y quedaron las casas y calles cubiertas de cadáveres..."[47]. Davant d'una mort segura, la gent procurava barrejar el seu cos amb els dels cadàvers que s'amuntegaven arreu. Aquests, si no es van aconseguir salvar, van ser trepitjats pels cascs dels cavalls francesos que recorrien la ciutat, o van ser occits a estocades pels escamots que regiraven les pertinences dels morts[48].

En arribar a la Catedral, els francesos la saquejaren davant la mirada dels milers de refugiats que hi cercaven immunitat; allí van occir 40 persones, i pels seus voltants, a 600 o 700 més[49]. Els qui intentaren ocultar-se campanar amunt, foren llençats per les

vidrieres de dalt a baix. “No hallando qué robar, porque ya lo habían otros hecho primero se llevaban los paisanos y de estos alrededor de la Catedral mataron de seis á setecientos”. Agafaren els eclesiàstics que els van semblar de més alt rang i els obligaren a dur-los a les cases particulars, que acte seguit saquejaren de joies i diner, “no hallándolo ó después de pillado los degollaban”. Així morí **Pere-Joan Enrich**, ardiaca de Vila-seca (el cadàver del qual trobaren una setmana després *calgigat* a la seva estança) i el canonge **Manuel-Antonio de las Fuentes d’Agostina**, entre d’altres[50].

El carnatge durà dos dies, fins el 30 de juny, en què **Suchet** publicà un ban per ordenar el cessament del saqueig. En realitat havia acabat una mica abans, “por no hallarse ya víctimas que sacrificar, y no por cesar el decreto mortal del bárbaro **Suchet**” [51]. Van ser tants els morts que infestaren la ciutat que els mateixos francesos només hi van deixar una mínima guarnició:

“Todas las calles y plazas estaban cubiertas de cadáveres, cuyo horror por la cálida estacion del tiempo obligó a los franceses á abandonarla, dejando solo las precisas guardias. En qualquier parte que se tendiese la vista no se veían mas que fúnebres despojos de la muerte. Cadáveres medio podridos y mezclados con las ruinas de las casas desplomadas; un pavoroso silencio y triste soledad, tal era el espantoso y horrible aspecto de Tarragona” [52].

Conseqüència d’aquella funesta jornada foren milers de presoners (uns 6.000 militars més uns 400 civils que van quedar vius), que de seguida van fer cap a França, “faltos de ropa y medio muertos de hambre, y mientras los conductores van maltratando y matando como acostumbran á los que no pueden andar...” [53].

Turments

Així com l’incendi i la destrucció de cases, la violació de dones i l’assassinat de civils són tant execrables com previsibles en un saqueig en regla, no ho és tant que la crueltat del assaltant s’entretengui, a més, en turmentar pobres infeliços indefensos. La inaudita maldat o bogeria d’aquells militars napoleònics es va fer palesa sobretot amb episodis puntuals de turment contra víctimes de les que no podien esperar cap mena de dany ni defensa. Aquestes van ser bàsicament els civils que intentaren ocultar-se i sobretot els religiosos. Molts dels primers procuraven passar desapercibuts entre els cadàvers que jeien pels carrers, i quan els soldats francesos que els anaven regirant i traient les pertinences els descobrien, els occien “pegando fuego á los montoncitos de pólvora que sucesivamente ponían en diferentes partes de su piel” [54]. D’altres s’amagaven tancats a casa, i quan els francesos hi penetraven i els trobaven eren defenestrats i “tirados a las llamas; otros arrastrados por los pies; otros asesinados á la bayoneta y á sablazos; otros a culatazos de fusil, y otros quemados con la antorcha y otras cosas combustibles que llevaban y aplicaban a la boca y a otras partes del cuerpo” [55]. De casos n’hi va haver de tots els colors:

“Por las calles y casas a nadie se perdonaba: los que hallaban escondidos padecían toda especie de tormentos. Unos hechados por las ventanas y tejados; otros arrojados á las llamas; estos arrastrados y cosidos a bayonetazos; aquellos martirizados con lentitud; aplicándoles antorchas encendidas que llevaban u otros combustibles á la boca y demas

partes del cuerpo: así se deleitaban en la ferocidad y en los lamentos de tantos infelices, siéndolo menos el que moría con prontitud..." [56].

Ara bé, els napoleònics eren sibarites en l'execució de llurs crueltats, i se les prenién amb calma, com qui assaboreix un bon vi: "*Generalmente los enemigos martirizaban con lentitud y se deleitaban con los lamentos de los infelices, desentendiéndose de las enérgicas instancias con que los más pedían la muerte para acabar el insoportable tormento...*". Ho podia dir el forner **Aleu**, a qui ficaren a cops de culata i baionetades dins del seu propi forn i el coent viu [57]. Les versions d'alguns militars napoleònics no són menys colpidores. L'oficial italià ANTONIO LISSONI explicà el cas d'una dona embarassada oberta en canal, o el de les criatures que mamaven llet amb la sang de les mares ferides. Un altre oficial, després alt càrrec de l'administració militar, VÍCTOR D'ARLINCOURT, comparava els soldats francesos amb els àngels exterminadors i assegurava que molts llençaven criatures enlaire i al caure els enfilaven amb les baionetes, imatge horrorosa que apareix il·lustrada en algun gravat de la col·lecció dels "Horrors de Tarragona" (que reproduïm a la p. 131) [58].

L'ensenyament contra tota mena d'eclesiàstics fou innocu i *immisericorde*. Sobresurt d'entre tots, el cas del franciscà **Francesc Dordal**, cas que es pot considerar paradigmàtic de tots els màrtirs tarragonins que aquell dia van morir per la seva Fe. Fou capturat quan auxiliava una monja moribunda, i el van dur a la Rambla a empentes i rodolons enmig de tota mena de burles i escarnis, "*con otras circunstancias que la decencia no permite trasladar al papel*". Burxat per les baionetes dels seus botxins fou obligat a encendre una foguera i a llençar-s'hi, cosa que féu amb gran dignitat, prèvia invocació del nom de la Santíssima Trinitat [59]. Més de 30 eclesiàstics van ser morts i martiritzats aquell 28 de juny de 1811 per aquella trepa de militars iconoclastes, trobant finalment la recompensa celestial als seus molts sofriments.

Dret de saqueig?

Volem acabar aquest apartat responent a l'interrogant de si els francesos tenien dret de saqueig sobre Tarragona o no. Certament, sembla que el tenien, ja que les bateries havien estat posades, i oberta una bretxa els hi foren rebutjades les propostes de rendició. Tanmateix, en el dret de saqueig no compta ni de bon tros el dret de vida o mort sobre la població. El mariscal JUAN-SENEN CONTRERAS, expert en la matèria ho va deixar ben clar en el seu llibre:

"En efecto en la guerra no hay tal derecho de saquear ni matar, sino a los enemigos interin estos tienen las armas en la mano, pues si las arrojan y se rinden luego que dexan de ofender, y se ponen en imposibilidad de dañar, adquieren derecho á la humanidad del enemigo, que debe concederles la vida, y si los mata despues de rendidos hace una cobardía tan ignominiosa, como gloriosa acción si los mata quando tienen las armas y combaten con ellas; y si esto es respecto á las tropas que componen los ejércitos, imagínese quanta mayor ignominia y cobardía es señalar su saña y ejercer la crueldad en los habitantes desarmados y tranquilos de la plaza, que no tienen otro delito que la desgracia de ser naturales moradores del pueblo fortificado, sin influencia alguna en las operaciones del sitiador ni en las de la guarnición. Así el tratarlos mal por los defensores ó por los sitiadores es el colmo de la brutalidad y del oprobio del que lo hace, lo permite o no procura remediarlo" [60].

L'endemà

Tocava fer balanç d'aquella tragèdia humana. Les fonts solen aproximar el nombre de víctimes a les més de 5.600, concretament 5.630, entre tropa degollada (2.500), civils assassinats (2.800), dones (200) i nens (130), "*Las calles todas cubiertas con más de 5.600 víctimas teñidas de sangre...*" [61]. Les xifres que dona el *Sitio, asalto y saqueo...*, són similars: Tarragona tenia 20.000 persones dins quan entraren els francesos; en van resultar mortes 5.700; presoneres, 6.300; ofegades, 300; ferides, 5.450; disperses, 1.800, i recollides en vaixells anglesos, 450; amén dels 1.900 morts durant el setge. Les pèrdues totals de vides humanes es calculaven en 10.900, i 8.650 els ferits; i amb un destí incert els 8.200 presoners fets. Una tercera part dels edificis van quedar arruïnats o destruïts [62]. CHAO sembla rebaixar la xifra, però en realitat l'augmenta, ja que només fa referència als civils. "*Completaron aquellas horas de vandalismo el número de cuatro mil víctimas, que tuvo el vecindario*" [63]. CONTRERAS calculava 7.800 presoners dels quals uns 400 eren oficials [64]. En el parte de 9 de juliol en el qual **Suchet** donava compte de la seva victòria (al principi reproduït), elevava encara més aquests números: havien estat 4.000 els morts, però dels 10 o 12.000 que intentaren escapar fora de la muralla molts van ser morts "*á sablazos ó anegados...*" i no en precisava el nombre; els presoners havien estat 10.000 (d'entre els quals, 500 oficials), i els ferits en els hospitals, 1.500 [65].

Les guerres mai no les guanya ningú, tots hi perden. Les baixes a l'exèrcit francès també van ser molt elevades. Només el seu cos d'enginyers va perdre el 28% dels efectius entre sapadors i oficials. Admetien haver perdut 3.755 homes (140 dels quals eren oficials), però segurament serien prop de 7.000 les baixes reals [66]. CONTRERAS opinava que Tarragona s'hagués pogut salvar si hagués arribat un isocor, i que **Suchet** n'era conscient, i que per això avançà l'assalt final tant com va poder, "*y sacrificó una mitad mas de gente que no habría perdido por un sitio conducido regularmente*" [67].

Passat el mal son del saqueig, quedà l'espectacle dantesc de milers de cadàvers tirats pels carrers. Un espectacle que **Suchet** aprofità per recordar a la comarca allò de que "*tranquilidad, viene de 'tranca'...*". Envià soldats per les poblacions properes a fer venir les principals autoritats governatives i prohoms (de Reus n'arribaren una cinquantena), i els obligà a passejar-se pels carrers de la Tarragona vençuda i admirar el tètric escenari del què li passava a qui es resistia al poder napoleònic, "*existiendo aún [1911] quien conserva como reliquia preciada las medias manchadas de sangre, con las cuales su abuelo verificó aquel terrible paseo sobre los cadáveres insepultos de sus conciudadanos...*" [68].

L'ocupació

De seguida que els francesos controlaren la ciutat, encetaren una època de repressió sagnant, doncs, a qui trobaven addicte al govern espanyol o amb armes amagades a casa, l'assassinaven, o el duïen a afusellar a Reus, o el penjaven d'algun arbre o balcó del convent de la Mercè [69]. Aquestes ignomínies no sembla que se les inventés el memorialista. Que afusellaven gent a Reus dia sí i dia també, ho confirmava el Dr.

ANTONI BOSCH CARDELLACH en el seva relació històrica. Quan als penjats, trobem la partida d'òbit relativa a **Tomás Menéndez Genovés**, oficial de les rendes reials de la ronda volant de Barcelona, datada el 28 de juny, dia de l'assalt francès, que diu: *“Entre tres y quatre de la tarda morí penjat per los francesos en un dels balcones del convent dels PP. Mercenaris de la present ciutat, per haber intentat apoderar-se de las claus de las portas de dita ciutat de Tarragona, per donar entrada a las tropas españolas...”* [70]. **Menéndez** degué ser la primera víctima en estrenar lloc i sistema d'execució, ja que l'assalt enemic es verificà a primaríssim hora de la tarda.

A més d'aquestes execucions arbitràries, els francesos es van possessionar de tots els immobles al seu lliure albir, sense importar-los que els amos encara visquessin o tornessin de fora. Més encara, si el propietari es presentava era maltractat i vexat impunement. Van fer treballar els pocs ciutadans que quedaven vius en recollir i netejar la ciutat, i per derrocar les obres de setge i els fortins externs, van fer venir quadrilles de treballadors dels pobles de la comarca que es rellevaven setmanalment, *“capitaneados por cabos de escuadra escogidos en crueldad que los trataban peor que esclavos, sin darles de comer y sacudiéndoles palos muy a menudo sin respetar vejez, dolencia, ni tierna edad”* [71].

El juliol de 1813 tornà **Suchet** amb l'exèrcit replegat de València, uns 14.000 homes que allotjaren a la ciutat, *“y fue otra vez saqueada por los húsares de caballería a quienes Suchet tenia de costumbre permitirles cualquier atentado por serle tropa muy favorita y de su mayor confianza”*. Van allotjar on van voler, repartint-se les cases i cometent *“todos los excesos que acostumbra los franceses, de modo que las mujeres tuvieron que esconderse para librarse de su brutalidad”* [72].

Les pèrdues materials

Els estralls econòmics no compten, evidentment, tant com ho fan les vides humanes, tanmateix, no deixen de ser un reflex de les penalitats per les quals va passar la ciutat.

«En dos años, un mes y veintiún días que ha sido invadida Tarragona, ha sido continuamente saqueada y destruida por los opresores, de modo que todas las casas inmediatas a la muralla del O. y las del puerto han sido completamente destrozadas [...] Todas las iglesias, exceptuando la Catedral [...] han sido destrozadas de manera que en ninguna de ellas ha quedado vestigio de altar ni sombra de imágenes; todo ha sido destinado a las llamas» [73].

Encara hi hagué un nou setge per recuperar Tarragona (juny de 1813), en el qual la ciutat patí un bombardeig naval. Al final, els francesos abandonaren la plaça volant darrera seu tots aquells equipaments defensius susceptibles d'ús per part de l'enemic. Prèviament van fer evacuar la ciutat i la van saquejar a consciència. Els napoleònics van posar no menys d'una quinzena de barrils plens de pólvora en cada una de les 23 mines distribuïdes entre: les muralles, els baluards, el molí, els arcs de canonada de la font pública, el magatzem de queviures situat dins l'església de Sant Domènec, el castell de Pilats i el castell del Patriarca. Les explosions tingueren lloc a les 4:30h. del matí del dia

19 d'agost de 1813, i van causar "grande estruendo, siendo tal en dos ocasiones que me pareció temblaban los montes a 4 horas de distancia de donde yo era" [74].

Altra de les mines disposades era a l'església de Sant Magí, i és fama que essent el dia del sant, aquest degué intercedir i la metxa que connectava amb la dinamita s'apagà i no arribà a explotar. Malauradament, les altres sí que ho van fer. Es van destruir la major part de muralles i baluards, caigueren cinc arcs de l'aqüeducte que subministrava aigua a la font pública, i s'incendià l'església de Sant Domènec. El gros del dany se l'endugué el castell del Patriarca, la meitat del qual s'esfondrà, quedant del tot inservible l'altra meitat; destruï, a més, molts dels immobles del costat, de manera que va deixar un buit urbà (que és l'espai que avui es coneix com plaça del Fòrum). Amb la marxa dels francesos "quedó esta inmortal ciudad transformada en un montón de ruinas y escombros" [75].

Existeix un compte en rals de billó de les pèrdues immobles sofertes per la ciutat de Tarragona en aquella guerra [76]:

Immoble afectat	Nombre	Valor
Cases arruïnades	236	
Cases arruïnades en part	550	10.920.809
Immobles del patrimoni de l'Església	16	3.298.420
Immobles particulars	10	2.526.655
Immobles del Port arruïnats	223	
Immobles del Port mig arruïnats	6	7.348.469
Murs i baluards destruïts		3.873.344
Mercaderies perdudes al Port		15.450
Mercaderies perdudes a la ciutat		17.570
Immobles destruïts, collites i arbres talats		27.583.900
Total		55.584.617

"Tampoco va comprendido el dinero fijo robado en el saqueo que es incalculable respecto que entonces esta ciudad era el punto más mercantil de la provincia".

Aquesta font suma un total de 88.571.597, que com es pot veure en el quadre, no corresponen a la suma real. Aquesta, tanmateix, creiem que podria aproximar-se força a la realitat. A la vàlua de 1715 (100 anys abans) la suma total del valor dels béns declarats a la ciutat era de 678.356 lliures [77]. Si convertim aquesta quantitat a rals de billó ens dóna uns aproximats 27.134.240. Es deia que Tarragona al final de la guerra havia perdut una tercera part dels béns immobles [78] i la pràctica totalitat dels mobles. Tenint en compte que la vàlua de 1715 era altament *defectiva* (o sigui, que segurament la ciutat no va declarar una part considerable de béns per tal d'escapar al fisc), que havien passat quasi cent anys, en el decurs dels quals Tarragona havia construït un port, doblat la població i consolidat un moviment mercantil i econòmic puixant, no és descabellat pensar en unes pèrdues econòmiques fàcilment xifrables per sobre dels 50 milions de rals de billó.

Mots finals

Mai no hem estat partidaris d'aquesta moda d'exigir el perdó per un greuge històric passat. Però si algú sí que ho és, pensi que els tarragonins tenen tot el dret del Món a esperar que algun dia, oficialment, les autoritats de la República francesa els demanin perdó per totes les atrocitats comeses pels avis dels seus avis durant la guerra del Francès.

[1] CAVALLÉ BUSQUETS, JOAN. «L'espasa i la ploma: el setge de Tarragona de 1811 i la literatura». Conferència pronunciada el 24 de març de 2011 a la seu del Consell Comarcal del Tarragonès [En línia]. Disponible a : www.tarragones.cat > Cultura > Conferències, p. 6.

[2] Arxiu Històric Arxidiocesà [= AHA], *Torredembarra*, Capsa 34, núm. 140, Òbits (1791-1851), f. 156v. i 138-138v.; CATALÀ MASSOT, LLUÍS. *Societat, urbanisme i serveis públics a la Torredembarra del segle XIX*. Tarragona: Centre d'Estudis Sinibald de Mar, 2007, p. 16; ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "El segle XVIII i les guerres Gran i del Francès". en: *Història de Torredembarra. Segles XVIII-XX*. Reus: Ajuntament de Torredembarra, 1984, 9-67, p. 63 i ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *La guerra del francès a Altafulla. 175è aniversari de la batalla d'Altafulla*. Altafulla: Centre d'Estudis, 1987, p. 22.

[3] AHA, *La Pobla de Montornès*, capsa 13, núm. 62, Òbits (1759-1819), f. 157v., 158-158v., 179v., etc., i AHA, *Puiginyós*, capsa 2,

núm. 3, Òbits (1777-1839), f. 132, 136 i 138-138v. Les referències d'aquest apartat han estat publicades a: GÜELL, MANEL. «' ¡Oh, cruel gavatg!' . Les misèries de la guerra del Francès al Camp de Tarragona». En: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana*. Catarroja : Institut Ramon Muntaner / Ajuntament del Bruc / Afers, 2011, 93-113.

[4] AHA, *El Catllar*, capsa 22, núm. 84, Òbits (1801-1851), f. 72v. i 88v.

[5] AHA, *Els Garidells*, capsa 2, núm.21, Òbits (1808-1831), f. 6v.

[6] AHA, *Cabra del Camp*, capsa 18, núm. 60, Òbits (1786-1851), f. 70- 70v.

[7] GUAL VILÀ, VALENTÍ. "L'Espluga i els napoleònics: 1809". *Butlletí del Centre d'Estudis Locals*, l'Espluga de Francolí, 1 (1r. semestre de 1989) 1, i GUAL VILÀ, VALENTÍ. "Les crisis demogràfiques del període 1751-1815 a la Conca de Barberà". *Aplec de Treballs*, Montblanc, núm. 15 (1997) 17-53, p. 47-48.

[8] BERTRÀN I VALLVÈ, DIDAC. "La vida a una petita població durant la Guerra del Francès. Alcover (1808-1813)". en: *Recull Joaquim Avellà Vives (1901-1967)*. A c. d'Eliseu A. Soler Álvarez i Tomàs Forteza i Antonio Guardias. Tarragona: Llibreria Guardias, 1980, 99-155, p. 111, 125, 128-129 i 154. Per Valls, vegeu MURILLO GALIMANY, FRANCESC. *La batalla del Pont de Goi (Valls, 25 de febrer del 1809)*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 2008 (Estudis Vallencs; XLVI), p. 379-387.

[9] AHA, *Cambrils*, capsa 28, núm. 80, Òbits (1801-1816), f. per la data.

[10] AHA, *Vallmoll*, capsa 34, núm. 108, Òbits (1790-1838), f. 98, 106 i 130.

[11] AHA, *Vespella de Gaià*, capsa 7, núm. 41, Òbits (1808-1811), f. 3 i 6.

[12] AHA, *Bràfim*, capsa 14, núm. 73 , Òbits (1805-1851), f. 15 i 34v.

[13] GUAL VILÀ, VALENTÍ. "Morts accidentals i violentes a

Barberà". *Llum*, Barberà de la Conca, 66 (agost de 1991) 6-7.

[14] CANALES GILI, ESTEBAN (a c.d.). "Una visió més real de la Guerra del Francès. La història de Bràfim d'en Bosch i Cardellach". *Recerques*, 21 (1988 = Homenatge a Pierre Vilar, II) 7-49. Aquesta última crònica, vam tenir ocasió de ressenyar-la en aquesta mateixa revista electrònica (núm. 7 de maig de 2008, p. 28-29), i BERTRÀN. "La vida...".

[15] RECASENS COMES, JOSÉ M^a. "La epidemia de fiebre tifoidea del año 1809 en Tarragona". *Revista Técnica de la Propiedad Urbana*, núm. 22 (juliol-desembre de 1971) 61-69, p. 64.

[16] RECASENS. *La revolución...*, p. 220; RECASENS COMES, JOSÉ MARIA. "La población de la ciudad de Tarragona durante la Guerra de la Independencia". en: *Estudios de la Guerra de la Independencia, I (Actas del II Congreso Histórico Internacional de la Guerra de la Independencia y su época)*. Saragossa: Institución "Fernando el Católico", Diputación, 1964, 465-487, 441-442 i 485; CANALES (a c.d.). "Una visió...", p. 31; RECASENS. "La epidemia...", p. 66 i 67, i SABATÉ I BOSCH, JOSEP M. *Monges, frares, canonges, capellans, i capellanets. Tarragona religiosa a les acaballes de l'antic règim*. Tarragona: Ajuntament, 1992, p. 110.

[17] *Tarragona sacrificada en sus intereses y vidas por la independencia de la nación y libertad de su cautivo monarca Fernando Séptimo. Relacion de los sucesos mas memorables ocurridos en esta ciudad durante la ultima guerra defensiva contra la invasion del tirano del siglo XIX Napoleon Bonaparte....* Tarragona: Miguel Puigrubí, [1816], p. 30.

[18] EGUAGUIRRE, ANDRÉS. *Historia de los acontecimientos del sitio de Tarragona en el año 1811*. Reus: Impr. de Juan B. Vidal, 1855, p. 9.

[19] SALAS, JAVIER DE. *El sitio de Tarragona por los franceses en 1811 por el Excmo. Sr. D....., general de artillería, escrita en el año 1882, siendo Coronel-Teniente Coronel de Artillería, Comandante del Arma de dicha plaza*. 2^a. ed. Barcelona: Tipografía Castillo, 1911, p. 25-26.

[20] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...* Tarragona: Tipografía de F. Arís, 1911, p. 6.

[21] SALAS. *El sitio de Tarragona...*, p. 30.

[22] CONTRERAS, JUAN SENÉN. *Sitio de Tarragona. Lo que pasó entre los franceses, el general Contreras que la defendió, sus observaciones sobre la Francia, y noticia del nuevo modo de defender las plazas*. Madrid: Impr. de Ibarra, 1816, p. 11-12 i 15.

[23] SALAS. *El sitio de Tarragona...*, p. 25.

[24] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 10 i 8. *També Tarragona Sacrificada...*, p. 50, text amb el que guarda força similituds.

[25] *Tarragona sacrificada...*, p. 43, 46 i 49-50.

[26] EGUAGUIRRE. *Historia...*, 26.

[27] CHAO, EDUARDO. *Historia de los acontecimientos del sitio de Tarragona en el año 1811. Según la Historia de España de D... Número 3*. Tarragona, 15 Octubre de 1858, p. 11^a.

[28] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 14.

[29] *Tarragona sacrificada...*, p. 54.

[30] Fou l'oficial de cavalleria italià ANTONIO LISSONI, a la seva *Gl'italiani in Catalogna. Lettere*. Londres, 1814, citat per CAVALLÉ. «L'espasa i la ploma...», p. 15.

[31] EGUAGUIRRE. *Historia...*, 26.

[32] *Tarragona sacrificada...*, p. 55.

[33] CHAO. *Historia...*, p. 12.

[34] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 13-14, i *Tarragona sacrificada...*, p. 57.

[35] *Tarragona sacrificada...*, p. 57.

[36] *Tarragona sacrificada...*, p. 63-64.

[37] CANALES (a c.d.). "Una visió...", p. 22, 28, 36 i 38.

[38] *Tarragona sacrificada...*, p. 58.

[39] EGUAGUIRRE. *Historia...*, 26.

[40] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 13.

[41] *Tarragona sacrificada...*, p. 58.

[42] CANALES (a c.d.). "Una visió...", p. 31.

[43] *Tarragona sacrificada...*, p. 54.

[44] EGUAGUIRRE. *Historia...*, 26.

[45] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 13. També, *Tarragona sacrificada...*, p. 54.

[46] *Tarragona sacrificada...*, p. 54.

[47] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 12.

[48] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 12.

[49] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 13.

[50] *Tarragona sacrificada...*, p. 57-58 i RECASENS. *La revolución...*, p. 374 n.778.

[51] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 14.

[52] *Tarragona sacrificada...*, p. 61 i SALAS. *El sitio de Tarragona...*, p. 38.

[53] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 12.

[54] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 12.

[55] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 12-13.

[56] *Tarragona sacrificada...*, p. 55.

[57] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 13.

[58] LISSONI. *Gl'italiani in Catalogna. ...*, ARLINCOURT, VÍCTOR D'. *Les fiancés de la mort.*

Histoire contemporaine. París: Allouard et Kaepellin, 1850, citats per CAVALLÉ. «L'espasa i la ploma...», p. 15 i 33.

[59] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 13 i *Tarragona sacrificada...*, p. 55-56.

[60] CONTRERAS. *Sitio de Tarragona...*, p. 28 n.

[61] EGUAGUIRRE. *Historia...*, 26.

[62] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 15 i 25, "Estado que manifiesta la pérdida de Tarragona ocasionada por los franceses desde el 3 de Mayo de 1811 que empezaron a sitiarla hasta el 19 de agosto de 1813 que volaron sus muros".

[63] CHAO. *Historia...*, p. 11a.

[64] CONTRERAS. *Sitio de Tarragona...*, p. 27.

[65] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 28.

[66] SALAS. *El sitio de Tarragona...*, p. 14.

[67] CONTRERAS. *Sitio de Tarragona...*, p. 21.

[68] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 14; *Tarragona sacrificada...*, p. 60; SALAS. *El sitio de Tarragona...*, p. 40.

[69] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 16-17.

[70] CANALES (a c.d.). "Una visió...", p. 30 i 31, i AHA, *Tarragona, Òbits (1809-1835)*, caps. núm. 28, f. 302v. Menéndez era de Vila-seca i segons consta a la seva partida de novena i cap d'any, havia estat sentenciat, penjat i escapçat el novembre següent. MELERO DOMÈNECH, DAVID. *Vila-seca a la guerra del Francès*. Vila-seca: Agrupació Cultural, 2011, p. 33. Agraeixo a l'autor haver-me donat a conèixer aquesta curiosa contradicció.

[71] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 18-20.

[72] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 20.

[73] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 22-23.

[74] CANALES (a c.d.). "Una visió...", p. 43-47.

[75] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 21-22.

[76] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 25.

[77] GÜELL, MANEL; JORDI ROVIRA I SORIANO. *Tarragona el 1715. Aspectes socials de la propietat urbana i rústica a l'època de la implantació Borbònica*. Tarragona: Virgili, 1999 (Biblioteca Tarraconense; 7), p. 80.

[78] *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 15.

LLISTAT DELS TARRAGONINS MORTS DURANT EL SETGE NAPOLEÒNIC (Extret del llistat penjat al nostre web. Vegeu: www.acarn.cat)

4 de maig de 1811 (1):

Francisco Tomasino, ferrer, de 38 anys, casat

18 de maig de 1811 (1):

Josep Revoltós Gassull, sapador, de 29 anys, solter

23 de maig de 1811 (1):

Jaume Maixé Boter, pagès, de 18 anys, solter

11 de juny de 1811 (1):

Baptista Vidal, milicià, casat

22 de juny de 1811 (1):

D. Antoni Montells Caputo, sotstinent de les Milícies Urbanes, casat

28 de juny de 1811 (176):

Josep Alaix, casat

Josep Alegret Revoltós, de 26 anys, casat (germà de Vicenç)

Vicenç Alegret Revoltós, de 31 anys, casat (germà de Josep)

Domingo Altès

Josep Amat, casat

Francisco Anglès Juniént, "navager", de 27 anys, casat

Francisco Aulès, pagès, casat

Josep Aulès González, pagès, casat (fill de Francisco Aulès i d'Antònia Gonzalez)

Lluís Badia Gassull, pagès, de 34 anys, casat

Josep Baduell, casat

Ignasi Baduell Massaguer, pagès, de 26 anys, casat

Josep Ballès Alegret, pagès, de 32 anys, casat

Francisco Barbé Creus, carter, casat

Josep Barceló Rull, de 41 anys, casat

Ramon Bargalló

Pau Baró, casat

Francesc Barrera, casat

Manuel Bartrolí, casat

Sebastià Bartrolí, casat

Anton Bavot, casat

Pau Bavot, casat

Pere-Màrtir Bavot Medina, casat

Antoni Bernat, casat

D. Ignasi Bertran, familiar del Sant Ofici, casat

Ignasi Bertran Bavot, de 91 anys

Bernat Bo Pí, casat

Tomàs Boada, boter, casat

Francisco Boada Claverol, pagès, de 30 anys, casat

Joan Bofarull, carreter, casat

Josep Bonaxí, casat

Pere Bonet, casat

Anton Bordas, casat

Josep Bru, casat

Anton Calull, casat

Josep Canto, pagès, casat

Mateu Cantó

Sebastià Canyellas

Francisco Cañellas

Josep Capdevila, casat

D. Antoni Carrosi, ajudant primer de capità graduat, de 56 anys, casat

Ramon Castellà, casat

Francisco Clavé, casat

Ignasi Condor Alasà, pagès, de 46 anys, casat

Isidre Dalmau Solé, casat (fill d'Antònia Solé)

Manuel Dante, casat

Anton Domingo, casat

Jaume Donato, casat

Joan Donato, casat

Joan Escarrà, milicià, casat

Joan Escuder, casat

Josep Estela, casat

Andreu Esteve, casat

Felip Fabregat, casat

Jaume Fernández Font, pagès, de 50 anys, casat

Josep Ferran, casat

Josep Ferran, pagès, casat

Magí Ferran, forner, casat

Joan-Antoni Ferrer, casat

Rev. Magí Ferrer Martí, prevere, de 38 anys

Francisco Figueras

Francisco Figueras, casat

Dr. D. Francesc Foguet Foraster, comensal i beneficiat de la seu, de 80 anys

Andreu Font, casat

Josep Font, casat

Fèlix Franquesa, soldat de Milícies Urbanes, casat

Domingo Gabriel Capellà "Portella", casat

Francisco Gabriel Capellà

Josep Gabriel Mallafré, pagès, de 60 anys, casat

Josep Gallart, casat

D. Rafel Gallí Bové, regidor

Andreu García Monseny, forner, de 36 anys, casat

Josep Gassull Molner, pagès, de 50 anys, casat

Francisco Gavaldà, soldat de Milícies Urbanes, casat

Tecla Gil Roig, de 70 anys, vídua

Antònia González (esposa de Francisco Aulès)

Josep Granada Vila, fuster, vidu

Joan Grau, pagès, casat

D. Salvador Gual Bargalló, tinent de Milícies Urbanes, casat

Mariano Guinovart, casat

Joan Guinovart Bargalló, pagès, de 55 anys, casat

Sr. D. Pere-Joan Henrich, ardiaca de Vila-seca

Francisco Icart, casat

Josep-Anton Icart Donato, de 45 anys, casat

Francisco Icart Sanabre, pagès, casat

Anton Jordà, pagès, casat

Manuel Lanchares, casat

Josep Lanxares, casat

D. Ignasi Llauradó Gabriel, sotstinent de les Milícies Urbanes, casat
Vicenç Llevadà
Josep Magarolas, casat
Jaume Magriñà, casat
Josep M. Mallachs Rondo, comerciant, de 32 anys, casat
Rev. Pere-Anton Mallafré Porta, prevere, de 45 anys
Carles Mallol, casat
Anton Martell
Antoni Martí, pagès, casat
Joan Martí, casat
Joan Martí, casat
Tadeu Martí, casat
Jeroni Mas, casat
Anton Mas Segura, pagès, de 25 anys, casat
Pau Masdeu Plana, pagès, de 44 anys, casat
Joan-Antoni Mateu, casat
Pere Mercader, casat
Josep Miró (pare de Josep Miró)
Josep Miró (fill de Josep Miró)
Pere Miró Gibert, moliner, de 33 anys, casat
Francisco Miró Pannou, pagès, de 32 anys, casat
Francisco Miró Pons, casat
Marc Monguió Bertran, pagès, de 29 anys, casat
D. Pau Monguió Bertran, sotstinent de les Milícies Urbanes, casat
Josep Moragas, casat
Carles Nadal Gil, pagès, casat
Agustí Olivé, casat
Josep Olivé, casat
Vicenç Oliver Nadal
Pau Pallejà
Josep-Anton Pàmies Bové, pagès, de 37 anys, casat
Antoni Pandària
Josep Pannou, casat
Josep París Donato, de 45 anys, casat
Agustí Pascual, casat
Mariano Pastor Teulé, pagès, d'uns 50 anys, casat
Jaume Pijoán, casat
Llorenç Piqué Bonet, pescador, casat
Jaume Pons, casat
Josep Pons, casat
Francisco Prats, casat
Jaume Prats, fuster, de 35 anys, casat
Josep Prats Blanch, revenedor, casat
D. Joan-Angel Prim y López, casat
Manuel Prius, casat
Joan Pujadas, casat
Pere Rabassó, casat
Francisco Rafart, casat
Pau Recasens, pastor, de 44 anys, casat
Joan-Anton Resi Donato, casat
Jaume Revoltós, casat
Ramon Revoltós, casat
Ramon Revoltós, pagès, de 64 anys, casat
Ventura Riambau, casat
Andreu Riambau Pastor, pagès, de 45 anys, casat
Bonaventura Ribas Benet, de 33 anys, casat
Ambrós Ribera Mallafré, boter, casat
Josepa Ricci Doblestench, de 63 anys, vídua
Josep Rió, casat
Rev. Francesc Rodrigues, prevere i comensal
Josep Rovira, agutzil, casat
Josep Rusiñol Pallejà, torner, de 54 anys, casat
Joan Sagristà Seguí, xocolater, de 56 anys, casat
Isidre Salas, casat
Nicolau Salas

Bruno Salas Mallol, mariner, casat
Pau Samarra, casat
Anton Sanabra, casat
Francisco Sans, casat
Fermí Savall, casat
Joan-Pau Serras, soldat de Milícies Urbanes, casat
Antònia Solé, vídua (mare d'Isidre Dalmau Solé)
Francisco Solé, casat
Joan Soler Santjust, sastre, de 68 anys, casat
Pere Tomàs, casat
Josep Travé, casat
Francesc Tuset, casat
Francisco Urgellès, casat
Joan Urs, casat
Francisco Veciana, casat
Anton Vidal, pagès, casat
Josep Vilà, mestre de cases, casat
Ramon Vilafranca, casat
Ventura Vilanova, casat
Dionís Villaserra
Joan-Pau Vilassar Sarmeño, xocolater, de 36 anys, casat
Josep Vives, carreter, de 58 anys, casat
Baldiri Ximenes, casat
Isidre Ximenes, casat

29 de juny de 1811 (2):

Francisco Clavell Pallàs, fuster, de 43 anys, casat
Diego Serra González, de 33 anys, casat

30 de juny de 1811 (4):

Joan Font Beató, pagès de 43 anys, casat
Francisco Monguió Bertran, argenter, de 29 anys, casat
D. Salvador de Morenes Pastor, capità de les Milícies Urbanes, casat
Tecla Veciana, de 76 anys, vídua

1 de juliol de 1811 (1):

Mariano Cabestany, casat

3 de juliol de 1811 (2):

Josep Corbella Portella, pagès, de 46 anys, casat
Francisco Martí Riambau, pagès, de 66 anys, casat

15 de juliol de 1811 (1):

Carles Nadal París, pagès, de 18 anys, solter

16 de juliol de 1811 (1):

Antoni Segura Llevat, de 46 anys, casat

30 de juliol de 1811 (1):

Vicenç Molner Reverter, procurador, de 62 anys, casat

6 de novembre de 1811 (1):

Joan Alasà Ferrer, pagès, de 32 anys, casat

s/d. (1):

Ramon Macip, casat

LES MIGRACIONS: UNA ALTRA CONSEQÜÈNCIA DE LA GUERRA

[21/1/22]

Josep M T. Grau i Pujol
Arxiver i historiador
fgraupuig@telefonica.net

Manel Güell
Arxiver i historiador
manelguell@acarn.cat

Una de les conseqüències més directes d'una guerra, empetitida davant de massacres, epidèmies, misèria i fam, és el fenomen dels refugiats, que dona peu a unes dinàmiques migratòries crítiques que, sovint, són capaces de canviar la fesomia poblacional d'un territori.

En temps de crisi bèl·lica o epidemiològica, les bases poblacionals de residència es veuen sotragades i els fluxos de migració s'alteren, en un període molt curt de temps i d'una manera anòmala. El cas de la ciutat de Tarragona durant la guerra del Francès ho il·lustra prou bé. Entre 1808 i 1815, la ciutat passà dels 8 o 10.000 habitants, als 40 o 45.000 abans del setge, i a un parell de centenars just després de l'assalt i saqueig (28 de juny de 1811), per anar recuperant població progressivament, de manera que passada la guerra tenia igual nombre d'habitants que abans de la contesa. Però aquesta similitud es va donar en nombre, no en identitat, o sigui, la població recuperada va ser forastera en la seva immensa majoria. Hi va haver un tomb demogràfic i una autèntica renovació poblacional de soca-rel. Es distingeixen, doncs, tres fases demogràfiques clarament delimitades dins del període de guerra: l'allau migratori de 1809, la *debacle* del setge de 1811 i la recuperació posterior.

Els refugiats (1809)

Per fugir de les febres tifoides i de la guerra, bona part de la població de la comarca abandonà llurs residències i es traslladà a Tarragona, plaça fortificada i port de mar, a la cerca d'un refugi segur. El nombre de població de la ciutat va créixer exponencialment en pocs mesos, en un fenomen alcista que la dinàmica demogràfica vegetativa seria incapaç de reproduir, ni de bon tros.

Abans que la guerra piqués a la porta, a la ciutat de Tarragona la Capitania General i la Junta Suprema li havien estimat una població d'un miler de cases, 1.800 veïns i entre 8 i 9.000 habitants. Durant els primers mesos de 1809 un veritable allau de refugiats entrà a la ciutat, i en poques setmanes el nombre de residents no domiciliats féu augmentar vertiginosament aquests 8 o 9.000 habitants en 20 o 25.000, segons els càlculs de la taxa de natalitat fets per J.M. RECASENS[1]. Però a aquest nombre li hem de sumar dos sectors poblacionals més que escapen al control dels registres sacramentals locals, l'un els eclesiàstics, nombrosos a la seu metropolitana tarragonina, i l'altre, els militars, amb una guarnició a la plaça forta de milers de soldats que poc abans del setge que s'inicià el maig de 1811 es componia d'uns 14.000 militars. Amb tot plegat, és possible que la població total de Tarragona el 1811 hagués pogut arribar a les 40 o 45.000 ànimes, xifra exponencialment considerable, però no descabellada com les que assenyalen algunes fonts coetànies[2]. Aquesta concentració de gent, produïda espontàniament sense les degudes previsions civils ni sanitàries, va convertir-se en brou de cultiu on l'epidèmia de febres tifoides va actuar més devastadorament. La xifra de decessos corresponent a 1809, va ser altíssima: 2.126 morts. Més encara, si hem de creure comentaris coetanis segons els quals els eclesiàstics no donaven a l'abast i que molts cadàvers es quedarien no tan solament sense funerals, sinó també sense ser registrats en els llibres sacramentals; els morts militars, els registrava el capellà del regiment i, per tant, tampoc consten als llibres sacramentals locals. Així les coses, no resulten tan estranyes les xifres de mortaldat que recull J.M.RECASENS, de més de 4.000 civils i uns 6.000 militars[3].

Les víctimes del setge (1811)

A banda dels militars, van ser molts els civils (homes, dones, ancians i vailets) que van morir el dia de l'assalt francès (28 de juny de 1811). Les fonts més versemblant coincideixen en que degueren ser uns 5.600, més de la meitat de la població autòctona. El coronel ANDRÉS EGUAGUIRRE fixa la quantitat en 5.630 (2.500 militars degollats, 2.800 civils assassinats, més 200 dones i 130 nens). Altres fonts diuen 5.700 (més 6.300 presoners, 300 ofegats, etc.)[4].

En tot cas, el que sembla clar és que en acabar-se els dos dies de saqueig, la ciutat era plena de cadàvers i dels civils amb vida que no s'endugueren presoners els vencedors restaren uns 200 o 300[5]. Amb ells els napoleònics organitzaren retens de treball per a la neteja dels carrers. La fugida massiva de la població civil (sobretot després que caigués el fort de l'Oliva), les víctimes el dia de l'assalt, entre morts i presoners, van fer que es passés d'uns hipotètics 45.000 habitants a un parell de centenars, i en un parell o tres de mesos !

La recuperació posterior i la tombada demogràfica

El resultat demogràfic final, passada la contesa, fou la total renovació de la població. Les nostres xifres de població no coincideixen amb les de J.M.RECASENS, que es basa en un cens municipal (i per tant, d'origen fiscal i deflactari) per situar el nombre d'habitants el 1816 en 6.649 i dir que el sostre dels 10.000 residents no el va tenir la ciutat fins el 1840[6].

El nostre estudi modera una mica aquestes xifres. L'hem fet a partir de la taxa de natalitat dels registres de baptismes: la mitjana del quinquenni de 1811-1815 és de 8.911 habitants, i li manquen 86 al següent quinquenni per arribar als 10.000. Evidentment, si filem prim i ho analitzem any per any, localitzem de seguida el desastre demogràfic de 1811: des de 1809 que la ciutat era plena de refugiats, el nombre de baptismes oscil·lava entre els 583 i els 981, ara bé, el 1812 baixa fins a 146 i el 1813 no passa de 200; torna a recuperar-se el 1814 i augmenta fins els 542[7].

La taula de l'evolució poblacional per quinquennis pot resultar més aclaridora:

TARRAGONA	1801-1805	1806-1810	1811-1815	1816-1820	1801-1820
Mitjana dels baptismes (a)	415'2	583'8	401	446'2	461'5
Estimació de la població (TN 45x1.000)	9.226	12.973	8.911	9.915	10.255
Mitjana dels matrimonis (b)	87	121'6	162'6	96'8	106'6
Mitjana dels òbits (c)	272	704'8	263'6	194'8	203
Ràtios baptismes/matrimonis	4'7	4'8	2'4	4'6	4'3

Font: GÜELL, MANEL. *La crisi al Camp de Tarragona durant la Guerra del Francès (1808-1814)*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2011, p. 124.

a) La mitjana del primer quinquenni (1801-1805) és de 415 naixements, la del següent quinquenni (1806-1810) és de 583, una diferència de 168 unitats. Aquest augment de quasi el 30% dels efectius humans és degut a la concentració de refugiats dels últims anys d'aquest segon quinquenni (1809-1810). La taxa de natalitat ens situa una població que passa dels 9.226 habitants als 12.973, gairebé 13.000. Però dins del tercer quinquenni (1811-1815) està la fatídica data del 28 de juny de 1811 i els anys d'ocupació napoleònica, cosa que fa retrocedir la mitjana de baptismes fins els 400, que representarien uns 8.900 habitants. Finalment, a l'últim quinquenni (1816-1820) passats els anys crítics de la guerra, veiem una sensible recuperació de 45 punts en la mitjana de baptismes que representa una població de 9.900 persones.

b) L'evolució del nombre de matrimonis és alcista precisament els anys de crisi. Passa d'un primer quinquenni amb una mitjana de 87 a 121 al segon quinquenni i 162 al tercer. Quasi duplica el nombre en poc més de deu anys. A l'últim quinquenni, torna a baixa la mitjana i es *resitua* amb 96'8. Sens dubte la concentració de gent el 1809 féu disparar la mitjana habitual (87) més de 30 punts per damunt. Al següent quinquenni (1811-1816) l'augment és de 41 punts, probablement degut a totes les parelles que volien formalitzar relacions i van haver d'esperar a la finalització del conflicte armat.

c) Amb els òbits es nota l'hecatombe soferta per causa de la febre tifoidea. D'una mitjana de 272 en el primer quinquenni, s'augmenta brutalment fins els 704 en el següent (1806-1810), sens dubte pels efectes de la mortaldat epidemiològica de 1809. El tercer quinquenni (1811-1815) no reflexa la massacre napoleònica perquè després de l'assalt la població quedà reduïda a uns centenars i l'índex de mortalitat queda desvirtuat. Baixa fins a una mitjana de 263. Resulta significatiu que sigui a l'últim quinquenni (1816-1820), fora del període de crisi, que la mitjana de defuncions baixi encara més i s'instal·li en els 195, en uns anys en que sabem que els efectius poblacionals s'havien recuperat.

En allò que si que podem estar d'acord amb el nostre il·lustre predecessor és en que els individus i famílies que tornaren per poblar la ciutat després de la guerra, van ser, en la seva immensa majoria, forans "*buena parte de los 6649 habitantes del censo de 1816 no tenían nada que ver con los vecinos de 1808. Por consiguiente, la Guerra de la Independencia produjo un cambio de población realmente espectacular*" [8].

L'èxode dels benestants

A Tarragona com en qualsevol ciutat amb fortificacions de l'època sotmesa a setge militar, trobem un moviment migratori simultani d'èxode, principalment de membres de les classes benestants, com per exemple nobles, eclesiàstics, hisendats, professions liberals, comerciants, etc., cap a llocs més segurs. Les fonts documentals més utilitzades per a conèixer el flux de persones són els llibres sacramentals, tant els de baptismes com els d'òbits, i ocasionalment els de matrimonis, sobretot en el cas dels testimonis, això sempre que el rector hagi tingut cura d'anotar l'origen de cada individu i fer constar si el motiu de la seva residència era la guerra. També és possible l'existència de censos especials de forasters redactats per part del municipi. Una altra possibilitat és el buidatge dels primers padrons d'habitants confeccionats entorn del trienni liberal (1820-1823) on hi sol constar la data de vinguda dels empadronats. Una mostra de treball sobre moviments migratoris en un setge napoleònic el tenim en el cas de Girona gràcies a l'estudi de PURIFICACIÓ MERINO i JOSEP ROIG [9]. També s'han fet alguns estudis que incideixen en la individualització del fenomen migratori durant el conflicte contra **Napoleó**, com el de Constantí on es fa un recompte nominal dels òbits a Tarragona durant els anys 1810-1811, la Conca de Barberà i puntualment, les terres de Girona [10].

Atenent la situació geogràfica de la capital del corregiment camptarragoní, les vies de fugida eren dues, la terrestre i la marítima. Dins de la primera, la destinació fàcil i ràpida fou Reus, vila ben avinguda amb els francesos, almenys com per entendre-s'hi i no rebre'n cap mal de consideració; la vila reusenca experimentà un augment de població durant la guerra del 200% [11]. La segona via, la marítima, era més costosa però també més segura gràcies a l'esquadra britànica. Les destinacions escollides foren els ports més propers, primer els de la costa catalana, destacant Sitges i Vilanova i la Geltrú, i en segon lloc els de les Illes Balears (Mallorca i Menorca).

El cap jeràrquic de l'arxidiòcesi cercà refugi a la ciutat de Palma, on també es transportarà el tresor de la catedral tarragonina per por al saqueig. Dos dels principals llinatges patricis de la ciutat, els Castellarnau i els Montoliu, veieren com els seus respectius titulars, **Josep-Antoni de Castellarnau de Magrinyà** i **Plàcid-Manuel de Montoliu de Bru**, van deixar de banda càrrecs de representació i obligacions polítiques i es van endur la família i les joies a Mallorca, des d'on ja no es van moure fins al final del conflicte [12]. Un cas ben estudiat per ENRIC OLIVÉ I SERRET és el de la marxa i residència a Maó (Menorca) de la família de comerciants **Moragas** [13].

L.BALLESTER analitzà l'emigració dels professionals liberals a través de l'activitat constatada documentalment. Durant la guerra van deixar d'aparèixer als protocols

notarials locals un total de 10 notaris, 16 advocats, 8 metges i 5 farmacèutics. Dels notaris, **Josep Cortadella Besora** passà a Vilanova i a Palma, dels advocats, es refugià a Palma **Ramon Feliu Gelambí**, i dels metges ho van fer **Josep Canet Pons**, **Joan Guivernet** i **Joan Guinart Ferrán**[14].

El notarial fou un dels col·lectius que optà per marxar a les Illes. Allà on van estar, els notaris escripturaren manuals que després s'emportarien amb ells en el seu retorn a Tarragona i que constitueixen un interessant testimoni del seu curiós periple[15]. Va ser el cas, per exemple, del notari **Francesc de Paula Albinyana Pastor**. El seu darrer acta notarial a Tarragona data del 22 de maig de 1811, el primer de juny és a Sitges, el setembre a Berga, després es dirigeix a Vic (desembre 1811-març 1812), per baixar tot seguit fins a Valls (maig 1812) i retornar a la capital d'Osona (juny-agost); el setembre el localitzem a Vilallonga del Camp, d'on era originari, però seguiria fins a Montblanc on ja romandria fins a mitjans d'agost de 1813. En aquesta vila de la Conca de Barberà, durant aquest període, sabem que també hi habitava el vicari general de l'arquebisbe, el canonge **Bonaventura Marés** (a la plebania) i alguns comerciants de Reus[16].

Una altre destinació on van anar a parar força refugiats tarragonins fou Vilanova i la Geltrú. Sabem que el maig de 1811 a causa del setge de Tarragona uns 3.418 ferits foren embarcats per mar fins als hospitals de Vilanova, Sitges i les Illes Balears. El mes de juny l'hospital de Tarragona es traslladà a la capital del Garraf, el març de 1812 també ho féu la Junta Corregimental de Tarragona; a Vilanova durant la guerra també hi havia molts desplaçats provinents de Barcelona[17]. En uns fulls conservats en el fons municipal de Vilanova i la Geltrú on hi ha anotats els refugiats que vivien en el tercer barri, malgrat la migradesa de dades, constatem la presència de nombrosos artesans del corregiment de Barcelona, funcionaris (de les duanes), militars i també del de Tarragona i resta del Principat, tots acompanyats de les seves respectives famílies (veure apèndix). En el buidatge del padró d'habitants de Vilanova més proper cronològicament a la guerra del Francès (1824) hem cercat els emigrants del Camp de Tarragona que afirmaven haver-se instal·lat en aquesta vila del Garraf entre 1808-1814, i en total n'apareixen 24. Aquesta xifra tant migrada ens indica la temporalitat de les migracions provocades per la guerra. Sobre la geografia d'origen, hi ha dos factors a considerar, un és la proximitat i l'altre el seu pes demogràfic, així Tarragona i Reus aporten juntes set individus i Torredembarra quatre, la resta provenen de pobles del Camp. Vilanova assumí un paper secundari com a destinació de fugida, almenys a jutjar per la categoria de les persones que hi anaren a parar: hi trobem solsament un hisendat i la resta eren menestrals no propietaris (tres boters, dos jornalers, dos mariners, un forner i un perruquer). Cal assenyalar finalment, que la cronologia de l'èxode a Vilanova és concentra en tres puntes: 1810, 1811 i 1814, que es poden correspondre al final de l'epidèmia, al setge, i la tercera, al retorn[18].

Epíleg

El flux contrari, l'arribada de nouvinguts, provocà a les poblacions receptores, problemes d'ordre públic, de proveïment d'aliments, de repartiment de llenya i de saturació de serveis, com per exemple els hospitals. D'aquí que crides oficials i bans municipals per

tal que la població refugiada retornés al seu lloc de procedència fossin una constant, constatable almenys a Reus i a Tarragona[19].

El cas de Mallorca és singular. La historiografia encara no s'ha posat d'acord amb el nombre total de refugiats que van arribar durant l'episodi napoleònic. MIQUEL DELS SANTS OLIVER elevà la xifra a uns 40.000 i MIQUEL FERRER FLOREZ als 20 o 30.000. Però té més garanties metodològiques la calculada pel professor LLUÍS ROURE AULINES, que la situa en una forquilla entre els 12/15.000 refugiats[20]. Els nou vinguts van portar amb ells un tarannà i uns hàbits que van arrelar a la població mallorquina, per exemple en la vestimenta, també amb les relacions amb els militars (nombrosos, i que traslladaren allí l'Acadèmia d'Artilleria), i amb l'Església, al coincidir-hi fins a set prelats espanyols refugiats. La massa de nous vinguts trencà el cercle endogàmic al qual semblava condemnada la població[21].

Probablement, un estudi més a fons constataria fets similars en molts altres indrets. La problemàtica d'aquestes localitats receptores i les conseqüències que els va suposar l'acolliment sobtat d'una determinada massa d'immigrants fugitius és, doncs, un altre capítol que caldria abordar, tant per a l'estudi de la Demografia Humana com de la Història Militar.

[1] RECASENS COMES, JOSÉ M^a. *La revolución y guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965, p. 430, i RECASENS COMAS, JOSÉ M^a. "La epidemia de fiebre tifoidea del año 1809 en Tarragona". *Revista Técnica de la Propiedad Urbana*, Cámara Oficial de la Propiedad Urbana de la Provincia de Tarragona, 22 (juliol-desembre 1971) 61-69, p. 63.

[2] *El Sitio, asalto y saqueo...* afirma que dels deu mil habitants que solia tenir la ciutat, es va passar al principi del setge als setanta mil (*Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811. Es copia de un manuscrito que se conserva en la biblioteca de*

uno de los conventos de Religiosos Menores de Cataluña. Tarragona: F. Arís, 1911, p. 10). Segons la *Tarragona sacrificada...*, "al presentarse los franceses para el sitio seguramente albergava sesenta mil personas de todas clases, quando antes de la guerra su población regular solo constaba de diez mil". (*Tarragona sacrificada en sus intereses y vidas por la independencia de la nación y libertad de su cautivo monarca Fernando Séptimo. Relacion de los sucesos mas memorables ocurridos en esta ciudad durante la ultima guerra defensiva contra la invasion del tirano del siglo XIX Napoleon Bonaparte...* Tarragona: Miguel Puigrubí, [1816] 50).

[3] RECASENS. *La revolución...*, p. 220; RECASENS COMES, J.M. "La población de la ciudad de Tarragona durante la Guerra de la Independencia". en: *Estudios de la Guerra de la Independencia, I (Actas del II Congreso Histórico Internacional de la Guerra de la Independencia y su época)*. Saragossa: Institución "Fernando el Católico", Diputación, 1964, 465-487, 441-442 i 485.

[4] EGUAGUIRRE, ANDRÉS. *Historia de los acontecimientos del sitio de Tarragona en el año 1811*. Reus: Impr. de Juan B. Vidal, 1855, p. 26; *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811...*, p. 15 i 25, "Estado que manifiesta la pérdida de Tarragona ocasionada por los franceses desde el 3 de Mayo de 1811 que

empezaron a sitiarla hasta el 19 de agosto de 1813 que volaron sus muros”.

[5] 300 segons la *Tarragona sacrificada...*, p. 24; uns 200 segons CANALES GILL, ESTEBAN (a c.d.). “Una visió més real de la Guerra del Francès. La història de Bràfim d’en Bosch i Cardellach”. *Recerques*, 21 (1988 = Homenatge a Pierre Vilar, II) 7-49, p. 32.

[6] RECASENS. *La revolució...*, 443.

[7] GÜELL, MANEL. *La crisi al Camp de Tarragona durant la Guerra del Francès (1808-1814)*. Tarragona: Cercle d’Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2011, p. 120-126.

[8] RECASENS. *La revolució...*, 443.

[9] “Estades de militars a l’hospital provincial de Sta. Caterina de Girona durant el setges de 1808 i 1809”, *Gimbernat*, Barcelona, 51 (2009) 141-152 (disponible a RACO).

[10] GRAU I PUJOL, JOSEP M. I PUIG TÀRRECH, ROSER. *Nosaltres també fôrem emigrants. Migracions històriques a Constantí (1808-1945)*. Constantí: Ajuntament, 2009, 63-64; GRAU I PUJOL, JOSEP M. “L’ impacte de la Guerra del Francès a la Conca de Barberà (1808-1814)”. En: *La Guerra del Francès a la Conca de Barberà (1808-1814)*. Montblanc: Centre d’Estudis de la Conca de Barberà, 2010, 41-50; GRAU I PUJOL, JOSEP M. “Expatriats gironins morts en el setge francès de Tarragona (1811)”,

L’Arjau, Sant Feliu de Guíxols, 48 (febrer 2004) 5.

[11] ANDREU, JORDI. *Població i vida quotidiana a Reus durant la crisi de l’antic règim*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1986 (Assaig; 21), p. 25 n.28. Vegeu igualment GÜELL. *La crisi...*, p. 96-103.

[12] ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. “Els nobles de la ciutat de Tarragona i la guerra del Francès”. *Kesse*, CEHSGOCT, Tarragona (desembre 2010 = 1811-2011 *Dos-cents anys de la guerra del Francès a Tarragona*) 17-25, p. 24-25.

[13] *Els Moragas. Història íntima d’una família de notables: 1750-1868. Privacitat i família en la crisi de l’Antic Règim a Catalunya*. Tarragona: Diputació, 1998. Sobre el seu arxiu vegeu el treball de: GRAU PUJOL, JOSEP M. “Maó, refugi de comerciants tarragonins: documentació per al seu estudi (1808-1819)”, *Revista de Menorca*, Maó, 86 (juliol-desembre 2002) 181-182.

[14] BALLESTER I BAIGES, LLUÍS. “Paràlisi de l’activitat comercial i èxode de la població de Tarragona durant la Guerra del Francès”, *Kesse*, Tarragona, 44 (2010) 10-16, p. 14-15.

[15] GRAU I PUJOL, JOSEP M. “Mallorca, refugi dels notaris de Tarragona durant la Guerra del Francès (1811-1813)”. *Paratge. Quaderns d’Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària*, Barcelona, SCGHSVN, 18 (2005) 77-86.

[16] GRAU I PUJOL, JOSEP M. “Montblanc, refugi d’un notari tarragoní durant la Guerra del Francès (1811)”, *El Foradot*, Montblanc, 11 (abril 2002) 20-21.

[17] VIRELLA BLODA, ALBERT. *Vilanova i la Geltrú durant la invasió francesa*. [Vilafranca del Penedès]: Institut d’Estudis Penedesencs, 1998 (Estudis i documents; 17), p.35-40.

[18] Arxiu Comarcal del Garraf [= ACG], *Fons Municipal de Vilanova i la Geltrú*, sign. 3.830.

[19] En el cas de Tarragona, vegeu RECASENS COMES, JOSEP M. *El corregimiento de Tarragona y su junta en la Guerra de la Independencia: 1808-1811*. Tarragona: Diputació, 1958, p. 112; RECASENS. “La població...”, p. 481-482 i RECASENS. *La revolució...*, 429 i ss. Aquest autor incideix en l’enorme problemàtica que va representar la gestió de serveis a la població nouvinguda, fins al punt d’haver de constituir juntes de vigilància i comissions militars de “expulsió de forasteros”. Per al cas de Reus, vegeu ANDREU. *Població...*, p. 28.

[20] VALENCIANO LÓPEZ, VALENTÍ. “Sobre el nombre de refugiats a Mallorca durant la Guerra del Francès”. *Randa*, 63 (2009 = Miscel·lània Gabriel Llopart, III) 41-44.

[21] BALLESTER. “Paràlisi...”, p. 16.

EL PERSONATGE:

Vides paral·leles: Louis-Gabriel Suchet Jacquier (1770-1826) i Juan-Senén de Contreras de Torres (1760-1826). Dos mariscals i un destí: Tarragona 1811

[15]

Salvador-J. Rovira i Gómez
Professor emèrit de la URVT
sjrg@tinet.fut.es

Manel Güell
Arxiver i historiador
manelguell@acarn.cat

A l'igual que va fer PLUTARC a les seves *Vides paral·leles*, on escollia dos personatges històrics, un de grec i un de romà, per contraposar els trets biogràfics i els fets més notables que van protagonitzar, ens ha semblat oportú imitar-lo per oferir una contrastació entre els dos màxims responsables militars de l'episodi del setge de Tarragona de 1811, **Suchet** i **Contreras**. Cap dels dos no va néixer ni morir a Tarragona, ni tant solsament eren catalans, a dir veritat, el que és a Tarragona, només hi van sojornar uns pocs mesos. Però el fet que els aprofitessin, l'un per assetjar, assaltar i saquejar brutalment la ciutat, i l'altre per defensar-la com bonament va poder, els converteix en figures claus de la nostra història local. L'heroi i l'impresentable, l'un una figura tètrica i *non grata*, l'altre un militar sacrificat, però ambdós per igual d'aparició inexcusable en aquest monogràfic.

Louis-Gabriel Suchet Jacquier, va néixer a Lió el 2 de març de 1770, en el sí d'una família burgesa de fabricants de teles de seda. Era fill de **Jean Pierre Suchet** (1735-1789) i de **M. Anne Jacquier Gérin-Roze**, i per l'educació que els seus pares li van donar hagués esdevingut un prometedor comerciant i s'hagués consolidat entre els principals burgesos de l'oligarquia lionesa. Però el 1789 la Revolució va sacsejar França de dalt a baix, estimulants a la participació activa del jovent més ardit. A l'igual que feren molt joves, **Gabriel Suchet** ingressà a l'exèrcit per a defensar amb les armes a la ma els valors revolucionaris de la seva pàtria, i l'any 1791 entrà a la *Garde Nationale* i l'any següent ja n'era capità. El setembre de 1793, fou elegit tinent coronel dels voluntaris d'Ardeche, cap del 4t. batalló.

A partir d'aquí, el burgès es convertí en militar, un bon militar, coratjós i aguerrit, amb un full de serveis

impecable. El 1793 va estar present en el setge de Toló, on refusà una sortida dels britànics, a la baioneta calada, fent presoner un general. Allí conegué **Napoleó**. Inseparable del nou cònsol, prengué part a les seves principals campanyes militars a Itàlia, Alemanya, Polònia i Àustria. Tingué un rellevant paper a les batalles de: Dego, Lodi, Rívoli, Castiglioni, Arcola i Cerea, on va resultar greument ferit (1796). Participà a la batalla de Neumark (1797), on va resultar novament ferit, i també a les d'Ulm, Austerlitz i Jena. El març de 1798 va ser promogut a general de brigada i el 1799 a general de divisió.

Bonapart va voler tenir-lo a la vora en iniciar la guerra contra Espanya, i el 1808, juntament amb el títol de comte de **Suchet**, li va confiar el comandament del cinquè cos d'exèrcit i el 1809 el de l'exèrcit d'Aragó. Tots ells, amb facultats de govern autònomes per tal que tingués més mànega ample en les operacions militars. **Suchet** derrotà els generals **Blake** i **O'Donnell**, però la seva especialitat eren els setges. La pràctica poliorcètica adquirida en els camps de batalla d'Europa i l'enorme potencial de l'exèrcit francès, li van permetre posar setge a Saragossa i, posteriorment, prendre Lleida, Mequinensa (1810) i Tortosa (gener de 1811). Anys més tard, en el seu Memorial de Santa Elena, **Napoleó** admetia que:

“**Suchet** va ser un cap en el qual el caràcter i l'esperit creixien fins a sorprendre [...] Si hagués disposat de **Suchet** enlloc de **Grouchy** no hauria perdut pas a Waterloo”.

Amb una campanya amb tants èxits com aquesta, **Napoleó** no va dubtar a confiar-li, igualment, la presa de Tarragona, la més important ciutat

enemiga, i port de mar obert a l'esquadra britànica. Per facilitar-li la tasca logística amb el govern, li conferí el control de la Catalunya Nova. A principis de març de 1811, **Suchet** es presentava davant de

Louis-Gabriel Suchet Jacquier (1770-1826), amb l'uniforme de mariscal.

SUCHET. *Mémoires...* (darrera pàgina de l'edició de 1834) [BHMT]

Tarragona amb un exèrcit d'uns 20.000 soldats, perfectament *pertretxats*, i un imponent parc d'artilleria, i de seguida va prendre posicions al voltant de la plaça ocupant tot el territori. Inicià les operacions de setge per l'Oest, la part més feble, amb el punt de mira posat en el fort del Francolí, reducte d'entrada d'aigua a la ciutat, i que a la vegada dominava l'accés al port. Al llarg del desenvolupament del setge va veure clar que no serien possibles masses operacions d'aproximació mentre existís el fort de l'Oliva, des d'on canonejaven les seves posicions. Es centrà en la seva presa, i el fort caigué el dia 28 de maig de 1811. Això li va permetre reemprendre les

operacions contra el fort del Francolí, que va caure igualment el dia 7 de juny. La Part Baixa de la plaça va poder ser seva, amb molta dificultat i gran quantitat de baixes, quinze dies més tard, de manera que a finals de juny només quedava fer-se amb la Part Alta de la ciutat. El 28 de juny de 1811 l'artilleria francesa obria una bretxa a la muralla, i tot seguit, va llençar l'exèrcit a l'assalt, un assalt brutal que ofegà la ciutat en un bany de sang, amb un cruel saqueig que es perllongà dos dies sencers.

La important presa de Tarragona mogué l'Emperador a concedir-li el bastó de mariscal de França, el 8 de juliol de 1811, i a manar-li ocupar València. **Suchet** prengué València, i Morella, i Morvedre, i tornà a derrotar **Blake** a la batalla de l'Albufera, èxit militar que li va valdre un nou títol nobiliari, el de duc de l'Albufera. El setembre de 1813 derrotà el general britànic **Bentick** al coll de l'Ordal. Fou nomenat general de la Guàrdia Imperial. El gener de 1814 hagué de replegar tot l'exèrcit i retornar a França, atacada per tots cantons pels aliats europeus. Defensà el territori patri com a comandant de l'exèrcit del Midi i governador de la cinquena divisió militar, però els aliats acabaren imposant-se per la força del nombre. Els seus serveis li valgueren el nomenament de cavaller de l'Orde del Sant Esperit (4 de juny de 1814), i comanador de Sant Lluís (24 de setembre de 1814). Quan **Napoleó** retornà de l'illa d'Elba, en el Govern dels Cent Dies, acudí a servir-lo, i l'Emperador el féu par de l'Imperi (2 de juny de 1815). Va rebre el comandament de l'exèrcit dels Alps, i derrotà els piemontesos i pocs dies més tard els austríacs, a Conflans, però s'hagué de replegar a Lió. Després de Waterloo, aconseguí una

pau honrosa amb els aliats, i els Borbons el van mantenir en el seu lloc. Aquí finalitzà la seva etapa bonapartista.

El 24 de juliol de 1815 va ser exclòs de la Cambra dels Pars de França, i reposat posteriorment (5 de març de 1819). El 1823 la Cort de París també el va excloure de prendre part en l'expedició dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, que van tornar a ocupar tot Espanya per restaurar-hi l'absolutisme en nom de la Santa Aliança. Retirat a la vida civil, escriví unes memòries sobre les campanyes militars en territori espanyol, Tarragona inclosa, però no van ser publicades per primer cop (1828) fins dos anys després del seu traspàs, que s'esdevingué el 3 de gener de 1826, en el castell de Sant Josep Montredon, de Marsella. S'havia casat als 38 anys a París, amb una joveneta de 18, **Honorine Antoine de Saint-Joseph** (1790-1884), que el va sobreviure molts anys, després d'haver-lo fet pare de **Louis-Napoleon** (1813-1857) i de **Louise-Honorine** (†1885). Del primer *devalla* la línia dels ducs de l'**Albufera**, fins els nostres dies.

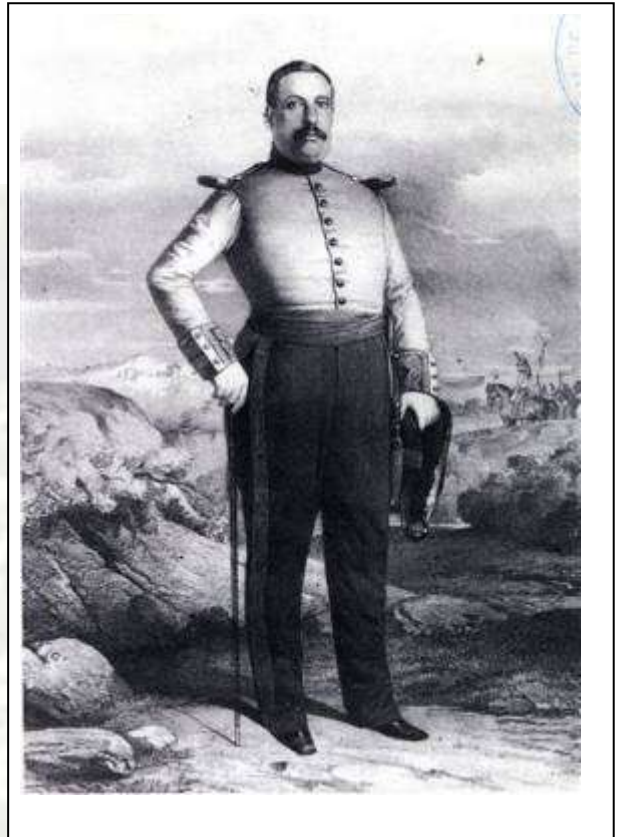
Juan-Senén de Contreras de Torres va néixer a Lillo (Toledo) el 1760, en el sí d'una família de la petita noblesa. Això li va permetre orientar la seva vida a les armes, ja des dels 12 anys. El tercer dia de 1772 ingressava com a cadet en el regiment provincial de l'Alcazar de San Juan, i iniciava una de les més prometedores carreres militars. Els primers dies de 1774 va ser ascendit a sotstinent, el 4 de setembre de 1783 a tinent i el 19 de febrer de 1792 a capità.

Contreras fou un militar il·lustrat. El 1787 publicà a Madrid un compendi

de *Reflexiones militares del Marqués de Santa Cruz del Marcenado* (Madrid, 1787). Pot ser per això, l'abril d'aquell mateix any va acceptar la comesa de recórrer les principals corts d'Europa per tal d'estudiar l'organització i funcionament dels exèrcits, observar les tàctiques i maniobres amb les quals operaven i comprovar com es movien en el terreny de la guerra. Entre 1787-1791 va visitar França, Àustria, Moràvia, Galitzia, Bohèmia, Prússia, Hannover, Saxònia, Westfàlia, el Palatinat, Polònia, les Províncies Unides, Flandès i la Gran Bretanya, adquirint un bagatge teòric considerable. En funció d'observador, s'allistà a l'exèrcit format per tropes austríaques i russes en la campanya contra Turquia de 1798, comandat pel príncep de **Coburg** i pel comte de **Romanzon**. Més tard, prengué part al setge i rendició de Chotzin (Moldàvia) i assistí a les grans maniobres de l'exèrcit prussià a Postdam, el setembre de 1798. Bon punt retornà a Espanya, elaborà un detallat informe sobre tot el que havia observat i les experiències militars viscudes i el lliurà al ministre de la Guerra.

Enmig del seu periple europeu, **Contreras** havia estat ja a Catalunya participant a la Guerra Gran (1793-1795), com ajudant del general **José de Urrutia**. El 20 de juliol de 1802 assolí el grau de coronel i el comandament del regiment de Sigüenza. El general **Castaños** li confià la comandància general, càrrec que va mantenir fins el mes de juny de 1808, quan la Junta Superior li encomanà de promoure la insurrecció de les províncies portugueses d'Algarve i Alentejo al front de l'exèrcit de la ribera del Guadiana. Ascendit a brigadier l'agost de 1808, **Contreras** s'estava amb el seu regiment per Sigüenza quan el febrer de 1809 rebé

ordres d'incorporar-se amb una divisió a l'exèrcit de **Castaños**. Prengué part en diversos combats, i per mèrits de guerra fou promogut a mariscal de camp. Apareixia publicat, llavors, el seu *Epítome de la historia militar* (Londres, 1810).

El mariscal Juan-Senén de Contreras de Torres (1760-1826)

Col·lecció de XXIII làmines *El setge de Tarragona de 1811*. Tarragona: Gogistes Tarragonins, 1986 [BHMT]

El 10 d'abril de 1810 el Consell de Regència el designà governador militar d'A Corunya, i un any més tard era destinat al Primer Exèrcit i tot seguit enviat des de Cadis a Tarragona. Féu el viatge a bord de la fragata *Pueblo*, arribant a la plaça tarragonina vers el 20 de maig de 1811. Als pocs dies d'haver desembarcat, assistí a la junta de guerra en la qual el marquès de **Campo Verde** decidí abandonar la

ciutat amb part de la guarnició per tal d'aixecar un exèrcit i acudir al isocor. **Contreras**, que amb pocs dies, s'havia fet una idea de les mancances poliòrcètiques de la plaça degué impressionar-lo amb els seus coneixements fins el punt que el nomenà comandant militar en la seva absència. Cal pensar, a més, que **Contreras** com a nouvingut no era de cap dels bàndols en els que es dividia la junta, circumstància que va contribuir a la seva elecció. No van servir de res les protestes i advertiments en el sentit que precisament per ser nouvingut era desconegut de tots els militars i autoritats polítiques i governatives de Tarragona. Va rebre ordres de mantenir la plaça fins a l'arribada del isocor, i **Contreras** les acatà marcialment.

J.DE SALAS recull diverses valoracions sobre **Contreras**. Citant un altre historiador, diu que era "*General de valor y habilidad [...] algo jactancioso con presunción de escritos y no rudo en el manejo de la pluma y de la palabra, con algunas singularidades en su no infundada pretensión de caballeroso, y por desgracia un tanto dado á quisquillas y piques con sus compañeros y subordinados*". De la seva pròpia collita afegia: "*Nadie puede dudar de su valor, de su abnegación y patriotismo, ni tampoco de su entereza, energía y tesón en el mando, cualidades todas que atestiguó durante el sitio, así como manifestó también que no era infundada su fama de hombre de ciencia, adquirida en los mandos que había desempeñado anteriormente, y en las comisiones al extranjero, en Polonia, Lieja, Holanda, Flandès y sobre todo en Francia*".

De seguida va impulsar aquelles mesures que va creure convenients:

en primer lloc reglar el servei de la tropa, establir una policia militar, estructurar les milícies ciutadanes i crear cossos especials femenins perquè ajudessin a fer cartutxos, venes i menjar. Malauradament, quan es va fer càrrec del comandament de la plaça, poca cosa es podia fer ja. Per l'avançada posició de l'enemic no eren possibles sortides fortes, ni concentrar artilleria, ni disposar de foc corbat contra les avançades enemigues. A més d'això, es veié contrariat per superiors i inferiors, i no va poder evitar "*la facilidad de marcharse, que aprovecharon muchos Jefes y Oficiales*", i que molts atribuïren al seu "*carácter discolor*".

Les seves reiterades peticions de isocor, van fer dubtar **Campo Verde**, el qual arribà a enviar comunicats als alts comandaments de la plaça ordenant-los que en cas que veiessin cedir a **Contreras**, el destituïssin, elegissin d'entre ells un nou cap suprem i perseveressin en la defensa de la plaça. Per casualitat, **Contreras** es féu amb aquests comunicats, i llavors reuní tots els destinataris i els parlà clar: si només un de sol el veia incapaç de mantenir-se en el càrrec, ell l'abandonaria i continuaria servint com a simple granader. Tots, sense excepció, li van ratificar la lleialtat en el comandament, i es va donar per acabat aquell desagradós assumpte.

Es lliurà en cos i ànima a una lluita desigual amb l'esperança que finalment arribaria el isocor de **Campo Verde**, cosa per la qual refusà la rendició fins i tot oberta la bretxa el 28 de juny (donat que tenia la tropa preparada per fer una sortida i ajuntar-se amb el isocor que s'havia anunciat –falsament– que arribava precisament aquell dia). Al final l'evidència de la superioritat tècnica i

de medis dels napoleònics va acabar imposant-se, i els batallons francesos es llençaren a l'assalt per la bretxa. **Contreras** hi acudí, però ni ell ni els seus oficials van poder evitar que davant de l'empit dels napoleònics, els soldats espanyols cedissin terreny i s'anessin replegant, lluitant pels carrers adjacents casa per casa. L'entrada massiva de l'enemic, que s'escampà ràpidament per tots els carrers de la Part Alta, obligà a fugir per refugiar-se a la Catedral, últim reducte de resistència local on milers de persones, moltes d'elles ferides, pensaven que podrien romandre sanes i estalvis. Les escales de la Catedral van ser escenari dels episodis més desesperats de la lluita final. **Contreras** va ser ferit d'un cop de baioneta a l'estomac, prop de Sant Magí, i capturat per un escamot d'assalt, i ja llavors els soldats espanyols abandonaren les armes i no pensaren més que en fugir. Dos dies de cruel saqueig i una matança com mai no l'ha coneguda la ciutat en tota la seva història, van constituir el trist final de l'heroica resistència dels tarragonins. Immediatament fou dut en llitera mateix davant de **Suchet**, que li recriminà durament la resistència a ultrança i el responsabilitzà de les conseqüències.

Els francesos el van mantenir presoner en el seu hospital de campanya de Constantí, on degudament atès, s'anà recuperant de les ferides rebudes. El 9 de juliol de 1811 fou dut a Reus, i quan estigué del tot guarit, fou traslladat a Lleida, d'allí a Saragossa, i finalment fou dut presoner a França. **Napoleó** el va tancar, juntament amb d'altres militars espanyols, al castell de Bouillon, d'on aconseguí fugir la nit de l'1 al 2 d'octubre següent. S'estigué uns mesos amagat al nord del país

enemic, fins que va poder embarcar-se cap a Anglaterra. Allí féu estada uns tres mesos, i aprofità per escriure i publicar en anglès el seu *Sitio de Tarragona y noticia del nuevo modo de defender las plazas* (reeditat a Madrid, en castellà, el 1813). Retornà a Espanya a finals d'octubre de 1812. El 1823 encara estava en servei actiu, i era inspector d'infanteria i capità general interi de Granada. Va morir a Madrid el 1826.

* * *

Com PLUTARC en els personatges que analitzà, també nosaltres podem veure semblances i diferències entre **Suchet** i **Contreras**. Entre les primeres estaria la seva vàlua com a militars, tant en la teoria com en la pràctica. **Suchet** havia après la tècnica dels setges al llarg de les campanyes napoleòniques arreu d'Europa; n'era tot un entès. També **Contreras** tenia considerables coneixements sobre el tema, coneixements que van contribuir a que fos designat comandant suprem de la plaça tarragonina, coneixements que exposà en el seu llibre sobre el *Sitio de Tarragona*. D'altra banda, també ell havia entrat en combat, a Moldàvia i a la Guerra Gran. Ambdós, **Suchet** i **Contreras**, poden considerar-se militars il·lustrats, d'una vasta cultura, capaços de redactar i veure publicades les seves obres. **Contreras** en va editar tres de caràcter tècnic militar, una de les quals incloïa les seves experiències durant la guerra del Francès; **Suchet** va fer passar per l'estampa un pamflet polític l'any 1795, un parell o tres d'elogis fúnebres que va pronunciar davant la cambra dels pars de França (1820 i 1824), i va redactar les seves memòries de les campanyes militars a la península ibèrica (que la seva vídua

va fer publicar als dos anys del seu traspàs, i que es van reeditar posteriorment l'any 1835). Els dos van ser mariscals quan es van enfrontar, i després de la guerra, van continuar prestant serveis als seus respectius països, ocupant alts càrrecs, i al final, els dos van morir el mateix any de 1826.

Però també hi han notables diferències entre els dos. **Contreras** va ser un militar de carrera, orientat cap a la milícia i amb una sòlida formació cultural probablement inculcada en el sí de la noble família a la que pertanyia. **Suchet**, en canvi, havia sorgit d'aquella petita burgesia mercantil que donà suport a la Revolució, entrant a l'exèrcit sense haver passat per l'acadèmia militar i havent ascendit a través de la seva continua participació en les guerres napoleòniques. Encara que els dos van obtenir els seus principals ascensos per mèrits de guerra, **Suchet** era un militar d'ofici que havia après l'art de la milícia en la dura escola del camp de batalla, i no en els llibres, com l'espanyol.

Els últims mots els podríem dedicar a la qualitat moral dels dos mariscals. És aquí on més brillen uns respectius tarannàs que els feien, en el fons, tan diferents. El francès va concedir a la tropa dos dies de cruel saqueig sobre Tarragona, que va sofrir les més macabres atrocitats per part de la soldadesca. Malgrat que a les memòries **Suchet** en fa únics responsables als soldats, en el comunicat al príncep **Berthier** on li feia saber de la presa de la ciutat, argumentava la necessitat de donar un dur escarment a Tarragona per evitar més resistències com aquella. És la confessió més clara de culpabilitat d'aquella salvatjada. **Contreras**, en canvi, defensà la posició com tenia manat (i no més enllà de les possibilitats reals, ja que esperava un imminent isocor), i el fet que fos ferit i capturat prop del pla de la seu (últim escenari de resistència) evidencia que de la mateixa manera s'hagués pogut deixar matar en el compliment del deure. Dues actituds i dues maneres de fer que palesen l'abisme que en el fons els separava.

BIBLIOGRAFIA

CONTRERAS, JUAN SENÉN DE. *Compendio de los veinte libros de reflexiones militares, que en diez tomos en quarto escribió el teniente general don Álvaro de Navia Osorio, vizconde del Puerto y marqués de Santa Cruz del Marcenado*. Madrid: Imprenta Real, 1787.

SUCHET, LOUIS-GABRIEL. *Patrie, égalité, liberté [...] chef du 4e. bataillon de l'Ardèche, à ses concitoyens (13 brumaire an III)*. S.l.: s.e. [1795].

Építome de la historia militar del General Don Juan Senén

de Contreras, Mariscal de campo de los reales ejércitos de S.M.C. el señor Don Fernando VII... Londres: s.e., 1810.

SUCHET, LOUIS-GABRIEL. *Discours prononcé dans cette séance par M. le maréchal duc d'Albufera, à*

l'occasion de la mort de M. le maréchal duc de Dantzik. [París]: Impr. de P. Didot l'ainé, [1820].

SUCHET, LOUIS-GABRIEL. *Éloge funebre du maréchal prince d'Eckmühl, prononcé par M. le maréchal duc d'Albuféra.* [París]: Impr. de J. Didot l'ainé, 1824.

SUCHET, LOUIS-GABRIEL. *Mémoires du maréchal Suchet, duc d'Albuféra, sur ses campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'an 1814. Écrits par lui-même.* II. París: Adolphe Bossange, Firmin Didot, 1828 [París: A. Bossange, 1834; Anselin, 1834; le Livre chez vous, 2002].

ROUSSEAU, FRANÇOIS. *La carrière du Maréchal Suchet, Duc d'Albuféra. Documents inédits.* París: Firmin Didot, 1831.

CHOUVARA, THÉODORE. *Considérations militaires sur les mémoires du maréchal Suchet....* París : J. Corréard jeune, 1838.

GAVARD, CHARLES. *Galérie des Maréchaux de France.* París: Bureau des Galeries Historiques de Versailles, 1839.

MULLIÉ, CHARLES. *Biographie des célébrités militaires des armées de terre et de mer de 1789 à 1850.* París: Poignavant et C^a, 1852.

NOLLET FABERT, JULES. *Les gloires de l'Empire....* Bar: Impr. de N. Rolin, 1854.

SALAS, JAVIER DE. *El sitio de Tarragona por los franceses en 1811.* 2^a. ed. Barcelona: Tip. Castillo, 1911.

COY COTONAT, AGUSTÍN. *El teniente general Don Juan Senén de Contreras y de*

Torres. Heroico defensor de la Ciudad de Tarragona durante su memorable sitio de 1811. Madrid: Imprenta de la Revista Técnica de Infantería y Caballería, 1912.

LORION, DR. L. *Le maréchal Suchet, duc d'Albuféra. Notice biographique et iconographique.* Aubenas: Impr. de C. Habouzit, 1924.

BERGEROT, BERNARD. *Le maréchal Suchet, duc d'Albuféra.* París: Tallandier, 1986.

TULARD, JEAN. *Napoléon et la noblesse d'Empire. Avec la liste complète des membres de la noblesse impériale.* París: Éditions Tallandier, 2003.

N. de l'E.: Hem volgut afegir una altra biografia que fes homenatge als herois tarragonins de 1811. Com ja en un anterior número vam publicar la de **Joaquim Fàbregas Caputo**, prou representatiu dels militars locals, ens ha semblat que en aquest hi podria ser la d'un representant del poble més genuí. El nostre fidel col·laborador ALFREDO REDONDO ens exposa els principals trets de l'heroïna tarragonina **Rosa Venas**, la figura de la qual comprèn, com cap altre, l'essència dels civils tarragonins que el 1811 es van veure obligats a defensar la seva ciutat. Rera, un heroi del poble, **Pere Bonet Rayon**, amb un relat inèdit explicat pels seus descendents.

Rosa Venas de Lloveras, “la calessera”, “la rossa” o “la de l’hostal”

[13/2/3+4]

Alfredo Redondo Penas

Historiador i arxiver

alfredoredondo@ozu.es

Aquest mes de juny, es commemoren els 200 anys del setge de la ciutat de Tarragona a mans dels francesos dirigits pel general Suchet. De tots són coneguts els esdeveniments tan terribles que va suposar l’entrada de les tropes napoleòniques a la ciutat, on no es va respectar la vida de dones, nens i gent gran.

En la lluita contra els francesos, van participar molts tarragonins, bona part són personatges anònims, però en destaca un per sobre de tots: **Rosa Venas de Lloveras**.

Nascuda a Olesa de Montserrat el 1784, “*hija legítima de **Jayme Venas** labrador y de **Maria Clusas** difuntos de Esparraguera*”(AHAT, [Òbits 1842-1851, f. 37](#)). Va contraure matrimoni amb el comerciant tarragoní **Simó Lloberas Mayolas**, calessier de professió. Fruit d’aquest matrimoni nasqueren tres fills: **Simó**, l’hereu, que arribà a ocupar diversos càrrecs a Tarragona, com el d’alcalde, y que fou també cònsol a Veneçuela; **Melcior**, comerciant de fustes; **Josep**, propietari, i una filla, **Rosa**.

Va rebre el sobrenom de “*la Rossa*”(MOLINER [\[2007\]](#) 117), segurament pel seu color de cabell, que en realitat tenia fosc, però que el poble va idealitzar “*pintándola rubia como el oro, de cutis blanco, mejillas sonrosadas y ojos azules*”.

En el moment del setge, la nostra protagonista vivia a la Rambla de *Sant Carlos*, propera a l’esplanada que després es convertiria en la Rambla del *Generalísimo Francisco Franco* i, posteriorment, en la Rambla Vella actual.

Sentia gran devoció per la Verge de la Guàrdia i el Crist de la Salut, que es veneren a la Santa Església Catedral Metropolitana i Primada de Tarragona.

Al produir-se el setge de Tarragona per les tropes franceses del general **Suchet** a finals de juny de 1811, es va col·locar al capdavant d’un grupat de soldats i amb un fusell i “*un glavi en la seva pitrera, carregà amb una destal, col·locant-se dues pistoles al seu cossatge amb les corresponents cananes*”(DT, [de 28-06-1986, p. 13](#)) va combatre contra ells situada al flanc

de la primera fila de l'avantguarda formada pels granaders del general **Sanjuan**; també va curar els ferits i *“prodigó palabras de aliento y de coraje a los tímidos y no supo en ningún momento darse por vencida, ni en la lucha a pie ni cuando batalló en brioso corcel, pues era diestra amazona”*. No va ser la primera vegada que havia tingut contacte amb l'exèrcit francès, ja que va participar en els enfrontaments previs al setge del dia 18 de maig, *“Dia 18 [...] entre los muchos que se distiguieron en esta ocasión merece mención especial la valiente calesera de la Rambla que avanzó con su canana y fusil á la línea francesa, haciendo el mas vivo fuego de guerrilla, y tuvo la gloria de matar 2 enemigos”*(GREI, 81, 18-06-1811, p. 635-636). Això no va ser els dies 14 i 15 de maig, ja que el dia 14 es van realitzar atacs francesos al fort *“del Olivo”* i reconeixements de les tropes tarragonines als treballs *“del enemigo en la orilla del mar”*(GREI, 81, 18-06-1811, p. 634) i el dia 15 *“los sitiadores continuaron sus trabajos (de setge), á que se hizo fuego. Dos obuses que salieron de la plaza sostenidos por 200 infantes y 50 caballos, arrojaron algunas granadas con mucho acierto dentro del reducto”*(GREI, 81, 18-06-1811, p. 635). La nit de 18 *“al regresar entre soldados cansinos, por todo un día de bregar fuerte, [Rosa Venas] es vitoreada por sus convecinos. Su ejemplo cunde y en combates posteriores son muchas las mujeres que a su igual, luchan en primera línea”*(BELZA [1964] 75).

Les seves actuacions no van passar desapercebudes pel general **Campoverde**, que li va imposar *“las charrateras de subteniente del Ejército”* i un cop acabada la guerra, quan el monarca **Ferran VII** va visitar les ciutats que més s'havien

distingit en la lluita contra les tropes de **Napoleó**, entre elles Tarragona, que es trobava *“menos que en ruinas y diezmados sus moradores, solicitó le fuera presentada la heroica dama, a la que indicó le pidiera lo que deseara”*. Foren tan insignificants les coses que va sol·licitar que el monarca va considerar *“que debían otorgársele mayores mercedes y la nombró Coronel del Ejército español, con los títulos, honores y sueldo de tan alto cargo militar que doña Rosa aceptó complacida, si bien con la renuncia expresa a la remuneración económica, atendida su posición, rango que honra a la galardonada”*.

Segons un altre autor, sembla que era coneguda per més d'un sobrenom, *“una mujer tarraconense, asiste a los heridos, reparte el agua e incluso dispara el fusil con el arrojo de un auténtico héroe. Es Rosa Venas de Lloberas, Rosa ‘la del Hostal’...”*(BELZA [1964] 78).

En data de 19 de setembre de 1844 va deixar fet el testament, i l'any següent, el 1845, a l'edat de 61 anys, va morir a Tarragona, havent rebut els darrers sagraments, en el seu domicili del barri del Serrallo, a conseqüència de *“unas calenturas”*(AHAT, Òbits 1842-1851, f. 37). Es troba enterrada al cementiri de la ciutat en el panteó familiar **Lloberas**, del seu marit(AHT, Actes, 3-11-1961, f. 57-59).

Com a fenomen propi del Romanticisme, no mancaren cançons que feien referència a la que fou anomenada *“la Agustina de Aragón de nuestra ciudad”*:

*“Animosa mesonera,
la bordada charretera
que debes a tu valor*

*admirará con amor
Tarraco y la España entera”*

**Panteó Lloberas, on es troba enterrada
Rosa Venas**
[C. l'autor]

Durant els actes del 150 aniversari del setge de la ciutat de Tarragona el 1961, el periodista del diari *El Correo Catalán*, **Josep Català Roca**, va entrevistar a les besnètes de la Rosa, “doña **Avelina** y doña **María Gatell**”, de 76 i 71 anys respectivament:

“En su relato delicioso, interesante y ponderado pudimos constatar que la memoria de ambas señoras es felicísima y recuerdan particularidades que se haría difícil a personas de menor edad y si para muestra basta un botón, diremos que Doña **Maria** recita con la mayor desenvoltura y sin dejarse una coma, los versos que en honor de la heroína compuso un monje al que las luchas guerreras obligaron a salir de su convento y el cual vivió

emotivas escenas tarraconenses de la lucha por la independencia de la patria”.

El 9 de gener de 1962, el governador militar, general **Sabas Navarro**, acompanyat de la seva esposa, va visitar a les germanes **Gatell**, per a oferir-lis “en forma íntima, un donativo del ministro del Ejército consistente en 10.000 pesetas”(LV, 09-01-1962, p. 22). També l’Ajuntament de Tarragona va concedir “una pensión extraordinaria de seis mil pesetas anuales, hasta su fallecimiento por partes iguales entre ambas y con derecho de acrecer entre ellas, a partir de primero de noviembre del corriente año”. Aquesta pensió era més simbòlica que real “para que no se diga por nadie que la ciudad es desagradecida con quienes se sacrificaron por ellas (en referència a la **Rosa**), y para que mientras su extirpe exista –ya que con ellas se extinguirá la descendencia directa-puedan así tener sus biznietas una prueba material del reconocimiento de Tarragona mientras ella vivan”(AHT, Actes, 3-11-1961, f. 59). El gest provenia del fet que **Rosa** va renunciar a la pensió que li corresponia com a coronel de l’exèrcit espanyol i va ser una manera de reconèixer els mèrits.

Es va projectar construir un monument que exaltés a la dona espanyola, on figurarien en lletres d’or els noms de les fèmines més destacades de cada província. De la de Tarragona, sortiren exaltades, entre d’altres, la nostra protagonista(LV, 20-10-1962, p. 28), també la poetessa **Maria Josefa Massanet**, la pastoreta de Reus **Isabel Besora** i la tortosina **Càndida Mola**, que igualment va lluitar amb heroisme contra els francesos durant la invasió napoleònica.

La nostra heroïna tenia un carrer “*sin salida, estrecho y carente de importancia*”, el *callejón de Rosa*. No era un carrer que fes per a

“tan digna defensora de la població per lo que confiamos en que se darà su nombre y apellidos a otra via de mayor empaque y más acusado relieve, que bien lo merece. Y tampoco creemos sería nada inadecuado, homenajear con ocasión de uno de los muchos actos que se desarrollarán en una efemérides histórica singular a las bisnietas sucesoras de doña **Rosa** que han sabido mantener siempre vivo el recuerdo de las hazañas de una mujer de temple y valor excepcionales”.

Rosa Venas de Lloveras
(200 anys del DT) [BHMT]

Actualment, un carrer perpendicular a l'avinguda President Macià, molt a prop de l'Hospital Joan XXIII, porta el seu nom.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

AHAT = Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, *Parròquia de Sant Joan Baptista de Tarragona*, òbits.

AHT = Arxiu Històric de Tarragona, *Fons Municipal de Tarragona*, Actes de 1962.

BHMT = Biblioteca-Hemeroteca Municipal de Tarragona.

DT = *Diari de Tarragona* (1986)

200 anys del DT = *200 anys del Diari de Tarragona* (Col·leccionable). Ajuntament de Tarragona, Diputació de Tarragona

CC = *El Correo Catalán* (1961)

GREI = *Gaceta de la Regencia de España é Indias*, núm. 81 (martes 18-06-1811)

LV = *La Vanguardia* (1962)

ALEGRET [1911]

ALEGRET, ADOLFO. *Historia del sitio, defensa, asalto y evacuación de Tarragona en la guerra de la Independencia*. Barcelona: Imprenta de Vicente Martínez, 1911.

BELZA [1964]

BELZA Y RUÍZ DE LA FUENTE, JULIO. “El sitio de Tarragona en 1811”. *Revista de Historia Militar*, Año VIII, 15 (gener-abril de 1964) 65-97.

MOLINER [2007]

MOLINER PRADA, ANTONI. *Catalunya contra Napoleó. La Guerra del Francès (1808-1814)*. Lleida: Pagès, 2007.

ELS BONET, BOTÓ DE MOSTRA D'AQUELL DRAMÀTIC 28 DE JUNY DE 1811

De vegades, una manera gens despreciable d'ajuntar algunes poques peces del trencaclosques historiogràfic, és recórrer a la tradició oral, inclús a l'hora d'haver de remuntar-se dos segles enrera. De les diverses històries familiars explicades de pares a fills sobre l'assalt i saqueig de Tarragona el 28 de juny de 1811, hem volgut seleccionar el testimoni de ROSÓ TEIXELL CÁCHARO, descendenta d'una família **Bonet**, de Tarragona. La Sra. Rosó ha tingut l'amabilitat de fer-nos arribar el document familiar del seu rebesavi **Pere Bonet Rayon** (1790-1865), sergent de les Milícies Urbanes de Tarragona, que el 1820 rebé una condecoració per la seva contribució a la defensa de la ciutat nou anys abans. Això i alguns comentaris preservats de generació en generació, conformen aquesta nota. La recerca als arxius eclesiàstics ha permès a la Sra. ROSÓ saber que el seu rebesavi era fill d'un altre **Pere Bonet**. **Pere Bonet Dubois** (1762-1811) havia nat a Salamanca, casà a Tarragona amb **Josepa Rayón Vilà**, matrimoni del qual va tenir quatre fills: **Teresa**, **Pere**, **Josepa** i **Josep**. Els sacramentals de la Seu permeten la reconstrucció d'aquesta família:

La tradició oral familiar explica que després de la lluita al pla de la Catedral, sembla ser que pare i fill (**Pere Bonet Dubois** i **Pere Bonet Rayon**), amb els vençuts que quedaven en peu, intentaren retirar-se cap a la carretera de Barcelona. Quan travessaven l'esplanada davant del Portal de Sant Antoni, el pare (**Pere Bonet Dubois**), a l'intentar saltar una reixa, va caure i es va lesionar el turmell, cosa que li va impedir continuar, però no va permetre que el fill es quedés per ajudar-lo, preguntant-li que continués, que ell ja estava perdut. De fet, immediatament, fou mort a burxades de baioneta allí mateix, a mans dels francesos que els perseguïen. La seva defunció consta, efectivament, en els llibres d'òbits, emmig dels massacrats el 28 de juny de 1811.

Pere Bonet Rayon i els altres que pogueren arribar a baix, toparen a peu de carretera amb els francesos que els barraren el pas. Alguns foren fets presoners i deportats a França. Allí, als més joves, els repartiren com a servents en diferents indrets, i com el seu pare havia estat mestre sastre, i ell en devia ser jove aprenent, el destinaren a servir a casa d'un sastre, a la capital francesa. **Bonet Rayon** va perfeccionar l'ofici, de tal manera que al tornar a Tarragona, després de l'armistici, a la ciutat se'l considerava un sastre de Paris, amb tot el prestigi que el fet comportava. D'ençà, fou popularment conegut com "lo Pere de l'assalt". El 1816 casà amb **Antònia Lafont March**.

D. JOSEF MARIA DE ALÓS Y DE MORA, BRU Y AREÑ,
 Noble Mallorquin, Caballero profeso de la Orden de Santiago, de Justicia en
 la de S. Juan de Jerusalem, de la Real y Militar de S. Hermenegildo, y de ter-
 cera clase en la de S. Fernando, condecorado con la Flor de Lis de Francia y
 otras de mérito militar, individuo de la Real Maestranza de Caballería de Se-
 villa, Alguacil mayor honorario y Secretario supernumerario con entrada y
 ejercicio en el Santo Oficio de Inquisición de la misma, Notario público de los
 Reinos, Regidor perpetuo de la ciudad de Palma en Mallorca, Socio de nú-
 mero de la Real Academia de buenas letras de la ciudad de Barcelona, Sub-
 delegado de montes y plantíos de la villa del Horcajo, Gentilhombre de Cá-
 mara con ejercicio de S. M. S., Teniente General de los Reales Ejércitos, y
 Secretario interino de Estado y del Despacho universal de la Guerra de España
 é Indias, y encargado interinamente del de Marina.

Por quanto *Pedro Bonet Sarriá Reg. del Reg. de Batallon de Milicias Va-*
banas de Aragón

ha acreditado en debida forma haberse hecho digno de usar de la cruz de distinción
 que el REY nuestro Señor tuvo á bien conceder por su Real resolucion de *Caracas de*
Mayo de mil ochocientos quince á los Generales, Gefes, Oficiales y demas individuos

del Bat. que se hallaron en la defensa de la plaza de Aragón, en accion
al as. extraordin. por las victorias que se obtuvieron en todo el tiempo qe
duro dicho

Por tanto, y para dar S. M. al expresado *Pedro Bonet Sarriá Segundo de*
Cuervo un público testimonio de
 su Real aprecio, y de la estimacion que le merece el distinguido mérito que contrajo
en la defensa de la referida plaza ha venido en mandar
 que se le expida la presente cédula para que pueda usar libremente de la mencionada
 condecoracion, que debe ser arreglada al diseño aprobado y anunciado en la citada
 resolucion; y previene que no se le ponga impedimento en su uso por ninguna Auto-
 ridad militar ni civil: por ser asi su soberana voluntad. Dada en Palacio á *veinte*
 de *febrero* de mil ochocientos *veinte*.

Por ocupacion del Sr. Secretario de Estado
 y del Despacho de la Guerra,

Jabto Sireraf

RECENSIONES:

[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada (+ hemeroteca) + acceptable, ++ bo, +++ excel·lent, ++++ extraordinari]

ARRAYÁS MORALES, ISAÍAS. "Reflexions sobre la xarxa viària romana del nord-est peninsular". *Revista de Catalunya*, 255 (novembre de 2009) 32-49. [73, ++]

El desplegament d'una xarxa viària era requisit indispensable no solsament per activar el comerç continental sinó per comunicar guarnicions militars. L'autor fa un repàs i segueix una cronologia de les principals vies nordhispaniques, tot recordant que a l'ensens els romans també erigiren torres de vigilància (com les de Beuda, Llinars, Castellví de Rosanes, Olèrdola o Sant Julià de Ramis). La recerca de vies romanes es pot fer, principalment, a través dels mil·liars. L'activitat constructora de vials anava íntimament lligada a la necessitat d'organitzar el territori, al ritme i tenor de guerres o noves conquestes. Hi ha sengles apartats dedicats a la *Via Augusta*, la *Tarraco-Ilerda*, la *Collsuspina* i la *Congost*. Especialment interessant és el darrer apartat, sobre "Viabilitat i control territorial a un territori de 'rereguarda'". La situació de guerra amb els cartaginesos, va donar facultat a l'exèrcit romà per a establir un seguit de petites guarnicions estables, en enclavaments fortificats (*castellum*), que constituïren "una primera estratègia d'ocupació del territori", i que substituïren la fórmula dels grans campaments on es concentrava l'exèrcit. Estaven manades per un *praefectus*, i tenien funcions de control territorial, gestió del poblament, drenatge de recursos materials, reclutament indígena, construcció i manteniment d'infraestructures viàries, a més de la participació en possibles operacions de desembarcament.

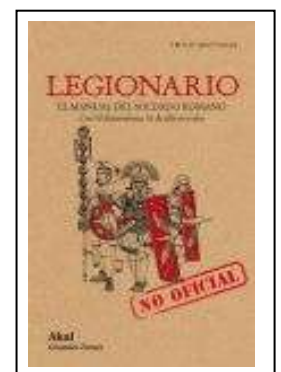
Es documenta el cas de Tarraco, on des del 218 aC. Gneu Corneli Escipió estableix guarnició de modestes dimensions, al costat de l'*oppidum* indígena preexistent (de la documentada *Kesse*) nuclis que haurien cohabitat independentment però amb supeditació a Roma. "Aquest campament romà, ubicat al punt més alt del turó tarragoní, des d'on controlar el nucli ibèric adjacent, i el territori circumdant, la qual cosa el relaciona amb les necessitats defensives o de seguretat puntuals de la regió, fou dotat d'un port i d'una muralla de la qual encara resten vestigis a la Part Alta de Tarragona".

L'autor també exposa els casos de guarnició romana tardo republicana de Monteró (Camarassa, La Noguera) i del Camp de les Lloses (Tona, Osona), amb les particularitats que ofereix cada un d'ells. L'ARRAYÁS es val de la consulta d'un nodrit aparell bibliogràfic que combina amb fons literàries antigues i memòries d'excavacions arqueològiques. Aquest treball proporciona un estat de la qüestió força vàlid ja que l'actualitza amb les aportacions més recents, en la línia de les principals teories historiogràfiques.

[MG]

MATYSZAK, PHILIP. *Legionarios. El manual (no oficial) del soldado romano*. Madrid: Akal, 2010, 208 p. [++]

El llibre té el clar objectiu de mostrar una visió integral de la vida del soldat romà l'any 100 dC poc abans de la guerra contra els Dacis, la última gran campanya militar, empesa per Trajà i que significà el cant del cigne per a la màquina bèl·lica romana. El contingut i el tractament tècnic no resisteixen la comparació amb les obres de GOLDSWORTHY, resulten un xic fluixos i d'un nivell més aviat modest, però el plantejament és imaginatiu i original. El redactat és en segona persona, adreçat a un suposat recluta de la

veu d'un altre suposat veterà, cosa que li proporciona frescor i dinamisme al text, però encaixonat en un moment concret en el temps perd credibilitat quan fa referències al passat (i àdhuc al futur). Amb tot, els comentaris així exposats resulten amens i entretinguts, amb pinzellades d'humor negre no poc divertides. S'acompanyen, en alguns casos, de bona informació tècnica, en d'altres no tan afortunats, d'alguna errada greu (com ara descriure uns estreps per a la cavalleria que encara no s'havien inventat...). I és que la intenció de l'autor sembla adreçar-se al lector poc iniciat, perquè a aquell que és un xic entès li donarà la sensació de no haver llegit res que no sabés ja, en canvi per al novell la sensació serà la d'un contingut ample, complet, correcte i fàcilment digerible. És en aquest aspecte educatiu i introductor on el llibre de MATYSZAK guanya més punts.

El format és força reduït, més semblant a una agenda que no pas a un llibre de lectura, amb l'afegit d'una lletra minúscula que no la facilita massa precisament. Profusament il·lustrat, cal agrair la destresa del dibuixant, encara que pel que fa a les imatges a color, una part han estat manllevades d'Osprey, i la majoria (coberta inclosa) de *El ejército romano*, d'A.GOLDSWORTHY (simplificant-ne els peus), amb qui comparteix editorials en llurs edicions en anglès i en castellà.

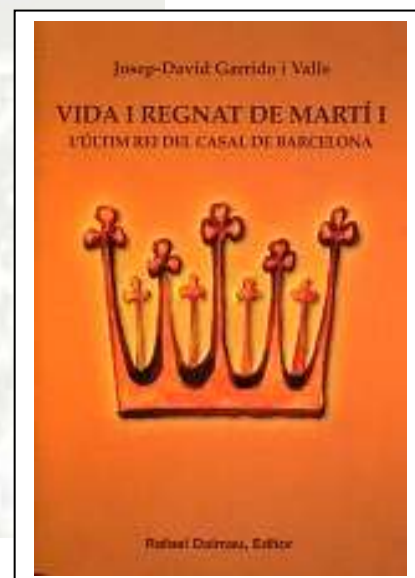
[MG: www.hislibris.com]

Sumari: 1. *Alistarse al ejército romano*; 2. *Guía de las legiones para los aspirantes a recluta*; 3. *Carreras militares alternativas*; 4. *El equipo del legionario*; 5. *Entrenamiento, disciplina y jerarquía*; 6. *Gente que quiere matarte*; 7. *La vida en el campamento*; 8. *En campaña*; 9. *Cómo tomar una ciudad*; 10. *En batalla*; 11. *Después de la batalla*.

GARRIDO I VALLS, JOSEP-DAVID. *Vida i regnat de Martí I. L'últim rei del Casal de Barcelona*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2010 (Bofarull; 14), 368 p.

"L'any 1410 morí Martí I, el darrer sobirà de la dinastia del Casal de Barcelona, iniciada amb Guifré el Pelós més de cinc-cents anys abans. En coneixem massa poc, de la seva vida i de la seva acció política, i sovint el que en sabem dir té relació amb els seus dubtes a l'hora de designar successió al tron catalanoaragonès, vacil·lacions que van donar pas a un interregne de dos anys i a un període de convulsions dins del país i de xocs d'interessos que va acabar amb la sentència de Casp i l'entronització dels Trastàmara, d'origen foraster. També en sabem dir l'epítet que la historiografia li ha atribuït: l'Humà; tanmateix, és un apel·latiu relativament modern. Per als coetanis, Martí era l'"Eclesiàstic": campió entre els beats.

DAVID GARRIDO, el seu biògraf, ha condensat, amb acidesa, que Martí va morir tal com va regnar: sense ganes. De fet, Martí no va néixer per a ser rei. Era el segon fill de Pere III i d'Elionor de Sicília, i a la mort del Cerimoniós fou Joan, el germà gran de Martí, qui va rebre el tron, com era preceptiu. Però Joan I va morir sobtadament, arran d'un accident de cacera a Torroella, on l'acompanyava la seva camarilla corrupta. Eren temps de mortaldats, aquells de la baixa edat mitjana, i la més greu de totes era la pesta, de la qual la família reial no en va quedar al marge. I vet aquí que Martí, sense ambicionar-ho especialment, esdevingué rei. Era un polític culte, capaç de fer a les Corts de 1406 a Perpinyà un dels grans discursos que la història recorda d'un rei, i la seva acció representà per a la Corona la restitució del poder català a Sicília, fins al punt que n'aconseguí el reialme per a Martí el Jove, fill de Martí l'Eclesiàstic i de Maria de Luna —esposa i extraordinària col·laboradora en els àmbits de govern més diversos—.

Com a rei dels catalans, Martí I hagué de fer front a tota una colla de problemes que l'actuació dels seus predecessors, singularment Pere III i Joan I, havia anquilosat i que eren de difícil resolució: la implicació en el Cisma d'Occident entre els partidaris del papa de Roma i del d'Avinyò (amb tot el que representava que un connacional com Pere Martines de Luna fos escollit com a papa: Benet XIII), les bandositats internes dins d'Aragó (entre els Luna i els Urrea) i dins del regne de València (entre els Centelles i els Soler), i el control de Sardenya.

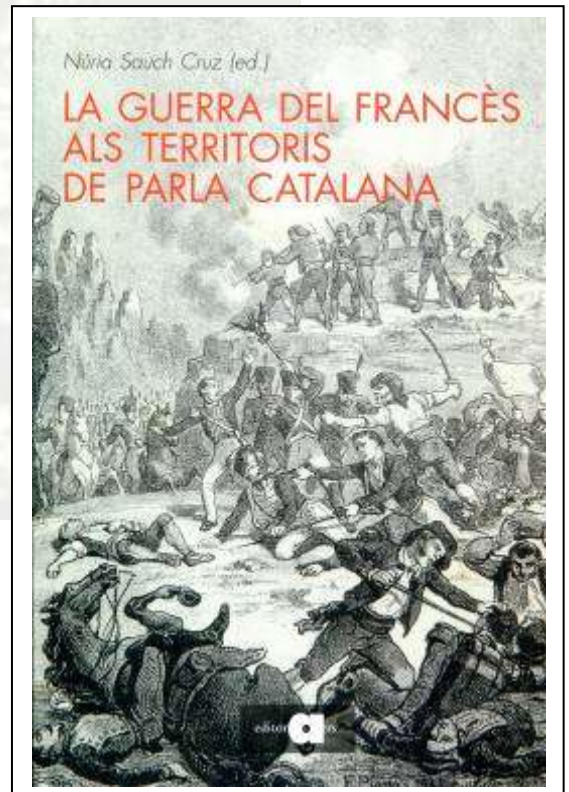
I, doncs, el front de Sardenya fou ben bé el cant del cigne del Casal de Barcelona. D'una banda, l'acció política i militar dels Martí, pare i fill, significà el domini efectiu sobre la nació sarda, però el preu que calgué pagar fou molt alt. Molts catalans, entre els quals també un nombre rellevant de nobles, hi deixaren la pell. Entre ells, el mateix Martí el Jove, rei de Sicília i hereu a la Corona catalanoaragonesa després de la mort de més i més fills i néts de Martí I. Cal dir-ho: Martí el Jove morí de malària, just després del seu triomf militar a Sanluri.

Martí I quedà abatut. Havia perdut muller, fills i néts i ja es veia ancià i sense descendència legítima. Calia un darrer intent per a tenir-ne i Martí es casà per segona vegada, ara amb una jove aristòcrata, Margarida de Prades. La documentació històrica ens ha deixat relats dels sofisticats mètodes que, a aquelles altures de la vida, Martí utilitzà per a sembrar la llavor reial, sense èxit, com bé sabem. Ara bé, són relats redactats per acòlits dels Trastàmara, gens interessats a evitar el desprestigi de Martí. I bé prou que la història ja ha senyalat Martí amb el dit perquè no va tenir prou tremp per imposar Frederic de Sicília –nét seu, fill d'una relació de Martí el Jove amb Tàrsia Rizzari –, indecisió que va donar lloc a obrir la caixa dels trons que van esclatar l'any 1412 a Casp”.

[RAFAEL CATALÀ DALMAU. *Editorial Rafael Dalmau*]

SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 562 p.*

“Les jornades d'estudi sobre la guerra del Francès: “La Guerra del Francès als territoris de parla catalana (1808-1814)” (2008, bicentenari de les batalles del Bruc) es van realitzar els dies 23, 24 i 25 de maig del 2008 al Bruc. Per portar a terme aquestes jornades es va crear una subcomissió que depenia de la comissió de commemoració del bicentenari, que liderà l'Ajuntament del Bruc, i que estigué integrada per centres d'estudis de la zona (l'Associació Cultural del Montserrat, el Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, el Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, el Centre d'Estudis del Bages, el Centre d'Estudis Ignasi Iglésias i el Col·lectiu Esparraguerí de Recerques), la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l'Institut Ramon Muntaner. Les jornades s'organitzaren al voltant de tres àmbits d'estudi

que recolliren un ampli i heterogeni espectre de qüestions relatives al fenomen de la guerra del Francès als territoris de parla catalana. Així, el primer àmbit tractà el tema de la dominació francesa, el segon el de la resistència i el tercer el de les conseqüències de la guerra. La present publicació inclou els textos de les quatre ponències, dos de les tres relatories i vint-i-cinc comunicacions, presentades durant les jornades del Bruc.

La guerra del Francès (1808-1814) ha estat analitzada a partir de diferents vessants. Durant l'any de l'inici del bicentenari d'aquesta efemèride van tenir lloc tota una sèrie d'activitats dedicades a repassar aquell moment històric des de la perspectiva més desconeguda: la del món local i comarcal. Aquest llibre inclou les actes resultants de les jornades que van tenir lloc entre els dies 23 i 25 de maig a la paradigmàtica població del Bruc, on es van produir dues batalles que en els annals de la història han quedat com a referent de la resistència. Les jornades tractaren, de manera innovadora, diferents aspectes de la guerra del Francès com ara la repercussió del conflicte en la població civil, les reaccions socials, l'articulació de la resistència armada, el sistema administratiu francès, els efectes de la guerra i la seva plasmació en la vida quotidiana, etc. D'altra banda, durant bona part del 2008 diferents poblacions catalanes van acollir un cicle de conferències que, titulades "Guerra i Municipis", va aplegar diferents especialistes en la matèria. La part final de la publicació recull les seves aportacions".

[Solapa i coberta del final]

* *N. de l'E.* En el pròxim número de la revista *A Carn!* es publicarà la recensió de cada una de les ponències i comunicacions d'aquest volum que versin sobre Història Militar.

Sumari: SAUCH CRUZ, NÚRIA. "Presentació. La guerra del Francès 200 anys després. El Bruc: del mite a la realitat (1808-2008)" (11-13); FONTANA LÁZARO, JOSEP. "Lliçó inaugural. Les guerres del Francès" (15-25). *Àmbit 1. La dominació francesa.* RAMISA VERDAGUER, MATIES. Ponència. "La dominació francesa" (29-45); BARNOSELL JORDÀ, GENÍS. Relatoria. "Relació de comunicacions. Àmbit 1. La dominació francesa" (47-50); BARREDA I CASANOVA, MARIA-LLEDÓ - SERRET I BERNÚS, CARLES. "La documentació d'una guerra. Sant Boi de Llobregat (1808-1814)" (51-58); MORALES GARCÍA, FRANCESC XAVIER. «Guerra total a Catalunya durant la Guerra Napoleònica (1793-1814)» (59-69); TORRA PUIGDELLÍVOL, M. PILAR. "Set cartes del calafi Josep Novau a la família (Vilafranca del Penedès, setembre-octubre 1808)" (71-91); GÜELL JUNKERT, MANEL. "¡Oh, cruel gavatg! Les misèries de la guerra del Francès al Camp de Tarragona" (93-113); BOHIGAS I MAYNEGRE, JORDI - MORALES GARCÍA, FRANCESC XAVIER. "La guerra del Francès a la Selva: l'impacte de l'ocupació napoleònica al món rural a partir de la documentació parroquial" (115-132); ROVIRA, MATEU, TERESA - LUQUE CABALLERO, SÒNIA. "La guerra del Francès arran de terra: noves fons i documents inèdits (el Penedès 1808-1814)" (133-152). *Àmbit 2. la resistència.* MOLINER PRADA, ANTONI. Ponència. "La Junta Superior de Catalunya i els setges de Girona i Tarragona" (155-178); CAMPMANY GUILLOT, JOSEP. "Municipalització del delme de Gavà i conflicte amb els barons d'Eramprunyà (1808-181). La guerra del Francès en el marc de la resistència antisenyorial" (179-189); SOLÉ BORDES, JOAN. "Dades inèdites sobre els esdeveniments de la guerra del Francès a Vilafranca" (191-199); ARMANGUÉ I HERRERO, JOAN. "Conseqüències literàries de la guerra del Francès a l'Alguer (1799)" (201-207); BALLÚS I CASÒLIVA, GLÒRIA. "Les cançons patriòtiques a Catalunya durant la guerra del Francès" (209-231); SALVADÓ POY, ROC. "La sang del traïdor. Étienne Fleury, testimoni i protagonista de la revolta tortosina de juny de 1808" (233-239); MUSET PONS, ASSUMPTA. "Refugiats i resistents al peu de Montserrat (1808-1814)" (241-250); SABATÉ I BOSCH, JOSEP M. "Notícia a l'entorn de la publicística antifrancesa" (251-260); COSTA, MARIE. "Mujeres y divorcio en Catalunya durante y posteriormente a la guerra del Francès" (261-273); RAMOS RUIZ, JORDI. "Reaccions i defensa de la vila del Prat durant la guerra del Francès (1808-1814)" (275-284); SELLARÈS COTS, MARC. "Les batalles del Bruc" (285-297); SERRA I MASSANSALVADOR, JORDI. "La llegenda del Mansuet". (299-306); VINAIXA I MIRÓ, JOAN R. «La Junta Corregimental de Tortosa en la guerra del Francès (1808-1810)» (307-326). *Àmbit 3. Les conseqüències de la Guerra.* MILLAN I GARCÍA-VARELA, JESÚS. Ponència. "Del poble del regne al poble de la nació: la guerra del Francès i l'espai social de la política" (329-346); ARNABAT MATA, RAMON. Relatoria. "Àmbit 3: les conseqüències de la guerra" (347-353); SÁNCHEZ CARCELÉN, ANTONI. «Les conseqüències de la guerra del Francès a Lleida» (355-368); CORRALES BURJALÉS, LAURA. «La guerra del Francès: un referent iconogràfic en els imaginaris liberal i carlista» (369-389); SUBIÑÀ I COLL, ENRIC. «Efectes de la guerra a Mataró i rodalies. Tot resseguint els notaris" (391-408); MILLÀS CASTELLVÍ, CARLES. «Un exemple de demografia conjuntural: crisi de mortalitat o mortalitat de crisi durant la guerra del Francès a Olesa de Montserrat?» (409-434); BAYDAL SALA, VICENT. "Nacionalisme i historiografia: la interpretació diversa de les propostes polítiques valencianes realitzades durant la guerra del Francès" (435-447); GRAU VERGE, FERRAN - SAUCH CRUZ, NÚRIA. "La guerra del Francès al Montsià i a les poblacions valencianes veïnes" (449-470); FIGAROLA PÁMPANO, DAVID. "Apunts sobre la guerra del Francès (1808-

1814) a Palafrugell i a la seva comarca" (471-486). LLADONOSA VALL-LLEBRERA, MANUEL. *Recapitulació i conclusions* (487-495). *Cicle de conferències "Guerra i Municipis"*. MOLINER PRADA, ANTONI. "Cóm van viure els catalans la guerra del Francès?" (499-514); PUIG, LLUÍS M. DE. "1808: invasió, aixecament, resistència" (515-523); ROURA I AULINAS, LLUÍS. «Els partidaris de Napoleó» (525-532); ARNABAT MATA, RAMON. «Les conseqüències de la guerra del Francès (1814-1823)» (533-548); MOLINER PRADA, ANTONI. «La crema del paper segellat a Manresa com a símbol de l'aixecament de Catalunya contra Napoleó" (549-562).

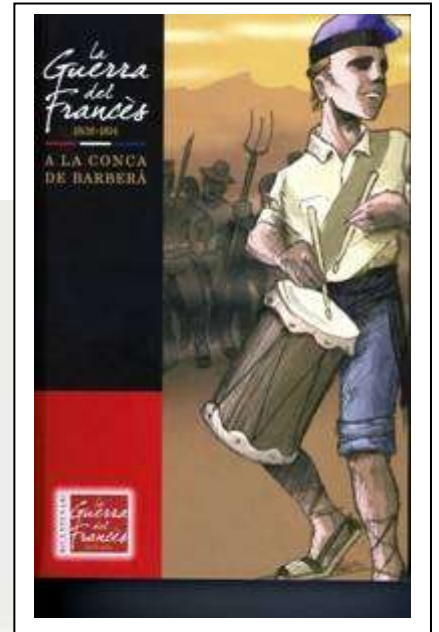
GRAU I PUJOL, JOSEP M. T. "L'impacte de la Guerra del Francès a la Conca de Barberà", en: GRAU PUJOL, JOSEP M.T. - MANEL GÜELL JUNKERT - FRANCESC MURILLO GALIMANY - JOSEP M. PORTA BALANYÀ - GABRIEL SERRA CENDRÓS. *La Guerra del Francès a la Conca de Barberà (1808-1814)*. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà / Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, 2010 (Monografies; XIV), 13-52.

[45/5/23, +++]

Si volguéssim triar un treball concret per il·lustrar l'esperit del corrent historiogràfic de la *New Military History* nordamericana, centrada principalment en l'impacte que les guerres suposaven per a la població civil, aquest podria ser ben bé l'article de J.M.GRAU. Remet els fets històrics de l'episodi napoleònic a les monografies de rigor i ell acut a documentació d'arxiu per numerar i percentualitzar les lacres que el període de guerra comportà sobre la població civil.

La resistència a la lleva es palesa en un comunicat de desembre de 1811 on la Junta corregimental es lamentava que els municipis "*solo envían la mitad de los mozos que tienen, otros la tercera parte y otros solo los inútiles o próximos a serlo...*". Quan no n'hi va haver prou amb els voluntaris, els ajuntaments van procedir al sorteig entre els veïns. El cas de Sarral és prou il·lustratiu. De seguida aparegué el fenomen de la deserció, i seguit amb ell, el de la fugida dels pobles del jovent. En molts casos, aquests joves, desvagats, fora de la llei i perseguits, s'aquadrillaren i assaltaven masos i hostals (Montblanc, Savallà, Vallfogona). La ribera del Corb i les Muntanyes de Prades, es convertiren en nius de desertors, encoberts la majoria pels pobles veïns. Les prestacions militars s'estenien al sometent i als treballs de fortificació a Tarragona. El sometent comarcal no comptava ni amb camises, per la qual cosa els eclesiàstics passaven a pidolar pels pobles.

A finals de 1809 les poblacions foren gravades amb els serveis de bagatge i transport de proveïments. La requisita de bèsties de càrrega deixà molts camps sense poder-se llaurar, i la tala dels arbres de conreu, els privà de donar fruits; per contra, recau sobre dels rústics l'obligació de proveir de gra i palla l'exèrcit. A Vimbodí i a Vila-seca, els veïns van haver d'alienar un vintè de la collita. Al Pla de Santa Maria "*fins a sis vegades incautaren tot el bestiar, uns 60 caps d'ovi i cabrum (tres ramats) a més dels porcs i gallines. No tenien cap mula o matxo i sols conservaven vuit o nou rucs famèlics*". Per costejar les despeses militars, hagueren d'incautar la plata i l'or dels particulars i de les esglésies (llevat dels elements litúrgics). Les queixes i els laments per la desafortada pressió fiscal es feren sentir a Reus i a Constantí, i no tardà en aparèixer el fenomen de l'impagament per part de veïns i de municipis morosos (el 1810 s'havien endarrerit en el pagament dels impostos fins a una dotzena de localitats de la Conca). A això s'ajuntaven el abús de les tropes franceses. Per a botó de mostra el que van fer a l'Espluga la primera quinzena de desembre de 1810 "*cometieron toda suerte de maldades y derramaron los frutos que no pudieron consumir, quemando los muebles que no pudieron llevar y inutilizando todo quanto podía servir para la subsistencia de la villa*".

Recels, rivalitats locals, amenaces, violències internes, acusacions de col·laboracionisme, inflació brutal dels preus, contraban, etc., són les noves regles del joc al que es veuen abocats els habitants de les viles. El 1811 l'elevat nombre de soldats ferits o malalts forçà a totes les poblacions a proporcionar màrfegues i roba; també vi bo. Es conserven les assignacions de palla, roba, gra i altres aliments dels municipis de la Conca i del Baix Camp, que l'autor rescata dels arxius i utilitza en el seu estudi.

L'últim apartat de l'article està reservat a l'emigració, tema del qual J.M.T.GRAU n'és un bon expert, per haver-lo treballat en el decurs de les seves investigacions. L'emigració està enfocada aquí com una resposta a la crisi. Un cas curiós que exposa és el de Joan Baptista Andreu, d'Alcover, que el 1810 passà a viure a Castellvell, però escapant de les tres incursions que els francesos efectuaren en aquest poblet, Andreu es refugià a Reus, on acabà comprant una casa; no hi vivia sinó com a refugiat, però l'ajuntament reusenc pretenia cobrar-li 90 duros de contribució. Degut a la seva ocupació pacífica, Reus es va convertir en pol d'atracció de refugiats d'arreu, fins al punt que hagueren de nomenar vuit alcaldes de barri amb quatre agents cada un, per tal de controlar la policia i l'empadronament dels forasters. El 1814, acabada la contesa, un ban expulsava tot nouvingut no domiciliat "de sis anys atrás". El 1820 constaven al padró de Reus fins a 270 conquencs; en els llibres sacramentals tarragonins i reusencs en surten una munió.

Els darrers paràgrafs estan dedicats al daltabaix que aquella guerra va significar per a l'estament eclesiàstic, que va veure dispersat el seu personal, ocupats els seus sols sagrats (convertits en molts casos en estables per a la cavalleria) i saquejats i espoliats els seus tresors. Tanquen el treball cinc apèndix de llistes de conquencs als sacramentals de Reus i de Tarragona, i un nodrit llistat de fons d'arxiu i bibliografia.

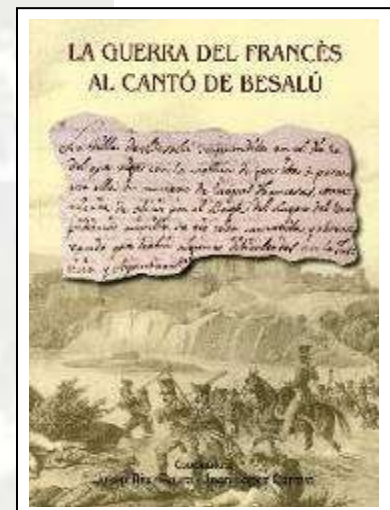
[MG]

RIU ROURA, JOSEP; JOAN LÓPEZ CARRERA (eds.); MIQUEL ÀNGEL FUMANAL I PAGÈS; ALBERT PLANAS I SERRA; JOAN FRÍGOLA I TORRENT; JOSÉ MARCHENA DOMÍNGUEZ. *La guerra del Francès al cantó de Besalú*. Girona: Amics de Besalú i el seu comtat, Diputació, Ajuntament, Clavell, 2010, 175 p. [+++]

Prologa el llibre JOSÉ MARCHENA, professor titular de la Universitat de Càdiz i especialista en la Constitució de 1812, que ens dóna una visió global de la guerra alhora que aprofundeix sobre les jornades que portaren a aprovar la primera constitució que tinguérem. JOAN LÓPEZ, llicenciat en filosofia i lletres, parla de casa nostra, del territori que els francesos anomenaren "el cantó de Besalú". Arrenca la narració amb la Guerra Gran i els motius que portaren als francesos a envair-nos novament. Després va desglossant els successos que es van fer gairebé quotidians al nostre poble des del moment en que els invasors se'n van apropiar fins que es van marxar (1808-1814).

El país es va dividir en dos bàndols: els afrancesats i els patriotes. JOSEP RIU ens apropa als primers de la mà d'un besaluenc conegut arreu, Josep Pujol, àlies Boquica. Repassa els motius que va tenir una part de la societat per donar suport als invasors, fos per convicció personal, per obligació o per millorar el seu nivell de vida. ALBERT PLANES parla dels segons, dels patriotes. Però no només dels que es van quedar a la nostra terra i van seguir les ordres del Dr. Rovira, sinó també d'altres besaluencs que lluitaren fora de Besalú.

Un cop acabada la guerra es hora de fer recomptes, tant humans com materials. MIQUEL ÀNGEL FUMANAL fa un balanç de les pèrdues materials, les que sabem que es van perdre, com són les relíquies que es guardaven a Sant Pere, els ornaments de les esglésies, etc., com les que no podem avaluar, sobretot pel que fa a la documentació. JOAN FRIGOLA analitza la demografia

d'aquests anys, la davallada demogràfica que implica una guerra i les crisis alimentàries que aquesta comporta així com les epidèmies que cauen sobre una població afeblida per la manca d'aliments. FRIGOLA també ens apropa a l'economia de subsistència que arrela a Besalú en aquests anys. Les exigències de francesos i patriotes acaben amb els negocis que hi havia a Besalú, però també amb els recursos de les cases de pagès de la contrada.

La guerra del Francès al cantó de Besalú és un llibre fresc i de bon llegir, interessant des d'un punt de vista històric donat que trenca amb idees de molts anys, que afirmen que els francesos només havien estat de pas, i que fa de Besalú una vila ocupada durant tota la guerra, on en moments puntuals arribà a tenir sis mil soldats invasors aquarterats. També és interessant des d'un punt de vista documental, ja que aporta moltes dades inèdites que els autors han trobat en els arxius nacionals recorreguts per tal de cercar notícies relacionades amb el nostre "cantó". Però sobretot recupera la memòria d'un temps no molt llunyà i que va ser l'inici d'una nova època per a la nostra vila, la qual creixerà a partir de llavors fora de les muralles.

[TURA CLARÀ: *Circular. ABiC. Centre d'Estudis*, núm. 33, p. 43^a-44^a]

Sumari: J.MARCHENA. "Pròleg"; J.LÓPEZ. "La Guerra del Francès al cantó de Besalú"; J.RIU-J.LÓPEZ. "Josep Pujol, alies boquica. Un afrancesat fill de Besalú"; A.PLANAS. «Els patriotes al cantó de Besalú durant la Guerra del Francès»; M.À.FUMANAL. "Destrucció i recuperació del patrimoni cultural besaluenc"; J.FRIGOLA. "Els efectes econòmics i demogràfics de la Guerra del Francès al cantó de Besalú".

MELERO DOMÈNECH, DAVID. *Vila-seca a la Guerra del Francès (1808-1814)*. Vila-seca: Agrupació Cultural, 2011 (Recerca; 7), 93 p. [95/4/21+1, **]

Adaptació d'un treball acadèmic de feia tres lustres, que l'autor ha actualitzat per tal que la seva publicació pogués incardinar-se dins dels actes commemoratius del bicentenari de la guerra del Francès a Vila-seca. Amb la consulta dels arxius locals (Municipal i Parroquial) i de l'arxiu de la Junta Corregimental de Tarragona (a l'AHT), MELERO basteix l'episodi napoleònic a Vila-seca, ben estructurat, introduint el conflicte bèl·lic al país, en un capítol, el conflicte bèl·lic al corregiment tarragoní, en un altre, i finalment, la versió local del conflicte, en un altre de més principal. Es fixa en les prestacions fiscals i de proveïments que la vila es va veure obligada a satisfer, primer devers les juntes corregimentals, després devers l'exèrcit francès i, finalment, devers l'espanyol. El 1811 augmenten exponencialment les demandes de proveïments, coincidint amb el setge i presa de Tarragona, del qual Vila-seca en fou un dels quarters militars establerts en el perímetre de setge. S'exposen en graella les quantitats de diners i de productes amb els que va ser gravada la vila durant la guerra, fent palesa la dura intransigència amb la qual les autoritats ho reclamaven. Capítol d'aparició inexcusable és el demogràfic. El recompte i anàlisi dels baptismes, matrimonis i òbits de la parròquia de Sant Esteve de Vila-seca, proporciona les dades numèriques que plasmen la gravetat de les diferents etapes crítiques (epidèmies -1809-, guerra -1811-, fam -1812-), per bé que una anàlisi aritmètica més profunda hauria revelat matisos més interessants. El gener de 1812 s'esdevingué la batalla-batussa entre 6.000 homes de Manso i Eroles contra un destacament francès de 800, que va ser fàcilment desfet. MELERO acut a les fonts documentals i bibliogràfiques habituals (Mn. SALVADOR BABOT -*Repertori...*-, Dr. GIBERT -*Topografia mèdica...*-) i no tan habituals (les memòries de SUCHET i la història militar de WILLIAM FRANCIS PATRICK NAPIER), per contrastar-les i extreure'n una versió sòlida i versemblant. Es transcriu la llicència militar a favor d'un vilasecà, on s'expressa el full de serveis. És el "soldat desconegut" de Vila-seca (ja que no consta el nom del titular), però se sap que prengué part en el setge de Tarragona de 1811, i fins a 1813, en una dotzena d'accions militars més. Les pèrdues de l'Església a Vila-seca foren notables. La parròquia donà part de l'instrumental litúrgic a la causa i la part més important la posà a bon recapte a la Catedral de Tarragona; amb la presa i saqueig de la ciutat, es va perdre tot. Allí també hi morí l'ardiaca de Vila-seca, mossèn Pere-Joan Enrich,

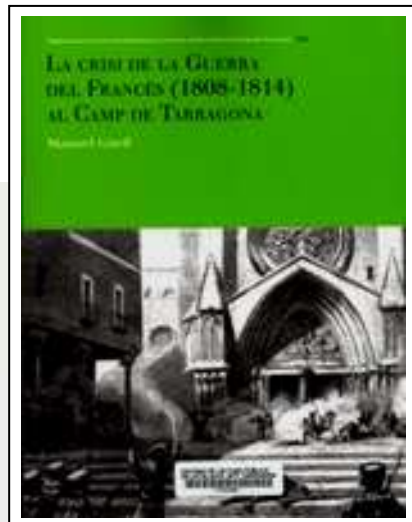
turmentat a mans dels napoleònics. A l'annex s'hi exposen les reproduccions de diversos documents, taxes fiscals i de proveïments, rebuts de lliurament de blat, palla, farratge, llenya, llençols per a l'hospital, etc. Les conclusions estan entre un resum-epíleg i un fer les paus, però comencen amb una frase que sintetitza molt bé la intenció de l'autor, «fer una aproximació a la Vila-seca que visqué la Guerra del Francès», cosa que, al nostre parer, s'aconsegueix sobradament

[MG]

GÜELL, MANEL. *La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials "Guillem Oliver" del Camp de Tarragona, 2011, 257 p.

[366/4/108, +++]

Redactar la recensió de la pròpia obra, si es fa bé, sense vanitat ni autopompa i amb la clara voluntat d'aplicar una íntegra imparcialitat, dóna oportunitat de destapar aquelles imperfeccions que podrien escapar a qualsevol altre censor, perquè no les coneixeria d'antuvi. El llibre és el resultat de l'adaptació d'un treball, *Hic Galicum Manus. La crisi demogràfica al Camp de Tarragona durant la guerra del Francès (1808-1814)*, endegat arran de la concessió d'una microbeca de l'Institut Ramon Muntaner, i enllestit cap el 2009. Se sol dir que "dos trasllats de pis equivalen a un incendi" per deplorar l'extraviament de llibres i documents d'una biblioteca. En el món de la intel·lectualitat, dues adaptacions equivalen a una greu mutilació de l'obra original. Però aquí només ha estat una l'adaptació, i llevat del títol (sense llatinades, amb una falta ortogràfica i amb la involuntària omissió de la paraula que li donaria ple sentit –"demogràfica"–), del sumari (amb un petit ball de números en els primers apartats), del canvi d'ubicació dels fons i bibliografia i de la supressió dels passatges més "espessos" (un 25% del redactat original), n'ha resultat una fidel reproducció i un producte historiogràfic prou acceptable.

Un primer pas indefugible per a l'estudi d'una època o d'un episodi històric concret, és la concreció demogràfica de la comunitat que ocupa l'espai i el temps objecte de la investigació. Si hom vol estudiar en profunditat la guerra del Francès, és necessari mesurar el seu impacte en la societat civil i la millor manera de fer-ho és a través de la demografia històrica. Bàsicament: quants habitants hi havia abans de la guerra i quants en van quedar després. Però no, la qüestió és força més complexa. Si es vol fer bé, s'ha d'acceptar que la qüestió no és plana sinó polièdrica, i que cal extreure'n tot el suc a les dades obtingudes en la fase d'investigació (la més pesada, puig que vam haver de fer el recompte de vint anys de baptismes, de matrimonis i d'òbits (1801-1820) d'una quarantena de parròquies del Camp de Tarragona, fins que els nostres pobres ulls s'assemblaven més als de la raça oriental que als de la pròpia caucàsica), entrant en joc conceptes imbricats com ara la taxa de natalitat, el creixement vegetatiu, els fills de pare(s) incògnits, el percentatge d'albats, la intensitat en crisis de mortalitat adulta, etc. Tots els càlculs plegats conformen la nítida visió d'una crisi demogràfica, població a població, perfectament perceptible i d'un abast considerable. Cada una de les 40 localitats té el seu comentari demogràfic, i al final s'hi afegeixen les notícies sobre l'episodi local de la guerra del Francès extretes de bibliografia i dels mateixos llibres parroquials que abans servien per comptar sacramentats. Si, perquè entre partida d'òbit i partida d'òbit, alguns rectors hi afegiren algú comentari espontani, pot ser perquè eren més valents en algunes ocasions al descriure la mort del beatificat. Són comentaris breus, però força eloqüents, de la situació de terror i de mort que es vivia al Camp de Tarragona. L'anàlisi de les dades sobre els fills de pares incògnits (en realitat de 'pare' incògnit, ja que la mare bé que no podia escapar-se de revelar la seva identitat...), és profund i semipioner

(J.M.T.GRAU, V.GUAL, J.TEIXIDOR) i assoleix la fita de reclamar major atenció al fenomen. La taula d'intensitats de crisis de mortalitat adulta, a la darrera pàgina del volum, és un monument a l'esforç aritmètic i a la innovació demogràfica, ja que posa en valor la tècnica consensuada historiogràficament i modificada pel professor V.GUAL, sens dubtes el més gran exponent del país en la matèria. En l'anàlisi integral del període, destaquen dos anyades terribles, 1809 (epidèmia de febre tifoidea) i 1812 (fam), amb sengles capítols on es profunditza en la qüestió.

Al final, l'obra conclou en termes generals allò que qualsevol ja sap: que la guerra del Francès es va saldar amb una munió de vides civils. Això sí, li podem posar xifres i percentatges a aquesta certitud, almenys al Camp de Tarragona. I alguns matisos més: l'epidèmia de 1809 fou la pitjor del segle, les localitats més apartades i inaccessibles (la Mussara o Siurana) van resultar menys perjudicades, "el fenomen dels refugiats es configura com un poderós factor capaç de desabilitzar determinats càlculs poblacionals", la taxa de fills de pares incògnits puja considerablement (de vegades el doble), en els anys de més crisi, el percentatge d'albats decreix aquests mateixos anys ja que guanya terreny la mortalitat adulta que se li contraposa, etc.

El llibre és una bona monografia de demografia històrica, útil per a l'estudi de la guerra del Francès. Res més. Qui hi vulgui trobar dades d'un caire més entretingut o que retratin amb precisió el pas de la comunitat camptarragonina per l'episodi napoleònic, es veurà un xic decebut (i perdut, entre tant de número...). El llibre només és un complement del tema, el complement demogràfic, però contribueix notablement a resoldre aquest aspecte pel que fa a les comarques tarragonines.

[MG]

Taula de continguts: *Pròleg* (7-9); *Justificació* (11-16); I. Radiografia demogràfica del Camp de Tarragona (1801-1820) (17-162); II. Taula general de resultats (163-172); III. Creixement vegetatiu i fecunditat (173-180); IV. Albats, parts múltiples [PM] i fills de pares incògnits [FI] (181-194); V. Les epidèmies (195-207); VI. La fam de 1812 (209-218); VII. Conclusions (219-228); *Fons i bibliografia* (229-239); *Annexos* (241-254); *Index sistemàtic* (255-257).

CAVALLÉ BUSQUETS, JOAN. «L'espasa i la ploma: el setge de Tarragona de 1811 i la literatura». Conferència pronunciada el 24 de maig de 2011 a la seu del Consell Comarcal del Tarragonès [En línia]. Disponible a: www.tarragones.cat > Cultura > Conferències, i a: www.tarragona.cat/lajuntament/conselleries/patrimoni/arxiu-municipal-tarragona/bicentenari-guerra-del-frances/fitxers/altres/lespasa-i-la-ploma, 46 p. [7-/108, +++]

Excel·lent i metòdic repàs, en format expositiu, sobre l'aportació de la literatura europea a l'episodi del setge de Tarragona de 1811, de la mà d'un dels experts més acreditats a nivell local. JOAN CAVALLÉ BUSQUETS (Reus, 1958), filòleg de professió, és novel·lista, dramaturg i traductor, amb traces d'historiador competent, que treballa a l'Ajuntament de Tarragona com a tècnic de Cultura. Ha estat autor prolífic de poesia i narrativa, també ha publicat diverses novel·les, però sobretot obres de teatre (*L'espiral. Exercici d'autofàgia*, premi Salvador Reynaldos de Teatre el 1986 -Institut del Teatre, 1990-; *El telèfon* -La Gent del Llamp, 1990-, *Senyores i senyors...*; *Entaulats* -Edicions 62, 1990-, *El concurs* -Centre Dramàtic, 1996-, *Dimes i l'altre* -La Gent del Llamp, 1996-, i més recentment: *Peus descalços sobre la lluna d'agost* -Arola, 2009- i *El cap ple de formigues* -Re&Ma, 2010-). Com a historiador ha impulsat manta projectes des del Centre d'Estudis Alcoverencs i publicat nombrosos articles en el seu *Butlletí*, i més d'un i dos llibrets d'història local. Estudiós de la literatura universal, és dels intel·lectuals més capacitats per bastir-ne un bon assaig com el que recensionem aquí.

Sense l'ànim d'exhaustivitat que excusa una conferència pública, CAVALLÉ compta que han estat onze novel·les, cinc relats extensos, alguns contes, dues obres de teatre i multitud de poemes els textos literaris que, d'una manera o altre, han vinculat l'argument, o part del mateix,

al terrible setge napoleònic de Tarragona de 1811, i a la presa i saqueig de la ciutat. Constata el fet curiós que hagi estat Pirineus amunt on el fenomen literari sobre aquest episodi hagi tingut una molt major propagació i transcendència literària (coincidint amb el Romanticisme francès), que no pas a la península ibèrica. A França, el setge tarragoní de 1811 passà per ser considerat una de les accions més brillants de la seva història militar, una pàgina en el llibre d'honor de les glòries gal·les, per la importància estratègica de la ciutat, per la duresa de les condicions del setge, per les nombrosíssimes pèrdues humanes sofertes, pel carnatge, etc. Durant molts anys més tard, haver pres part en el setge, "era com una carta de presentació". "El bastó de mariscal és a Tarragona", és una frase que Napoleó recordava sempre a Suchet, i que passà a ser repetida com un leit-motiv per tota mena d'autors francesos. I és que el ressò del setge es va deixar sentir arreu d'Europa, publicant-ne les corresponents cròniques rotatius com els peninsular *Diario de Mallorca* o *Semanario patriótico*, el francès *Journal de soir* o els britànics *The Statesman* i *Ambigu*.

CAVALLÉ passa, tot seguit, a fer una erudita valoració biobibliogràfica dels principals autors que han escrit sobre l'episodi: GIUSEPPE GIULIO CERONI (*La presa di Tarragona*, 1812), ANTONIO LISSONI (*Gl'italiani in Catalogna*, 1814), VÍCTOR D'ARLINCOURT (*La Caroléide*, 1818), HONORÉ DE BALZAC (*Les Marana*, 1832-1833), ERNST THEODOR AMADEUS HOFFMANN (*L'encadenament de les coses*, 1820), JOHANN CHRISTIAN MAEMPEL (*Der Junge Feldjager...*, 1826), FRANCIS CORNU (*L'élève de Saint-Cyr*, 1838), ADAM AMILKAR KOSINSKI (*Zdobycie Tarragony. Roku 1811*, 1844), PEDRO ANTONIO DE ALARCÓN (*El ángel de la guarda*, 1859), MANUEL ANGELON (*¡Atrás el extranjero!*, 1861), FORTUNÉ DE BOISGOBEY (*Le forçat-coronel*, 1871), JOSEP MARTÍ FOLGUERA (*Lo caragirat*, 1877), ÉDOUARD MONTAGNE (*Le capitain Mazuc*, 1888), JACQUES LEMAIRE (*Les marins de la garde*, 1896), ALFRED OPISSO (*El grito de independencia*, v.1890), FRANCESC GRAS I ELIAS (*Tarragona en 1811*, 1894), CAMILLE AUDIGIER (*Mémoires d'un cheval*, 1906), etc.

Resulta curiós el tractament que rep el carnatge del saqueig del 28 de juny de 1811. LISSONI, oficial de cavalleria present al setge, és tremendament cru, i crida a la pietat del que considerarà "una invitació a la sang i a la massacre". Seus són els detalls dels més de 2.000 cadàvers apilats a la Rambla, del cas de la dona embarassada oberta en canal o de les criatures que alletaven bevent llet barrejada amb la sang de les mares ferides. D'ARLINCOURT tampoc s'estalvia res, "com ara nens llençats enlaire i rebuts a baix a punta de les baionetes", i és crític i dur amb els seus compatriotes als que qualificà d'assassins, d'àngels exterminadors i d'*enfants du carnage*. Foren dels pocs autors francesos que no van recórrer a inculpar a la tropa descontrolada (BALZAC féu referència explícita al 6è de línia italià, un cos format per presidiaris indultats per allistament a l'exèrcit; fou replicat pel propi LISSONI) o a la malícia dels eclesiàstics tarragonins, arterós instigadors que, entre d'altres iniquitats, no van dubtar a trotejar els parlamentaris que Suchet envià per retre la plaça (KOSINSKI). CORNU, somament tendencios, féu un exercici de cinisme sense parió esmentant que Suchet prohibí tot excés i que quan el protagonista del seu relat violentà una noia, és afusellat sense contemplacions... (si Suchet hagués procedit així realment, hauria hagut d'afusellar la meitat del seu exèrcit...).

La literatura francesa va exalçar la glòria del fet militar, però no ho va fer a través de personalitats d'alta volada, com bé hauria pogut fer amb els generals Salme o Habert, o el capità Francoul, sinó a través d'un simple granader, busca-raons, *borratxenc*, jugador empedreït, però valent en el combat, brivall/heroi, i fins i tot màrtir. La conferència dedica diverses pàgines i comentaris a la figura de Doménico (o Gaetà) Bianchini, el "príncep dels dimonis", tot un mite de la literatura gala de la dinovena centúria, que fou el primer en escalar la muralla durant l'assalt, caient mort de múltiples ferides, en olor de mortificació.

En fi, una bona repassada al que figura en la literatura europea sobre el setge de Tarragona de 1811, amb la diversitat de punts de vista que es poden suposar. La lectura de la redacció és amena i entretinguda i no decau en cap moment. Al final, l'autor ha exposat un complet llistat d'adreces electròniques on hom pot consultar moltes de les obres referenciades a la bibliografia. Només deixa un cert mal regust de boca que els coneixements i cites vesades en

aquest text de conferència no s'hagin pogut aprofitar per confegir, amb la deguda exhaustivitat i ampliacions, el format llibrari de monografia que es mereix. Pot ser algun dia.

[MG]

SÁNCHEZ CERVELLO, JOSEP (Ed.). *El pacte de la no intervenció. La internacionalització de la Guerra Civil espanyola*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2009 (Recerca; 14), 347 p.

Volum que aplega les ponències presentades, tant en català com en castellà, a les Primeres Jornades Internacionals d'Història els Espais de la Batalla de l'Ebre (19-21 de juliol de 2007), fita fruit de l'acord entre la URVT i Terra de Germanor. A través del fil argumental de la doctrina no intervencionista que va deixar la II República en mans dels feixistes, les 19 ponències es distribueixen en quatre blocs: antecedents, la GCE, perspectiva del conflicte i repercussions. Considerem plenament d'Història Militar a nou d'elles, que exposem succintament.

DIMAS VAQUERO PELÁEZ [14/0/20, ++] posa el descobert les interconnexions existents entre els conspiradors espanyols i les principals autoritats feixistes italianes, que van alenar i subvencionar el moviment colpista, més preocupades per la possibilitat que el Comunisme s'establís al costat que en l'impulsar el feixisme, i també amb un ull clavat en disminuir la influència francesa al nord d'Àfrica. Enumera amb xifres rodones en què va consistir exactament l'ajut de material bèl·lic italià aportat a la causa franquista (p. 65) i àdhuc les embarcacions en les que fou transportat (p. 70-72), un ajut més que considerable per decantar la balança. La ponència incideix en la burla que aquesta aportació féu del Comitè de la No Intervenció internacional. L'últim apartat tracte de l'ajut en contraban i clandestí que els mateixos italians enviaren a la República, per treure profit d'aquella guerra, a través de diverses vies marítimes i consistent en: blat, sucre, minerals per a la indústria i diversos productes per a l'exèrcit republicà, *"el mismo contra el que los italianos voluntarios luchaban en los frentes con las armas y material de guerra que se enviaban a Franco"*.

GABRIEL CARDONA [†] deixa ben clar en el primer paràgraf que la seva ponència està destinada a explicar perquè va guanyar Franco la guerra. La majoria dels alts comandaments de l'exèrcit (en dona xifres i percentatges) van restar fidels a la República; la part de l'exèrcit que es revoltà passà a ser l'exèrcit de Franco, no pas l'exèrcit espanyol. Però aquesta part separada de l'exèrcit fou prou important com per esmicolar-lo i fer-lo desaparèixer, substituït a continuació per revolucionaris entusiastes però sense la tècnica militar i la disciplina necessàries. Mentre l'exèrcit nacional propugnava salvar Espanya i "l'escamot de afusellament", a Catalunya hi havia més nombre de fusell a la rereguarda per assegurar la revolució que al front de guerra *"Els republicans esperen la revolució i mentrestant els legionaris i els moros guanyen a les trinxeres"*. Quant a l'ajut internacional, el rebut per la República fou qualitativament inferior, massa heterogeni i dispers, tot el material per muntar, mentre que Franco rebia les unitats d'aviació, tancs i soldats italians i alemanys formats i en ple funcionament, amb tècnics assessors, i des del primer tret de sortida de la contesa, *"era militarment infinitament més poderós i comptava amb suports tècnics infinitament superiors"*. Franco disposà, d'un dia per l'altre, de quasi 150.000 combatents professionals, amb oficials de sobres, i aviat posà en funcionament les caixes de reclutament, mentre que la República va abstreure's *"A Catalunya no s'intentarà el reclutament definitiu fins a l'abril del 1938 i hi hagué unes dificultats enormes"*. Els militars franquistes crearen un estat militarista, enfront de l'estat laic, civil i benpensant de la República, que no proclamà la guerra fins el gener del 39. L'autor acaba raonant tàcticament la prolongació de la guerra que Franco

força per tal d'anihilar tota resistència enemiga i també per consolidar la seva posició política en el sí del seu partit i forjar el mite mediàtic que el mantindria en el poder.

De la ponència de JOSEP SÁNCHEZ CERVELLÓ [100/276+4, +++] cal destacar l'apartat "La República sin ejército", on explica el procés de desarticulació de l'exèrcit espanyol arrel de l'alçament franquista en una onada de caos i indisciplina abonada pels desencerts d'un govern que fou incapaç de reaccionar amb el vigor necessari. Proliferaren comitès depuratius arreu que fraccionaren un cos en vies d'autoimmolació. Quant els obrers, es van armar i van desconfiar de l'estament militar, desacreditat des d'un punt de vista revolucionari, i no l'obeïren. Es destruï l'exèrcit per substituir-lo per una amalgama proletària de milícies obreres inexpertes i indisciplinades (vegeu l'il·lustratiu cas de la Columna de Hierro, p. 102), i quan es va voler reaccionar apostant de valent per la remilitarització es va crear un Comissariat de Guerra que acabà sent "*fuelle inagotable de conflictos...*"; fins el segon any de guerra "*el uniforme y el saludo militar fueron admitidos con muchas dificultades*". No van ajudar gens els enfrontaments armats a la rereguarda entre cenetistes i el POUM, ni la incapacitat governamental per tallar de soca-rel l'espionatge enemic, de que es tracta en sengles apartats a continuació. La guerra de les comunicacions la guanyaren els italians que interceptaven i descodificaven les comunicacions republicanes, quan no les interferiren. D'altra banda, ambdós bàndols van sofrir el seu procés d'unificació en el comandament suprem, polític (i difícil) a la part republicana i no menys en la nacional (on jugà un paper important l'exili de Fal Conde i l'escapçament de la Falange). Amb tot i aquestes divergències, l'autor postula a les conclusions que la derrota republicana es va deure sobretot a la política no intervencionista de la Gran Bretanya i França.

La ponència de PERE GABRIEL [31/0/57, ++] posa de relleu l'alt grau d'intolerància i *desenteniment* polític existent entre les diverses forces sindicals que es repartien el pastís de la revolució, tant a les ciutats (amb les col·lectivitzacions), com al camp (amb la Unió de Rabassaires). Les accions d'uns contra els altres enfonsaren el país en un caos i postergaren una reacció unitària, ferma i decidida contra l'alçament militar franquista. A les conclusions l'autor exposa el cas dels fets de Móra d'Ebre el maig de 1937, prou il·lustratiu.

El paper jugat per les Brigades Internacionals no podia ser obviat en aquest volum. MANUEL REQUENA GALLEGU [5/0/15+1, +++] aporta una dissertació del tema a tall de síntesi. Comença recalcant el fet que l'ajut militar soviètic va trigar uns mesos, per les desconfiances d'Stalin, que explica. La formació de les BI s'inicià quan els soviètics es van decidir a ajudar a la República obertament, donats els fracassos militars i la manifesta debilitat en tots els fronts. Segueixen tres apartats en els quals l'autor toca el nombre (segons les fonts) i composició sociològica de les BI, el seu reclutament i arribada a Espanya via París, l'aportació militar que va significar i, finalment, la seva retirada del conflicte. FRANCESC BONAMUSA [55, ++] allò que sintetitza és l'aturador diplomàtic que va significar el Comitè de la No Intervenció, i dóna xifres sobre el material bèl·lic i humà facilitat per un i altre bàndol. Aquest últim fou molt més nombrós a favor dels nacionals, per tal que van disposar d'uns 230.000 estrangers al seu exèrcit (160.000 italians, 20.000 alemanys, 50.000 marroquins i àrabs i 7.000 de diverses nacionalitats – portuguesos, romanesos, russos blancs, irlandesos, francesos, etc.-), mentre que les BI es van compondre de 40.000 efectius voluntaris d'una cinquantena de països (5.000 polonesos, 4.000 italians, 3.000 americans, 2.000 txecs, 2.000 britànics, 1.600 iugoslaus, 1.200 canadencs, i també alemanys, francesos i austríacs). Explica com es van reclutar, com es van enquadrar i organitzar en el front, evolució estructural, destinacions, combats, baixes, i en apartat a banda, el seu paper a la batalla de l'Ebre. L'article segueix dedicant un apartat a diverses brigades de les BI (Thaelmann, Garibaldi, Dombrowski, La Marsellesa i Lincoln), i després passa a fer el mateix amb els estrangers del bàndol nacional, la Legió Còndor, els italians, els marroquins, els irlandesos, el batalló francès Jeanne d'Arc i els legionaris russos blancs de Sant Miquel Arcàngel.

MARCO PUPPINI [2/17, ++] complementa la visió de l'ajut italià a Franco introduint l'aspecte de la política exterior del govern feixista i les aspiracions que tenien sobre Espanya. Van desplegar una xarxa d'espionatge i van intentar controlar la cúpula aeronàutica i eixamplar la

participació en la indústria cinematogràfica, per tal d'assolir una major influència sobre el país. Els objectius eren flexibilitzar el mercat espanyol i fer més atractiva l'exportació italiana, cosa que els industrials italians van aconseguir passant indemnes per la II GM, establint-se a Espanya grups com SEAT, OLIVETTI, PIRELLI, etc. A la segona part de l'article, matisa l'ajut material que Mussolini va enviar als nacionals, només quan va saber que França es subscriuria a la No Intervenció i que la URSS no s'acabava de decidir, però posa de relleu lo decisius que van ser avions i vaixells italians en la contesa. Els matisos continuen amb el Corpo Truppe Volontarie, nodrit en la major part per voluntaris desmotivats que només fugien de la misèria, fins el punt de ser titllats de "voluntaris sense voluntat", o que havien estat pressionats per les autoritats.

L'aportació de l'alemany WERNER G. FISCHER [21/1/14, **] evidencia la impossibilitat d'explicar el suport material i tècnic que Hitler prestà a Franco sense conèixer abans com funcionava i com es va consolidar la dictadura feixista a Alemanya. Hitler es preparava per a la guerra des de 1933, amb una política de rearmament i de reestructuració encoberta del personal militar complementada amb hàbils acords diplomàtics amb els britànics. Amb el Pla Quadriennal de 1936 reforçaren la política d'autarquia que els assegurava l'armament, desenvolupant més la producció sintètica de benzina, goma i greix, i fundant un seguit de grups d'empreses estatals per a l'extracció de matèries primeres. La intervenció alemanya a Espanya "es pot classificar com un instrument al servei dels objectius econòmics de la preparació per a la guerra". Així, els serveis de la Legió Còndor a la GCE tenen el seu propi apartat, i també la relació amb el Comitè de No Intervenció i la formació de l'eix Berlín-Roma. En la percepció històrica dels alemanys, fins els anys seixanta del segle XX la intervenció nazi a la GCE va ser considerada un capítol de la lluita contra el Comunisme. Un últim bloc està dedicat a les repercussions de la GCE, per a Catalunya, exili i repressió, termes que encarna la ponència de FRANCESC VILANOVA [3, **]. L'autor exposa que el terror i la violència desfermada les primeres hores d'ocupació d'una població, "represàlies, execucions extrajudicials, maltractaments, violacions, etc. [...] No era un incident més de la guerra, sinó una estratègia deliberada...", conduent a la consolidació del nou règim. Així, la massa de refugiats que creuà la frontera francesa el 1939 era força heterogènia; fugien no tant de la guerra com de les segures represàlies. VILANOVA va reeditar la ponència (o la ponència era la reeditada...) a la *Revista de Catalunya* [núm. 250 de maig de 2009, p. 46-60], que ja recensionem més endavant.

[MG]

Sumari: *Pròleg* (11-17); *Prefaci* (19-22). *Antecedents i situació: de 1917 a la República:* J. TRIAS VEJARANO. "1917-1936. Las semillas de la No Intervención en la Europa de entreguerras" (25-32); A. ANDREASSI CIERI. "Fascismo y antifascismo: 1922-1945" (33-50); C. FORCADELL ÁLVAREZ. "La República" (51-60); D. VAQUERO PELÁEZ. "La intervención de la Italia fascista en la Guerra Civil española: su aportación a la conspiración, apoyo material y humano posterior y los negocios con la República" (61-79). *La Guerra Civil espanyola:* G. CARDONA. "La Guerra Civil. Desenvolupament militar" (83-88); J. SÁNCHEZ CERVELLÓ. "Divergencias internas en el campo republicano y en el sublevado" (89-122); P. GABRIEL. "Sindicats i Guerra Civil a Catalunya, 1936-1939" (123-156); M. REQUENA GALLEGU. "Las Brigadas Internacionales en el contexto internacional de la Guerra Civil española" (157-168); F. BONAMUSA. "Els estrangers i la Batalla de l'Ebre. 1938" (169-191). *Perspectiva global del conflicte, Guerra d'Espanya i la II Guerra Mundial:* M. PUPPINI. "La intervenció italiana a la Guerra Civil espanyola" (195-204); J. ORTIZ. "Los mitos de la 'No Intervención' francesa" (205-214); C. EALHAM. "El pro-franquismo oficial contra la solidaridad popular: las diversas respuestas a la Guerra Civil española en el Reino Unido" (215-225); W.G. FISCHER. "L'Alemanya feixista en el camí a la Guerra i en la Guerra Civil espanyola (1936-1939)" (227-244). *Repercussions del conflicte en el seu dia i en l'actualitat:* F. VILANOVA. "Entre l'exili i la repressió: dues cares d'una mateixa moneda" (247-256); P. MARGHERI. "Subhomes, criminals, espectadors: la gran eliminació" (257-284); J.A. MORENO DÍAZ. "La ley no puede ser un final" (285-294); E. SILVA BARRERA. "La Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica considera insuficientes las medidas contempladas en el Proyecto de ley del Gobierno" (295-313); Á. ALCALDE FERNÁNDEZ. "El laberinto internacional: Ensayo sobre una maraña histórica envuelta en memoria" (315-330). *Epíleg:* Á. VIÑAS. "La Guerra Civil Española en el contexto europeo" (331-347).

GESALÍ BARRERA, DAVID; DAVID ÍÑIGUEZ GRÀCIA. *Guerra aèria a la batalla de l'Ebre*. Barcelona: Duxelm, 2010 (Polemos; 2), 102 p. [173/4/30, +++]

Obra eminentment tècnica d'Història Militar aèria, que exposa com poques, les innovacions militars que va comportar la nova arma. En certa manera, la GCE fou un laboratori de la incipient aviació de guerra, "en cap conflicte fins aquells moments els efectius [aeris] van arribar a ser tan nombrosos, amb un dispositiu extraordinari d'avions especialitzats en múltiples tasques. A més, les actuacions de les aviacions van causar un fort desgast d'homes i material, les pèrdues van esdevenir abundants i els combats aeris van ser prolongats i amb una duresa sense precedents". Els dos bàndols es van abastir de components estrangers, però el republicà ho hagué de fer de la URSS, amb material que no estava a l'alçada tècnica de l'alemany o l'italià i amb una capacitat de reposició molt inferior.

GESALÍ i ÍÑIGUEZ són els exponents més actius i ben preparats en el tema d'aviació militar a la GCE, podent-se considerar punta de llança historiogràfica, com bé han demostrat a bastament amb llibres i articles tan diversos com nombrosos (i cursets, exposicions, conferències, museïtzacions, i demés manifestacions històricoculturals). Enceten amb un apartat que planteja la disposició tàctica de la batalla de l'Ebre, i en el següent apartat ja assagen una contrastació numèrica i qualitativa entre les dues forces aèries. Els caces franquistes (fiats, romeus, messerschmitts, heinkels i dorniers) eren netament superiors als republicans, i els bombarders s'imposaven numèricament en una proporció d'1 a 10, "a final de juliol de 1938 l'aviació franquista era molt superior a la governamental...". Una taula de pàgina i mitja inventaria els aparells del bàndol insurgent, uns 170 caces i prop de 200 avions de bombardeig. Els efectius aeris republicans caben en mitja pàgina; no passaven d'una vuitantena de "mosques", una cinquantena de "xatos" i 36 bombarders, "La desigualtat de forces era doncs aclaparadora...". El gros del llibre es compon de moviments, sortides, missions, combats i enfrontaments que van protagonitzar els avions d'un i altre bàndol en el decurs de la batalla, assenyalant curosament cada plantejament estratègic i cada acció, amb els efectes precisos que s'esperaven o que va causar cada intervenció. Un cop estabilitzat el front, les contraofensives aèries franquistes foren terribles i acabaren per imposar la superioritat del bàndol rebel, malgrat l'enorme força de voluntat amb la qual plantaren cara als republicans, fins a l'últim moment. A les darreres contraofensives, l'exèrcit republicà comptava més de 40.000 baixes i no podia disposar més que d'un centenar de caces i una desena de bombarders. S'havien dessagnat a l'Ebre.

Sovintegen interessants comentaris sobre els aspectes 'menors' de la qüestió, com ara les innovacions tècniques estilades, les dificultats tàctiques i/o logístiques, l'efectivitat de l'artilleria antiaèria i dels bombardeigs, etc. Sobta, igualment, la precisió de les notícies que els autors poden aportar en cada fase de la batalla, i no menys el bagatge de coneixements integrals que exhibeixen sobre el tema de l'aviació militar de l'època, que contribueixen no poc a conformar un text de continguts informatius notables. El vessant pedagògic se salva amb un nombrós aparell gràfic. El llibre separa els capítols amb aquarel·les de combats aeris, a tot color, a banda de les reproduccions (també a color) dels models aeris (planta de costat) que van participar en els combats, dins dels capítols, que s'alternen amb fotografies de l'època, i no pocs mapes i esquemes.

[MG]

Sumari: Introducció (5-20); L'inici de l'ofensiva republicana (21-40); Les contraofensives franquistes d'agost (41-62); Les agòniques quarta i cinquena contraofensives (63-84); El desenllaç (85-100); Bibliografia i fonts consultades (101-102).

<http://www.1808-1814.org> - "Guerra de la Independencia Española. 1808-1814"

El web de tall popular per excel·lència sobre la guerra del Francès, és sens dubte aquesta. És en castellà i està pensada com a base de dades per emmagatzemar notícies de qualsevol tipus i àmbit sobre aquest conflicte. Sembla produïda per la *Fundación González de Barthèlemy. Biblioteca-Archivo de la Guerra de la Independencia 1808-1814*, de Santiago de Compostel·la.

La primera pàgina es divideix en quatre grans àmbits, de dalt a baix. El de més amunt consisteix en una línia horitzontal amb quatre marcadors: Editorial, Breu resum i Mapa d'Espanya. En el primer tota una pàgina per detallar una munió de conceptes epistemològics sobre la investigació històrica, amb cites textuais de Tierno Galván i de George Clark. En el segon marcador, ofereix una tirallonga de 28 capítols en negreta, relatius als episodis més remarcables (arbitràriament) de la guerra napoleònica a Espanya, i en cada un d'ells, un resum succint i telegràmic dels fets més importants. El mapa d'Espanya és una reproducció diminuta amb les principals localitats, la majoria futures capitals de província.

En un segon àmbit de fons blau, Últimes incorporacions, dona notícia de les aportacions més recents al web. La primera, quan la vam consultar, era sobre el monument als caiguts de 1811 de Tarragona. N'hi ha d'altres de Valdepeñas, Saragossa o Santander.

El tercer, és l'àmbit principal i el que conté el gros del web. Comença, a la part de dalt amb un aparador bibliogràfic, on s'exposen les imatges de les cobertes, amb les principals dades d'edició, dels llibres més recents sobre el tema de la guerra del Francès. Són els que els hi arriben d'obsequi institucional, i els últims títols són de l'any 2008. Hi deu d'haver una desena de llibres. Sota hi ha una subdivisió temàtica: "Efemèrides (els principals esdeveniments ordenats per mesos i anys); Biografies; Monuments (en moltes localitats s'erigeixen memorials a persones i a fites que ens poden marcar una ruta turística); Col·laboracions (aportacions trameses amablement pels visitants); Artícles (treballs extrets de diverses fonts); Condecoracions (que distingien els participants en els esdeveniments de la guerra); Papers rars o difícils (transcripció de documents, papers i publicacions de difícil localització); Tauló (no operatiu); Uniformes (la uniformitat dels exèrcits contendents); Qüestions (diverses preguntes efectuades i les respectives respostes); Anecdolari (casos curiosos, simpàtics i sorprenents); Bibliografia (recursos bibliogràfics -amb 664 títols-); Poesía i música (la inspiració poètica i els cants populars); Batalles (relació dels principals enfrontaments ordenats cronològicament -33 batalles, en cada una de les quals hom pot entrar per a llegir-ne un resum o article complet, il·lustrat i amb notes i bibliografia, segons el cas-); Col·leccionisme (de diverses matèries) i Enllaços (no operatiu).

El quart i darrer àmbit de la primera pàgina es deixa per als complements: un cercador del web i tres o quatre links a altres webs estranjeres del mateix tema, entre les quals: Recency Ring i This Napoleonic Wars Ring; també el Anillo Español de Historia.

La última actualització és del febrer de 2008, pot ser hi podrien posar una mica més d'interés i actualitzar més seguit, almenys fins el 2014.

[MG]

EL TIRÀ NAPOLEÓ I ELS SEUS 'MONSTRES'

La figura d'un personatge de la mida de Napoleó, no passa desapercebuda per la Història, després d'haver 'raptat' Europa, fet i desfet fronteres amunt i a baix, i d'haver-la recorregut d'un cantó a l'altra (mai millor dit) deixant-hi un rastre perceptible de guerra i de destrucció. Dels seus soldats i oficials se'n pot dir ben bé el mateix. En els llibres d'Història se'ns explica que van expandir i difondre els ideals de la revolució burgesa (i iconoclasta) de 1789, i és cert, però de quina manera!, ocupant, matant, assassinant i cometent les atrocitats més execrables. La població civil catalana o va saber bé, perquè ho va experimentar en les seves pròpies carns. Moltíssimes són les relacions que parlen de les salvatjades dels napoleònics, indignes d'uns militars que se suposava homes d'honor. Nosaltres, aquí, ens limitarem a les cites documentals o de relacions coetànies tarragonines, les que de més a prop ens toquen.

El rector Josep Bernadà es referia a Napoleó com el "tirà infernal Bonaparte...", en una nota marginal dels llibres de baptisme de Puigtinyós [MG]. Però la principal malícia se la van emportar els militars causants de l'assalt i saqueig de Tarragona.

El coronel Eguaguirre, qualificà de "monstruos", els soldats francesos que cremaven la ciutat el dia de l'assalt [AE]. El pamflet del *Sitio, asalto y saqueo...*, quan toca l'aspecte iconoclasta qualifica les tropes franceses de "cuadrillas de judaismo y otras sectas...", i quan fa saber els horrors que van patir les dones violades, deia que eren pitjors que els "irracionales más inmundos y lascivos que se conocen...". [SAST].

Més dur resulta encara la *Tarragona sacrificada...*, que per referir el comportament de la tropa gala envers les dones, no se n'està d'afirmar que eren "perros carnívoros, sucios puercos, sin freno de la ley...", i també resalta l'odi que mostraven contra la religió catòlica al dir que es tractava de "brutal chusma aglomerada de todos los paises, de todas sectas y religiones...". Però amb qui s'esplaià més fou contra el general Gabriel Suchet, cap de l'exèrcit napoleònic. Les paraules que li dedica són injurioses i calumniadores en extrem i denoten l'odi incontenible del que s'havia fet mereixedor. Era Suchet, "astro maligno, un hombre que no merece llamarse tal; un monstruo, único en su especie, un aborto del abismo; un nuevo Neron que dexa muy atrás al primero, el sanguinario, el execrable Suchet...". Explica que "en materia de inhumanidad fue

CONTRERAS DE TORRES, JUAN-SENÉN. *Sitio de Tarragona. Lo que pasó entre los franceses, el general Contreras que la defendió, sus observaciones sobre la Francia y noticia del nuevo modo de defender las plazas*. Madrid: Impr. de Ibarra, 1813.

EGUAGUIRRE, ANDRÉS. *Historia de los acontecimientos del sitio de Tarragona en el año 1811*. Reus: Impr. Juan B. Vidal, 1855.

GUAL VILÀ, VALENTÍ. "L'Espluga i els napoleònics: 1809". *Butlletí del Centre d'Estudis Locals. L'Espluga de Francolí*, 1 (1r semestre de 1989) 1.

GUAL VILÀ, VALENTÍ. "Vimbodí i els Napoleònics: 1809". *Vimbodí. Butlletí Cultural*, 51 (desembre 1989) 11-13,

GÜELL, MANEL. «¡Oh, cruel gavatg!. Les misèries de la guerra del Francès al Camp de Tarragona». En: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana*. Catarroja: Institut Ramon Muntaner / Ajuntament del Bruc / Afers, 2011, 93-113.

GÜELL, MANEL. "Rastrejant les petjades de la guerra més cruel". *Kesse, CEHSGOCT*, 44 (2n. semestre de 2010) 26-31.

Tarragona sacrificada en sus intereses y vidas por la independencia de la nación y libertad de su cautivo monarca Fernando Séptimo. Relacion de los sucesos mas memorables ocurridos en esta ciudad durante la ultima guerra defensiva contra la invasion del tirano del siglo XIX Napoleon Bonaparte... Tarragona: Miguel Puigrubi, [1816].

Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811. Tarragona: Tip. de F. Aris, 1911.

siempre original”, i ho demostrà desallotjant els pacients espanyols dels hospitals de Reus i Vila-seca. En altres bandes el tracta de sanguinari, insensible i monstuós “*tanto como era de atrevido y sobervio, tenia de vileza y cobardía*”, només equiparable als grans criminals de la Història. Si l'autor hagués viscut la IIGM l'hagués comparat amb Hitler, però uns segles enrere, amb l'educació cristiana que s'inculcava, la comparació no podia ser més que amb l'emperador romà causant del terrorífic incendi de que s'acusà injustament als primers cristians, “*cual otro Nerón se deleitaba con los incendios y ruinas de la malhadada Tarragona*” [TS].

També el poble més planer deixà constància del què pensava d'aquells invasors impenitents. En els llibres d'òbits de més d'una parròquia trobem comentaris espontanis dels eclesiàstics a cura dels quals estaven els llibres sacramentals, els quals, horroritzats pels actes de crueltat que estaven veient, en van voler deixar constància escrita. Així, Joan Fort, rector de Vimbodí, assistí Josep Duc, un jove fadrí turmentat fins a la mort pels napoleònics, i a l'acta d'òbit del malaurat va afegir al final “*O, cruel gavatg!*”. Joan Serra, el rector de l'Espluga de Francolí, al referir-se a les fugides dels seus feligresos quan apareixien els francesos, els tractava de “*fieros enemichs de la Religió, del Rey y de la Pàtria...*” [VGV]. “*Ab gran crueltat*” descriu el rector Reyxach, de les Borges del Camp, els assassinats d'un fadrí i d'un ancià de 75 anys amb dues ganivetades a la cara. Joan Bernadà, el rector de Puigtiñyós, els titllava de “*malvats*”, de “*seqüassos...*” de Bonapart, i de “*feroses enemichs*”, quan explicava que els seus feligresos havien abandonat manta vegades la població, espordits per l'arribada d'aquells incontrolats; els obituaris selvatans recullen la mort d'un religiós, i l'expliquen dient que fou deguda a l'entrada dels “*bàrbaros francesos...*” [MG]

Asalto de Tarragona.

Gravat que mostra el duríssim combat final al Pla de la Seu, davant de la Catedral (a l'esquerra) [BHMT]

GÜELL, MANEL; SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ (coords.). *Biografies de Tarragona. Volum II*. Benicarló: Onada, 2011, 117 p. [282, ++] Segona entrega de la col·lecció que anualment, per Sant Jordi, presenta una nova fornada de biografies de personatges tarragonins o molt vinculats a la ciutat de Tarragona. En aquest segon volum, els militars biografiats han estat una dotzena: Josep-Ignasi Alemany Carbonell (1792-1835), militar a la guerra del Francès, alcalde i màrtir dels liberals; Lluís de Castellví de Vilallonga (1840-1918), condecorat a la guerra de Cuba i a la tercera carlinada, passà a la reserva com a tinent general; Julio de Castro Vázquez (1878-1936), tinent coronel colpista afusellat per la República; Juan-Senén Contreras de Torres (1760-1826), mariscal en cap de l'exèrcit defensor en el setge de Tarragona de 1811; Charles d'Espagnac de Cousserans (1775-1839), destacà en la Guerra Gran i la del Francès, capità general de Catalunya, fou assassinat vilment pels carlins; Joaquim Fàbregas Caputo (1778-1857), heroi del setge de Tarragona de 1811, fou alcalde el 1854; Lleonard de Gallí Bover (1750-1830), cirurgià militar i de cambra de Carles IV; Joan Rafí Sastre 'Rafí Vidal' (1798-1827), coronel reialista ajusticiat en la repressió ferrandina; Louis-Gabriel Suchet Jaquier (1770-1826), mariscal de Napoleó, conqueridor de Tarragona el 1811; Jaume Vallhonrat Puigbonet (1906-2006), aviador naval a la Guerra Civil, i Rosa Venas Clusas 'La calessera' (1784-1845), heroïna tarragonina del setge de 1811 [MG]

LOSADA, JUAN CARLOS. "Las legiones romanas" i "El brazo armado de Roma" [Dossier: Defender la República. Expandir el Imperio]. *Historia y Vida*, 513 (desembre de 2010) 32-39 i 40-49. A través d'aquests dos reportatges l'autor fa una encertada síntesi de l'evolució militar, civil i social de les legions romanes, des dels enfrontaments amb els gals fins al desbordament germànic, ressaltant aspectes com la militarització de la societat, la recompensa del botí, les reformes a l'època imperial, etc. L'Imperi anà a *norris* perquè les guarnicions legionàries romanes

del *limes* germànic no rebien pagues i s'anaren dissolent i l'any 476 dC. "*hacia ya tiempo que las legiones romanas como tales habían dejado de existir*". S'adjunta un quadre dels comandaments d'una legió, cossos, càrrecs, homes que manaven, etc. En el segon article, hi ha diversos subarticles, que toquen tota mena d'aspectes col·laterals, com la instrucció i disciplina, el salari i el botí, l'armament que empraven, l'enginyeria (màquines poliorcètiques), la camaraderia i el comportament dels soldats en el combat i en la vida quotidiana. La seva lectura esdevé una repassada de caire pedagògic al tema militar de la infanteria romana, que sense ganes d'aprofundir massa, no deixa de resultar amè i interessant [MG]

LAFUENTE GÓMEZ, MARIO. "Aproximación a las condiciones de vida en Daroca y su entorno durante la guerra de los Dos Pedros (1356-1366)". *Studium, Universitat de Zaragoza*, 15 (2009) 53-87 [98/156, +++]. "El present article planteja un primer qüestionari per analitzar les conseqüències immediates de la guerra dels Dos Peres sobre la societat aragonesa, la seva aplicació a l'àmbit geogràfic de la frontera darocenca i els resultats obtinguts fins a la data. L'esmentat qüestionari se centra en quatre aspectes. En primer lloc, l'organització militar a la frontera mitjançant el sistema de capitànies territorials (casos de Daroca i Carinyena), els conflictes jurisdiccionals entre capitans i autoritats locals, i els problemes derivats de la convivència amb els homes d'armes. Com a segon punt presenta algunes de les solucions adoptades per protegir la població no combatent, sobretot davant la gran ofensiva castellana de 1363. En tercer lloc, s'analitzen algunes de les expressions de violència física i el seu impacte des del punt de vista cultural. I per últim, se posa en relació l'augment de la conflictivitat social, en els moments immediats posteriors al conflicte, amb la desarticulació de les relacions socials directament provocades per la guerra" [Abstract]

CLARAMUNT, SALVADOR. "Martín el Humano. El último eslabón". *La Aventura de la Historia*, 149 (juny de 2010) 50-55. "Fa 600 anys, amb la seva mort sense hereus legítims, s'extingia l'estirp del Casal de Barcelona a la Corona d'Aragó, i s'obria una disputada pugna per substituir-la. L'autor recorda ara la culta figura del monarca, les seves empreses mediterrànies, el seu tarannà pacificador i el seu trist final" [Resum]

LLOBET I PORTELLA, JOSEP M. "Una petició dels paers de Cervera dirigida al governador de Mallorca i a altres persones de les Illes Balears (1434)". *Randa*, 64 (2010 = Miscel·lània Gabriel Llopart, IV) 37-39. L'any 1434 els paers ceriverins demanaren oficialment a diverses autoritats de Ses Illes (Joan Desfar, el governador, Ramon Safortesa i Pere Nét) que intervinguessin en l'alliberament de Pere Sala (un noi de guèrra) del servei a que havia estat obligat en la galera d'un tal Palais. Un cas interessant d'enrolaments navals forçats abans de l'adveniment dels Àustries hispànics. Sembla que tornà a casa, ja que l'autor documenta un Pere Sala a Cervera el 1460 [MG]

PÉREZ NESPEREIRA, MANUEL. *La Ciutadella. Símbol d'opressió nacional*. Barcelona: Base, 2009, 124 p. [7+1, +] Malgrat l'enfocament eminentment victimista amb el que ha estat concebut, el volum fa un interessant repàs a la història (repressiva) del país en la qual hi ha intervingut l'edifici, des del 1714 fins els nostres dies en que ja ha estat alliberat de la seva funció repressora, passant per la postguerra de Successió, el motí de les Quintes, el rebombori del pa, la Guerra Gran, la del Francès, l'Absolutisme, el Liberalisme, Espartero, la Jamància, etc. És més un pamflet polític oportunista que una monografia sobre un reducte militar. Dedicava un capítol final a comentar la mitja dotzena d'obres utilitzades en el text [MG]

BAMG, "Selecció bibliogràfica sobre la guerra del Francès" [En línia] disponible a: <www.girona.cat/sgdap/docs/guerra_francès_bibliografia.pdf>. El Servei de Gestió Documental, Arxiu i Publicacions de

l'Ajuntament de Girona, ha penjat a la Xarxa un llistat amb la bibliografia sobre la guerra del Francès que es pot trobar a les seves prestatgeries. El llistat té onze pàgines i compta amb 112 títols, entre els quals no falten els principals clàssics del tema napoleònic [MG]

GÜELL JUNKERT, MANEL. "Els desastres de la guerra al Camp de Tarragona i a la Conca de Barberà. Montblanc, Barberà i Solivella". en: GRAU PUJOL, JOSEP M.T. - MANEL GÜELL JUNKERT - FRANCESC MURILLO GALIMANY - JOSEP M. PORTA BALANYÀ - GABRIEL SERRA CENDRÓS. *La Guerra del Francès a la Conca de Barberà (1808-1814)*. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà / Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, 2010 (Monografies; XIV), 53-72 [-/1/23, ++] Text, degudament actualitzat, d'una conferència pronunciada a Montblanc el 16 de maig de 2008 i que es va repetir, amb els oportuns arranjaments, a Barberà (7 de desembre de 2008) i a Solivella (15 de maig de 2009). Versa sobre els infortunis que va patir la població del Camp de Tarragona i Conca de Barberà durant la guerra del Francès, i està enfocat des d'un punt de vista eminentment demogràfic, a través del qual es pot demostrar el daltabaix poblacional que aquella contesa va significar. En aquest sentit destaquen les males anyades de 1809 i 1812, corresponents a l'epidèmia de pesta, la primera, i a la fam, la segona. El creixement vegetatiu involuti, l'augment vertiginós dels òbits, el descens dels òbits d'albats i un major nombre de fills de pares incògnits, són els elements principals que assenyalen una crisi de mortalitat sense parió. S'alternen les dades demogràfiques amb cites textuales trobades als llibres sacramentals durant la investigació (notes marginals, apuntaments dels rectors, detalls de partides d'òbit, etc.), o a la bibliografia local, algunes d'elles veritablement esgarrioses. El contingut de l'article va ser bastit a partir del treball *Hic Galicum Manus*, becat el 2006 per l'IRMU, i publicat el passat mes de març sota l'epígraf *La crisi de la Guerra del Francès al Camp de Tarragona (1808-1814)*, anteriorment recensionat [MG]

MURILLO GALIMANY, FRANCESC. "La Batalla de Valls (Pont de Goi, 25 de febrer de 1809)", en: GRAU PUJOL, JOSEP M.T. - MANEL GÜELL JUNKERT - FRANCESC MURILLO GALIMANY - JOSEP M. PORTA BALANYÀ - GABRIEL SERRA CENDRÓS. *La Guerra del Francès a la Conca de Barberà (1808-1814)*. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà / Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, 2010 (Monografies; XIV), 73-92 [11/-10, ++] "La batalla de Valls, que a les nostres comarques es coneix amb el nom de batalla del Pont de Goi, fou sense cap mena de dubte una de les batalles a camp obert més importants que tingueren lloc a Catalunya durant la Guerra del Francès". Amb aquests primers mots, l'autor ja anuncia el tema de l'article. A les primeres pàgines, una síntesi dels principals esdeveniments polítics, situa el lector fins al febrer de 1809. Consecutivament es van desgranant els moviments tàctics que van dur als francesos governats pel general Gouvion Saint-Cyr, d'una banda, i als espanyols de Teodor Reding, d'una altra, la matinada del 21 de febrer de 1809 als afores de Valls. El 22 entraven els napoleònics a la capital de l'Alt Camp, occint una vintena de civils que no havien pogut fugir a temps, i saquejant la població "a consciència al llarg d'aquel dia i fins el 20 de març". El dia 25 començava la batalla, amb el foc que obriren els invasors sobre les forces de Reding que estaven creuant pel pont de Goi. Els dos exèrcits es van desplegar a banda i banda del Francolí, fins que Reding es decidí a atacar, els francesos rebutjaren i contraatacaren i els espanyols els aturaren, generalitzant el combat al llarg de tota la línia. Cap al migdia la victòria semblava decantar-se de costat dels espanyols, però a les tres de la tarda l'arribada de reforços italians (mercenaris de Napoleó) permeté Saint-Cyr iniciar una forta ofensiva final que trencà les línies de Reding per diferents punts fins a desfer-li l'exèrcit, el qual es retirà desordenadament. Una hora més tard cessaven els combats i els napoleònics eren amos del camp de batalla. El propi Reding hagué de lluitar per salvar la pell, i ferit arribà a Tarragona amb l'estat major i una part de l'exèrcit; a Valls quedaven més de

2.000 baixes i un nombre similar de presoners, essent les baixes franceses de prop del miler. En resum, es tracta d'una encertada síntesi sobre aquell encontre armat, i ningú més a propòsit que F.MURILLO per fer-lo, com autor que ha estat de la voluminosa monografia *La Batalla del Pont de Goi* (IEV, 2008) [MG]

PORTA I BALANYÀ, JOSEP M. "La destrucció dels arxius durant la guerra del Francès a la Conca de Barberà". en: GRAU PUJOL, JOSEP M.T. - MANEL GÜELL JUNKERT - FRANCESC MURILLO GALIMANY - JOSEP M. PORTA BALANYÀ - GABRIEL SERRA CENDRÓS. *La Guerra del Francès a la Conca de Barberà (1808-1814)*. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà / Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, 2010 (Monografies; XIV), 93-118 [43/2/51, ++] A voltes amb la guerra del Francès, l'autor aprofita les pàgines de l'article per repassar els estralls que les guerres en el territori de la Conca van deixar sobre el patrimoni documental. En base a fulls volanders i a bibliografia local basteix l'apartat corresponent a les guerres dels Segadors i de Successió. Quan a la guerra del Francès, divideix el tema en els tres principals fons documentals: els parroquials, els notariais i els municipals. En els primers, la monografia sobre l'església de la Guàrdia dels Prats en el VII Centenari de la mort de sant Pere Ermengol (Valls, 2004), li permet exposar el cas d'aquesta parròquia, saquejada, profanada i cremats els llibres de la sagristia. L'inventari dels fons parroquials de l'arxidiòcesi publicat fa vint anys per Mn. SALVADOR RAMON, li permet relacionar les parròquies amb mancances documentals abans de 1808, atribuint les llacunes existents a l'etnocidi napoleònic. Altres guies i inventaris d'arxius catalans proporcionen sucosos comentaris sobre les destrosses documentals dels francesos en l'àmbit notarial (Balaguer, Vic, Figueres, Hostalric). Pel que fa a la Conca de Barberà ens ha arribat el comentari que va deixar escrit el notari montblanquí Casimir Foraster Molins, que es lamentava del saqueig a casa seva i la pèrdua d'alguns folis numerats i llibres de minutes. Un repàs de les notaries de

Montblanc, l'Espluga, Sarral i Santa Coloma de Queralt dona compte dels pocs manuals conservats corresponent als anys de guerra. Fa el mateix amb els fons dels municipis que conserven documentació amb anterioritat a 1815, i comenta el cas de Vimbodí, on el 29 d'agost de 1810 els francesos assaltaren la casa de la vila i asclaren els armaris on es guardava la documentació, molta de la qual esquinçaren i llençaren pels carrers. L'autor fa una interessant consideració final, atribuint l'afany de destruir patrimoni documental en temps de guerra, no pas a la manca de cultura en èpoques passades d'escolarització precària, sino a la voluntat etnocida de fer desaparèixer la memòria del poble vençut, com ho demostren les recents guerres a l'antiga Iugoslàvia o a l'Irak [MG]

SERRA I CENDRÓS, GABRIEL. "La guerra del Francès a Montblanc. Dades per al seu estudi". en: GRAU PUJOL, JOSEP M.T. - MANEL GÜELL JUNKERT - FRANCESC MURILLO GALIMANY - JOSEP M. PORTA BALANYÀ - GABRIEL SERRA CENDRÓS. *La Guerra del Francès a la Conca de Barberà (1808-1814)*. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà / Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, 2010 (Monografies; XIV), 119-144 [61/3/13+2, +++] La conferència que l'autor va donar el 13 de juny de 2008 al Museu Comarcal de la Conca de Barberà va ser motiu per a la recerca d'una sèrie de dades sobre l'episodi napoleònic a Montblanc que, ara tenia ocasió d'exposar en aquest article. El repàs bibliogràfic emprés li permet argumentar unes disquisicions historiogràfiques inicials sobre el conflicte, aturant-se a Montblanc en el mite del sapador francès que va salvar la imatge de la Mare de Déu de la Serra. En un segon apartat introdueix al lector en el marc geogràfic: Montblanc els primers anys de la dinovena centúria, economia, societat, estaments, etc. El maig de 1808, també a Montblanc costà Déu i ajut contenir a la població i esquivar possibles motins populars, "A primers de juny de 1808 les autoritats ja no controlaven la situació a la vila". Els fets de l'Arboç encengueren la ira popular, de manera que l'alcalde Agustí Sabau hagué d'abandonar la vila

d'amagatotis; capturat pel sometent, fou retornat a Montblanc i afusellat a la plaça Major. A partir d'aquí amb el poc de documentació trobada i alguna cosa de bibliografia local, l'autor reconstrueix els trasbalsos de la guerra, any per any, detallant (a voltes amb cites documentals) les entrades o aproximacions de l'enemic i les conseqüències que aquestes situacions comportaven. Al final, amb les notes i la bibliografia, l'autor inclou en annex la relació de l'arxiver Nicolau Belart, de la Comunitat de Preveres, sobre les alteracions populars de 1808 i el particular viacrucis de l'alcalde Sabau [MG]

GRAU I PUJOL, JOSEP M. T. "Agustina d'Aragó hauria pogut ésser montblanquina". en: GRAU PUJOL, JOSEP M.T. - MANEL GÜELL JUNKERT - FRANCESC MURILLO GALIMANY - JOSEP M. PORTA BALANYÀ - GABRIEL SERRA CENDRÓS. *La Guerra del Francès a la Conca de Barberà (1808-1814)*. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà / Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, 2010 (Monografies; XIV), 145-148. Reedició (*Diari de Tarragona*, de 12-12-1989) actualitzada d'un curiós article on l'autor es fa ressò del fet que els progenitors d'Agustina Saragossa Domènech, la famosa Agustina de Aragón, eren originaris de Fullea i van residir uns mesos a la vila de Montblanc, l'any 1781. A Montblanc estant, alienaren la casa de Fullea per 170 lliures que van precisar per satisfer un deute censal de 60 ll. Allí els nasqué un fill baró, i n'enterraren dos d'albats. Quatre anys després, ja traslladats a Barcelona, els naixia la filla Agustina (6 de març de 1786), que, com molt bé diu el títol de l'article, per un breu lapsus de temps, "hauria pogut ésser montblanquina..." [MG]

REDONDO PENAS, ALFREDO. "A la memòria dels caiguts en el setge de Tarragona de 1811". *Kesse*, CEHSGOCT, 44 (2n. Semestre de 2010) 4-9 [55/2/13+11, ++]. La memòria col·lectiva d'una comunitat es construeix en base als actes commemoratius, homenatges o celebracions que els seus representants generen al llarg del temps. En l'estructuració d'aquest imaginari a Tarragona, al voltant

del setge de 1811, hi van tenir molt a veure els actes celebrats en el primer centenari (1911), que l'autor repassa i descriu a partir de les dades que ofereix la documentació arxivística i hemerogràfica: la construcció d'un monument als herois (tema que s'hauria pogut ampliar fins a la inauguració el 1915), diverses festivitats, un cartell, la visita oficial al rei, una rifa, l'assistència de sengles delegats dels regiments militars que van defensar la plaça el 1811, una exhibició aeronàutica, la desfilada d'un batalló infantil, una gran manifestació cívicomilitar, l'emissió de medalles commemoratives, misses, curses esportives i focs d'artifici. El 1961 i el 1986 hi va haver noves commemoracions. El 1961: una gran exposició, més misses, una ofrena floral a la tomba de Reding i un altre al monument dels caiguts (conegut com Dels Despullats), salves militars i avions sobrevolant la ciutat. El 1986, més actes oficials a l'Ajuntament, més misses i més ofrenes florals. El treball de REDONDO és interessant y només li falta l'anàlisi interpretatiu amb el que estem segurs dotarà el llibre que prepara sobre el tema [MG]

BALLESTER BAIGES, LLUÍS. "Paràlisi de l'activitat comercial i èxode de la població de Tarragona durant la guerra del Francès". *Kesse, CEHSGOCT*, 44 (2n. Semestre de 2010) 10-16 [11/3/1+2, +++]. Qualsevol historiador sense gaires manies hauria resolt la papereta que suposa escriure aquest article tot "afusellant" les cites més representatives de la bibliografia. Però tenim la sort de que BALLESTER no sigui un d'aquests. El seu treball ofereix un plantejament metodològic brillant i enginyós fent de la seva una de les més notables aportacions sobre l'episodi napoleònic en aquest 'Bicentenari'. Comença exposant l'evolució poblacional en base a les xifres de les actes de capitació rectificades (llàstima que amb un rectificador incorrecte 3'5, quan hauria d'haver estat 5 o més). L'anàlisi exhaustiu de la documentació notarial li permet constatar el buit poblacional que va sofrir la ciutat durant l'episodi napoleònic. El nombre d'actes notariais evidencia una considerable alteració a la baixa precisament els anys d'ocupació

napoleònica (1811-1813), i dobla la mitjana els anys anteriors i posteriors, possiblement per l'augment d'alienacions i testaments primer, i de concessió de poders, de "regularització d'estatus matrimonials" i de vendes després (tot plasmat en un elaborat quadre de les diverses tipologies d'actes notariais). Resulta igualment significatiu l'evolució del nombre de comerciants (també a través de les actes de capitació) que dobla la mitjana el 1809 i 1810 i decau els anys de l'ocupació fins a xifres irrisòries. El nombre d'escriptures de venda segueix el mateix tall evolutiu, però no el d'arrendaments, que ja era baix abans de la guerra i que només es recupera quan aquesta a transcorregut. No menys interessant és el llistat de notaris, advocats, metges i farmacèutics que van deixar d'operar a la ciutat durant els anys d'ocupació, molts d'ells refugiats a Mallorca. Acaba amb un parell de disquisicions curioses sobre el sobtat allau migratori que experimentà Mallorca i les conseqüències que va tenir. En definitiva el treball de BALLESTER incideix en la renovació poblacional que va sofrir Tarragona aquells anys. L'acompanyament d'un pertinent suport bibliogràfic no hauria fet cap mal... [MG]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Els nobles de la ciutat de Tarragona i la guerra del Francès". *Kesse, CEHSGOCT*, 44 (2n. Semestre de 2010) 17-25 [61/5/9, +++]. Amb la destresa que el caracteritza, el professor Rovira resol notablement bé la qüestió de la participació de la noblesa tarragonina durant l'episodi napoleònic. Comença fent una radiografia de l'estament noble existent a la ciutat aquells anys: eren divuit llinatges i trenta-dos els individus aptes per a les armes. A través de dades documentals i bibliogràfiques analitza la seva participació en els fets polítics i militars, estructurant-ho en diferents apartats sobre "Servei d'armes" (ingrés a l'exèrcit, a la Milícia Urbana o a les companyies de tiradors), "Serveis polítics" (a l'Ajuntament tarragoní, a la Junta Corregimental o a la Superior de Catalunya, diputats a Corts, Tresoreria de la Junta Corregimental i Consolat de Comerç) i "Serveis econòmics". En l'apartat de

“Patiments causats per la guerra”, comenta el parell de casos ja coneguts, destacant sobretot el capítol de pèrdues patrimonials i desgavell econòmic. Destaca així mateix que a Tarragona no hi va haver nobles afrancesats (si, alguns implicats en la governació francesa, però posteriorment absolts). L’epíleg final posa les coses al seu lloc: els nobles tarragonins no defugiren llurs obligacions militars, però triaren la milícia local lliurant-se així de les dures condicions de l’exèrcit regular. Van participar activament contra els francesos pensant que la guerra seria curta, els Montoliu i Castellarnau assumiren els càrrecs de diputats a Corts però quan el perill s’atansà a Tarragona els deixaren penjats i emigraren a Mallorca amb la família, els diners i les joies, i no s’embolicaren en més qüestions polítiques fins a veure definida la situació del país [MG]

GÜELL, MANEL. “Rastrejant les petjades de la guerra més cruel”. *Kesse, CEHSGOCT, 44 (2n. Semestre de 2010) 26-31* [18/1/17, ++]. A través de les cròniques coetànies i de les anotacions dels eclesiàstics a cura de qui anaven els registres sacramentals de les diferents parròquies camptarragonines, es poden aplegar un seguit de dades que posen de manifest els horrors que va patir la població rural per causa de la guerra contra Napoleó. Assassinats, saquejos, incendis, violacions, imposicions fiscals abusives, empresonaments arbitraris, extorquiments, repressió, afusellaments sumaríssims, etc. El degotall de patiments resulta infinit. El treball s’estructura abordant primer l’aportació de les cròniques i tot seguit la de les anotacions dels rectors en els llibres sacramentals, i acaba aplegant les dades relatives a les víctimes mortals a mans dels francesos. La cita textual d’aquests passatges dóna veu al testimoni d’aquells fets i els hi atorga una frescor i vivacitat úniques [MG]

GÜELL JUNKERT, MANEL. “Misèria, pesta i fam. La guerra del Francès al Camp de Tarragona (1808-1814)”. Conferència pronunciada el 24 de febrer de 2011 a la seu del Consell Comarcal del Tarragonès [En

línia]. Disponible a: www.tarragones.cat > Cultura > Conferències, i a: www.tarragona.cat/lajuntament/conselleries/patrimoni/ arx iu-municipal-tarragona/bicentenari-guerra-del-frances/fitxers/altres/miseria-pesta-i-fam [++]. El text de la conferència correspon a una selecció a partir de l’article que l’autor, jo mateix, publico en aquest número (“Tarragona *Delenda est*”). O sigui, un “refregit” en format de conferència, cosa que, d’entrada, priva l’exposició de massa dades tècniques de difícil adaptació de cara al públic. El discurs, centrat clarament en l’impacte de la guerra sobre la població i en els sofriments d’aquesta, segueix un fil argumental assentat en el trípede: invasió (guerra, morts, brutalitat militar), hecatombe epidèmica de 1809 (efectes de l’epidèmia de febres tifoides) i fam de 1812. Bàsicament amb dades extretes del llibre *La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, més amunt recensionat. El capítol final no podia obviar el terrible tràngol del setge, assalt i brutal saqueig de 28 de juny de 1811 i l’ocupació militar fins el 1813, i en fa una exposició de les dades més crues capaces de demostrar la dramàtica situació per la qual va travessar la població tarragonina. Tot i que se n’obvien bibliografia i notes al peu, les dades han estat extretes de les publicacions antigues més representatives del període, en un exercici de relectura de fonts coetànies [MG]

SEGURA GARCÍA, GERMÁN. *Álvarez de Castro i el setge de Girona: una necessària revisió per al bicentenari.* Figueres: *Les Fortaleses Catalanes*, 2010, 93 p. [++]. L’autor és capità d’artilleria i doctor en Història per la UNED. El llibre fou presentat en el marc de l’exposició *Álvarez de Castro y su tiempo (1744-1810)*, oberta al públic al castell de Sant Ferran entre el 26 de març i el 16 de juny de 2010. Es tracta d’una obra de divulgació que fa una síntesi de fàcil lectura al voltant de la figura del general Álvarez de Castro, màrtir i heroi consagrat en el s. XIX, objecte de nombroses polèmiques i controvèrsies historiogràfiques. Un primer capítol és a tall biogràfic, sobre els seus orígens. N’hi segueixen sengles sobre el setge de Girona i

la seva mort. Tanca el llibre un últim capítol sobre les opinions historiogràfiques suscitées i unes reflexions, amb apèndix documental i bibliografia final. SEGURA exalta la sintonia i comunió entre Álvarez de Castro i els catalans, ben decidits a la resistència, posant en dubte veus crítiques sobre la seva actuació en el setge. El volum s'acompanya de reproduccions documentals com plànols de l'època, recreacions pictòriques i imatges de monuments i d'indrets de memòria. El Consorci de les Fortaleses Catalanes, a través de la col·lecció Cuadernos de San Fernando, ha editat igualment una versió del llibre en castellà [LLUÍS SERRANO JIMÉNEZ]

ARNABAT MATA, RAMON. "El paper de la frontera en el conflicte entre revolució i contrarevolució durant el Trienni Liberal (1820-1823)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 129-149 [62/4/12, +++]. Centrat en el paper que va tenir la frontera amb França com a flux de corrents ideològics i d'iniciatives militars, l'autor fa una síntesi del Trienni Liberal aportant dades i documents d'arxiu inèdits. «Si fins a la segona proclamació de la Constitució de Cadis, l'any 1820, la frontera francoespanyola havia servit per protegir afrancesats i liberals, a partir d'aquesta data i fins al novembre de 1823, servirà per acollir i protegir tant els dirigents absolutistes, com les partides realistes que protagonitzaran la contrarevolució. Posteriorment, aquesta frontera tornarà a servir com a refugi de liberals davant la brutal repressió fernandina". Apartat a apartat es van descabdellant els fets preconitzats en el primer paràgraf: la reinstauració del règim constitucional (1820), la xarxa contrarevolucionària exterior (1821) i la guerra civil (1822-1823). Unes conclusions finals acaben de reblar algunes qüestions, deixant ben clar el paper de França en el procés revolucionari liberal, i la utilització de la frontera com a cordó sanitari i punt d'observació [MG]

BOHIGAS MAYNEGRE, JORDI. "Vingan les armes per anar contra els francesos! Poble, gremis i oligarquia en l'aixecament de Girona de juny de 1808". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 173-188 [45/2/19, +++]. L'autor justifica l'article, al començament, proclamant l'objectiu de descriure en detall els primers dies de la insurrecció gironina de 1809, però sobretot: "qüestionar els tòpics que componen el mite, d'acord amb la revisió historiogràfica recent i amb l'ajuda dels relats de testimonis 'populars' que recentment han estat coneguts" (MIQUEL FEU, FRANCIAC FELICIA THIÓ, JOAN VINYOLES). Entre aquests tòpics a tombar, estan la suposada espontaneïtat i unanimitat popular contra els francesos, la visió del fenomen com un esdeveniment, la puresa d'intencions dels revoltats, la centralitat de Girona en la rebel·lió i la naturalesa real de la revolució. L'autor dissectiona els elements en joc, dedicant un apartat als gremis, altre al poble, un tercer a la Junta de Govern i Defensa del corregiment, i un cinquè a la inesperada victòria del moviment. El relat és concís i vigorós i s'amaneix amb la transcripció de cites a propòsit, extretes de documentació d'arxiu [MG]

CORRALES BURJALÉS, LAURA. "Les exèquies a Álvarez de Castro: túmuls, estampes i epitafis en honor del governador militar". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 189-210 [39/2/22, +++]. El record als herois i la instrumentalització que el poder central fa de la seva memòria pàtria, és la principal qüestió al voltant de la qual gira l'article, que agafa el cas de l'ínclit Álvarez de Castro. Va ser promocionat a mariscal a títol pòstum, en un primer reconeixement que li van fer els coetanis. El

gener de 1812 les Corts generals de Cadis tornen a honorar Álvarez de Castro amb una làpida esculpida en lletres daurades. Poc després, per iniciativa d'un dels seus ajudants de camp, Francisco Satué, s'exhumaren les despulles i es traslladaren solemnement al castell de Sant Ferran. El 20 d'octubre de 1814 a Barcelona se celebrà una pompa fúnebre en honor seu, pagada per l'Estat, i les despulles van a parar a la capella de Sant Narcís de l'església de Sant Feliu de Girona. Es descriuen els actes protocol·laris, pas a pas, i al final el treball artístic de les exèquies gironines on descansaria l'heroi: autors, cost, túmul, estructura, estil, detalls, iconografia, etc. [MG]

ESTEBAN SASTRE, MARINA. "L'Empordà en la guerra del Francès: Castelló d'Empúries, l'Escala i Torroella de Montgrí". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 211-239 [10/(62)/8, ++]. A través del buidatge de documentació estrictament local i amb una bibliografia raquítica, l'autora extreu dels arxius de Castelló, l'Escala i Torroella de Montgrí dos tipus de dades: les de caire demogràfic (a través del recompte de baptismes, matrimonis i òbits dels sacramentals), i les de caire polític (a través, sembla que únicament, de la correspondència del municipi -no s'esmenten les actes-). Ambdós tipus de dades les exposa, localitat a localitat, primer les demogràfiques, que comenta (deixant-se força detalls) rere un quadre on disposa les xifres dividides en tres períodes (abans, durant i després de la guerra), cosa que permet una contrastació ràpida i evidència el sotrac poblacional que la contesa va representar a la zona. Tot seguit, relaciona cronològicament totes aquelles partides en les quals l'actor és un militar, i en un tercer apartat, les notícies vinculades al fet polític i/o militar, extretes de la correspondència municipal. El plantejament de recerca és excel·lent i esdevé una bona aportació a "l'arquitectura historiogràfica" empordanesa,

però es nota a faltar més ofici en el tractament, exposició i interpretació de les dades [MG]

FUENTE, PABLO DE LA; MARCEL PUJOL I HAMELINK. "Noves dades sobre el raid britànic contra Roses de l'1 de novembre de 1809". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 241-257 [23/4/5, +++]. Article a remolc de la monografia d'un dels autors sobre els derelictes Roses II i Perola V (Girona, 2003), que ara es pretén completar amb noves dades. Amb l'afirmació de que "*Les operacions de la marina britànica a la costa catalana és una de les claus fonamentals menys conegudes de la Guerra del Francès*", s'enceta un primer apartat sobre la contribució de la *Mediterranean Fleet* al conflicte contra Napoleó. En un segon apartat, els autors es centren en el comboi del contraalmirall Baudin (nòlit, rutes, objectiu, composició), que contrasten amb els efectius navals britànics. L'esquadra anglesa féu un seguiment-persecució del comboi, el qual es veié contrariat per una progressió complexa i inconstant. Per tal de distreure els perseguidors, els francesos optaren per separar l'escorta trencant el comboi, error que va ser aprofitat pels britànics, els quals amb vent a favor caçaren i destruïren dos bergantins, dues bombarderes i una goleta; la resta de les dinou embarcacions del comboi s'hagué de refugiar a Roses. Un cop allí, l'almirall Collingwood va tenir temps per planificar un *raid* mortífer, que encomanà a Sir Benjamin Hallowell, que ja havia triomfat a Aboukir (1798). L'aferrissada defensa dels francesos es cobrà 15 vides angleses i desenes de ferits, però els britànics enfonsaren tots els tretze vaixells francesos a la badia rosina. El relat dels fets, fresc i vigorós, està contrastat amb fons documentals i la poca bibliografia que existeix sobre el tema [MG]

GIMENO PUYOL, MARÍA DOLORES. "Entre la paz y las polémicas: 'Fernando el deseado' en

la prensa reusense en 1813-1814". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 259-277 [37/0/19+7, ++]. GIMENO fa un resum del pas dels reusencs per la guerra del Francès, en que "*recibieron las visitas sucesivas de los dos ejércitos en liza, condicionados por su situación vulnerable, en medio de un llano sin fortificar, se mantuvieron al margen del conflicto bélico a cambio de entregar dinero y víveres a las tropas francesas; igualmente contribuyeron a avituallar a las españolas. Su 'pactismo' llegó a ser criticado por periódicos como El Duende de Cádiz...*". A través de les cites textuais més sucoses que van aparèixer publicades a la premsa reusenca (de la qual en dóna detalls, a peu de pàgina), l'autora explica el posicionament constitucionalista de la vila al llarg del conflicte amb França, i la seva devoció mediàtica envers Ferran VII, que la visità l'1 d'abril de 1814. Els principals periòdics se'n feren ampli ressò. També dedicaren molts comentaris satanitzant al "*monstruo Napoleón*", tirà, califa, dèspota, barber i "*bestia atroz*". A través d'aquest comentaris hom pot resseguir, igualment, l'inici del debat entre liberals i absolutistes [MG]

MORALES GARCÍA, FRANCESC XAVIER. "La croada gironina. La fi de les milícies urbanes i el mite de la igualtat". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 279-294 [56/3/25+1, +++]. Aportació interessant sobre aquest cos de milicians gironins format el juny de 1809 i que amb quasi 950 homes contribuí a la defensa del setge definitiu de la ciutat. Les milícies urbanes eren utilitzades per l'oligarquia per a mantenir el control intern i no s'hi deien amb les mobilitzacions regulars. La Croada gironina esdevingué "*una referència de la lluita de l'Església catòlica fanàtica contra els valors revolucionaris de la*

França de Napoleó...". Álvarez de Castro, va començar a prendre mesures defensives implicant a la població fins a "*disciplinar el paisanaje*" aplicant les ordenances militars a tota la població. En un quadre es recull, per gremis, el nombre i percentatges dels homes de 16 a 60 anys, segons l'ordre de 3 d'abril de 1809, i en un altre la distribució de gremis per sectors del circuit defensiu gironí. La creació de la Croada gironina sorgí a partir de la iniciativa d'Enric O'Donnell d'instruir 60 patricis per afegir al regiment en cas d'atac. Davant l'allau de voluntaris i amb la pastoral del bisbe Ramírez de Arellano per invitar també al clergat a formar-ne part, nasqué el cos. Descriu l'estructura que se li va donar, les funcions, les veus crítiques d'alguns coetanis contraris a la mesura, les resistències ("*El servei en aquest cos es revelà voluntàriament obligat...*") i la important participació del personal eclesiàstic, habitualment clergat regular. L'existència d'un patriciat dins del cos, format per agremiats amb diferents gratificacions, féu que no fos ni democràtic ni igualitari, creant "*la falsa idea que servir en l'exèrcit era qüestió de privilegi i conquesta democràtica, quan en realitat es tractava d'un impost de sang*" [MG]

NIETO SÁNCHEZ, CARLOS. "Los sucesos del Bruc: un bosquejo de su presencia en las artes". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 295-304 [13/0/10, ++]. Relació dels enfrontaments armats coneguts com batalla del Bruc [1809], bastida a partir d'un seguit d'obres positivistes (CASTO BARBASÁN, GÓMEZ DE ARTECHE, EL COMTE DE TORENO, BROCA, BOFARULL). Els francesos van tenir un ensurt a Esparraguera, on la població des de finestres i balcons els tirà "*toda clase de objetos: piedras, cofres, tejas, vigas, objetos del hogar y sobre todo agua hirviendo, fuego, aceite hitviendo, plomo...*". Quan ja es replegaven, van caure en un parany en creuar la riera d'Abrera per un fals pont de fusta que en va fer precipitar molts barranc avall, creant una gran

commoció en la resta. La segona part de l'article està dedicat al ressò mediàtic d'aquest episodi, tant en el teatre (de la mà de la Renaixença, que encetà SERAFÍ PITARRA amb la seva obra *Lo timbal del Bruch*) com en la literatura o el cinema (amb dos metratges, *El tambor del Bruch*, de 1948, i *La leyenda del tambor*, que protagonitzà l'actor Jorge Sanz el 1982) [MG]

QUINTANA I SEGALÀ, JOAN XAVIER. "El sometent en la memòria dels catalans de 1808: tres convocatòries i una mateixa institució". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 315-330 [45/4/21, ++]. Al voltant de la pervivència d'aquesta institució militar genuïnament catalana, l'autor explica com malgrat la derogació a partir del Decret de Nova Planta i l'absoluta manca de reglamentació, el Sometent seguia present en la memòria de poble i tant arrelat que el 1808, en un context d'extrema necessitat, va ser convocat. Dóna un seguit de definicions d'acreditats historiadors de les guerres napoleòniques i ell mateix n'aporta els instruments historiogràfics que en parlen: origen, funció, jurisdicció, organització, ("en batallons per cada unitat gremial"), comandaments, integrants. També fa una interessant contrastació entre els sometentistes i els miquelets, aquests, reglats, remunerats i sota fur militar, "El contrast de costums amb l'exèrcit o amb els mateixos Miquelets convertien el Sometent en l'últim cos armat que l'exèrcit reclamaria per a una lluita conjunta". La segona part del treball s'ocupa de les convocatòries de sometent que es van fer el juny de 1808 a Manresa, Vic i Girona. També dedica algunes pàgines a la crema de paper segellat a Manresa, el primer motí antifrancès, tot alternant M.RAMISA amb documentació inèdita de tres arxius. Conclou que "Els casos de Manresa, de Vic i de Girona palesen tres models de convocatòria amb una forma, una organització i una posada en escena

ostensiblement homogènies, a pesar de les diferències geogràfiques i temporals..." [MG]

PRAT, ENRIC; PEP VILA. "España desperta ab los bramidos del monstruo de Europa', un entremès català sobre la guerra del Francès". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 353-402 [108/1/10, ++]. Reproducció íntegra d'aquest entremès (35 pàgines) rescatat de l'oblit d'entre la documentació de la Biblioteca Episcopal vigatana, acuradament apuntat i transcrit, com ja ens té acostumats P.VILA. Les primeres pàgines són dedicades al text protagonista del treball, el qual "incita a la participació activa en la lluita contra la presència napoleònica a Catalunya..." i en base a les referències contextuals s'endevina que fou redactat vers 1812. Els autors destaquen que és la única obra teatral en català de caire polític que tracta sobre la guerra del Francès, cosa que contrasta amb la "gran abundància de romanços i poesia satírica de caràcter antinapoleònic pertanyents a la literatura de canya i cordill". No es té confirmació que mai fos representada ni se'n sap l'autor, per bé que l'anàlisi dialectal denuncia que degué pertànyer a les comarques més septentrionals del català central, d'Osona a l'Empordà. Abans de la transcripció, exposa el contingut del pròleg i de cada una de les sis escenes que té l'entremès, tot alternant-ho amb les cites textuais més representatives. La figura central és Napoleó (acompanyat de Talleyrand), de qui satiritza la seva iconoclàstia i sobretot la devoció bel·licista i el desmesurat afany de poder territorial [MG]

RIPOLL MASFERRER, RAMON. "Creixement urbà i servitud militar a fora de les muralles de Girona: 1810-1909". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 403-424 [40/1/1, ++].

L'estudi de 344 permisos d'obres per edificacions a l'extraradi de la Girona del segle XIX, permet a l'autor constatar el rígid control que exercien els militars sobre les construccions a la zona exterior de les muralles al llarg de tota aquesta centúria. Fa esment de les característiques que permetien la construcció: només edificacions secundàries, a 1.500 vares del recinte murat, de planta baixa i no més de cinc metres al ràfec i de 7 al carener, amb parets d'un gruix menor de 14 centímetres i sòcols petris menors de 56 d'alçada i pilars estructurals en nombre mínim. Però el principal objectiu de R.RIPOLL és l'anàlisi de les conseqüències negatives que va ocasionar aquesta dinàmica a la ciutat. A la segona part del treball, reconstrueix l'evolució de l'entorn del nucli urbà de Girona, en base a aquest fons documental i amb l'afectació d'aquesta servitud militar, dividint cada una de les zones de la ciutat en els seus usos (agrícola, industrial, magatzem, residencial), i evidenciant d'aquesta manera els desequilibris urbanístics i d'equipaments entre elles. La imatge de les figures núm. 3 i núm. 5 de l'addenda fotogràfica, és la mateixa [MG]

SÁNCHEZ CARCELÉN, ANTONI. "Guerra total: Lleida i els napoleònics". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 425-443 [15/2/2, ++]. Amb el fons dels obituaris lleidatans, amanits amb un grapat de notícies de l'arxiu municipal (no les actes consulars, que d'aquesta època no han pervingut), i sense pràcticament bibliografia, l'autor vol reconstruir el capítol corresponent a la repressió napoleònica a la ciutat de Lleida, a base de disposar llistes de noms, xifres, i percentatges i de «tallar i enganxar» texts documentals coetanis. Del contingut d'aquest article se'n pot aprofitar la identitat de les 171 víctimes napoleòniques documentades, en un exercici de rescat de l'oblit i d'homenatge als

màrtirs locals d'aquella contesa, cosa que, per cert, seria de justícia fer arreu [MG]

SERRANO JIMÉNEZ, LLUÍS. "[1808: Mobilització, revolució y guerra]". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823)". Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009), 445-463 [44/8/25, +++]. Tot i que l'autor se centra en la mobilització, revolució i guerra napoleònica, les referències a la Guerra Gran són constants a través dels cabdills militars comarcals (Coderch, Guinart, Clarós, Rovira, Gay, Massanas) i dels dirigents revolucionaris, que el text tracta ambigüament, com a estament social impulsor de reformes. SERRANO dedica una bona part al fet revolucionari a Figueres, a Olot, a Banyoles, i a abordar el tema de la mobilització efectiva per mitjà de vinculacions clientelars, de veïnatge o polítiques; del paper de la premsa com a impregnadora de proclames i de difusió ideològica; del potencialment d'icones catòliques vinculades a la causa política antifrancesa, amb rituals doctrinals i commemoratius com a elements clau per a la cohesió de la comunitat, capaços de contribuir a la superació de diferències socials, etc. Tot aquest llenguatge de religió, rei i pàtria va ser el factor aglutinador de mobilització i de justificació per entrar en la lluita, "La propaganda política, la premsa i la cultura política del catolicisme foren elements importants per a la mobilització, la revolució i la guerra. El 1808 es va iniciar un procés revolucionari, en tant que restaurador, que portà a un canvi polític i jurídic que representà una esquerra important a una manera de viure i veure el món". Dos petits apèndixs documentals tanquen l'article [MG]

VILLARROYA, JOAN. "Camí de l'exili". *Revista de Catalunya*, 250 (maig de 2009) 29-34. Síntesi del malaurat episodi al final de la GCE. El 22 de gener de 1939 Negrín exposava la crítica situació a Companys, i "En el moment en què s'ordenà que els aparells de l'Estat i de la Generalitat abandonessin Barcelona, és quan

s'inicià un èxode sense precedents en la història del nostre país". En el text es fa esment dels casos de Pi i Sunyer, Irla, Negrín, Joan Manent, Tarradellas, Companys, Sbert, Aguirre o Bosch Gimpera. L'article fa d'introducció a un monogràfic sobre l'Exili republicà a França, i clou "Si els exiliats pensaven que en arribar a França, les seves penúries s'haurien acabat, estaven molt equivocats. El que els esperava eren els orals de les platges del Rosselló convertits en camps de concentració" [MG]

DUEÑAS ITURBE, ORIOL. "Les institucions d'ajuda republicanes a l'exili francès". *Revista de Catalunya*, 250 (maig de 2009) 35-43 [12, ++]. Article al voltant de l'organització de l'exili republicà, que exposa les dimensions desbordants del fenomen i la reacció concentracionista de les autoritats franceses. En els camps mancava l'aigua, l'higiene, les latrines i no hi havia cuines, sí que hi havia fred, gana, sarna, polls i disenteria. La Generalitat a l'exili posà mans a l'obra des de Perpinyà i més tard, des de París, per tal de pal·liar els efectes d'aquella tragèdia humana. S'explica la formació i desenvolupament dels organismes que es van crear, personal, direcció, recursos, seus, aportacions, col·laboracions, etc., amb especial esment dels Servicio de Evacuación de Refugiados Españoles (SERE) i de la Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles (JARE). L'últim apartat versa sobre la vida cultural els primers mesos de l'exili, amb la creació de la Fundació Ramon Llull, l'organització de residències per a intel·lectuals, localització i personalitats que se'n beneficiaren. Conclou que "Tot i la bona voluntat que tingueren tant les autoritats catalanes com les republicanes, l'ajuda que prestaren sobre els refugiats a França fou insuficient" [MG]

VILANOVA, FRANCESC. "Exiliats i represaliats: de les depuracions franquistes als camps francesos". *Revista de Catalunya*, 250 (maig de 2009) 46-60 [++]. "La voluntat d'eliminar físicament l'enemic i destruir qualsevol ombra de resistència posterior expliquen la metòdica conquesta del territori i la posta en marxa d'una

complexa maquinària repressiva en la qual intervenien molts més elements que l'estrictament militar". L'autor fa un perfil de l'exiliat per motius polítics i es recolza en l'esperit repressor dels vencedors per tocar el tema de les depuracions. Adjunta un quadre sobre les imposades a la Universitat de Barcelona, amb el cas de 26 professors de diverses facultats, encara que l'actuació depuradora afectà en realitat 160 dels 316 de plantilla. Altres col·lectius sofriren similars mesures: metges, periodistes, arquitectes, advocats, jutges, la Funció Pública, i "fins i tot jubilats". La segona part del treball es centre en els exiliats, amb quadres i xifres (un total de 440.000 dels quals només retornaren 360.000), nom i ubicació dels camps de concentració francesos, nombre de morts produïdes per les precàries condicions de vida, etc. [MG]

VALLS, XAVIER. "La immensa presó del franquisme". *Sapiens*, 96 (octubre de 2010) 62-65. "La repressió a partir del 2 d'abril del 1939. Acabada la guerra civil, el franquisme inicia la seva etapa de govern amb la repressió implacable contra els vençuts. Els enemics del nou règim eren molts. Va caldre córrer com a instància privilegiada de repressió a la jurisdicció militar i, en especial, als consells de guerra" [Resum] Consta un mapa d'Espanya, del Memorial Democràtic, on se situen tots els camps de concentració localitzats.

MANENT, ALBERT. "Testimonis d'una desfeta i d'un exili". *Revista de Catalunya*, 250 (maig de 2009) 61-80. L'autor aplega el testimoni en poques pàgines d'un grup destacat de personatges que van viure la derrota republicana i van fer el camí de l'exili: Carme Ribé, bibliotecària, Isidra Maranges, traductora, Antoni Rovira i Comes, filòleg (i fill de l'historiador del mateix nom), Feliu Riera, geòleg i Rafael Battestini, metge. Aquest darrer, fill del diputat al Parlament Nicolau Battestini Galup, era nebot d'un dels més sonats màrtirs tarragonins del període revolucionari [MG]

R E C U L L :

GENERAL:

MORAN BLANCO, SAGRARIO; ANDRÉS GONZÁLEZ MARTÍN. *Asimetría, guerra e información*. Madrid: Dílex, 2009, 452 p.

NEGRO, PIERO DEL e GHERARDO ORFALLI (a c.d.) *Il gioco e la guerra nel secondo millennio*. Treviso-Roma: Fondazione Benneton-Viella, 2009 (Ludica; 9), 219 p.

NORWICH, JOHN JULIUS. *Historia de Venecia*. Granada: Almed, 2009, 778 p.

PAGDEN, ANTHONY. *Mundos en guerra. 2.500 años de conflicto entre Oriente y Occidente*. Tr. José Manuel Álvarez Flores. Barcelona: RBA, 2010, 558 p.

TOLEDO MOMPALER, VICENTE. *Espadas españolas militares y civiles del siglo XVI al XIX*. [S.l.: l'autor, 2010], 560 p.

ANTIGUITAT:

AUBET SEMMLER, M. EUGENIA. *Tiro y las colonias fenicias de occidente*. Barcelona:

Bellaterra, 2009 (Bellaterra arqueologia; 37), 426 p.

BRIZZI, GIOVANNI. *Escipión y Aníbal. La guerra para salvar Roma*. Barcelona: Ariel, 2010, 400 p.

FREDIANI, ANDREA. *Un eroe per l'impero romano*. Roma: Newton Compton, 2009, 326 p.

GONZÁLEZ SALAZAR, JUAN MANUEL. *El imperio hitita*. Madrid: Aldebarán, 2010, 211 p.

HERRIN, JUDITH. *Bizancio. El imperio que hizo posible la Europa moderna*. Barcelona: Debate, 2009, 544 p.

LEVEAU, PHILIPPE; JOSEP MARIA PALET MARTÍNEZ. "Les Pyrénées romaines, la frontière, la ville et la montagne. L'apport de l'archéologie du paysage". *Pallas. Revue d'Études Antiques*, Presses Universitaires du Mirail, 82 (2010 = *Ab Aquitania in Hispaniam. Mélanges d'histoire et d'archéologie offerts à Pierre Sillières*), 171-198.

WOLFF, CATHERINE. *Déserteurs et transfuges dans l'armée romaine à l'époque républicaine*.

Nàpols: Jovene Editore, 2009 (Storia politica costituzionale e militare del mondo antico), 453 p.

MEDIEVAL:

BARKER, JULIET. *Agincourt. El arte de la estrategia*. Barcelona: Ariel, 2009, 544 p.

O'CONNELL, MONIQUE. *Men of Empire. Power and Negotiation in Venice's Maritime State*. Baltimore: The John's Hopkins University Press, 2009 (John Hopkins University Studies in Historical and Political Science; 127), 253 p.

PAVIOT, JACQUES. *Projets de croisade (v. 1290-v.1330)*. París: Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 2009 (Documents relatifs a l'histoire des croisades; XX), 413 p.

MODERNA:

BIOLZI, ROBERTO. 'Avec le fer et la flemme'. *La guerre entre la Savoie et Fribourg (1447-1448)*. Lausanne: Université, 2009 (Cahiers Lausannois d'Histoire Médiévale; 49), 311 p.

CARRASCO, RAPHAËL. *L'Espagne au temps des validos (1598-1645)*. Tolosa: Presses Universitaires du Mirail, 2009 (Amphi 7 – Langues), 212 p.

CEBALLOS LÓPEZ, LEOPOLDO. *Historia de Tánger. Memoria de la ciudad internacional*. Córdoba: Almuzaras, 2009, 384 p.

CHANET, JEAN-FRANÇOIS et CHRISTIAN WINDLER (dir.). *Les ressources des faibles. Neutralités, sauvegardes, accomodements en temps de guerre (XVIè – XVIIIè siècles)*. Rennes: PUR, 2009 (Histoire), 457 p.

LAGADEC, YANN et STEPHANE PERRÉON; DANIEL HOPKIN (col.). *La bataille de Saint-Cast (Bretagne, 11 septembre 1758). Entre histoire et mémoire*. Rennes: PUR / Société d'Histoire et d'Archéologie de Bretagne, 2009, 451 p.

LEVY, BUDDY. *Conquistador. Moctezuma y la última batalla de los aztecas*. Barcelona: Debate, 2010, 472 p.

LYNCH, JOHN. *San Martín*. Barcelona: Crítica, 2009, 382 p.

PERURENA, IGNACIO y JUAN ANTONIO BEGUERÍA. *El conde de Fuentes*. Saragossa: Instituto Fernando el Católico, CSIC, 2009, 392 p.

ROBERTSON, STUART (ed.). *La vida de los piratas*. Barcelona: Crítica, 2010, 271 p.

RUÍZ IBÁÑEZ, JOSÉ JAVIER. "Repúblicas en armas: huestes urbanas y ritual político en los siglos XVI y XVII". *Studia Historica. Historia Moderna*. v. 31 (2009) 95-125.

TEMPÈRE, DELPHINE. *Vivre et mourir sur les navires du Siècle d'Or*. París: Presses de l'Université Paris Sorbonne, 2009 (Iberica;20), 394 p.

Guerra contra els infidels

HSU, CARMEN Y. "Writing on Behalf of a Christian Empire: Gifts, Dissimulation, and Politics in the Letters of Philips II of Spain to Wanli of China". *Hispanic Review*, v. 78/3 (estiu de 2010) 213-344.

MARTÍNEZ LAÍNEZ, FERNANDO. *La guerra del turco. España contra el imperio otomano. El choque de dos gigantes*. Madrid / Mèxic / Buenos Aires / San Juan / Santiago / Miami: Edaf, 2010, 254 p.

RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, AGUSTÍN RAMÓN. *Lepanto. La batalla que salvó a Europa*. 2ª. ed. Madrid: Sekotia, 2010, 237 p.

Guerra de Successió

GONZÁLEZ CRUZ, DAVID. *Propaganda e información en tiempos de guerra. España y*

América (1700-1714). Madrid: Sílex, 2009, 304 p.

Guerra del Francès

LIMPO PIRIZ, LUIS ALFONSO. *Olivenza en la Guerra de la Independencia*. Badajoz: Caja Extremadura, 2010, 303 p.

MARTÍNEZ RUÍZ, ENRIQUE y MARGARITA GIL. *La Iglesia española contra Napoleón*. Madrid: Actas, 2010, 313 p.

CONTEMPORÀNIA:

CARON, JEAN CLAUDE. *Frères de sang. La guerre civile en France au XIXè siècle*. Seynel: Champ Vallon, 2009 (La Chose Publique), 309 p.

KALIFA, DOMINIQUE. *Biribi. Les bagnes coloniaux de l'armée française*. París: Perrin, 2009, 342 p.

Àfrica

RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, AGUSTÍN RAMÓN. *La guerra de Melilla en 1898*. Madrid: Almena, 2009, 191 p.

Cuba i Filipines

ALONSO ÁLVAREZ, LUIS. *El coste del imperio asiático. La formación colonial de las islas Filipinas bajo dominio español, 1565-1800*. A Corunya: Universidade, 2009, 372 p.

IGM

HÜRTER, JOHANNES; GIAN ENRICO RUSCONI (a c.d.).

L'entrada in guerra dell'Italia nel 1915. Bologna: Il Mulino, 2010 (Annali dell'Istituto storico italo-germanico in Trento. Quaderni; 78), 211 p.

MENOZZI, DANIELLE; GIOVANNA PROCACCI e SIMONETTA SOLDANI (a c.d.) *Un paese in guerra. La mobilitazione civile in Italia (1914-1918)*. Milà: Unicopli, 2010 (Biblioteca di storia contemporanea; 33), 389 p.

MILLE, MATEO. *Historia naval de la Gran Guerra, 1914-1918*. Barcelona: Inédita, 2010, 578 p.

MONTELLA, FABIO; FRANCESCO PAOLELLA; FELICITA RATTI (a c.d.). *Una regione ospedale. Medicine e sanità in Emilia-Romagna durante la prima guerra mondiale*. Bologna: Clueb, 2010 (Passato futuro), 340 p.

GCE

AINSA I PÀMPOLS, FERRAN. *República, guerra i revolució. L'Ajuntament de Barcelona (1931-1939)*. Barcelona: Base / Ajuntament, 2009, 758 p.

CUESTA, JOSEFINA (Dir.). *La depuración de funcionarios bajo la dictadura franquista (1936-1975)*. Madrid: Fundación Francisco Largo Caballero, 2009, 342 p.

DOMÍNGUEZ PRATS, PILAR. *De ciudadanas a exiliadas. Un estudio sobre las republicanas españolas en México*. Madrid: Cinca, 2010, 312 p.

España durante la contienda. En imágenes. El Boalo (Madrid): Creaciones Vicent Gabrielle, 2009, 190 p.

FERNÁNDEZ DÍAZ, VICTORIA. *El exilio de los marinos republicanos*. València: Universitat, 2009, 335 p.

ORR, LOIS; GERN-RAINER HORN (ed.). *Letters from Barcelona. An American Woman in Revolution and Civil War*. Houndmills, Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2009, 209 p.

PASTOR PETIT, DOMÈNEC. *Posta de sol sense lluna. Memòries d'infantesa de la Guerra Civil*. Barcelona: Base, 2009, 275 p.

PRESTON, PAUL. *La Guerra Civil española. Reacción, revolución y venganza*. Barcelona: Debolsillo, 2010, 392 p.

VIÑAS, ÁNGEL y FERNANDO HERNÁNDEZ SÁNCHEZ. *El desplome de la República*. Barcelona: Crítica, 2009, 681 p.

IIGM

HASTINGS, MAX. *La guerra de Churchill. La historia ignorada de la Segunda Guerra Mundial*. Barcelona: Crítica, 2010, 624 p.

KERSAUDY, FRANÇOIS. *Goering. El segundo hombre del Tercer Reich*. Tr. Isabel Ádamez. Madrid: La Esfera de los libros, 2010, 1.003 p.

KORDA, MICHAEL. *Con alas de águila. Una historia de la batalla de Inglaterra*. Tr. d'Antonio Resines Rodríguez. Madrid: Siglo XXI, 2010, 280 p.

LÓPEZ PALANCAR, LUIS. *La agonía del Bismarck. ¡Victoria o muerte!*. Cartagena: Ediciones Divum & Mare, 2009, 463 p.

MACINTYRE, BEN. *El hombre que nunca existió. Operación Carne Picada. La historia del episodio que cambió el curso de la Segunda Guerra Mundial*. Barcelona: Crítica, 2010, 352 p.

MICHELE, VICENZO DE. *Io, prigionero in Russia. Del diario di Alfonso Di Michele*. Florència: l'autor, 2009, 139 p.

MOEN, PETER. *Diario*. Madrid: Veintisiete letras, 2009, 176 p.

MONTGÓMERY, MARISCAL BERNARD. *Memorias de guerra*. Tr. de Victoria Horrillo. Barcelona: Libros del Atril, 2010 (Tempus), 616 p.

OVERY, RICHARD. 1939. *Demain, la guerre*. Tr. de Pierre-Emmanuel Dauzat. París: Seuil, 2009, 153 p.

WERTH, LEÓN. *33 días*. Madrid: Veintisiete letras, 2010, 136 p.

Pedralbes. Revista d'Història Moderna, Universitat de Barcelona, any XXVIII, núm. 28 (2008 = VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya. La Catalunya diversa. Actes), II volums, 791 i 1.035 p. Volum I. Acte inaugural: PÉREZ SAMPER, MARIA DELS ÀNGELS. "Discurs d'inauguració del VIè Congrés d'Història Moderna de Catalunya" (15-19); LEVI, GIOVANNI. "La Catalogna diversa: lo storico della società, oggi" (21-28). Sessió 1. Poders, privilegis i llibertats. Ponències: FORTEA, JOSÉ IGNACIO. "Olivares y la contribución del clero en la monarquía católica: la décima de 1632" (31-83); TORRES SANS, XAVIER. "La nació i el temple. Patriotisme i Contrareforma a la Catalunya moderna" (85-102). Comunicacions: ARRIETA ALBERDI, JON. "La lex regia en la obra de Francesc Martí Viladamor: recepció y evolución del concepto" (103-139); CASALS, ÀNGEL. "El virrei, l'inquisidor i el covard: una trama conspirativa a la Barcelona de 1546" (141-151); ESCARTÍN SÁNCHEZ, EDUARDO. "De Luis XIV a Felipe IV. El oidor de cuentas Luis de València" (153-163); GARCÍA FUENTES, GEMMA. "Francesc Ametller i Perer (1657/8-1726). Un jurista català al servei de Felip V" (165-201); GARCÍA SÁNCHEZ, LAURA. "La corona versus Cataluña. Don Fernando de Austria y las polémicas Cortes de Barcelona de 1632" (203-215); GIL PUJOL, XAVIER. "Regalies i constitucions: els continguts del pactisme en l'obra de Sebastià de Cortiada (1676)" (217-232); MARTÍ FRAGA, EDUARD. "El braç militar de Catalunya. Una institució decisiva en el tombant del segle XVII" (233-247); MARTÍN MARCOS, DAVID. "José Molines, un ministro catalán al servicio de Felipe V en Roma durante la Guerra de Sucesión Española" (249-262); TOLDRÀ PARÉS, MONTSERRAT. "L'any de Barcelona: Carles V, política, Corts i legislació, 1519-20" (263-281); TRUCHUELO GARCÍA, SUSANA. "Privilegios y libertades fiscales: los donativos al monarca en los territorios vascos y Cataluña en el período altomoderno" (283-299). Sessió 2. Integració i dissidència. Ponència: FRANCH BENAVENT, RICARDO. "La diversidad de los modelos de crecimiento: el contraste entre la evolución económica y el marco social de Cataluña y Valencia en el siglo XVIII" (303-336). Comunicacions: ALABRÚS, ROSA M. "Les estratègies de la Companyia de Jesús en el segle XVIII i la seva recepció a Catalunya" (337-353); FERNÁNDEZ TERRICABRES, IGNASI. "Unitat i diversitat en un ordre religiós: les disputes entre franciscans observants i recol·lectes a Catalunya en temps de Felip II" (355-375); FRANCO LLOPIS, BORJA. "Evangelización, arte y conflictividad social: la conversión morisca en la vertiente mediterránea" (377-392); LEÓN SANZ, VIRGÍNIA. "Felipe V y los eclesiásticos catalanes 'indiferentes a la Corona' en Roma" (393-410); SERRA I PUIG, EVA. "Galeres catalanes, forçats i moriscos (1607-1612)" (411-443); SOTORRA FIGUEROLA, ARIADNA. "Joan Sala i Ferrer, àlies Serrallonga. De la historia a la llegenda" (445-457). Sessió 3: Cultures i practiques culturals. Ponències: REY CASTELAO, OFELIA. "Del Noreste al Noroeste: comparando prácticas culturales de la segunda mitad del siglo XVIII" (461-502); SUBIRANA REBULL, ROSA MARIA; JOAN-RAMON TRIADÓ. "Art, historia i ideologia. Programes de les cases i palaus barcelonins al segle XVII" (503-550). Comunicacions: BARÓ I QUERALT, XAVIER. "Defensa, pragmatisme o menysteniment: actituds d'alguns autors catalans del segle XVII envers la llengua catalana" (551-570); CARRIÓ-INVERNIZZI, DIANA. "Los catalanes en Roma y la iglesia de Santa Maria de Montserrat (1640-1670)" (571-584); COLLELDEMONT VIVES, ELISENDA. "Inventari post mortem d'un rector català del s. XVIII" (585-596); CREIXELL, ROSA M. "Espais viscuts en la Catalunya moderna. La casa i el mobiliari" (597-609); EXPÓSITO I AMAGAT, RICARD. "'Successos d'Europa' a la Catalunya rural de l'època moderna" (611-621); GARCÍA PORTUGUÉS, ESTHER. "Testimonis de la festa amb motiu de la vinguda reial a Barcelona l'any 1802" (623-642); GARGANTÉ LLANES, MARIA. "La impremta de la Universitat de Cervera a càrrec de les Ibarra, impressores del segle XVIII" (643-649); GELABERTÓ VILAGRAN, MARTÍ. "Inquisición y blasfemias en la Cataluña de los siglos XVI y XVII" (651-675); GUTIÉRREZ MEDINA, Mª LUISA. "Los jardines del Laberinto de Horta, algo más que un jardín neoclásico" (677-690); MERCADÉ, ELISABET. "La diversitat en la historiografia catalana del segle XVIII: fonts per al seu estudi" (691-707); MERCADER SAAVEDRA, SANTI. "La catedral de Barcelona vista per alguns viatgers, del segle XVII a principis del segle XIX" (709-728); MIRALPEIX I VILAMATA, FRANCESC. "Pintors i pintures del Set-cents en terres gironines: estat de la qüestió i noves aportacions" (729-743); QUEROL I DE QUADRAS, BORJA DE / BERTA CALDENTY CABRÉ. "La Catalunya diversa a les biblioteques catalanes del segle XVIII: la biblioteca dels Bofarull de Reus" (745-760); LINDA REZA, ALMA. "Devoción inmaculista en Barcelona. 1652-1662. Una imagen triunfal de la monarquía hispánica" (761-777); SERRA, ANNA ISABEL. "Documents i històries que falsejaven la realitat. Descripcions i discursos, reals o no, per construir noves esglésies al segle XVIII" (779-791). Volum II: Sessió 4. Temps de guerra i temps de pau. Ponències: LÓPEZ-CORDÓN CORTEZO, M. VICTORIA. "La paz posible: orden jurídico y formas diplomáticas en la Europa de los Congresos" (9-50); ROURA I AULINAS, LLUÍS. "La guerra moderna: art, diversitat i regularitat" (51-71). Comunicacions: BALBÉ SANS, NEUS. "Els eclesiàstics austriacistes durant la guerra de Successió d'Espanya: el cas de Llorenç Tomàs i Costa, canceller del Principat de Catalunya (1705-1714)" (73-88); CAMPABADAL I BERTRAN, MIREIA. "Entre el blat i la pólvora. La memoria del setge

barceloní de 1713-1714 a través de dos dietaris personals en català" (89-106); CARRIÓ I ARUMÍ, JOAN. "El captiveri i l'espionatge com a mèrits de l'ascens social a la Catalunya de l'Edat Moderna" (107-112); CERRO NARGÁNEZ, RAFAEL. "Pedro de Saura y Valcárcel: el rostro de la represión borbónica en Cataluña (1709-1720)" (113-136); COLOM PALMER, MATEU. "Fidelitat o revolta. El regne de Mallorca davant l'autoritarisme monàrquic de Felip IV" (137-147); COLOMER BARTROLÍ, MERCÈ. "Francesc Sans de Miquel, un militar austriacista exiliat a Viena (1667-1757)" (149-172); FRAGA, JOANA. "La 'Guerra dels Segadors' desde Portugal. La percepción del conflicto en las *Gazetas de Restauração*" (173-184); GIL I BEL, EVA. "La perspectiva vencedora de la *Histoire de la dernière révolte des catalans*. Una crònica exemplaritzant de 1715" (185-198); GÜELL, MANEL. "Consideracions al voltant de la Revolució Militar a Catalunya" (199-224); MANCONI, FRANCESCO. "'Para los reales ejércitos de su magestad'. La aportación de la nobleza sarda a las guerras de la monarquía hispánica (1626-1652)" (225-243); MARÍ I COLOMAR, JOAN ANTONI. "La defensa de les costes catalanes i Pitiüses en época moderna" (245-261); MOLAS RIBALTA, PERE. "Amics i canvis en la Guerra de Successió" (263-279); MUXELLA, IMMA. "Mar i institucions: un episodi corsari en temps de crisi (1459-1461)" (281-295); RIERA I HERNÁNDEZ, XAVIER. "Una visió contraposada del setge de 1714: els cronistes borbònics Vicente Bacallar i Nicolás de Jesús Belando" (297-314); RUBIO, XAVIER. "Noves tècniques d'investigació en camps de batalla de l'edat moderna: el cas de Talamanca 1714" (315-329); SÁNCHEZ MARCOS, FERNANDO. "Temps de guerra i temps de pau en l'escriptura històrica de F. Pons de Castellví" (331-347); TORRAS I RIBÉ, JOSEP M. "La resistència cívica contra el règim borbònic a Catalunya: el 'tancament de botigues' de 1717-1718" (349-365); VINYOLES VIDAL, TERESA. "Les dones i la pau en el context de les guerres del segle XV" (367-384). Sessió 5: Cohesió i tensió social. Ponències: FERNÁNDEZ, ROBERTO. "Cataluña en las Españas del Setecientos" (387-434); SERRANO MARTÍN, ELISEO. "No demandamos sino el modo. Los juramentos reales en Aragón en la Edad Moderna" (435-463). Comunicacions: ALBACETE I GASCÓN, ANTONI. "Les formes d'accés pactat a la llibertat entre esclaus i propietaris a la Barcelona del segle XV" (465-484); ALCOBERRO, AGUSTÍ. "Cacera de bruixes, justícia local i inquisició a Catalunya, 1487-1643: alguns criteris metodològics" (485-504); CABRUJA I VALLÈS, ELISABET. "Inestabilitat i conflictes socials. La baronia de la Conca d'Òdena en el transcurs dels segles moderns" (506-519); CARDIM, PEDRO. "'Todos los que no son de Castilla son yguales'. El estatuto de Portugal en la Monarquía española en el tiempo de Olivares" (521-551); COSTA, MARIE. "La problemática de las promesas de matrimonio en Barcelona: 1776-1833" (553-583); LUCAS, NÚRIA DE. "Catalans i castellans: estereotips durant la primera meitat del segle XVII" (585-600); FARGAS PEÑARROCHA, MARIELA. "La familia diversa en la Cataluña moderna" (601-614); FLORENSA I SOLER, NÚRIA. "Insaculats a diputats i oïdors de la Diputació del General per les bosses de Barcelona a l'albada de la Guerra dels Segadors" (615-634); GASCÓN UCEDA, Mª ISABEL. "Honor masculino, honor femenino, honor familiar" (635-647); PÉREZ SAMPER, MARIA DE LOS ÁNGELES. "La alimentación como signo de diversidad social: la encuesta de Zamora" (649-671); PUIG, EDUARD. "Les insaculacions de la Diputació del General de Catalunya: el cas dels germans Saiol i Josep Ciges (1687-1688)" (673-688); RENOM, MERCÈ. "Eleccions de diputats i síndics personers a Sabadell a finals del segle XVIII. Els límits de la reforma de Carles III" (689-706); SANTIAGO MEDINA, BÁRBARA. "La publicación de edictos como fuente de conflictos: el tribunal de la Inquisición de Barcelona" (707-721); Sessió 6: Camps i ciutats. Catalunya i Barcelona. Ponències: FERRER ALÒS, LLORENÇ. "La diversitat de l'activitat econòmica a la Catalunya moderna: més enllà de la renda feudal" (725-763); GELABERT, JUAN E. "Ciudades, villas y lugares en el mundo atlántico: de Jamestown a Elna" (765-782). Comunicacions: BADOSA I COLL, ELISA. "Entre els negocis amb l'administració i els problemes amb la Inquisició. La familia Guinart 1647-1786" (783-813); BRINGUÉ I PORTELLA, JOSEP M. "Des de Mongat a Castelldefels: la lluita pel control de les pastures (segles XVI-XVII)" (815-833); BUDRUNI, ANTONIO. "Da vila a ciutat: aspetti di vita sociales in Alghero, nei secoli XVI e XVII" (835-856); BUYREU, JORDI. "Vida i mort a la comunitat religiosa dels agustinians calçats de Barcelona, 1665-1820" (857-869); CAPDEVILA MUNTADAS, ALEXANDRA. "La immigració francesa al Maresme durant els segles XVI i XVII. Un exemple de distribució territorial en una comarca diversa" (871-886); DANTÍ I RIU, JAUME. "Món rural i món urbà. Els Guàrdia de Castellterçol, paraires i arrendataris del glaç" (887-903); FABREGAT GALCERÀ, EMETERI. "Les fórmules tradicionals d'accés a la propietat de la terra i la crisi de la societat tradicional a la regió de Tortosa" (905-924); GUAL VILÀ, VALENTÍ; CARLES DÍAZ MARTÍ. "Justícia de senyors: Poblet i Sant Jeroni de la Murtra (segles XVI-XVII)" (925-940); SOLER I BESCÓS, FRANCISCO MANUEL. "La integració del patrimoni arquitectònic rural de l'època moderna a la ciutat de Barcelona" (941-956); FERNÁNDEZ IZQUIERDO, FRANCISCO. "Estudi bibliogràfic. La historiografia catalana en el conjunto de las publicaciones españolas analizadas en *ModernitasCitas*" (957-1.006); DANTÍ I RIU, JAUME. "Memòria del VI Congrés" (1.007-1.010). Índex d'autors (1.011-1.013). Projectes de la imatge gràfica del Congrés (1.015-1.027). Índex (1.029-1.035).

SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja-Barcelona : Afers, 2011.* N.SAUCH. "Presentació. La guerra del Francès 200 anys després. El Bruc: del mite a la realitat (1808-2008)" (11-13); J.FONTANA. "Lliçó inaugural. Les guerres del Francès" (15-25). *Àmbit 1. La dominació francesa.* M.RAMISA. *Ponència.* "La dominació francesa" (29-45); G.BARNOSELL. *Relatoria.* "Relació de comunicacions. Àmbit 1. La dominació francesa" (47-50); M.LL.BARREDA-C.SERRET. "La documentació d'una guerra. Sant Boi de Llobregat (1808-1814)" (51-58); F.X.MORALES. «Guerra total a Catalunya durant la Guerra Napoleònica (1793-1814)» (59-69); M.P.TORRA. "Set cartes del calafí Josep Novau a la família (Vilafranca del Penedès, setembre-octubre 1808)" (71-91); M.GÜELL. "¡Oh, cruel gavatg! Les misèries de la guerra del Francès al Camp de Tarragona" (93-113); J.BOIGAS-F.X.MORALES. "La guerra del Francès a la Selva: l'impacte de l'ocupació napoleònica al món rural a partir de la documentació parroquial" (115-132); T.ROVIRA-S.LUQUE. "La guerra del Francès arran de terra: noves fons i documents inèdits (el Penedès 1808-1814)" (133-152). *Àmbit 2. la resistència.* A.MOLINER. *Ponència.* "La Junta Superior de Catalunya i els setges de Girona i Tarragona" (155-178); J.CAMPANY. "Municipalització del delme de Gavà i conflicte amb els barons d'Eramprunyà (1808-181). La guerra del Francès en el marc de la resistència antisenyorial" (179-189); J.SOLÉ. "Dades inèdites sobre els esdeveniments de la guerra del Francès a Vilafranca" (191-199); J.ARMANGUÉ. "Conseqüències literàries de la guerra del Francès a l'Alguer (1799)" (201-207); G.BALLÚS. "Les cançons patriòtiques a Catalunya durant la guerra del Francès" (209-231); R.SALVADÓ. "La sang del traïdor. Étienne Fleury, testimoni i protagonista de la revolta tortosina de juny de 1808" (233-239); A.MUSET. "Refugiats i resistents al peu de Montserrat (1808-1814)" (241-250); J.M.SABATÉ. "Notícia a l'entorn de la publicística antifrancesa" (251-260); M.COSTA. "Mujeres y divorcio en Catalunya durante y posteriormente a la guerra del Francés" (261-273); J.RAMOS. "Reaccions i defensa de la vila del Prat durant la guerra del Francès (1808-1814)" (275-284); M.SELLARÈS. "Les batalles del Bruc" (285-297); J.SERRA. "La llegenda del Mansuet". (299-306); J.R.VINAIXA. «La Junta Corregimental de Tortosa en la guerra del Francès (1808-1810)» (307-326). *Àmbit 3. Les conseqüències de la Guerra.* J.MILLAN. *Ponència.* "Del poble del regne al poble de la nació: la guerra del Francès i l'espai social de la política" (329-346); R.ARNABAT. *Relatoria.* "Àmbit 3: les conseqüències de la guerra" (347-353); A.SÁNCHEZ CARCELÉN. «Les conseqüències de la guerra del Francès a Lleida» (355-368); L.CORRALES. «La guerra del Francès: un referent iconogràfic en els imaginaris liberal i carlista» (369-389); E.SUBINÀ. «Efectes de la guerra a Mataró i rodalies. Tot resseguint els notaris" (391-408); C.MILLÀS. «Un exemple de demografia conjuntural: crisi de mortalitat o mortalitat de crisi durant la guerra del Francès a Olesa de Montserrat?» (409-434); V.BAYDAL. "Nacionalisme i historiografia: la interpretació diversa de les propostes polítiques valencianes realitzades durant la guerra del Francès" (435-447); F.GRAU-N.SAUCH. "La guerra del Francès al Montsià i a les poblacions valencianes veïnes" (449-470); D.FIGAROLA. "Apunts sobre la guerra del Francès (1808-1814) a Palafrugell i a la seva comarca" (471-486). M.LLADONOSA. *Recapitulació i conclusions* (487-495). *Cicle de conferències "Guerra i Municipis".* A.MOLINER. "Com van viure els catalans la guerra del Francès?" (499-514); LL.M.DE PUIG. "1808: invasió, aixecament, resistència» (515-523); LL.ROURA. «Els partidaris de Napoleó» (525-532); R.ARNABAT. «Les conseqüències de la guerra del Francès (1814-1823)» (533-548); A.MOLINER. «La crema del paper segellat a Manresa com a símbol de l'aixecament de Catalunya contra Napoleó" (549-562).

Clío, núm. 103 (maig de 2010): J.ALBAREDA. "La Guerra de Sucesión ¿la primera guerra civil española?" (12-16). *Núm. 106 (agost de 2010):* O.PUGES. "La verdadera història de D'Artagnan y los tres Mosqueteros" (30-35). *Núm. 107 (setembre de 2010):* X.CASALS. "Así fué la intervención italiana en la guerra civil" (16-27). *Núm. 108 (octubre de 2010):* J.L.MONTERO. "Asiria. El imperio del río Tigris" (17-21); F.L.DEL PINO OLMEDO. "México 1910. Viento de revoluciones" (32-41); C.FORNIS. "Esparta desvelada" (42-55). *Núm. 109 (novembre de 2010):* F.L.PINO-A.JIMÉNEZ. "Por algo la llamaron la 'Gran Guerra'" (12-25); I.GIMÉNEZ. "Blas de Lezo. El marino olvidado" (66-73). *Núm. 110 (deseembre de 2010):* J.RAMILA. "La odisea del oro nazi en España" (28-37).

Historia. National Geographic, núm. 75 (març de 2010): A.BARNADAS. "La conquista del Oeste: indios, colonos y soldados" (30-36); C.GARCÍA GUAL. "Águiles. El héroe de la guerra de Troya" (50-59); J.P.SÁNCHEZ HERNÁNDEZ. "Las dos caras del emperador Adriano" (60-69); J.C.CHIRINOS. "Simón Bolívar. El libertador de América" (80-91). *Núm. 81 (setembre de 2010):* A.VILLACORTA. "María Pacheco: la última comunera" (17-20); J.MURCIA. "Las guerras pírricas: tempestad sobre Roma" (22-25); N.CASTELLANOS. "El

esplendor del Imperio Medio" (30-39); J.L.POSADAS. "Trajano. Un general hispano en el trono de Roma" (52-63); M.GARCÍA FERNÁNDEZ. "Las Navas de Tolosa. La mayor batalla de la reconquista" (64-75). **Núm. 82 (octubre de 2010)**: C.BLANCO. "La guerra de los campesinos: revolución en Alemania" (19-24); F.MASÓ. "Assurbanipal, rey de Asiria" (42-51); B.ANTECA-BERNARDEZ. "Alejandro Magno. La conquista de Grecia" (52-63); J.M.CORTÉS. "El saqueo de Roma. Los godos asaltan el imperio" (64-75); J.L.CORRAL. "Ricardo. Corazón de león" (76-83); B.HERNÁNDEZ. "Pizarro. La conquista del Perú" (84-91). **Núm. 83 (noviembre de 2010)**: A.GALLEGO. "El imperio acadio. La herencia de Sargón I" (46-55); Ó.MARTÍNEZ. "Micenas. Reyes de la Edad de Bronce" (56-63); I.CALDERÓN y A.ESTEBAN. "Azincourt. El gran triunfo inglés sobre Francia" (74-83). **Núm. 84 (diciembre de 2010)**: F.S.SÁNCHEZ. "Juan José de Austria: el príncipe revolucionario" (18-22); J.J.SÁNCHEZ ARRESEIGOR. "La batalla de Kinsale: los ingleses conquistan Irlanda" (25-28); F.GARCÍA ALONSO. "Tiro. La gran metrópoli de los fenicios" (44-51); C.GARCÍA GUAL. "Temístocles el ateniense. El vencedor de Salamina" (52-61); J.A.MONGE. "Viriato. El pastor que desafió a un imperio" (62-73); C.VALDALISO. "Otón I. La fundación del Sacro Imperio" (74-81); J.C.LOSADA. "La batalla de San Quintín. La gran victoria de Felipe II" (82-89).

Historia de Iberia Vieja, núm. 55 [gener de 2010]: J.L.HERNÁNDEZ GARVI. "Españoles en la II Guerra Mundial. Los libertadores de Europa" (12-21); J.L.HERNÁNDEZ GARVI. "Españoles en la II Guerra Mundial. Maquinards. El maquis francés" (22-23); J.RÁMILA. "Aquellos locos y valientes españoles de la Nueve" (24-29); B.CARDEÑOSA. "Gustavo Durán. Una biografía olvidada del siglo XX" (70-75); M.AMORÓS. "José Pellicer, vida de un anarquista el 19 de julio de 1936" (92-97). **Núm. 56 [febrer de 2010]**: F.PENCO. "Tras las huellas del héroe desconocido" (50-59); A.DE FRUTOS. "Jinetes de piedra" (62-83); L.CEBALLOS. "Tánger. La ocupación española" (88-95). **Núm. 57 [març de 2010]**: F.HERNÁNDEZ. "Asantemir. Los guerreros sagrados de los guanches" (12-17); A.DE FRUTOS. "Vida del César Carlos" (28-32); Ó.HERRADÓN. "Carlos V contra el Papa" (35-41); J.L.HERNÁNDEZ GARVI. "Los Fúcares. Los banqueros de Carlos V" (42-49); J.RÁMILA. "El ejército africano de Franco. De las cabilas a la tierra española" (54-61). **Núm. 58 [abril de 2010]**: J.BRANDOLI. "Los héroes españoles del gran asedio turco de Malta" (42-47); J.RÁMILA. "Pizarro en Cajamarca. La conquista del imperio Inca" (48-55). **Núm. 59 [maig de 2010]**: J.RÁMILA. "Aníbal contra Roma. La batalla por el control de Hispania" (12-19); M.C.ROMERO. "España en las Malvinas. El 'tercer dueño' de las islas de la discordia" (92-97). **Núm. 60 [juny de 2010]**: I.BOLINGA. "La invasión de los Cien Mil Hijos de San Luis" (12-18); A.F.D. "Las armas de la Antigüedad" (24-29); A.DE FRUTOS. "Los españoles del Cid" (30-37); J.RÁMILA. "Prim, el general. La gran figura española del siglo XIX" (68-75). **Núm. 61 [juliol de 2010]**: J.RÁMILA. "Cortés y la conquista de México" (1-26); D.JIMÉNEZ SÁNCHEZ y F.ESCRIBANO. "Los tercios de Aldana en Hungría" (32-37); N.DÍAZ. "Numancia. La huella de Viriato" (42-49); J.L.HERNÁNDEZ GARVI. "Españoles en la guerra de Vietnam" (70-77); B.CARDEÑOSA. "¿Hitler en España? Nueva teoría: no se suicidó" (92-96). **Núm. 64 [octubre de 2010]**: A.DE FRUTOS. "Roma vs. Roma. Las guerras de Sertorio en España" (38-44); J.RÁMILA. "El duque de Alba. El mejor general de Felipe II" (52-59); F.PÉREZ CALERO. "El camión *Schneider*. 100 años del primer vehículo blindado del ejército español" (84-86); J.L.HERNÁNDEZ GARVI. "La bomba de Palomares. A un paso del apocalipsis nuclear" (88-97). **Núm. 66 [diciembre de 2010]**: J.GARCÍA BLANCO. "La guerra en Granada" (16-21); F.J.GÓMEZ HERNÁNDEZ. "¿Dónde están las legiones? Hispania año 409 d.C." (32-37); J.L.HERNÁNDEZ GARVI. "La batalla de Somosierra. Napoleón a las puertas de Madrid" (44-53); G.MUÑIZ. "La batalla de Madrid" (54-57).

Historia y vida, núm. 502 (gener de 2010): J.C.LOSADA. "Napoleón en Rusia [Dossier: Choque de colosos. Los 10 errores del gran corso]" (27-35); S.SERRANO. "Los maquis de la discordia" (64-71). **Núm. 503 (febrer de 2010)**: J.C.LOSADA. "Una batalla decisiva [Las Navas de Tolosa]" (48-55). **Núm. 505 (abril de 2010)**: C.PADRÓ. "El enemigo Aníbal" (32-37); C.PADRÓ. "Roma contra Cartago" (40-47) [Dossier: Roma y Cartago frente a frente]. **Núm. 506 (maig de 2010)**: J.C.LOSADA. "¿El reino de la violencia?" (34-41); J.C.LOSADA. "Diez rasgos de la guerra medieval" (42-53). **Núm. 507 (juny de 2010)**: J.ELLIOT. "La guerra del Chaco" (18-21); E.LATORRE. "La guerra de Chipre" (31-51) [Dossier: El fracaso de las fuerzas cristianas]; C.PADRÓ. "Química en las trincheras" (68-75). **Núm. 511 (octubre de 2010)**: O.GONZÁLEZ CAAMAÑO. "La Persia aqueménida" (31-37) [Dossier: De Ciro a Darío el Grande]; J.ELLIOT. "Caballeros de Malta" (43-55); X.MORENO. "El mito azul" (70-79); E.SERRANO. "Cómo el hierro cambió el mundo" (80-83). **Núm. 512 (noviembre de 2010)**: J.C.LOSADA. "Adiós a Tierra Santa" (31-47) [Dossier: Los últimos bastiones cruzados]; D.GOMÀ. "La tragedia del Indianápolis" (72-79). **Núm. 513 (diciembre de 2010)**: J.ELLIOT. "Misiones en el exterior" (18-21); J.C.LOSADA. "Las legiones romanas" (31-49) [Dossier: Defender la República. Expandir el Imperio]; J.CALVO. "España 1710" (66-73).

La Aventura de la Historia, núm. 139 (maig de 2010): L.E.TOGORES. “¡Que venga Yagüe! El general que obsesionó a Franco” (46-51). Núm. 140 (juny de 2010): M.LLOR. “Como burlamos a los nazis” (20-27); S.CLARAMUNT. “Martín el Humano. El último eslabón” (50-55). Núm. 141 (juliol de 2010): J.STORCH. “Las hazañas de Alejandro. Eterno combate” (18-21). Núm. 142 (agost de 2010): D.SOLAR. “Operación Félix. Hitler quiso invadir España” (18-25). Núm. 143 (setembre de 2010): F.QUESADA. “Maratón: la gran baza de Atenas” (20-25); S.CLARAMUNT. “Al mejor postor. La expedición de los Almogávares” (26-31); J.CALVO. “Carlos de Austria. Fracaso en Madrid” (32-36); M.FLORENTIN. “Hermano contra hermano. Septiembre negro” (50-54). Núm. 144 (octubre de 2010): L.A.LALLENA. “Las mil vidas de Alejandro Magno” (18-23); J.C.CARLOS. “Al borde del precipicio. Felipe II frente a los banqueros” (56-60); C.ÁLVAREZ. “La ruina de Castilla. Impuestos, inflación, deuda” (61-65). Núm. 145 (novembre de 2010): D.SOLAR. “Auge y fin de un genio [Napoleó]. Las campañas militares” (18-23); M.MORENO. “De ciudadano a Emperador. La construcción de un mito [Napoleó]” (24-28). Núm. 146 (deseembre de 2010): J.CANAL. “El requeté. Por Dios, la Patria y el Rey” (30-36). R.SANZ. “La muerte del ‘Mundo Entero’ [Gods] El pueblo que acabó con Roma” (50-54); S.MARTÍN. “De Tolosa al reino de Toledo. En busca de un trono [visigods]” (55-59). Núm. 147 (gener de 2011): C.DARDÉ. “Juan Prim. El espadón de las mil caras” (18-24); S.PUERTO. “El Museo del Ejército presenta sus armas” (26-30); G.NERÍN. “La conquista de Muni. Carne de plantación” (32-37); S.ABBOUD i J.CUBILLAS. “Guadalete. La batalla del destino” (62-67).

Revue Historique, 649 (gener 2009): O’HANNRACHAIN, RADHG. “Guerres de religion ou guerres ethniques?. Les conflits religieux en Irlande. 1500-1650” (64-97). Núm. 650 (abril 2009): HARAI, DÉNES. “Les villes luthériennes de Kassa et de Sopron face au soulèvement anti-habsbourgeois d’Itsván Bocskai en Hongrie (1604-1605)” (321-343). Núm. 652 (octubre 2009): CARRAZ, DANIEEN. “Les Lengres à Marseille au XIVè siècle. Les activités militaires d’une famille d’armateurs dans un port de croisade” (755-777); PORTE, RÉMY. “Première Guerre mondiale. De l’Entente à la mésentente cordiales: cas africains et moyen-orientaux” (875-898). Núm. 654 (abril 2010): EL HAGE, FADI. “Les maréchaux de la Ligue” (337-359).

Sapiens, núm. 90 (abril de 2010): D.GOMÀ. “La llegenda del ‘Hunley’” (36-43). Núm. 91 (maig de 2010): X.CAMPRUBÍ. “Terra de bandolers” (24-31); J.MATA. “La desconeguda història dels hebreus que integraven l’exèrcit nazi” (32-39); S.CASES. “El tresor dels navegants” (40-48); J.ESCULIES. “Sacrifici de sang irlandès” (48-53); A.JANER. “La guerra de les biblioteques” (54-57). Núm. 92 (juny de 2010): C.MASANES-J.M.ROIG. “El cost humà de la guerra civil” (11); V.GAVÍN. “Corea. L’últim vestigi de la guerra freda” (14-15); A.ROTGER. “El Cid contra el Món” (42-48); G.AGUILERA. “Legionaris jubilats. Virtuts, curiositats i defectes del sistema de pensions de l’exèrcit romà” (66-67). Núm. 93 (juliol de 2010): J.FINESTRES. “El somni atòmic de Franco”. Núm. 94 (agost de 2010): J.CALVET. “Khmers roigs. Any zero a Cambodja” (34-41); C.MASANÉS. “Miquel Boixó. Un heroi català a l’URSS” (54-59). Núm. 95 (setembre de 2010): C.PEDRO. “Bombes sobre Londres. Crònica d’una ciutat en flames (36-41); A.CÒNSUL. “Simón Bolívar. El ‘Libertador’ il·lustrat” (54-59). Núm. 96 (octubre de 2010): J.MATA. “Entre la revolució i la guerra” (48-53); X.VALLS. “La immensa presó del franquisme” (62-68). Núm. 97 (novembre de 2010) [Dossier: “115 dies a l’Ebre”]: O.GARCÍA. “Tots els fronts porten a l’Ebre”; S.MARIMON. “La darrera batalla”; S.CASES. “Estimada esposa...”; S.BERBÍS. “L’endemà de la batalla”; A.CERVELLÓ. “La vida continua”. Núm. 98 (deseembre de 2010): A.CÒNSUL. “Els ulls i les orelles de Franco” (30-37); J.ESCULIES. “Catalans contra mohicans” (38-43).

Studi Storici. Rivista trimestrale dell’istituto Gramsci. Any 50, 1 (gener-març de 2009): M.CAPONI. “Una diozesa in guerra: Firenze (1914-1918) (231-255). 2 (abril-juny de 2009): C.VILLANI. “Milano via Unione 5. Un centro di Accoglienza per ‘displaced persons’ ebrei nel seconde dopoguerra” (333-370). Any 51, 2 (abril-juny de 2010): R.D’AGATA. “Giovanni XXIII e la pace possibile” (495-504).

Torre de los Lujanes, Sociedad Matritense, núm. 65 (deseembre de 2009): P.ORDINA. “Nobles navarros en el oficio de la milicia durante la modernidad”(223-240); E.MARTÍN-VALDEPEÑAS. “Los afrancesados y la Real Sociedad Económica matritense de Amigos del país” (241-259). Núm. 66 (juny de 2010): M.A.ECHEVARRÍA. “Isabel Clara Eugenia, el archiduque Alberto y el gobierno de Flandès (1599-1621)” (111-124); C.GONZÁLEZ ECHEGARAY. “Un reflejo de los bandos medievales en la comedia del Siglo de Oro” (149-171).

FONS I ARXIUS:

La institució que, sens dubte, custodia el major nombre de documentació relativa a l'època de la guerra del Francès a Tarragona, és l'Ajuntament. Dos són els organismes que en tenen cura, el seu Arxiu Municipal i la Biblioteca-Hemeroteca. Els seus responsables s'han ofert a fer-ne cinc cèntims del més interessant, i nosaltres des d'aquestes pàgines els ho agraïm.

El fons documental de la Junta del Corregiment de Tarragona (1808-1821) (AHCT)

L'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, adscrit al Servei d'Arxiu i Documentació Municipal, conserva diversos fons documentals que aporten informació per a l'estudi de la història de Tarragona durant la guerra del Francès, entre 1808 i 1813. En primer lloc, en el fons municipal de l'Ajuntament de Tarragona es conserva la sèrie d'**A**cordes Municipals amb els llibres d'actes fins al 1810, és a dir l'any abans del setge de la ciutat i la correspondència fins a l'any 1811. En segon lloc, trobem el fons documental de la **J**unta del Corregiment de Tarragona (1808-1821).

L'abolició de les institucions pròpies dels països que configuraven la Corona d'Aragó mitjançant el Decret de Nova Planta de 1716, imposà un nou règim polític que comportà una nova divisió territorial de Catalunya, les vegueries foren substituïdes pels corregiments. El corregidor assumí la màxima autoritat dins la nova jerarquia política i podia estar assistit pel tinent de rei que s'encarregava del poder militar. Més avall de la jerarquia corregimental, es trobaven dos alcaldes majors,

llicenciats en dret, que tenien la responsabilitat d'administrar la justícia civil i penal.

A més, com a capital de província marítima, Tarragona comptava amb un comandant militar de la Marina. D'altra banda, atesa l'extensió del corregiment s'adoptà la subdivisió en dos partits: Tarragona i Montblanc.

L'any 1808, les tropes napoleòniques, avalades pel tractat de Fontainebleau, que permetia l'entrada de l'exèrcit francès per a atacar Portugal, penetraren en la península Ibèrica. A Catalunya, foren les tropes comandades pel general **D**uhesme les que s'empararen dels punts estratègics. Tanmateix, les abdicacions a Baiona precipitaren els esdeveniments i comportaren que els regnes hispànics passessin a mans napoleòniques, cosa que aixecà una forta oposició contra les tropes franceses. S'estengueren les revoltes arreu, i com a conseqüència del buit de poder es constituïren nous òrgans: les Juntes de Govern.

A Catalunya, la primera junta fou la de Lleida, a la que seguiren les de Tortosa, Tarragona, Igualada,

Manresa, Girona i Vilafranca del Penedès. També es creà la Junta Superior de Govern del Principat de Catalunya amb l'objectiu de dirigir la lluita contra l'enemic francès i articular l'ordre polític.

L'any 1808, els efectes posteriors que generà l'estada durant dos dies de les tropes franceses a la ciutat de Tarragona impulsaren la creació d'una junta local, amb el nomenament de comissions de queviures, de vigilància, de fortificacions i d'altres, com les oficines de tresoreria i comptadoria. És a dir, la imminència de la guerra obligava a la creació d'una estructura organitzativa capaç de preparar la defensa i resistència d'una plaça forta com era Tarragona.

JOSEP M. RECASENS COMES en el seu llibre *El Corregimiento de Tarragona y su Junta en la Guerra de la Independencia (1808-1811)* [Tarragona: Diputació, 1958] explica les primeres intervencions arxivístiques de **Ruiz y Porta** i **Josep Salvà** sobre la documentació que engloba el fons de la Junta del Corregiment de Tarragona (1808-1821). L'any 2008, des del Servei d'Arxiu i Documentació Municipal es decidí actuar sobre aquesta documentació que es repartia entre 19 lligalls i que ocupava uns 2,1 metres lineals.

En primer lloc es realitzà un estudi històric de la institució que havia generat el fons, la Junta del Corregiment, i s'elaborà el corresponent quadre de classificació. Seguint el quadre, la documentació fou classificada, descrita, ordenada i presentada en un inventari. Els lligalls foren canviats per 21 unitats

d'instal·lació normalitzades. L'any 2010, el fons documental de la **Junta del Corregiment** va ser digitalitzat i enguany, amb motiu de la commemoració del Bicentenari del Setge de Tarragona de 1811 durant la guerra del Francès, tots aquests documents seran accessibles a través d'Internet. Val a dir que per a l'elaboració de l'esmentat instrument de descripció i per a la seva digitalització s'ha comptat amb dos ajuts econòmics de la Generalitat de Catalunya.

Mitjançant la documentació es pot estudiar de forma exhaustiva la Junta del Corregiment de Tarragona, la seva rellevància i organització, passant per les competències, funcions i relacions jeràrquiques.

La documentació està classificada en tres grans nivells orgànic - funcionals: els òrgans de govern, hisenda i la gestió de l'activitat. Bona part de la documentació del primer nivell **Òrgans de Govern** correspon a la correspondència emesa i rebuda, bé de les pròpies comissions de la Junta del Corregiment de Tarragona, d'altres juntes com les de Tortosa, Lleida o Mallorca o bé de la Junta Superior del Principat de Catalunya.

De la mateixa Junta del Corregiment de Tarragona es relacionen les **actes** i el **registre de memorials**, però en aquest mateix bloc també trobem les **proclames**, els **bans i edictes** de l'Ajuntament de Tarragona, del Consell de Regència, de la Junta Superior de Govern del Principat de Catalunya o de la Junta Suprema de Govern del Regne, on cal destacar la Declaració de guerra de **Ferran VII a Napoleó** el 6 de juny de 1808 (aquí

reproduïda), així com d'altres del Reial Consolat de Cadis i de sa majestat britànica.

A l'apartat d'**Hisenda** es reflecteixen documentalment totes les competències econòmiques de la Junta. En relació a la comptadoria o comptabilitat, la Junta realitzà l'assentament general de lliurances, emeté certificats i dugué un control dels cabals rebuts i de l'endeutament. També tingué competència per encunyar moneda, per a recaptar els impostos del cadastre, de les cèdules i de les contribucions dels repartiments.

A l'últim nivell es classifiquen les sèries documentals relatives a la gestió de l'activitat que desenvoluparen les comissions que integraren la Junta del Corregiment de Tarragona: **Militar**, **Obres**, **Fortificació i Defensa**, **Vigilància i Indagacions**, **Intendència**, **Queviures**,

Hospitals, **Bagatges i Allotjaments**, i **Greuges**.

Atesa la situació de conflicte bèl·lic, són significatives les sèries documentals de la comissió **Militar** amb reglaments, informes, relació d'allistaments, exempcions, repartiments de quintes, permisos i llicències de miquelets, desercions i armament. D'altra banda, alguns dels documents més destacats de la comissió d'**Obres**, **Fortificació i Defensa** són els emesos pel general en cap, o bé els relatius als diferents recursos, les relacions de tropa i els lliuraments de tresoreria. A la documentació de la comissió de **Vigilància i Indagacions** es relacionen els membres que en formaven part, mentre que en els documents de la comissió de **Queviures** s'informa dels diferents gèneres comprats i dels resums dels subministrament.

[JORDI PIQUÉ I PADRÓ
Cap del Servei d'Arxiu i Documentació
Municipal de Tarragona]

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

01. Òrgans de Govern

01.01. Governador

- 01.01.01. Circulars
- 01.01.02. Correspondència

01.02. Junta de Govern

- 01.02.01. Actes
- 01.02.02. Registre de Memorials
- 01.02.03. Circulars
- 01.02.04. Correspondència
 - 01.02.04.01. Emesa
 - 01.02.04.02. Rebuda

01.03. Congrés Provincial

- 01.03.01. Correspondència

01.04. Òrgans de Govern vinculats

- 01.04.01. Junta Superior del Principat de Catalunya
- 01.04.02. Capità General de l'Exèrcit i Principat de Catalunya
- 01.04.03. Juntes de Govern Local
- 01.04.04. Ajuntament de Tarragona
- 01.04.05. Sanitat Militar

01.05. Proclames, Bans i Edictes

02. Hisenda

02.01. Comptadoria

- 02.01.01. Assentament general de lliurances
- 02.01.02. Certificats
- 02.01.03. Estat general dels cabals rebuts
- 02.01.04. Endeutament

02.02. Tresoreria

- 02.02.01. Encunyació de moneda
- 02.02.02. Rebut i comptes pagats
- 02.02.03. Correspondència

02.03. Fiscalitat

- 02.03.01. Cadastre
- 02.03.02. Capitació
- 02.03.03. Cèdules
- 02.03.04. Contribucions
- 02.03.05. "Préstec dels 100 duros"

02.04. Juntes i Comissions

- 02.04.01. Comissió de Fons
- 02.04.02. Comissió de la Junta del Vintè
- 02.04.03. Societat Patriòtica

02.05. Correspondència

- 02.05.01. Rebuda
- 02.05.02. Esborranys

03. Gestió de l'activitat de la Junta

03.01. Comissió Militar

- 03.01.01. Reglaments
- 03.01.02. Informes
- 03.01.03. Correspondència
- 03.01.04. Quintes
 - 03.01.04.01. Allistaments
 - 03.01.04.02. Certificacions
 - 03.01.04.03. Exempcions
 - 03.01.04.04. Justificacions Legals
 - 03.01.04.05. Rebut
 - 03.01.04.06. Recursos – Memorials i Certificats
 - 03.01.04.07. Repartiments
 - 03.01.04.08. Correspondència
- 03.01.05. Sometents
 - 03.01.05.01. Reglament

- 03.01.05.02. Circulars
- 03.01.05.03. Correspondència
- 03.01.06. Voluntaris – Miquelets
 - 03.01.06.01. Certificats
 - 03.01.06.02. Despatxos
 - 03.01.06.03. Filiacions
 - 03.01.06.04. Llistats
 - 03.01.06.05. Pagaments
 - 03.01.06.06. Permisos – Llicències
 - 03.01.06.07. Rebuts
 - 03.01.06.08. Recursos – Memorials
 - 03.01.06.09. Relacions
 - 03.01.06.10. Correspondència
- 03.01.07. Desercions
- 03.01.08. Empresonaments
- 03.01.09. Armament

03.02. Comissió d'Obres, Fortificació i Defensa

- 03.02.01. Documents del General en Cap
- 03.02.02. Recursos – Memorials
- 03.02.03. Relacions de tropa
- 03.02.04. Tresoreria. Lliuraments
- 03.02.05. Correspondència
 - 03.02.05.01. Emesa
 - 03.02.05.02. Rebuda

03.03. Comissió de Vigilància i Indagacions

- 03.03.01. Llistats dels membres
- 03.03.02. Propostes i Instruccions
- 03.03.03. Correspondència

03.04. Comissió d'Intendència

- 03.04.01. Correspondència

03.05. Comissió de Queviures

- 03.05.01. Certificats
- 03.05.02. Esborranys
- 03.05.03. Notes dels gèneres comprats
- 03.05.04. Rebuts
- 03.05.05. Recursos – Memorials
- 03.05.06. Resum subministrament d'etapa
- 03.05.07. Correspondència
 - 03.05.07.01. Emesa. Llibre d'Oficis
 - 03.05.07.02. Rebuda

03.06. Comissió d'Hospitals

- 03.06.01. Correspondència

03.07. Comissió de Bagatges i Allotjaments

03.08. Comissió de Greuges

- 03.08.01. Recursos - Memorials

DECLARACION DE GUERRA AL EMPERADOR DE LA FRANCIA NAPOLEON I.º

FERNANDO EL VII,
Rey de España y de las Indias, y en su nombre la Suprema Junta de ambas.

La Francia ó mas bien su Emperador Napoleon I.º ha violado con España los pactos mas sagrados: le ha arrebatado sus Monarcas, y ha obligado á estos á abdicaciones y renunciaciones violentas y nulas manifestamente: se ha hecho con la misma violencia dar el Señorío de España para lo que nadie tiene poder: ha declarado que ha elegido Rey de España, atentado el mas horrible de que habla la historia: ha hecho entrar sus Exércitos en España, apoderadose de sus fortalezas y Capital, y esparcidos en ella, y han cometido con los Españoles todo género de asesinatos, de robos, y crueldades inauditas, y para todo esto se ha valido no de la fuerza de las armas, sino del pretexto de nuestra felicidad, de ingratitud la mas enorme á los servicios que la Nacion Española le ha hecho, de la amistad en que estabamos, del engaño, de la traicion, de la perfidia mas horrible, tales que no se leen haberlas cometido ninguna Nacion, ningun Monarca, por ambiciosos y bárbaros que hayan sido, con ningun Rey ni Pueblo del mundo. Ha declarado últimamente que vá á trastornar la Monarquía, y sus leyes fundamentales, y amenaza la ruina de nuestra Santa Religión Católica, que desde el gran Recaredo hemos jurado, y conservamos los Españoles, y nos ha forzado á que para el remedio único de tan graves males, los manifestemos á toda la Europa, y le declaremos la Guerra.

Por tanto, en nombre de Nuestro Rey Fernando el VII, y de toda la Nacion Española declaramos la Guerra por Tierra y Mar al Emperador Napoleon I.º, y á la Francia, mientras esté baxo su dominacion y yugo tirano, y mandamos á todos los Españoles obren con aquellos hostilmente, y les hagan todo el daño posible, segun las leyes de la Guerra, y se embarguen todos los buques Franceses surtos en nuestros Puertos, y todas las propiedades, pertenencias, y derechos, que en qualquiera parte de España se hallen, y sean de aquel gobierno, ó de qualquiera individuo de aquella Nacion. Mandamos asimismo que ningun embarazo ni molestia se haga á la Nacion Inglesa, ni á su gobierno, ni á sus buques, propiedades, y derechos, sean de aquel ó de qualquiera individuo de esta Nacion, y declaramos que hemos abierto, y tenemos franca y libre comunicacion con la Inglaterra, y que con ella hemos contratado y tenemos armisticio, y esperamos se concluirá con una Paz duradera y estable.

Protestamos ademas, que no dexaremos las armas de la mano hasta que el Emperador Napoleon I.º, restituya á España á Nuestro Rey y Señor Fernando VII, y las demas Personas Reales, y respete los derechos Sagrados de la Nacion, que ha violado, y su libertad, integridad, é independencia. Y para inteligencia y cumplimiento de la Nacion Española, mandamos publicar esta solemne declaracion, que se imprima, fixe, y circule á todos los Pueblos y Provincias de España, y á las Americas, y se haga notória á la Europa, al Africa, y Asia. Dado en el Real Palacio del Alcazar de Sevilla. Junio seis de mil ochocientos y ocho.

Por disposicion de la Suprema Junta de Gobierno.

Juan Bautista Pardo.
S.^{to}

Manuel Maria Aguilar.
S.^{to}

43-1811

CATALANES.

El trastorno general del Principado ha hecho que la miseria se haya introducido en los Hospitales. Los defensores de la Patria, los militares enfermos, aquellos héroes que han sellado con sus gloriosas heridas, recibidas en el campo del honor, su verdadero patriotismo, se hallan en ellos revolcándose en la lacería, pues por falta de sábanas no pueden cubrir su honestidad: las camas para algunos es el duro suelo.... ¿Y podremos mirar con indiferencia el estado infeliz en que se hallan nuestros hermanos que han sufrido, con resignacion la intemperie, tantos trabajos, y que han arrostrado tantas veces los peligros mas inminentes de la vida?... ¡Ah! el mismo Dios de los Exércitos nos pedirá cuenta de la menor indolencia en el pronto y eficaz remedio de tanta necesidad y desamparo::: Para ocurrir á ella, y no permitir que aquellos Individuos sean víctimas sacrificadas en las mismas aras de su patriotismo, espero, y me prometo del que vosotros me vayais manifestando franqueareis con liberal mano, sábanas, colchones, xergones, camisas y demas artículos, en razon de vuestras respective facultades: Exhorto y pido encarecidamente á todos los Párrocos y Prelados del Principado se dignen excitar desde el Pulpito á sus Feligreses no dexen perder la ocasion de recibir por dicha limosna *el ciento por uno*. Asi lo espero, y lo suplico por las entrañas de Jesuchristo.

Quartel General de Tarragona 4 de Marzo de 1811.

EL MARQUES DE CAMPOVERDE.

La guerra del Francès a la Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona (BHMT)

A la Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona (BHMT) hi podem trobar una ampla bibliografia de la guerra del Francès i del setge de Tarragona. És un centre especialitzat en temes i autors locals i bona part dels llibres i documents provenen de donacions de particulars, així destaquen les publicacions del Llegat **Gramunt (Josep Gramunt i Subiela)** i del Llegat **Babot (Carles Babot i Boixeda)**. La guerra del Francès a la ciutat de Tarragona ha estat i és un tema d'estudi per molts investigadors i ha fomentat l'interès de molts col·leccionistes que han aplegat llibres, documents i peces relacionades amb el conflicte.

L'any 1994 **Amadeu Soberanas** ens van fer donació d'una col·lecció de premsa d'inicis del segle XIX, un període del qual no teníem cap publicació periòdica. Era una col·lecció, malauradament no completa, del *Diario de Tarragona* entre 1808 i 1811 i que darrerament, i un cop digitalitzada, pot ser consultada a través d'internet al: <http://bibliotecaheeroteca.tarragona.cat>. A la mateixa adreça es poden consultar 58 capçaleres de publicacions periòdiques locals des de 1808 a 1944, que suposen més de 235.000 planes.

Al Llegat **G**ramunt el que trobem és una ampla bibliografia sobre la

Guerra, en alguns casos són diverses edicions d'una mateixa publicació i llibres publicats no només a la ciutat sinó també a l'estranger. Enguany es publicarà una reedició del catàleg del fons revisada i ampliada.

El darrer fons important incorporat a la Biblioteca és el Llegat **Babot**, on a banda de publicacions monogràfiques podem trobar una ampla documentació impresa i manuscrita sobre el període. Són més de cinc-cents documents que actualment estan digitalitzats i aviat es podran penjar al web per tal de facilitar la feina als investigadors interessats. El Llegat Babot compta amb un catàleg imprès a disposició dels investigadors, tot i que també es pot consultar a través del lloc web: <http://www.tarragona.cat/lajuntament/conselleries/patrimoni/biblioteca-hemeroteca/publicacions-bhmt>

Val la pena destacar la col·lecció de gravats conservats dins els llibres i que complementen i il·lustren el període històric, tots ells els tenim digitalitzats i a disposició dels investigadors. També és interessant la informació que es pot consultar de les diverses commemoracions del setge i assalt que al llarg dels anys s'han celebrat a la ciutat i que podem documentar amb els programes de festes, cartells i retalls de premsa de l'època.

[M. ELENA VIRGILI BERTRAN
Directora de la BHMT]

Gravat "Asalto de Tarragona", que il·lustra l'escena del desesperat combat final a les escales de la Seu, davant del portal de la Catedral

[BHMT: MARIANA, JUAN DE; JOSÉ MANUEL MIÑANA; JOSÉ MARÍA QUEIPO DE LLANO RUÍZ DE SARAVIA, CONDE DE TORENO; JOSÉ MOÑINO, CONDE DE FLORIDABLANCA; EDUARDO CHAO. *Historia General de España...V.* Madrid: Impr. y Libr. de Gaspar y Roig, 1848-1851]

Gravat "Entrada de los franceses en Tarragona", on s'escenifica l'horror del saqueig de la població a mans dels militars napoleònics

[BHMT: BLANCH, ADOLFO; JOAQUIN ROCA Y CORNET (ed.). *Cataluña. Historia de la guerra de la Independencia en el antiguo Principado.* Barcelona: Impr. y Libr. Politécnica de Tomás Gorchs, 1861]

L'ESPASA I LA PLOMA

El Setge de Tarragona relatat en primera persona pel seu principal defensor

Diversos són els opuscles que van publicar-se sobre el setge, presa i saqueig de la ciutat de Tarragona el juny de 1811. A més de la *Tarragona sacrificada...* (Tarragona: Miguel Puigrubí, 1816), o del *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811* (Tarragona: F.Arís, 1911), estan les obres de CARLOS MENDOZA (*Una epopeya pretèrita. El asalto de Tarragona en 1811*) o la del coronel ANDRÉS EGUAGUIRRE (*Sucesos verdaderos del sitio y plaza de Tarragona*. València: Ferro, 1813), etc. Tanmateix, cap d'ells resulta tan personalitzat i ponderat com el que va escriure JUAN SENÉN CONTRERAS, cap de l'exèrcit defensor de la plaça, empès per l'afany de "*que mis compatriotas sepan la conducta de Bonaparte con los sujetos que le hacen la guerra como deben hacerla todos los que son amantes de la libertad, honor e independencia de su patria*", i d'aclarir-los, a més, "*la parte del arte militar que se hallaba muy atrasada respecto a las otras, qual es la defensa de plazas comparada con el ataque, reciba una mejora y tal vez la perfección de que es susceptible...*".

El Sitio de Tarragona, lo que pasó entre los franceses el general Contreras que lo defendió, sus observaciones sobre la Francia, y noticia del nuevo modo de defender las plazas [Madrid: Impr. de Ibarra, 1813], és un relat dels fets, en primera persona i en temps quasi real, amb preuades observacions ajustades a la situació del moment. Conté 105 pàgines, en octau, i en llengua castellana, ja que com el mateix autor confessa, en arribar a Tarragona no coneixia "*los recursos del país que me era como extranjero...*". Efectivament, en la seva obra sobre Tarragona, JUAN SENÉN CONTRERAS, alternà la crònica diària dels fets militars de la plaça, amb comentaris relatius a la seva persona i amb valoracions particulars de la situació social, militar o política del país. És això el que fa del seu, un relat vibrant i dinàmic, tot i que limitat dins d'un estil sobri i un xic sintètic, i mancat d'esperit crític.

Juan Senén Contreras de Torres (Lillo, Toledo, 1760 – Madrid, 1826), era militar de carrera, tinent el 1783 i capità el 1792. Durant aquest període li fou confiada la missió de viatjar per les principals corts europees i estudiar l'organització dels exèrcits, tàctiques, maniobres i tècniques de combat, i recorregué França, Àustria, Moldàvia, Galítsia, Bohèmia, Prússia, Hannover, Saxònia, Westfàlia, El Palatinat, Polònia, Holanda i la Gran Bretanya. Durant la Guerra Gran (1793-1795) fou ajudant del general **José de Urrutia**. El 1798 s'allistà a l'exèrcit austríac i participà en la campanya militar contra Turquia, també assistí al setge de Chotzin (Moldàvia) i a les grans maniobres de l'exèrcit prussià a Postdam. Durant la guerra del Francès fou promogut successivament, per mèrits de guerra, a coronel, comandant general, brigadier i mariscal de camp. L'abril de 1811 va ser destinat al Primer Exèrcit i enviat des de Cadis a Tarragona, on el marquès de **Campo Verde** el deixà com a cap suprem de la guarnició que havia de defensar la ciutat. El 1823, ocupava el càrrec d'inspector d'infanteria i capità general interí de Granada. A més del *Sitio de Tarragona*, també edità un compendi de les *Reflexiones militares del Marqués de Santa Cruz del Marcenado* (Madrid, 1787) i un *Epítome de la historia militar* (Londres, 1810).

El llibret que ens ocupa s'enceta amb una justificació que conté al final un plànol doblegat de la plaça tarragonina, de mida no gaire més gran que la de la pàgina, molt senzill, amb quatre traces i les inicials equivalents per situar punts fortificats i baluards. Comença el relat amb una succinta descripció de la ciutat, sota un aspecte eminentment militar, apuntant accidents geogràfics, alçada, mides (en toesses), les muralles i altres punts defensius. **Gabriel Suchet** arribà amb 40.000 homes, 6 o 8.000 cavalls i un centenar de canons [en realitat, hauríem de reduir aquestes xifres a la meitat...], i posà setge el 4 de maig de 1811; el 28 començaven a disparar les bateries franceses sobre la ciutat. El 30 de maig hi hagué junta general, a la qual assistí CONTRERAS, arribat a la plaça feia molt pocs dies. Exposà dos punts: un, que per combatre l'expugnació enemiga una plaça forta s'havia d'adequar a un seguit de canvis tècnics en les fortificacions defensives, i dos, que Tarragona no els tenia, que costarien molts de temps i una enorme inversió de diners, i que la plaça era indefensible (com ho corroboraria el fet de que ni els mateixos francesos van gosar fer-s'hi forts, i el 1813 l'abandonaren dinamitant els principals enclavaments). Veient els coneixements poliorcètics de CONTRERAS, el marquès de **Campo Verde** el va nomenar cap militar suprem i li donà ordres de defensar la ciutat. De res no van servir que fos un nouvingut i que no conegués el país, ni a cap dels seus nous subordinats, ni a les autoritats civils, ni als habitants, "*ni la plaza, de la que no había siquiera el plan...*". **Campo Verde** abandonà la ciutat amb bona part de la guarnició i CONTRERAS acatà les ordres i es disposà a defensar Tarragona el millor que va saber, jugant-se la vida.

Les operacions de setge es van desenvolupar tècnicament com un rellotge, d'acord amb els canons que dictava la ciència de la guerra. Tot queda puntualment apuntat en el llibre, dia a dia: avenços i retrocessos, atacs i aproximacions, defenses de fuselleria i sortides, les construccions enemigues, les bateries que instal·laven, el terreny que anava guanyant l'enemic, etc. CONTRERAS alternà el relat amb comentaris sobre la seva posició en aquell moment, i les mesures que prenia en relació als fets que anava descrivint, i també amaneix aquests apuntaments amb alguna anècdota, cas de la mort del general francès **Salme**, prop del fort de l'Oliva, que morí enmig d'un combat, i els francesos batejaren el fort de l'Oliva amb els seu nom. No hi falten tampoc ocasionals valoracions, com l'exculpació que fa de la marxa de la flota britànica [causa quasi directe de la caiguda de la ciutat], a la qual agraeix, enmig de sentits elogis, l'ajut i el suport prestats. Sense dubte, el fet d'haver publicat el llibre durant la seva estada a Londres, contribuí a moderar la seva opinió sobre el particular. Aquestes valoracions, resulten claus per entendre alguns punts de vital importància: l'assalt final del dia 28 de juny va ser un èxit degut a la fugida dels soldats defensors "*nuestras tropas de toda la muralla comenzaron a retirarse atemorizadas y en desorden y aunque los oficiales y yo procuramos detenerlas, y que fuessen de nuevo a la carga, y defendiéndose por las calles, no fue posible...*". El text descriu com van anar caient les posicions en mans dels napoleònics, els quals "*sedientos de dinero no atendían a otra cosa que robar y matar*". Camí del portal de Sant Magí, fou capturat per una partida de soldats francesos després d'haver estat ferit d'un cop de baioneta al ventre, "*y desde entonces corrió la voz de que me habían muerto, y el desorden fue general, aumentándose al extremo de arrojar los soldados las armas y correr para salvarse, cayendo por este medio entre los enemigos que los hicieron a todos prisioneros*". El comportament dels oficials va ser exemplar, encara que insuficient per aturar la desbandada general. La plaça va ser bombardejada amb 6 o 7.000 bombes o granades, que van causar tants ferits que van sadollar els hospitals i altres centres assistencials de les illes Balears. Ell mateix fou dut

en llitera davant de **Suchet**, al seu quarter general instal·lat a Constantí, on se'l trobà rodejat de molts dels seus oficials d'estat major capturats (**Courten, Cabrer, Andrés Bassecourt**). Allí descriu l'enfrontament que va mantenir amb el futur mariscal napoleònic, que li va retreure la resistència inútil i el va culpabilitzar dels fets. CONTRERAS encara va tenir ànim de contestar-li com es mereixia, fent-li veure que tenia esperances de poder rebutjar l'assalt i que no tenia per què rendir la plaça amb l'obertura de la bretxa [malgrat que, segons el procediment militar de l'època, oberta aquesta i preparat l'assalt, ja no hi havia marxa enrere]. A partir d'aquí, el text narra les peripècies de la seva convalescència i trasllat a Reus, Lleida (9 de setembre) i posteriorment a França, fins el castell de Buillón (22 d'octubre), d'on va poder escapar conxorxat amb d'altres companys de captiveri. Restà ocult més de mig any a França, fins que aconseguí embarcar cap a Anglaterra. A Londres fou molt ben rebut i hi féu estada de tres mesos. Les últimes pàgines les dedica a denigrar a **Bonapart** i a exposar un seguit de comentaris sobre la política de les nacions, probablement propaganda que es veuria obligat a fer constar per satisfer els seus amfitrions londinencs. L'obra es veu compromesa per aquest condicionants, ja que CONTRERAS sembla haver-la escrita (i publicada) a tall de justificació del paper que va jugar en el setge de Tarragona i d'algunes declaracions que féu (o es veié obligat a fer) quan era presoner dels francesos, dedicant força pàgines a rebatre comentaris, opinions o partes que semblaven involucrar-lo en decisions poc clares. En capítol (no titulat) a banda, exposa el sistema de defensar les places militars (p. 76-103), que CONTRERAS considerava clau per resistir amb èxit l'atac dels napoleònics. Les seves valoracions militars anaven en la línia de no perdre la iniciativa en el combat i de practicar una guerra ofensiva per tal d'excusar la defensiva, difícil de mantenir.

El *Sitio de Tarragona*, de JUAN SENÉN DE CONTRERAS, va ser publicat a Madrid l'any 1813, per bé que l'autor diu en la justificació antecedent que ho féu a Londres, en anglès, i que també la publicà en francès. Efectivament, existeix una *Relation of the siege of Tarragon, and the storming and capture of that city by the French, June, 1811 [...] with particulars of the General's escape from the castle in which he was confined....* (Londres, 1813 –reedit recentment per BiblioBazar, 2010-); i un *Rapport du siège de Tarragone de l'assault et de la prise de cette place. Par le Français au mois de Juin de 1811. Par le Général D. J. Senén de Contreras Maréchal de Camps et Armées de S.M.C. Ferdinand VII*, publicat a Londres (Henry Hay i &, 1813). Nosaltres hem consultat la versió castellana dipositada a la Biblioteca-Hemeroteca de l'Antic Ajuntament de Tarragona.

[MG]

-CONTRERAS, JUAN SENÉN DE. *Compendio de los veinte libros de reflexiones militares, que en diez tomos en quarto escribió el teniente general don Álvaro de Navia Osorio, vizconde del Puerto y marqués de Santa Cruz del Marcenado*. Madrid: Imprenta Real, 1787.

-[CONTRERAS, JUAN SENÉN DE.] *Exhortación del Comandante de la plaza de Tarragona, á los soldados de la guarnición de la misma*. València: Oficina del Diario, 1811.

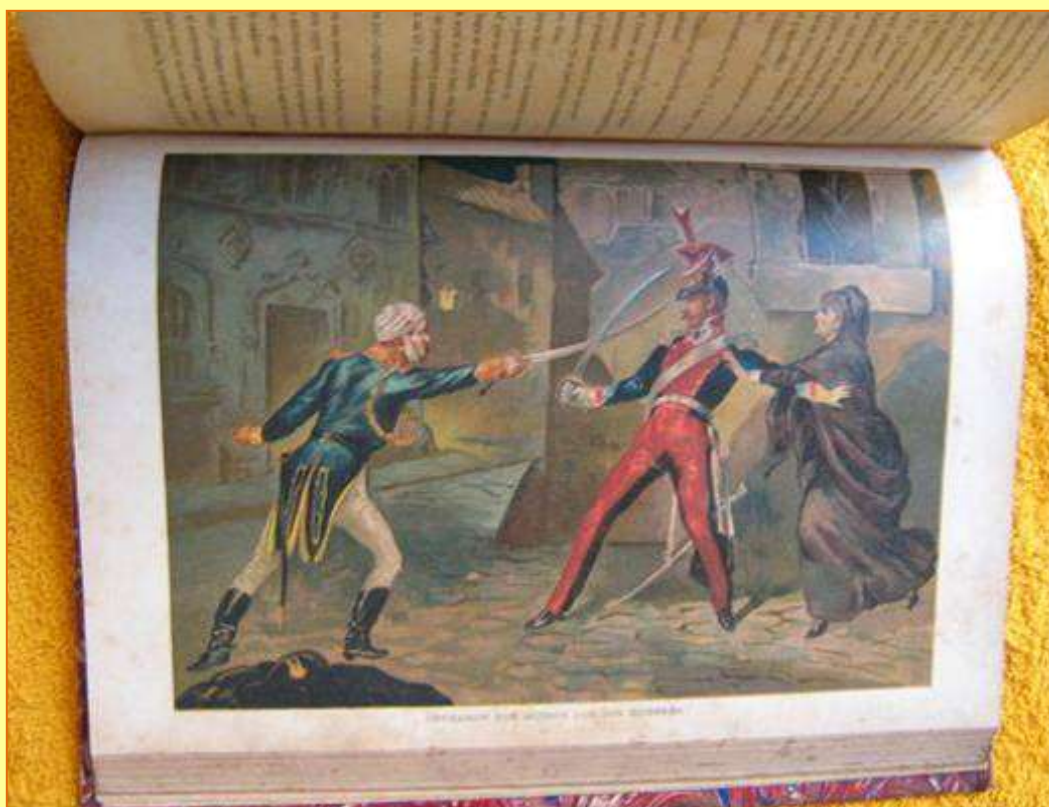
-COY COTOMAT, AGUSTÍN. *El teniente general Don Juan Senén de Contreras y de Torres. Heroico defensor de la Ciudad de Tarragona durante su memorable sitio de 1811*. Madrid: Imprenta de la Revista Técnica de Infantería y Caballería, 1912.

-*Építome de la historia militar del General Don Juan Senén de Contreras, Mariscal de campo de los reales ejércitos de S.M.C. el señor Don Fernando VII...* Londres: s.e., 1810.

-RECASENS COMES, JOSÉ M^a. *La revolución y guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965.

Guerra del Francès. Un llibre no conegut d'Alfred Opisso Vinyes

La guerra del Francès ha estat tothora present en l'imaginari català i espanyol, i no han estat poques les publicacions que s'hi ha basat, de totes mides i volums. Una d'aquestes obres és *El grito de la Independencia*, dos toms impresos a Barcelona i editats per **Ramon Molinas**, del carrer de les Corts. El primer tom te 974 pàgines i 17 làmines a color, i el segon 846, amb 14 cromatografies més. El relat és del gènere narratiu basat en fets històrics, i el seu àmbit temàtic s'estén a tot Catalunya i Espanya. Sembla tractar-se d'una relligació de fascicles que degueren aparèixer als quioscs de la segona meitat del segle XIX, més concretament, cap el 1890.

Consta com autor **Carlos Mendoza**. Tanmateix, demostra tenir coneixements precisos sobre la ciutat de Tarragona, "*Formaba en aquella època Tarragona un paralelogramo bastante regular; asentada en lo alto de una colina, bésala el mar por delante y medio dia, y luego riega la parte occidental por el rio Francolí, el cual baja por un suave declive que forma contraste con lo escarpado de la costa...*".

Carlos Mendoza és també el pseudònim que emprà sovint un conegut escriptor de Tarragona. Per tot això, l'autor d'aquestes línies està convençut que el llibre va ser escrit, sens dubte, per **ALFRED OPISSO VINYES**. **Opisso** (Tarragona, 1847 - Barcelona, 1924) era fill d'un funcionari del port de Tarragona, al mateix temps periodista i escriptor, originari d'una família corsa. Fou metge del cos de sanitat de l'Armada des de 1870 i conseller de l'Ajuntament tarragoní. Es traslladà a Barcelona amb la família el 1882, on des de 1899 fou redactor de *La Vanguardia*, rotatiu que va codirigir des de 1901. A més de soci de la

Societat Arqueològica Tarraconense, fou membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i corresponent de la Real Acadèmia de la Historia. Al llarg de la seva vida va escriure sobre botànica, història, art, etc., llibres de viatges, obres divulgatives i novel·les històriques i d'aventures. Destaquem la *Historia de España y de las repúblicas latino-americanas*, en 25 volums (1885-1900), les *Batallas del siglo XIX* (2 volums), la *Historia de la Guardia Civil*, *La conquista de África*, o *La revolución Francesa (1789-1795)*.

Centrant-nos en el seu *Grito de la Independencia*, és al segon volum on es recull l'episodi napoleònic a Tarragona, amb gran detall i vivacitat, sense regatejar dades històriques de diferent índole. Apunta que el 13 de juliol una expedició procedent de Mallorca desembarcà a Tarragona 4.630 homes ben pertretxats, sota el comandament del general marquès de **Palacio**. MENDOZA/OPISSO, descriu les defenses de la plaça tarragonina. La ciutat es distribuïa entre els baluards de Carvantes, Jesús, Sant Joan i Sant Pau. Prop del mar havia un raval, que creixent amb els anys formà la part baixa o port de la ciutat, i per tal de resguardar-lo, es construí una filera d'edificacions que començaven pel baluard de Sant Pau a l'extrem Oest de la muralla Est, que dominava el fort del Francolí, junt a la gola del riu, i que constituïa, així, una llarga perllongació de la muralla de Mart, de doble falsa càrrega. Continuaven diversos baluards, dues llunetes, una bateria i dos talls. A l'interior del segon recinte es construí un fort conegut per Reial, de planta quadrada, que dominava el camp i el mar.

El volum esmenta l'arribada de **Suchet** el 2 de maig de 1811, i que la ciutat, d'uns 11.000 habitants, necessitava uns 14.000 homes per defensar-se, i només en tenia 6.000, sota comandament del governador **Juan Caro**. La traça narrativa d'OPISSO es desferma en lloances cap a l'urbs tarragonina, per les seves muralles, per la fundació, que desafia tants arqueòlegs que l'han estudiada, pels setges que havia sofert en totes les èpoques i són recordats pels seus fills. Tarragona, ciutat prehistòrica, capital edificada per **Escipió**, la cort romana, metròpoli goda, fortalesa àrab, conquerida i defensada per francs, visigots, els exèrcits de **Muça**, etc., la ciutat que va estar al costat del príncep de **Viana**. Consta un capítol dedicat a la famosa "Calessera", la de les diligències, l'heroïna del setge de Tarragona, **Rosa Venas de Lloberas**, nascuda a Barcelona, de qui OPISSO evoca la seva personalitat, la lluita cos a cos contra els invasors, essent un autèntic baluard i una torre contra el francès; no morí en el setge, vivint encara molts anys.

En el capítol VII descriu alguns fets d'armes, sense estalviar imaginació i frescor:

“tremendo era el espectáculo que ofrecian los sitiadores. Cada paso que intentaban dar les costaba enormes bajas, cada montaña estaba rojiza de sangre y alfombrada de cadáveres, los soldados huían y el general Salme, desde el pie de la colina, procuraba en vano contener a sablazos a los fugitivos. Púsose al frente de una columna compuesta del sexto de linea, italianos casi todos, y salió á escape por la ladera del monte, seguido por sus soldados, atónitos al ver al general puesto al frente del regimiento. Los defensores redoblaron entonces el fuego de cañón. La metralla española aclibillaba á los que subían, hasta que de pronto vióseles pronunciarse otra vez en retirada [...] A las diez de la noche rompieron los franceses el fuego contra los fuertes de la plaza [...] De todos los fuertes, baluartes y troneras de la muralla salían torrentes de fuego y proyectiles que se lanzaban al enemigo. Los tarraconenses demostraron que no dormían, y si violento fué el cañoneo del francés, no tronaron con menos estrépito las piezas que defendían los muros de la antigua metròpoli“.

L'il·lustre escriptor explica fil per randa l'heroisme dels assetjats. La seva consigna era "morir abans que capitular", i la ciutat i els seus habitants van passar a ser una població fantasma. **Suchet** autoritzà la destrucció total, els defensors foren passats per les armes i baionetes. A les seves memòries, confessava que mai s'havia trobat amb un espectacle tant dantesco i horripilant, amb milers de cadàvers, corrent la sang dels defensors per les escales de la Catedral, carrer Major avall, Misericòrdia i fins a la Rambla.

"Cercats per tot arreu, els defensors del Pla de la Catedral foren inhumanament degollats. A les escales de la Seu va caure a baioneta calada el governador militar **José González**, germà de **Campo Verde**. Els oficials de la guarnició no paraven de córrer darrera dels soldats fugitius, però aquests, no atenent ningú, eren clivellats pels fusells enemics. Abans de ser presoners dels francesos, tiraven les armes i molts correueren cap a la muralla de Sant Antoni, despenjant-se pel roquer, però erraren al creure la carretera lliure de francesos, els quals tenien envoltada la ciutat, i els feren presoners. Les guarnicions dels forts de Sant Jordi, les Forques i de la Reina, properes al mar, també fugiren abandonant-los, i van ser fets tots presoners..."

L'únic exemplar que coneixem del *Grito de la Independencia* el va trobar el nostre conciutadà **Joan Clotet i Espinach** fa molts anys, a les golfes de la seva residència particular del carrer Merceria de Tarragona, enmig d'una pila de paper imprès. No en consta cap a la xarxa de biblioteques de la Generalitat, ni a les biblioteques nacionals de Catalunya ni d'Espanya, ni als seus respectius catàlegs col·lectius universitaris. Sabem únicament de tres exemplars existents, dos a la Biblioteca Històrica Municipal de Madrid i un tercer a la Biblioteca Real Gran Peña, de la Gran Via de Madrid. Hom pot trobar algun exemplar particular en llibreries de vell o a través de la Xarxa per 800 o 900 euros.

[JORDI MORANT I CLANXET]

NOTÍCIES:

Programació de la campanya "1811 Tarragona assetjada",
en commemoració del Bicentenari del setge napoleònic de Tarragona de 1811

La coordinació va a càrrec del Servei d'Arxiu i Documentació Municipal de l'Ajuntament de Tarragona, amb la participació de: **Ajuntament de Tarragona** (Conselleria de Patrimoni, Arxiu Històric de la Ciutat, Museu d'Història, Biblioteca Hemeroteca Municipal, Conselleries de Cultura i d'Ensenyament, Palau Firal i de Congressos); **Associació Bibliòfils de Tarragona**; **Associació d'Amics de la Catedral**; **Associació Setge de Tarragona 1811**; **Ateneu de Tarragona**; **Autoritat Portuària de Tarragona** (Arxiu Central del Port, Museu del Port); **Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver**; **Consell Comarcal del Tarragonès**; **Diari de Tarragona**; **Diputació de Tarragona** (Museu d'Art Modern); **Fundació "la Caixa"**; **Fundació Caixa Tarragona**; **Fundació Privada Mútua Catalana**; **Generalitat de Catalunya** (Arxiu Històric, Biblioteca Pública, Museu Nacional d'Arqueologia); **Reial Societat Arqueològica Tarraconense**; **TAC 12**; **Universitat Rovira i Virgili de Tarragona** (Aula de Cinema, Departament d'Història i d'Història de l'Art, Institut de Ciències de l'Educació). Aquest programa és disponible a la pàgina web de l'Ajuntament de Tarragona "1811. Tarragona assetjada": <http://1811.tarragona.cat>

Febrer

Dimecres, 2 de febrer, 19 h

Caixa Fòrum

Conferència "Antoni de Capmany. Gran il·lustrat", a càrrec de Ricardo García Cárcel, catedràtic d'Història Moderna de la UAB
Fundació "La Caixa"

Dimecres, 9 de febrer, 19 h

Caixa

Conferència "Manuel Godoy, l'amic de Carles IV", a càrrec d'Emilio La Parra, catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat d'Alacant.
Fundació "La Caixa"

Dijous, 10 de febrer, 12 h

Museu del Port de Tarragona

Presentació de l'activitat

"Navegant pel dinou",

adreçada a alumnes de 4t d'ESO i de Batxillerat.

Museu del Port de Tarragona

Dimarts, 15 de febrer, 12 h

Sala d'actes de l'Ajuntament de Tarragona

Presentació de la sol·licitud de Lloc d'Interès Nacional dels espais del fortí de l'Oliva i de les escales i pla de la Seu.

Conselleria de Patrimoni / Museu d'Història de Tarragona

Dimecres, 16 de febrer, 19 h

Caixa

Conferència "Alejandro Malaspina", a càrrec de Carlos Martínez Shaw, catedràtic d'Història Moderna de la UNED i membre de la Reial Acadèmia de la Història.

Fundació "La Caixa"

Dijous, 17 de febrer, 19 h

Sala Eutyches, Palau Firal i de Congressos

Conferència "Tarragona a la Guerra del Francès (1808-1814)", a càrrec de Josep Sánchez Cervelló, catedràtic

d'Història Contemporània de la URVT, i:

projecció de l'audiovisual *El setge de Tarragona durant la Guerra del Francès (1811)*, de Mario Pons.

Conselleria de Patrimoni / Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona

Dimecres, 23 de febrer, 19 h

Caixa

Conferència "Theodor Reding. El setge de Tarragona", a càrrec d'Antoni Moliner, professor titular de la UAB.

Fundació "La Caixa"

Dijous, 24 de febrer, 20 h

Consell Comarcal del

Tarragonès

Conferència "Misèria, pesta i fam. La Guerra del Francès al Camp de Tarragona (1808-1814)", a càrrec de Manel Güell, historiador i arxiver.

Consell Comarcal del Tarragonès

Març

Dimarts, 1 de març, 19 h

Sala d'actes de l'Ajuntament de Tarragona

Presentació del llibre *La crisi de la Guerra del Francès al Camp de Tarragona (1808-1814)*,

de Manel Güell, a càrrec del professor Valentí Gual, i:

presentació del número especial de la revista *Kesse*

dedicat a la història de Tarragona durant la Guerra del Francès.

Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona

Dimecres, 2 de març, 19 h

Caixa

Conferència "Simón Bolívar", a càrrec de Joseph Pérez, professor honorari de la Universitat de Bordeus i exdirector de la Casa de Velázquez de Madrid.
Fundació "La Caixa"

Dijous, 10 de març, 19 h

Palau de Congressos

Exposició **"Goya. Gravats: capritxos i desastres"**,

de l'Obra Social CAM.

Oberta fins al 10 d'abril.

El Palau de Congressos

Dimarts, 15 de març, 12 h

Sala d'actes de l'Ajuntament de Tarragona

Presentació del conte *Un gat de tres colors*, d'Àngel-O.

Brunet, amb il·lustracions de Txomin Medrano, que difondrà

la història del setge de la ciutat i es distribuirà als alumnes de

4t de primària de les escoles de Tarragona, patrocinat per la

Fundació Privada Mútua

Catalana.

Conselleria de Patrimoni i

Conselleria d'Ensenyament de

l'Ajuntament de Tarragona

Dijous, 17 de març, 19 h

Biblioteca Pública de Tarragona

Presentació de la ***Guia bibliogràfica sobre la Guerra del Francès al Camp de Tarragona.***

Biblioteca Pública de Tarragona

Dimarts, 22 de març, 12 h

Sala d'actes de l'Ajuntament de Tarragona

Presentació del web de l'Arxiu Històric de la Ciutat de

Tarragona, amb la

documentació relativa a la Tarragona de la Guerra del Francès accessible per Internet.

Conselleria de Patrimoni / Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona

Dimecres, 23 de març, 20 h

Auditori Fundació Caixa

Tarragona

Projecció de la pel·lícula *Los duelistas* (1977), de Ridley Scott (VOSE), dins del cicle "Història i Ficció. Del segle XVIII al XIX. Quatre directors, quatre visions".

Fundació Caixa Tarragona

Dijous, 24 de març, 20 h

Consell Comarcal
del Tarragonès

Conferència "L'espasa i la ploma: el setge de Tarragona de 1811 i la literatura", a càrrec de Joan Cavallé, escriptor.
Consell Comarcal del Tarragonès

Dimecres, 30 de març, 20 h

Auditori Fundació Caixa
Tarragona

Projecció de la pel·lícula Barry Lyndon (1975), de Stanley Kubrick (VOSE), dins del cicle "Història i Ficció. Del segle XVIII al XIX. Quatre directors, quatre visions".
Fundació Caixa Tarragona

Abril

Divendres, 1 d'abril, 20 h

Tinglado 1 del Port

Inauguració de l'**exposició "Tarragona durant la Guerra del Francès"**. Oberta fins al 3 de juliol.

*Ajuntament de Tarragona i
Autoritat Portuària de Tarragona*

Dimecres, 6 d'abril,

de 9 a 19:30 h

Sala d'actes del Museu d'Art
Modern de Tarragona

VIII Jornada de Pedagogia de l'Art i Museus: "Educació, museus i cultura per la pau. Construïnt ponts des de l'art".
*Museu d'Art Modern de la
Diputació de Tarragona*

Dimecres, 6 d'abril, 20 h

Auditori Fundació Caixa
Tarragona

Projecció de la pel·lícula Los fantasmas de Goya (2006), de Milos Forman (VOSE), dins del cicle "Història i Ficció. Del segle XVIII al XIX. Quatre directors, quatre visions".
Fundació Caixa Tarragona

Dijous, 7 d'abril, 20 h

Sala d'actes de l'Ajuntament
de Tarragona

Presentació del còmic 1811. El setge de Tarragona, d'Àngel-O.

Brunet, amb il·lustracions
d'Hugo Prades i Josep Lluís
Zaragoza.

*Conselleria de Patrimoni de
l'Ajuntament de Tarragona*

Divendres, 8 d'abril, 19:30 h

Sala d'actes del Museu d'Art
Modern de Tarragona

Presentació del mòdul interactiu "Homenatge a Sarajevo: símbols de violència" i dels quaderns de treball **"Coneguem: Els Herois"** i **"Coneguem: Homenatge a Sarajevo"**.

*Museu d'Art Modern de la
Diputació de Tarragona*

Dissabte, 9 d'abril, 11h

Pla de la Seu

Conferència "Els avatars de la Catedral de Tarragona, 1811. Els estralls de la Guerra del Francès", a càrrec de Sofia Mata de la Cruz, conservadora del Museu Diocesà de Tarragona
Associació Amics de la Catedral

Dimecres, 13 d'abril, 20 h

Auditori Fundació Caixa
Tarragona

Projecció de la pel·lícula Love and Death (1975), de Woody Allen (VOSE), dins del cicle "Història i Ficció. Del segle XVIII al XIX. Quatre directors, quatre visions".
Fundació Caixa Tarragona

Dijous, 14 d'abril, 20 h

Sala d'actes de l'Ajuntament
de Tarragona

Presentació de Tarragona a la Guerra del Francès, número 6 de la col·lecció *Quaderns de l'Arxiu*
*Conselleria de Patrimoni / Arxiu
Històric de la Ciutat de Tarragona*

Dissabte, 30 d'abril, 11 h

Rutes històriques pels **escenaris del setge i l'assalt, les restes del fortí de l'Oliva i el fortí de Sant Jordi: les fortificacions de Tarragona.**

*Conselleria de Patrimoni /
Biblioteca - Hemeroteca /
Museu d'Història de Tarragona*

Maig

Dijous, 4 de maig, 12 h

Passeig Arqueològic
de les Muralles

Inauguració del Centre d'Interpretació del Setge i de les fortificacions en el Cos de Guàrdia.

*Conselleria de Patrimoni / Museu
d'Història de Tarragona*

Dissabte, 7 de maig, 11 h

Rutes històriques pels **escenaris del setge i l'assalt, les restes del fortí de l'Oliva i el fortí de Sant Jordi: les fortificacions de Tarragona.**

*Conselleria de Patrimoni /
Biblioteca - Hemeroteca /
Museu d'Història de Tarragona*

Dissabte, 14 de maig, 11 h

Ruta literària i històrica sobre **el setge de Tarragona de 1811.**
Biblioteca Pública de Tarragona

Dijous, 18 de maig, 20 h

Sala d'actes de l'Arxiu
Històric de Tarragona
Conferència "Els Nobles de Tarragona durant la Guerra del Francès", a càrrec de Salvador-J. Rovira, professor d'Història Moderna de la URVT
Arxiu Històric de Tarragona

Dijous, 26 de maig, 20 h

Sala d'actes de l'Arxiu
Històric de Tarragona
Conferència "Estudi dels actes commemoratius del setge de Tarragona, segons les fonts documentals", a càrrec d'Alfred Redondo, historiador i arxiver.
Arxiu Històric de Tarragona

Juny

Diumenge, 5 de juny, 12 h

Tinglado 1 del Port
Visita guiada a l'**exposició "Tarragona durant la Guerra del**

Francès 1808-1814". Oberta fins el 3 de juliol.

Ajuntament de Tarragona /
Autoritat Portuària de Tarragona

Dijous, 9 de juny, 20 h

Ateneu de Tarragona, Sant Magí, 4

Exposició fotogràfica "Bicentenari del Setge 1811-2011" de Joaquin Cabezas Rectoret. Oberta fins el 3 de juliol.

Ateneu de Tarragona / Conselleria de Patrimoni de l'Ajuntament de Tarragona

Diumenge, 12 de juny, 12 h

Tinglado 1 del Port
Visita guiada a l'**exposició "Tarragona durant la Guerra del Francès 1808-1814"**. Oberta fins el 3 de juliol.

Ajuntament de Tarragona /
Autoritat Portuària de Tarragona

Dimecres, 15 de juny, 20 h

Museu d'Art Modern, Santa Anna, 8

Presentació de l'Extraordinari sobre la Guerra del Francès a la demarcació de Tarragona que es publicarà al *Diari de Tarragona* del dia 28 de juny, a càrrec de Josep Ramon Correal, director del DT i Xavier Fernández, redactor cap del DT.

Diari de Tarragona / Diputació de Tarragona

Dijous, 16 de juny, 20 h

Tinglado 1 del Port
Presentació del catàleg de l'exposició **"Tarragona durant la Guerra del Francès 1808-1814"**.

Ajuntament de Tarragona /
Autoritat Portuària de Tarragona

Diumenge, 19 de juny, 12 h

Tinglado 1 del Port
Visita guiada a l'**exposició "Tarragona durant la Guerra del Francès 1808-1814"**. Oberta fins el 3 de juliol.

Ajuntament de Tarragona /
Autoritat Portuària de Tarragona

Dimarts, 21 de juny, 19 h

Sala d'actes de l'Ajuntament de Tarragona

Presentació del llibre

Tarragona (Mayo - Junio 1811): una ciudad sitiada durante la Guerra del Francès, d'Antoni Moliner Prada, editat pel Centro Superior de Investigaciones Científicas (CSIC).

Conselleria de Patrimoni / Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona

Dimecres, 22 de juny, 19 h

Exposició "Records: 50 anys del Batalló Infantil creat per a la commemoració del 150è aniversari del setge". Oberta fins el 30 de setembre.

Associació Setge de Tarragona 1811 / Museu d'Història de Tarragona / Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona

Dissabte, 25 de juny, 12 h

Monument als Herois, Rambla Nova i Plaça de la Font
Concentració i **desfilada** fins a la plaça de la Font de les tropes participants en les **Jornades de Recreació Històrica. Recepció oficial** a l'Ajuntament i presentació de les diferents formacions i finalització amb salves d'honor.

A les 20 h

Concentració dels participants a la plaça de la Font per a la **representació del Darrer combat de l'assalt de Tarragona** per la Baixada de la Misericòrdia, carrer Major i plaça de les Cols. Representació de l'assalt al Pla de la Catedral per les escales de la plaça de les Cols.

Conselleria de Patrimoni de l'Ajuntament de Tarragona

Diumenge, 26 de juny,

de 10 h a 12 h
Fortí de Sant Jordi, punta del Miracle i passeig marítim Rafel Casanova

Armes, soldats i exèrcits en

l'època napoleònica, recreació d'un campament militar napoleònic. Jornada de lliure accés al fortí de Sant Jordi.

A les 12 h

Tinglado 1 del Port
Visita guiada a l'**exposició "Tarragona durant la Guerra del Francès 1808-1814"**. Oberta fins el 3 de juliol.

Ajuntament de Tarragona /
Autoritat Portuària de Tarragona

A les 13 h

Demostració general d'infanteria i artilleria militar d'època napoleònica.

Conselleria de Patrimoni de l'Ajuntament de Tarragona

Dilluns, 27 de juny, 20 h

Catedral de Tarragona
Missa en sufragi de tots els que moriren en el setge de Tarragona de 1811, presidida per l'Excm. i Rvdm. Arquebisbe de Tarragona Jaume Pujol Balcells.

Capítol de la S.E. Catedral /
Associació d'Amics de la Catedral

Dilluns, 27 - dimarts, 28

Campus Catalunya de la URV
Curs d'estiu "200 anys de la Guerra del Francès. Tarragona - Catalunya - Espanya".
Universitat Rovira i Virgili

Dimarts, 28 de juny, 20 h

Rambla Nova / Monument als herois de 1811
Acte institucional i ofrena floral amb la participació de la Banda Unió Musical de Tarragona i salves d'honor, tot seguit desfilada popular amb timbals a Toc de Setge, fins a les escales de la Catedral on s'encendran les espelmes commemoratives mentre sona el toc dels campaners de la Catedral.

Ajuntament de Tarragona /
Associació Setge de Tarragona 1811

Dimecres, 29 de juny, 20 h

Reial Societat Arqueològica
Tarraconense, Major 35
Presentació de la col·lecció de
làmines **"Els herois de 1811"**, de
l'artista Josep M. Rosselló a
partir dels antics gravats dels
"Horrores de Tarragona".
Associació Bibliòfils de Tarragona

Juliol

Diumenge, 3 de juliol, 12 h
Tinglado 1 del Port
Visita guiada a l'**exposició**
**"Tarragona durant la Guerra
del Francès 1808-1814"**. Oberta
fins el 3 de juliol.
*Ajuntament de Tarragona /
Autoritat Portuària de Tarragona*

Octubre

Dijous, 13 d'octubre, 19:30 h
Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona
Conferència inaugural del cicle
"Guerras, setges i les seves
conseqüències" amb la
conferència **"Guerras: evolució,
conseqüències i formes
d'evitar-les"**, a càrrec de Rafael
Grasa, president de l'Institut
Català Internacional per la Pau.
*MNAT / Departament d'Història i
d'Història de l'Art de la URVT*

Dimarts, 18 d'octubre, 19 h
Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona
**Projecció de la pel·lícula "Las
Troianas"** (1971) de Minalis
Kakogiannis.
MNAT / URVT

Dimecres, 19 d'octubre, 19 h
Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona
**Projecció de la pel·lícula "El
señor de la guerra"** (1965) de
Franklin J. Schaffner.
MNAT / URVT

Dijous, 20 d'octubre, 20 h
Sala d'actes de l'Ajuntament de
Tarragona
**Presentació del llibre "Lo cara
girat"** de Josep Martí Folguera,
edició a cura de Jordi Tiñana.

*Ajuntament de Tarragona / Arola
Editors*

Diumenge, 23 d'octubre, 12 h
Museu del Port de Tarragona
Navegant pel Dinou. Activitat
adreçada a famílies, amb
reserva prèvia.
Museu del Port de Tarragona

Dimarts, 25 d'octubre, 19:30 h
Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona
**Conferència "La guerra dels
Trenta Anys"**, a càrrec de Lluís
Navarro, professor emèrit de la
URV de Tarragona.
MNAT / URVT

Dimecres, 26 d'octubre, 19 h
Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona
**Projecció de la pel·lícula "El
último valle "** (1970) de James
Clavell.
MNAT / URVT

Dijous, 27 d'octubre, 19 h
Biblioteca Pública de Tarragona
**Presentació de "El Setge de
Tarragona i la Guerra del
Francès: una guia de llibres i de
recursos electrònics"**, 2ª edició.
*Biblioteca Pública de Tarragona /
Biblioteca Hemeroteca Municipal*

Dissabte, 29 d'octubre, 11 h
Ruta literària i històrica sobre
el **Setge de Tarragona de 1811**.
*Biblioteca Pública de Tarragona /
Biblioteca Hemeroteca Municipal*

Novembre

**Dimecres, 2 de novembre, 19:30
h**
Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona
**Conferència "Les guerres del
Francès de Catalunya"**, a càrrec
de Josep Sánchez Cervelló,
catedràtic d'Història
Contemporània de la URV de
Tarragona.
MNAT / URVT

Dimarts, 8 de novembre, 19 h

Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona
**Projecció de la pel·lícula "El
tambor del Bruc"** (1947) de
Ignacio F. Iquino.
MNAT / URVT

**Dijous, 10 de novembre, 19:30
h**
Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona
**Conferència "Arqueologia i
memòria històrica. El setge de
Tarragona"**, a càrrec de Josep
Anton Remolà, conservador del
Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona.
MNAT / URVT

Dimarts, 15 de novembre, 19 h
Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona
**Projecció del documental
"Camp d'Argelers"** (2009) de
Felip Solé, amb la presentació
del mateix director i de Gregory
Tuban.
MNAT / URVT

Dimecres, 16 de novembre, 19 h
Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona
**Projecció de la pel·lícula
"Hotel Ruanda"** (2004) de Terry
George.
MNAT / URVT

Dissabte, 19 de novembre, 11 h
Ruta literària i històrica sobre
el **Setge de Tarragona de 1811**.
*Biblioteca Pública de Tarragona /
Biblioteca Hemeroteca Municipal*

Gener 2012

Dijous, 26 de gener
Museu Nacional Arqueològic
de Tarragona
Club de lectura amb la lectura
proposada d'Arturo Pérez-
Reverte, fins al 25 de febrer.
*Museu Nacional Arqueològic de
Tarragona / Biblioteca Pública de
Tarragona / Taller de lectura de
l'ONCE*

Bicentenari Guerra del Francès a Vila-seca. Del 28 de maig al 5 de juny de 2011

Organitza: Ajuntament de Vila-seca

Participen: Diputació de Tarragona, Associació de Comerciants i Empresaris de Vila-seca, Conservatori Professional Municipal de Música de Vila-seca, Coordinadora de Trabucaires de Catalunya, Esbart Dansaire Ramon d'Olzina (Vila-seca), Ludoteca "Tot Joc"; Casal de la Dona de Vila-seca, Gegants i Grallers de Vila-seca, Ball de Diables de Vila-seca, Agrupació Cultural Vila-seca, Amics del Cavall de Vila-seca, La Tramoia de Vila-seca, Club de Bàsquet de Vila-seca i Creu Roja (Vila-seca).

ACTES:

Dissabte, 28 de maig

18:00h.: Inauguració de l'**exposició "El Món Trabucaire"**

Sala polivalent de la Casa Consistorial

18:30h.: **Actuació** de la commemoració del 35è aniversari de l'**Esbart Dansaire Ramon d'Olzina**

Plaça de l'Església

Dilluns, 30 de maig

20:00h.: **Presentació del llibre** de David Melero Domènech, **Vila-seca a la Guerra del Francès** (núm. 7 de la col·lecció Recerca, de l'Agrupació Cultural Vila-seca), a càrrec de Manel Güell, historiador i arxiver de la Diputació de Tarragona

Sala d'actes de l'Antic Hospital

Dijous, 2 de juny

20:00h.: **Conferència "El paper de la Dona a la Guerra del Francès"**, a càrrec de Concepció Solans Roda, membre de la Comissió d'Acció Cívica del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat

Sala d'actes de l'Antic Hospital

Dissabte, 4 de juny

11:00h.: **Inauguració** de la **Fira de Comerç a l'Antiga Vila-seca 1811**, organitzada per l'Associació de Comerciants i Empresaris de Vila-seca (**11:00h.:** **Tallers** infantils i jocs tradicionals; **11:30h.:** Visita del **campament** de trabucaires i francesos; **13:00h.:** **Canonades** dolces i aperitiu pel campament i els carrers de la fira; **17:00h.:** **Tallers** infantils i jocs tradicionals)

Jardins del Castell

20:00h.: **Cercavila** pels carrers de la vila de les colles participants a la recreació històrica

20:30h.: **Representació històrica** de la **Batalla de Vila-seca** durant la guerra del Francès

Parada de la Canaleta

21:30h.: **Sopar Popular**

Campament

22:30h.: **Ball de l'època** amb la presentació dels balls vuitcentistes, a càrrec de l'Esbart Dansaire Ramon d'Olzina

Jardins del Castell

Representacions i recreacions de l'època:

10:30h.: Canvi de Guàrdia

Castell de Vila-seca i Ajuntament

12:00h.: Atac d'un escamot de miquelets a les tropes franceses

Plaça de Voltes

17:00h.: Canvi de Guàrdia

Castell de Vila-seca i Ajuntament

17:30h.: Pregó de pagament de tributs

Carrers de la Fira

18:00h.: Lliurament dels tributs i aprovisionament de les tropes

Plaça de Voltes

Diumenge, 5 de juny

08:00h.: Matinades al **campament** per part dels grallers de Vila-seca

10:00h.: **Fira de Comerç** a l'Antiga Vila-seca. 1811

10:30h.: **Canvi de Guàrdia** (representació de l'època)

Castell de Vila-seca i Ajuntament

12:00h.: **XXIX Trobada Nacional de Trabucaires**

Breus de la Núria

L'any 2010 va acomiadar-se amb la inclusió de l'insigne historiador especialista en història militar **Luis Antonio Ribot García, que va entrar a la Real Acadèmia de la Historia** llegint el seu discurs d'ingrés titulat: "Orígenes políticos del testamento de Carlos II. La gestación del cambio dinástico en España". Va ser contestat per l'acadèmic Luis Miguel Enciso Recio, qui li va donar la benvinguda a l'Academia. D'aquesta manera s'enriqueix la institució espanyola amb un altre distingit membre.

[NÚRIA FLORENSA I SOLER]

Conferències

Divendres, 17 de desembre de 2010 Quim Aloy i Pere Gasol van pronunciar la conferència «**Les nostres recerques per diferents arxius de la Guerra Civil Espanyola**». L'acte va estar organitzat pels Amics de l'Art Romànic del Bages, i es va celebrar als Carlins de Manresa.

A la mateixa data, la Sala Carles Rahola del Nou Edifici de la Generalitat de Girona, va acollir a les 18h., la conferència «**Trauma i resignificació (vivències, dol i records)**», a càrrec d'Anna Miñarro, dins del Cicle de Conferències sobre les Fosses Comunes, organitzat pel Memorial Democràtic.

[www.irmu.org]

A voltes amb la guerra del Francès, Vallirana (al Baix Llobregat) oferí el 28 de gener proppassat, la conferència "**La guerra del Francès a Vallirana, ara fa 200 anys**", a càrrec de Conxita Solans. Fou a les 20h., a la sala d'actes de la Masia Molí de Can Batlle, i fou organitzada per l'associació d'Amics de Vallirana.

[www.amicsdevallirana.org]

Dimecres 9 de març de 2011 el Museu d'Història de Catalunya, a Barcelona, fou l'escenari de la conferència "**Les repercussions de la guerra de l'Irak**", a càrrec de Germà Martín Muñoz, dins del Curs Potències Emergents i Reptes del Segle XX. El curs estava adreçat als alumnes de la UB i al públic en general, i l'organitzava el Centre d'Estudis Històrics Internacionals.

[www.ub.es/cehi]

Dissabte, 26 de març a les 18h., Manresa acollí la celebració de la conferència "**Catalunya en època napoleònica**", a càrrec de Montserrat Noguera i Algué. L'acte va estar organitzat pels Amics de l'Art Romànic del Bages i tingué lloc a la sala d'actes dels Carlins.

[www.aarb.cat]

El mateix dia, a les 19h., a l'Espai Pere Stämpfli de Sitges (el Garraf) Àngels Parès conferencià sobre "**Les Defenses. Els bombardejos i els testimonis actuals**", organitzat per l'Institut d'Estudis Penedesencs i el Grup d'Estudis Sitgetans.

[www.iepenedesencs.org]

Divendres, 25 de març, a les 19:30h., juntament amb la presentació del llibre *La guerra del Francès a les Terres de parla catalana*, s'esdevingué la conferència "**El sometent de 1808**", a càrrec de Joan Xavier Quintana. L'acte fou a la sala del Museu de la Muntanya de Montserrat del Bruc, edifici de l'Ajuntament, i va ser organitzat per l'Ajuntament, l'IRMU, l'editorial Afers i la URVT.

[www.irmu.org]

El mateix dia, el Centre d'Estudis Selvatans organitzà la presentació del núm. 22 dels *Quaderns de la Selva* i la xerrada "**El setge i l'ocupació del Castell de Cassà de la Selva (1329)**", a càrrec de Lluís Sales. L'acte fou a la sala municipal La Coma, de Cassà de la Selva, a les 20h.

[www.selvatans.cat]

Exposicions

Fins el 30 de desembre de 2010 va poder visitar-se l'exposició **Les batalles del Bruc i la guerra del Francès al Baix Llobregat, 1808-1814**, a la Casa Espanya, Espai d'Història del Museu de l'Hospitalet, organitzada pel Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.

L'exposició **La guerra del Francès a les comarques gironines**, que organitzà el Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, va romandre oberta al públic fins el 9 de gener de 2011, al Tint.

[www.irmu.org]

Dissabte 19 de març de 2011 fou inaugurada l'exposició permanent "**Vilassar de Dalt: República, revolució i guerra**", amb una demostració teatralitzada dels exèrcits en lluita als jardins Anton Feliu i la presentació del documental **La Guerra Civil a Premià de Dalt**, a càrrec de Sebastià Pujol. Fou a partir de les 12h., a Vilassar de Dalt, i va ser organitzat pel Grup de Recerca La Filferrada.

[<http://lafilferrada.blogspot.com>]

Itineraris i visites guiades

Diumenge 6 de març de 2011 el Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre va organitzar l'itinerari "**Soc un soldat - soc una persona**", a Corbera d'Ebre (Terra Alta). La trobada era a les 12h. al Centre d'Atenció i Recepció al Visitant.

Dissabte 12 de març següent, el mateix Consorci del Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre organitzà l'itinerari "**La defensa passiva a Benissanet. Premsa i propaganda al front**". La trobada fou a les 12h., al Centre Cultural Artur Bladé i Desumvila de Benissanet, i l'itinerari es dugué a terme tant a Benissanet (Ribera d'Ebre), com al Pinell de Brai (Terra Alta).

Diumenge 27 de març, a les 12h., el Centre d'Atenció i Recepció al Visitant de Corbera d'Ebre (Terra Alta) fou el punt de trobada per a l'itinerari "**La batalla de l'Ebre i la seva internacionalització**". L'acte estava organitzat pel Consorci del Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre.

[www.batalladelebre.org i www.irmu.org]

Presentació de llibres

La Cúria Reial de Besalú fou l'escenari, dissabte 27 de novembre de 2010 a les 19h., de l'acte de presentació del llibre **La guerra del Francès al cantó de Besalú**, editat per l'associació Amics de Besalú i del seu comtat, juntament amb la Diputació de Girona, l'Ajuntament de Girona i l'Editorial Clavell.

[www.amicsdebesalu.cat]

El passat dimarts, 14 de desembre de 2010, la biblioteca Vapor Vell de Barcelona, va presentar, a les 19h., el llibre **Montjuïc i el seu entorn: 1936-1939. Xerrades i itineraris**, organitzà: Centre d'Estudis de Montjuïc.

El mateix dia, la capital catalana acollia una altra presentació, la del llibre **Cartes de condemnats a mort pel franquisme**, d'Alba Díaz i Helena Ledesma, acte que va anar a càrrec d'Agustí Alcoberro i Pericay, Josep M. Figueres i Pelai Pagès. Va tenir lloc a les 19h., a l'auditori del Museu d'Història de Catalunya, i va estar organitzat, a més de pel MHC, pel Centre d'Història Contemporània de Catalunya i Cossetània Edicions.

El Patronat de Turisme de Subirats i l'Institut d'Estudis Penedesencs van organitzar la presentació del llibre **La fractura militar a la Guerra Civil (1936-1939). El cas de Juan Fernández Fernández**, dels professors d'Història Josep Clara (UdG) i Antoni Gavalrà (URVT), dins de les I Jornades de Recuperació de la Memòria Històrica de Subirats. L'acte va tenir lloc a les 20:30h., del 31 de gener de 2011, a l'Ateneu Ordalenc, i anà a càrrec de Ramon Arnabat Mata. El mateix llibre va ser presentat dijous 24 de febrer a les 20h., en el local de la llibreria La Rambla, de Tarragona, aquest cop a càrrec de l'expresident del Parlament Ernest Benach. Foren coorganitzadors la Llibreria La Rambla i Edicions i Propostes Culturals Andana.

[www.irmu.org]

El Consell Comarcal del Tarragonès i Arola Editors, van organitzar divendres 27 de gener de 2011, la presentació del llibre *La Guerra Civil a la comarca del Tarragonès*, de Montserrat Duch Plana, Jordi Piqué Padró i Joan Serrallonga i Urquidi. L'acte va anar a càrrec de Joan Villarroya Font i s'esdevingué, amb notable aflluència de públic, a les 20h. a la seu del Consell Comarcal del Tarragonès.

[www.tarragones.cat]

El passat dimecres dia 2 de febrer de 2011, a les 19h. tingué lloc, al Museu d'Història de Catalunya, la presentació del llibre *Les cròniques de guerra de Lluís Capdevila*, a càrrec d'Agustí Alcoberro, director del MHC, Josep Maria Casasús, degà de la Facultat de Comunicació de l'UPF, Josep Maria Figueres, professor de la UAB i autor, Pelai Pagès, professor de la UB i Joan Ridao, president de la Fundació Josep Irla.

[www.mhc.cat]

Presentació del volum *La guerra del Francès a les Terres de parla catalana*

L'Institut Ramon Muntaner [IRMU] amb seu a Móra la Nova, és un organisme depenent de la Generalitat creat per a la coordinació del teixit associatiu català i l'impuls de la cultura en tots els seus vessants. En el decurs de la seva singladura i activitats, s'ha mostrat com una de les iniciatives polítiques més efectives en matèria de cultura mai no assajades. L'any 2008 va convocar una quinzena de microbeques per fomentar estudis inèdits sobre la guerra del Francès, a les portes d'un període de commemoracions bicentenàries per al qual s'endevinava la falta d'una renovació i/o actualització historiogràfica de l'episodi napoleònic nacional. A banda del suport prestat per a la publicació posterior d'alguns dels treballs becats, l'IRMU va impulsar l'organització al municipi d'El Bruc d'unes jornades d'història, que es van furnir, en part, amb la participació dels becats a través de comunicacions a partir dels treballs presentats. Tres anys i l'inici d'una forta crisi després, veiem l'últim tram del procés editorial amb l'aparició d'una publicació que aplega les actes d'aquelles jornades.

Divendres, 25 de març de 2011, a les 20h., a la sala del Museu de la Muntanya de Montserrat del Bruc, edifici de l'Ajuntament, es va presentar el llibre *La guerra del Francès a les Terres de parla catalana*, editat per Afers, l'Ajuntament del Bruc, l'IRMU, la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona i el Museu de la Muntanya de Montserrat del Bruc. El volum és a cura de la principal coordinadora del projecte, Núria Saüch, i fou presentat per Marijó Aubarell, Josep Santesmases, Encarnació Ricart i la pròpia Saüch.

[www.irmu.org]

Noves presentacions de l'editorial Rafael Dalmau

Amb l'aparició a finals de 2010 del llibre *Vida i regnat de Martí I. L'últim rei del Casal de Barcelona*, de Josep-David Garrido i Valls, l'editorial Rafael Dalmau treu al mercat el núm. 14 de la col·lecció Bofarull, un volum de 368 pàgines que va tenir múltiples actes de presentació el mes de desembre passat:

* **Lleida. Dimarts 14 de desembre**, a dos quarts de 8 del vespre, a la Biblioteca Pública de Lleida (Rbla. d'Aragó, 10). Acte organitzat juntament amb l'Associació de la Festa de Moros i Cristians de Lleida.

* **Terrassa. Dimecres 15 de desembre**, a dos quarts de 8 del vespre, a la Sala d'actes d'Òmnium Cultural (Portal Nou, 13. Terrassa). Acte organitzat juntament amb Òmnium Cultural.

* **Barcelona. Dijous 16 de desembre**, a dos quarts de 8 del vespre, al Col·legi de Doctors i Llicenciats (Rambla de Catalunya, 8, pral. Barcelona). Acte organitzat juntament amb Amics de la Ciutat.

Entre febrer i març hi hagué més presentacions a Mataró i a Montblanc.

[Joel Codina Valls. Editorial Rafael Dalmau]

Projecció de documentals sobre la Guerra Civil

Divendres 21 de gener de 2011, a les 20h., a la sala d'exposicions de La Massa, de Vilassar de Dalt, es projectà el documental *Zona Roja, Al alba*, dins del cicle "75 Aniversari de la Guerra Civil i Revolució al Maresme". L'acte fou organitzat pel Grup de Recerca La Filferrada.

[www.irmu.org]

L'endemà diumenge 20 de març, a les 18h., el gimnàs de l'Escola del Pi de Dosrius (el Maresme) fou l'escenari de la presentació i projecció de l'audiovisual "**La guerra dels tres anys (1936-1939) al municipi de Dosrius. Diàleg entre la Memòria i la Història**", de Neus Alsina i M. Àngela Jubany. Va estar organitzat per l'Ajuntament de Dosrius.

[www.dosrius.cat]

Visites guiades

El cap de setmana del 22 i 23 de gener de 2011, el Consorci Memorial de la Batalla de l'Ebre organitzà a Corbera (Terra Alta) sengles visites guiades. El dissabte 22, fou al **Campament del XV Cos. Línies de fortificació republicana**. Diumenge 23, es dedicà a la Memòria i destrucció als pobles. El següent cap de setmana el CMBE oferí dues visites guiades més: el 29 de gener el tema de la visita guiada fou **Prensa i propaganda al front**, i l'endemà diumenge: **Defensa Passiva: refugis antiaeris**.

[www.batallaebre.org]

Dissabte 26 de febrer, el Cercle Català d'Història va realitzar la primera de les quatre "**Rutes de la Guerra de Separació**", de la ma d'en **Jordi Peñarroja**, organitzada a Barcelona. Aquesta primera ruta es titulava "**Pau Claris, President de la Primera República**" i començà a les 10:30h., a la plaça de Sant Jaume cantonada amb carrer del Bisbe, i va durar entre 2 i 2'5 hores. El preu de la ruta era de 10€/persona, i per als socis del CCH o del Centre Comarcal Lleidatà, de 7€/persona, essent gratuït per als menors.

[www.cch.cat]

Segona edició de les plaques de cava dedicades al general Prim i els voluntaris catalans de la guerra d'Àfrica

El passat 19 de desembre del 2010, es va presentar a la Llotja de Reus (Plaça Prim, 1, xamfrà carrer Sant Joan) la segona edició de plaques de cava del general Joan Prim i Prats i els voluntaris catalans de la guerra d'Àfrica (1859-1860), de les caves Maria Oliver Portí. Són un total de sis plaques: tres fan referència al general Prim i les altres tres als voluntaris. L'any anterior es va fer la presentació d'una primera edició dels voluntaris, amb sis plaques també de la mateixa cava (una del general Prim i cinc dels voluntaris). Arran de la gran demanda que hi ha hagut, se n'ha fet aquesta segona tirada. L'acte va gaudir d'una gran acceptació per part de la gent de Reus i d'altres indrets de Catalunya (Olot, Igualada...) que van mostrar força interès en adquirir aquesta nova edició. Es va aprofitar l'acte per a presentar l'edició en castellà del llibre *Voluntarios Catalanes en la guerra de África (1859-1860)*, d'Alfredo Redondo Penas, una publicació del Archivo General de Ceuta (setembre, 2010) que és l'edició traduïda, revisada i ampliada, de *Guerra d'Àfrica (1859-1860). Els 466 del general Prim* (Cossetània, Valls, 2008).

Tot i el pas del temps, veiem que els temes relacionats amb el general Prim continuen tenint gran interès per part de tothom i més quan al desembre del 2014 es commemoraran els 200 anys del seu naixement.

[ALFREDO REDONDO PENAS]

EXPOGNARE OPPIDOM.

Tarragona 1811. La mare de tots els setges napoleònics a Catalunya

A principis de 1811 el general **Louis-Gabriel Suchet** s'havia emparat de Tortosa, i abans, de Lleida, Mequinensa i Morella, i podia pensar en València com a objectiu principal. Però prèviament havia d'assegurar la rereguarda amb la conquesta de la ciutat de Tarragona, que llavors s'havia convertit en la capital de la Catalunya resistent a la dominació napoleònica i en el quarter general i principal base del 1r. Exèrcit. A més, el seu port era el més important i ben protegit que es conservava fora del control napoleònic, un dels principals punts d'arribada de reforços i de pertrets de guerra.

La ciutat, aixecada dalt d'un turó rocós que dominava el mar, estava encerclada per turons pels costats est i nord; pel mar pel costat sud, mentre que, a diferència dels altres vessants, força abruptes, el del costat oest descendia suaument cap el port, el riu Francolí i la plana del Camp. El recinte urbà estava encerclat per muralles construïdes i refetes en diferents èpoques, a les que s'hi havien adossat baluards comunicats entre ells amb les seves respectives cortines. Davant d'aquestes fortificacions hi havia una línia de fortins avançats, que arrencaven des de la punta del Miracle, fins l'alçada de l'actual Camp de Mart. El port i el barri de la marina estaven protegits per una línia fortificada, amb diversos baluards, que enllaçava amb la muralla de la part alta i arribava fins el mar. Aquesta muralla, que separava la part baixa de la ciutat de les hortes i terres de conreu del Francolí, estava dominada pel fort Reial. El port també comptava amb diverses bateries, i el fort del Francolí, que s'aixecava a poca distància de la desembocadura del riu.

Però aquest imponent conjunt de fortificacions, i en especial les defenses de la part baixa, es trobava en força mal estat de conservació en començar la guerra del Francès, i va ser necessària la realització de grans esforços econòmics per part dels tarragonins i dels habitants de la resta de municipis del corregiment, per refer-les i ampliar-les. Les obres de fortificació foren intermitents al llarg de la guerra, però aconseguiren refer el conjunt de defenses de la ciutat, i les ampliaren amb la construcció de nous baluards i posicions avançades, sobretot pel que fa a la part baixa. Finalment, també s'aixecà una línia de fortificacions exteriors, amb la construcció dels forts dels Ermitans, del Llorito i de l'Oliva, que havia d'impedir que l'exèrcit napoleònic s'apropés a la plaça pel Nord i l'Est, i, si ho feia per l'Oest, molestar-lo amb el foc dels canons de l'Oliva i amb les sortides de la seva guarnició. Amb tot, les obres de fortificació no estaven acabades en començar el setge, i degut a la pressa en aixecar-les, moltes d'elles eren poc sòlides i no estaven preparades per suportar un bombardeig intens.

Cal dir que **Suchet** no tenia ordres de conquerir Tarragona, si no que aquesta era una missió que pertocava a l'exèrcit francès de Catalunya que comandava el mariscal **Macdonald**. El general **Suchet** li havia de donar suport des de Móra, on estava concentrant provisions de cereals procedents de l'Aragó i Lleida, i des de Tortosa, que havia convertit en el dipòsit de l'artilleria i del material del cos d'enginyers. Ambdós dipòsits havien d'aprovisionar les forces de **Macdonald** que assetgessin Tarragona. Però, finalment, l'emperador **Napoleó** va optar per encarregar al general **Suchet** la conquesta de la principal plaça forta que quedava a Catalunya. Aquest en rebia l'ordre a Saragossa el 19 de març de 1811, acompanyada de la cessió al seu govern dels territoris catalans situats al sud del Llobregat, i de l'ampliació del seu exèrcit amb la incorporació d'uns 17.400 homes de l'exèrcit francès de Catalunya.

Suchet començà immediatament els preparatius per encarar-se a la conquesta de Tarragona. Així, reorganitzà l'exèrcit, que passava a denominar-se "*Armée d'Aragon*" i sumava uns 43.400 homes en condicions de combatre, dels quals uns 20.000 estarien destinats a les operacions de setge i de cobertura d'aquestes, mentre que la resta protegirien Aragó, Lleida i la frontera amb València. Però aquests preparatius es veieren alterats per la captura del castell de Sant Ferran de Figueres mitjançant un cop de mà de les tropes del coronel **Rovira**. Aquest fet, que tingué lloc la nit del 9 al 10 d'abril, va deixar en mans del 1r. Exèrcit la principal fortalesa de la frontera catalana, i provocà greus problemes a **Macdonald**, que inicialment no comptava amb suficients efectius per recuperar-la, i suposava que el gruix del 1r. Exèrcit, amb el seu comandant en cap, el marquès de **Campo Verde**, es dirigiria a l'Empordà per donar suport als defensors de Sant Ferran. De fet, **Macdonald** va demanar urgentment suport a **Suchet**, fet que hauria aturat els preparatius del setge de Tarragona per espai d'uns mesos. Tanmateix, aquest darrer va optar per accelerar aquests preparatius, amb la intenció de dirigir-se el més urgentment possible cap a Tarragona, i d'aquesta manera obligar a **Campo Verde** a tornar de l'Empordà per protegir la principal base del seu exèrcit.

Així, **Suchet**, que encara no tenia el seu exèrcit preparat, va sortir de Lleida el 28 d'abril amb el gruix de les seves tropes. L'endemà arribava a Montblanc, on fortificà el convent de la Mare de Déu de la Serra, per protegir el camí de Lleida i cobrir a distància el camí de Móra a Reus, la principal ruta per on arribarien el proveïment a l'exèrcit assetjant, mentre que l'artilleria i el material del cos d'enginyers ho farien des de Tortosa. L'1 de maig, el general **Suchet**, amb les divisions d'infanteria dels generals **Harispe** i **Frère**, i la de cavalleria del general **Boussard**, entraven al Camp de Tarragona per l'estret de La Riba, mentre que la divisió d'infanteria del general **Habert** arribava a Cambrils des de Tortosa. L'endemà **Suchet** establí el quarter general, els hospitals i els magatzems de queviures a Reus, mentre que a la Canonja hi situava els principals dipòsits d'artilleria i del cos d'enginyers. La pressa en organitzar l'exèrcit que s'havia de dirigir cap a Tarragona, va impedir-li poder disposar des d'un primer moment de totes les tropes destinades, sumant únicament uns 17.000 soldats francesos, italians i polonesos, tot i que a mitjans de mes ja augmentarien a 20.000. Amb tot, el pitjor contratemps era que tan sols podia comptar amb l'artilleria de campanya de les seves divisions, completament inadequada per enfrontar-se a

les defenses de la plaça, ja que el tren d'artilleria de setge encara estava a Tortosa i trigaria unes tres setmanes a arribar a Tarragona.

Les notícies del moviment de les tropes de **Suchet** des de Lleida s'havien rebut amb preocupació, ja que **Campo Verde** es trobava a l'Empordà amb el gruix de l'exèrcit, i tan sols comptaven amb les tropes que hi havia a la ciutat per protegir-la. Immediatament, el comandant en cap de la plaça, el general **Juan Caro**, i el seu estat major, començaren a preparar-ne la defensa. **Caro** tenia sota les seves ordres la guarnició de la ciutat, formada pels regiments d'infanteria 2n. de Savoia, Almansa, Voluntaris de Saragossa, Granada, Amèrica, Almeria i Ilibèria; el gruix de les forces del Cos d'Artilleria i del Reial Cos d'Enginyers del 1r. Exèrcit; les dues companyies d'artilleria i les dues de sapadors de les Legions Catalanes, i la companyia de la Guàrdia del General. Incorporà, a més, els destacaments d'altres regiments que, per una o altra raó estaven a Tarragona en aquelles dates, com fou el cas d'un centenar i escaig de soldats del regiment suís de Wimpffen. En total, **Caro** va poder arrencar prop de 8.000 homes de l'exèrcit regular. La guarnició també estava integrada per la Milícia Urbana de Tarragona formada majoritàriament per veïns de la ciutat (i en menor mesura per habitants d'altres municipis del Corregiment i de la resta de Catalunya). Aquesta, que sumava uns 2.500 homes, consistia en un regiment d'infanteria de dos batallons i tres companyies d'artillers, a les que cal afegir també dues companyies de Tiradors, que s'havien organitzat a la ciutat.

Els defensors disposaven d'una artilleria força potent, que sumava 294 peces, majoritàriament de plaça, a excepció de 13 que eren de campanya. També rebien el suport dels canons de les llanxes canoneses espanyoles que hi havia al port, i sobretot, de l'esquadra britànica del comodor **Codrington**, constituïda per tres navilis, dues fragates i altres embarcacions menors, als qual s'hi afegirien altres fragates espanyoles al llarg del setge. Cal dir que sovint els navilis i fragates s'allunyaran de Tarragona per protegir els vaixells que portaven reforços, i per tant, a excepció de les darreres setmanes, foren pocs els dies que la flota estava al complet davant de la ciutat. El control de la costa per part de la flota britànica permetia mantenir oberta la comunicació de la ciutat amb l'exterior per via marítima i garantia l'arribada de reforços, municions i proveïments al port tarragoní; al mateix temps feia possible l'evacuació de molts ferits als hospitals de Mallorca, Vilanova i Mataró.

El general **Caro** va organitzar la defensa en funció dels efectius de que disposava (uns 10.500 homes). Conscient de que no eren suficients per protegir tot el conjunt de fortificacions tarragonines, va optar per centrar-los en la defensa dels recintes de la plaça. Abandonà la línia exterior a excepció del fort de l'Oliva, que es convertí en la posició clau per impedir que l'enemic pogués apropar-se massa als murs.

Finalment, el 4 de maig, les tropes del general **Suchet** es posaren en moviment cap a Tarragona amb l'objectiu d'encerclar la plaça per terra. Així, la divisió Harispe avançà per davant del fort de l'Oliva (sota el foc d'aquest i de les seves posicions avançades) i després d'ocupar els forts abandonats del Llorito i els Ermitans, va arribar fins la carretera de Barcelona. La divisió Habert va avançar

al llarg de la riba dreta del Francolí, fins el mar i va prendre posicions a uns 1.000 metres del riu, i finalment, la divisió Frère es desplegarà a les dues ribes del riu, tot enllaçant amb les divisions abans esmentades. D'aquesta manera les hosts napoleòniques es desplegaven formant un gran semicercle que bloquejava la ciutat i assentaven els seus campaments darrera d'aquesta línia.

Suchet estudià les defenses de la ciutat, i seguint els consells dels seus generals d'artilleria i del cos d'enginyers, decidí atacar pel costat oest, contra l'extrem de les fortificacions de la part baixa més properes al Francolí, ja que el terreny d'aquest front era el més adequat, amb diferència, per poder-hi excavar les trinxeres i paral·leles. Però abans de començar l'atac, calia allunyar la flota i els seus canons de davant de la desembocadura del Francolí, i havia de prendre el fort de l'Oliva, ja que amb la seva artilleria i les sortides de la seva guarnició podia incomodar els treballs de setge. En els dies següents, la resposta de **Caro** als moviments napoleònics es limità a la realització d'algunes sortides amb destacaments poc nombrosos, que s'enfrontaven amb les avançades napoleòniques dels vessants del Llorito i dels Ermitans. La manca d'efectius, el privà d'efectuar-ne una a major escala per impedir que **Suchet** consolidés el bloqueig i comencés els treballs de setge.

La nit del 7 al 8 de maig els francesos començaven els treballs de setge amb l'inici de la construcció d'un gran reducte per a peces d'artilleria a la línia de costa, a la riba dreta del Francolí, a poc més d'un quilòmetre de la seva desembocadura. Al llarg de la major part del mes de maig, els sapadors i els soldats de la divisió Habert construïren aquest reducte, excavaren diverses trinxeres i tres bateries d'artilleria repartides al llarg de la costa, entre el reducte i la desembocadura del riu. El foc d'artilleria dels vaixells i de la plaça no va aconseguir aturar aquests treballs.

El dia 10, el marquès de **Campo Verde** desembarcava a Tarragona procedent de l'Empordà, després d'haver sofert una derrota davant de Figueres. La notícia de l'arribada de **Suchet** davant de Tarragona, l'havia fet tornar a corre-cuita per prendre el comandament de la defensa de la plaça. L'acompanyava una part del seu exèrcit, uns 3.000 homes dels regiments d'infanteria de línia de Girona, de Santa Fe, el 3r i 4t batalló de Granaders Provincials (l'antic regiment de Granaders Provincials de Castella la Nova) i la 1a. Secció de Línia de la 1. Legió Catalana. Posteriorment, a finals de maig arribarien més reforços per mar: uns 1.600 homes de l'exèrcit de València (el primer batalló del 1r regiment d'infanteria de Savoia i el 3r. batalló de Caçadors de València), i uns 400 quintos desarmats procedents de Mallorca.

L'arribada de les tropes que acompanyaven **Campo Verde**, va permetre finalment la realització de sortides a gran escala contra els treballs que estaven fent els soldats francesos a la riba dreta del Francolí. En portaren a terme el dia 14, el 18 i el 20, totes elles amb suport d'algunes peces d'artilleria de campanya. D'aquestes sortides destacà la del dia 18, quan uns 3.000 soldats de la guarnició, acompanyats per alguns civils (entre ells la famosa **Rosa Venas de Llobera**), atacaren les trinxeres franceses i aconseguiren desallotjar-les i destruir-les parcialment, fins que l'arribada de reforços napoleònics els va

obligar a retrocedir a Tarragona. A més, la matinada del 14 de maig, part de la divisió Harispe va capturar els parapets que formaven les posicions avançades del fort de l'Oliva.

Malgrat els esforços dels defensors, els treballs dels soldats napoleònics continuaren avançant a la riba dreta del Francolí, i finalment, l'arribada de les primeres peces d'artilleria de setge, va permetre que el dia 23 artillessin el gran reducte; en els dies següents també emplaçaren peces d'artilleria a la resta de bateries. El foc que obriren contra els vaixells els va obligar a allunyar-se de la costa. Amb el desplaçament de la flota, **Suchet** havia aconseguit el seu primer objectiu, i passava a centrar-se en el fort de l'Oliva. De fet, els treballs per atacar el fort havien començat la nit del 21 al 22, quan els soldats napoleònics excavaren una trinxera en ziga-zaga, des dels parapets avançats fins un turó proper, i en els dies següents construïren la bateria de bretxa i establien tres bateries més per batre el fort.

El foc dels defensors de l'Oliva i les sortides que realitzaren, no aconseguiren impedir que els homes de **Harispe** artillessin les bateries, tot i les pèrdues que patiren, entre les que s'hi comptà la del general **Salme**, que comandava la brigada que realitzava els treballs d'aproximació al fort. L'artilleria francesa va començar a batre el fort el dia 28, i aconseguí obrir una bretxa. L'endemà a la nit, dues columnes napoleòniques assaltaren el fort per la bretxa que tenia a l'extrem dret de la part frontal (i que parcialment aprofità l'arc d'un aqüeducte per superar el fossat) i per la porta de la gola, mentre altres tropes simulaven un atac contra l'extrem esquerre del fort. Els defensors oposaren una resistència aferrissada en mig d'un combat confús, però no aconseguiren aturar els assaltants, que foren reforçats per les reserves que tenien preparades, i finalment el fort va caure en mans de l'*Armée d'Aragon*. L'endemà, la guarnició tarragonina va fer una sortida per intentar recuperar-lo, però fou rebutjada per les forces napoleòniques que s'hi van atrinxerar.

La caiguda del fort de l'Oliva, que els tarragonins consideraven inexpugnable, va aixecar acusacions de traïció contra els militars, mentre que molts habitants es decidiren a abandonar la ciutat per via marítima. L'evolució del setge va decidir al marquès de **Campo Verde** a sortir de Tarragona el 31 de maig, acompanyat del seu estat major i de nombrosos oficials superiors, a més dels destacaments de tropes (que no sumarien el miler d'homes) que no pertanyien als regiments de la guarnició de la ciutat. La intenció era la d'organitzar un exèrcit de socors per alliberar-la des de l'exterior. De fet, fins aquell moment, les operacions que havien portat a terme les poques forces que s'havien pogut concentrar per atacar la reraguarda de **Suchet**, solament havien aconseguit obligar-lo a abandonar la posició fortificada de Montblanc.

Abans de marxar, **Campo Verde** va cedir el comandament de la defensa de Tarragona al mariscal **Juan Senén de Contreras**. Aquest, que tan sols feia uns dies que havia desembarcat, procedent de Cadis, va intentar convèncer-lo de que no era la persona més idònia per ocupar el càrrec, degut al seu desconeixement de l'estat de la plaça, però **Campo Verde** no va canviar d'opinió, i **Contreras** agafà el comandament, amb la promesa del seu superior

de tornar amb l'exèrcit de socors. El mariscal **Contreras** treballà fermament per reorganitzar les tropes i va promoure la participació dels tarragonins i tarragonines en tasques auxiliars de la defensa de la ciutat.

Amb el fort de l'Oliva a les seves mans, el general **Suchet** podia donar inici a l'atac contra les fortificacions de la part baixa de Tarragona. Així, la nit de l'1 de juny, les tropes franceses creuaren el riu i començaren a excavar la primera paral·lela i les trinxeres d'aproximació a les fortificacions de la part baixa. Al llarg dels dies següents, els napoleònics continuaren excavant sota el foc dels canons espanyols, i també patiren algunes sortides nocturnes dels defensors. Malgrat tot, els soldats francesos seguiren instal·lant bateries i avançant les trinxeres cap a la línia de fortificacions i el fort del Francolí. Aquest darrer va resistir fins el dia 7, quan la seva defensa es considerà impossible i **Contreras** donà l'ordre d'abandonar-lo. Tot seguit l'ocupà l'enemic, que no va poder continuar avançant a causa del foc que rebia de la següent posició: la lluneta del Príncep. Uns dies més tard, les tropes de **Suchet** completaven la segona paral·lela, mentre l'artilleria francesa i italiana bombardejava la línia de fortificacions i l'interior de la ciutat. Amb el bombardeig constant, la població, concentrada a la part alta, va començar a patir els efectes més terribles del setge, i hagué de refugiar-se sota les voltes del circ, els soterranis i la catedral, on s'establí un hospital militar. Un vigia avisava la població civil des de la catedral, amb tocs de campana, cada vegada que s'apropava un projectil.

El 14 de juny arribaven al port 4.000 soldats de l'exèrcit de València, però **Campo Verde** els va reclamar per reforçar el seu exèrcit, i l'endemà s'embarcaren cap a Vilanova. Uns dies més tard, a la nit del 16 al 17, els francesos conquerien la lluneta del Príncep, i en els dies següents, sota un foc constant, excavaren la tercera paral·lela i les trinxeres que des d'aquesta arribaven als peus del fossar de la línia de fortificacions de la part baixa. El 21 de juny, les bateries franceses van obrir tres bretxes en dos dels baluards d'aquesta línia i en el fort Reial, i aquell vespre diverses columnes napoleòniques assaltaren les bretxes, conqueriren les fortificacions i entraren a la part baixa. Si bé foren aturats momentàniament per un contraatac dels defensors, aquests finalment es veieren obligats a retrocedir cap a la part alta, i fer-se forts a la muralla de Sant Joan. S'havia perdut definitivament el port i tota la part baixa, i la guarnició i els tarragonins tan sols estaven protegits per una muralla amb quatre baluards, que no tenia ni fossat. Conscient de que la ciutat tan sols podia aguantar uns dies més, **Contreras** va fortificar la Rambla Vella, i per enèsima vegada, va reclamar a **Campo Verde** la seva ajuda. Aquest, finalment, acordà llençar un atac conjunt contra una zona de la línia d'encerclament de la ciutat, el dia 24. Però **Campo Verde**, que considerava que el seu exèrcit no era prou fort per enfrontar-se a camp obert amb l'enemic, no va anar més enllà dels primers moviments i tot seguit es va retirar, fet que va provocar el desànim entre els defensors, que esperançats, portaven hores esperant l'ordre d'atacar.

El 26 arribaven més vaixells britànics, amb un reforç de 1.200 soldats comandats pel coronel **Skerret**. Aquest, en adonar-se de l'estat d'indefensió de la plaça i de la impossibilitat de reembarcar els seus homes en cas que caigués,

va optar per marxar a incorporar els efectius a l'exèrcit de **Campoverde**. Pel que fa a **Suchet**, els seus homes continuaren excavant trinxeres des de la part baixa, en direcció a la muralla, i establiren bateries. Davant de l'imminent atac, **Contreras** va projectar un pla arriscat per connectar amb el gruix de la guarnició, trencar les línies franceses i salvar l'exèrcit, així que **Suchet** llencés l'atac general. El matí del 28 de juny, l'artilleria napoleònica va obrir una bretxa practicable a l'alçada de l'actual carrer de l'Assalt, entre els baluards de Sant Pau i de Sant Joan. A les cinc de la tarda, les columnes napoleòniques atacaren la bretxa i malgrat la resistència dels defensors, aconseguiren capturar-la i avançar cap a la Rambla Vella, on foren novament aturats. Tanmateix, una part dels assaltants aconseguí entrar pel portal del Roser i atacar per l'esquena als defensors de la Rambla. L'última línia defensiva fou superada pels assaltants, que s'escamparen per tota la ciutat i acabaren amb la darrera resistència, que tingué lloc davant de la catedral. **Contreras** rebé una ferida i caigué presoner quan intentava organitzar un contraatac, i mentre, milers de soldats i civils intentaven fugir per la carretera de Barcelona, tot i que van ser aturats i capturats per les tropes italianes. Pogueren escapar solament els pocs centenars que es llençaren al mar i foren recollits pels bots dels vaixells.

Una vegada conquerida la ciutat, la tropa napoleònica, alterada per la duresa del setge i per la defensa obstinada en la qual havia perseverat una guarnició que havia rebutjat totes les propostes de capitulació, es llençà a un brutal saqueig general que s'allargà per espai de tres dies. Si bé la majoria de militars, presoners i ferits, foren respectats, els tarragonins patiren tota mena d'horror i molts d'ells (uns 3.000) foren assassinats, independentment del sexe i l'edat. Després de 56 dies de setge, i d'haver patit unes 4.300 baixes, el general **Suchet** conqueria Tarragona i obtenia com a recompensa el bastó de mariscal. Amb el 1r Exèrcit reduït a uns pocs milers d'homes, el nou mariscal podia preparar ara les operacions prèvies al setge de València.

[FRANCESC MURILLO GALIMANY]

EGUAGUIRRE, ANDRÉS. *Sucesos verdaderos del sitio y defensa de Tarragona*. València: Imprenta Patriótica del Pueblo Soberano, 1813; **S**UCHET, LOUIS GABRIEL. *Mémoires du Maréchal Suchet, Duc d'Albufera, sur ses campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'en 1814, écrits par lui-même*. I i II vols., 2a. Ed., Paris: Anselin, 1834; **A**LEGRET, ADOLFO. *História del sitio, defensa, asalto y evacuación de Tarragona en la Guerra de la Independencia*. Barcelona: Impremta de Vicente Martínez, 1911; **S**ALAS, JOSÉ DE. *El sitio de Tarragona por los franceses en 1811*. 2a. Ed. Barcelona: Tipografía Castillo, 1911; **R**ECASENS COMES, JOSÉ MARÍA. *El Corregimiento de Tarragona y su Junta en la Guerra de la Independencia (1808-1811)*. Tarragona: Diputació, 1958; **P**RIEGO LÓPEZ, JUAN. *Guerra de la Independencia (1808-1814)*. Vol. VI. Madrid: Editorial San Martín, 1992; **M**ORERA LLAURADÓ, EMILIO. *Tarragona cristiana*. Vol. V. 2a. Ed. Tarragona: Diputació, 2006; **M**OLINER PRADA, ANTONIO. "La vida en una ciudad sitiada: Tarragona, mayo-junio de 1811". En: *El comienzo de la Guerra de la Independencia. Congreso Internacional del Bicentenario*. Madrid: Actas, 2009, 539-568; **M**URILLO GALIMANY, FRANCESC. *El setge de Tarragona de 1811: els exèrcits enfrontats*. Tarragona: Ajuntament (XII Premi d'Història Gramunt i Subiela). *Pro Manuscripto*.

AGENDA :

PREMI TARRAGONÈS. BECA D'INVESTIGACIÓ LUCIUS LICINIUS SURA. 2011 (Tarragona, 1 de juliol de 2011)

Convoca: Consell Comarcal del Tarragonès.

Tema: Projecte de treball que es refereixi a la comarca del Tarragonès, en el seu conjunt, o als municipis que la componen. L'àmbit d'investigació dels projectes presentats ha de ser el de les humanitats.

Termini: 1 de juliol de 2011.

Dotació: 2.450 €.

Informació: Consell Comarcal del Tarragonès, carrer de les Coques, 3 (43.003 – TARRAGONA); tel.: 977-24 45 00; fax: 977-24 45 13; www.tarragones.cat

V BECA MONTORNÈS DE RECERCA HISTÒRICA (Montornès del Vallès, juliol de 2011)

Convoca: Ajuntament de Montornès del Vallès.

Tema: Projecte de recerca que tracti algun aspecte relacionat amb la història de Montornès del Vallès des de l'àmbit de les ciències socials.

Termini: 23 de juliol de 2011.

Dotació: 6000 €.

Informació: Ajuntament de Montornès del Vallès, Av. la Llibertat, 2 (08.170 – MONTORNÈS DEL VALLÈS); tel.: 93-572 11 70; Em.: ajuntament@montornes.cat.

III PREMI JOVES INVESTIGADORS DE LES GARRIGUES (Les Borges Blanques, setembre de 2011)

Convoca: Centre d'Estudis de les Garrigues, Secretaria de Joventut i Consell Comarcal de les Garrigues.

Tema: Treballs d'investigació i de recerca inèdits sobre la comarca de les Garrigues. Per a joves de menys de 30 anys.

Termini: 23 de juliol de 2011.

Dotació: Tres premis de: 600 €, 300 € i 100 €.

Informació: Consell Comarcal de les Garrigues, Av. Francesc Macià, 54 (25.400 – LES BORGES BLANQUES); tel.: 973-14 26 58; Em.: consell@garrigues.cat.

***Aplec de Treballs*, núm. 30 (2012), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà**

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants. Els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2011, juntament amb dos resums de 15 ratlles cadascú, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: rpuig@tinet.fut.es; fgraupuig@telefonica.net.

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

A C a r n ! Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Director: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

Webmestre: Ramon Perelló Bargalló [info@acarn.cat].

Consell Científic: Núria Florensa Soler, Josep M. Grau i Pujol, Ramon Perelló Bargalló, Roser Puig i Tàrrach, Jordi Rovira i Soriano.

Junta externa d'avaluació: Maria Bonet Donato (Professora d'Història Medieval de la URVT), Àngel Casals Martínez (Professor d'Història Moderna de la UB), Valentí Gual Vilà (Professor d'Història Moderna de la UB), Jordi López Vilar (Doctor en Arqueologia de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Josep Sánchez Cervelló (Professor d'Història Contemporània de la URVT), Robert Vallverdú Martí (doctor en Història i membre de la *Real Acadèmia de la Historia*).

Imatges: *Portada* – Làmines núm. 7, 9, 12 i 13 de la col·lecció de “Los horrores de la guerra” [gentilesa de la Biblioteca-Hemeroteca Municipal de Tarragona]. Les dues primeres il·lustren l'assalt francès a la muralla i la lluita campal a les escales de la Seu, últim reducte de resistència, i les dues de sota, el saqueig incontrolat dels soldats napoleònics contra la població civil. També han estat cedides per la BHMT les imatges de l'assalt francès a Tarragona (article d'A.REDONDO), les dels mariscals Suchet i Contreras (secció “El personatge” –extreta la primera de SUCHET. *Mémoires...* i la segona de la col·lecció de làmines *El setge de Tarragona de 1811*, dels Gogistes Tarragonins, 1986-), el gravat al final de “La Cita”, i els dos gravats finals de la secció “Fons i Arxius” (MARIANA *et alii. Historia de España...*, i BLANCH-ROCA. *Cataluña. Historia de la guerra de la Independencia en el antiguo Principado...*). Per l'AHCT han estat cedides les segles reproduccions de la Declaració de guerra de Ferran VII a Napoleó, el 6 de juny de 1808, i la proclama als catalans del marquès de Campo Verde, de 4 de març de 1811, a la mateixa secció. Les imatges de l'article sobre la Defensa del fort de l'Oliva, de F.MURILLO. provenen de fotografies efectuades pel propi autor; la del plànol de Ramon Folguera, és de l'Arxiu General Militar de Segòvia. El dibuix del combat al Pla de la Seu de l'article de M.GÜELL (“Tarragona *Delenda est*”), consta a la Biblioteca de Catalunya. El plànol del primer article d'A.REDONDO, està extret de SALAS. *El sitio de Tarragona...*, p. 57. En el segon article de la secció d’“El Personatge” el retrat de Rosa Venas és del col·leccionable *200 anys del Diari de Tarragona*, i la fotografia del panteó Lloveras és obra recent de l'autor (A.REDONDO). A la secció “L'Espasa i la ploma”, la imatge d'una de les cromatografies del llibre *El grito de la Independencia*, al web de Mercadolibre (<http://articulo.mercadolibre.com.ar/MCA-104904078-carlos-mendoza-el-grito-de-la-independencia-tomos-i-y-i-JM>). A la secció de “Notícies”, les reproduccions de les tres plaques de cava, són d'A.REDONDO. Les imatges de les cobertes dels llibres recensionats, al web de referència de la recensió o de l'editora.

A C a r n ! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. A C a r n ! és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i distribuït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix un web de contingut semiobert i lliure circulació per acollir tota participació capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etc., amb els quals ampliar el coneixement de la Història Militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta externa d'avaluació. Aquesta publicació és lliure i gratuïta i els cibersubscriptors ho són únicament a tall d'estar inclosos al mailing d'enviaments; no es cobra preu ni retribució, ni tampoc es paga cap aportació.

A C a r n ! penja al web, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquell web ofert als usuaris d'Internet per tercers persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, endarreriments o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar tercers persones mitjançant il·legítimes intromissions, fóra del nostre absolut control.

www.acarn.cat

www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>;
<http://cursguerra.blogspot.com>.